

รายงานการวิจัย

เรื่อง

อัตลักษณ์ทางศาสนา : รูปแบบการสื่อความหมายเพื่อสร้างสันติภาพ
ของประชาคมอาเซียน

Religious Identity: The Interpretation Model for Peace in
ASEAN Community.

โดย

พระสุธีรัตนบัณฑิต และ พระครูโสภณพุทธศาสตร์

สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๕๙

ได้รับทุนสนับสนุนจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610657095

รายงานการวิจัย

เรื่อง

อัตลักษณ์ทางศาสนา : รูปแบบการสื่อความหมายเพื่อสร้างสันติภาพ
ของประชาคมอาเซียน

Religious Identity: The Interpretation Model for Peace in
ASEAN Community.

โดย

พระสุธีรัตนบัณฑิต และ พระครูโสภณพุทธศาสตร์

สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๕๙

ได้รับทุนสนับสนุนจากมหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610657095

(ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

Religious Identity: The Interpretation Model for Peace in
ASEAN Community.

By

Phrasuthirattanabundit and Phrakhrusoponphuthisart

Buddhist Research Institute

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

B.E. 2016

Research Project Funded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University

MCU RS 610657095

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย : อัตลักษณ์ทางศาสนา : รูปแบบการสื่อความหมายเพื่อสร้างสันติภาพ
ของประชาคมอาเซียน

ผู้วิจัย: พระสุธีรัตนบัณฑิต และพระครูโสภณพุทธิศาสตร์

ส่วนงาน: สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ปีงบประมาณ: ๒๕๕๙

ทุนอุดหนุนการวิจัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัย “อัตลักษณ์ทางศาสนา : รูปแบบการสื่อความหมายเพื่อสร้างสันติภาพของประชาคมอาเซียน” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาแนวคิด วิถีปฏิบัติ และอัตลักษณ์ทางศาสนาของประชาคมอาเซียน ๒) เพื่อศึกษากระบวนการสื่อความหมายทางศาสนาเพื่อสร้างความเข้าใจเชิงสันติของประชาคมอาเซียน และ ๓) เพื่อวิเคราะห์อัตลักษณ์ ความขัดแย้ง สิทธิมนุษยชน และการสื่อความหมายทางศาสนาเพื่อสร้างความเข้าใจเชิงสันติของประชาคมอาเซียน การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสานทั้งในเชิงเอกสารและคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์ผู้นำทางศาสนา ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๓๐ รูป/คนจาก ๕ ประเทศ ได้แก่ กัมพูชา เมียนมา มาเลเซีย อินโดนีเซีย และไทย แล้วนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ โดยมีผลการศึกษาวิจัยดังนี้

ผลการศึกษาพบว่า แนวคิด วิถีปฏิบัติ อัตลักษณ์และการอยู่ร่วมกันทางศาสนาของประชาคมอาเซียนนั้นมีหลักการจากศาสนาหลักอยู่ ๔ ศาสนา คือ พุทธ คริสต์ อิสลาม พราหมณ์หรือฮินดู โดยมองว่าศาสนาเป็นกระบวนการหนึ่งของการพัฒนาทางสังคมที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นมาเพื่อเป็นที่พึ่งทางจิตใจ ดังนั้น หลักคำสอนของแต่ละศาสนาจึงมีส่วนที่จะส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของศาสนิกชนอันเป็นหลักจริยธรรมพื้นฐานของสังคมมนุษย์ โดยทุกศาสนาล้วนให้ความสำคัญกับการพัฒนาชีวิตและสังคม และมองว่าชีวิตแต่ละชีวิตล้วนมีส่วนสัมพันธ์พึ่งพาอาศัยกัน ฉะนั้น การแสดงถึงความ เป็นอัตลักษณ์ที่เฉพาะของการนับถือศาสนาในแต่ละประเทศหรือแต่ละสังคม ย่อมมีความหมายและระเบียบการปฏิบัติที่แตกต่างๆ การนำหลักการทางศาสนาที่มีความหลากหลายนั้นมาเป็นข้อขัดแย้งในสังคมย่อมจะไม่เกิดผลที่เหมาะสม แต่หากมีการยอมรับความหลากหลายในสังคมสังคมพหุวัฒนธรรม ย่อมจะนำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ บนพื้นฐานของความรัก ความเมตตา ความปรารถนาดีต่อกัน ซึ่งแต่ละศาสนามีแนวคิดและหลักปฏิบัติเพื่อส่งเสริมการอยู่ร่วมกันในประชาคมอาเซียน โดยจะต้องมีกระบวนการสื่อความหมายเชิงสันติด้วยการเผยแพร่หลักธรรม-คำสอน การ

สร้างอัตลักษณ์ การใช้หลักสิทธิมนุษยชนที่มีวาทกรรมเชิงสันติ เช่น “เป็นศาสนาแห่งสันติ” “เป็นศาสนาแห่งความรัก” “เป็นศาสนาแห่งความสงบสุข”

Research Title: Religious Identity: The Interpretation Model for Peace in ASEAN Community.

Researchers: Phrasuthirattanabundit and Phrakhrusophonphuthisart

Department: Buddhist Research Institute,
Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Fiscal Year: 2559/2016

Research Scholarship Sponsor: Buddhist Research Institute

ABSTRACT

This research purposes 1) to study the concept practice and Religious Identity of ASEAA Communities 2) to study Process of Religious Communication for Peace 3) to Analysis of Identity, conflict, Human right, and Process of Religious Communication for Peace in ASEAN. This is a qualitative research, collecting information from documents and informers who are leaders of the religion and politics for 30 persons from Thailand, Myanmar, Malaysia, Cambodia and Indonesia by in-depth interview and group discussion as researching tools. The received data were analyzed and synthesized as knowledge to support the ASEAN coexistence concept.

According to the study result it is founded that, the concept practice and Religious Identity of ASEAN Communities came from 4 concepts and practices of Buddhism, Christianity, Islam, Brahminism, religion is a process of social development in which humans are created to be psychologically dependent. Therefore, the doctrine of each religion has contributed to the promotion of cohabitation. All religions focus on the development of life and society. the showing of unique identity of religion in each country It's have different meanings and regulations. the Applying mistaken religious principles lead to conflict in society. But if there is acceptance of diversity in society, will lead to peaceful coexistence Based on love, kindness, good wishes. All religion has a concept and practice to promote coexistence in the ASEAN community. The leaders must have a process of meaningful communication with the dissemination of the

principles and teachings. They can use Identity, human rights with peaceful discourse such as "the religion of peace", "The religion of love", etc. Even though, there are different problems and obstacles among these countries which relate to the difference of cultures and religions, in fact, everyone is still capable to see the mutual benefits more than policy and religious conflicts. The appropriate methods for the peaceful ASEAN Community are "to find the mutual agreement and to preserve the difference" in order to accept the coexistence on the variety of multi-cultures.

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษาวิจัย “อัตลักษณ์ทางศาสนา: รูปแบบการสื่อความหมายเพื่อสร้างสันติภาพของประชาคมอาเซียน” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาแนวคิด วิธีปฏิบัติ และอัตลักษณ์ทางศาสนาของประชาคมอาเซียน ๒) เพื่อศึกษากระบวนการสื่อความหมายทางศาสนาเพื่อสร้างความเข้าใจเชิงสันติของประชาคมอาเซียน และ ๓) เพื่อวิเคราะห์อัตลักษณ์ ความขัดแย้ง สิทธิมนุษยชน และการสื่อความหมายทางศาสนาเพื่อสร้างความเข้าใจเชิงสันติของประชาคมอาเซียน การวิจัยในครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมผสานโดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลทั้งในเชิงคุณภาพและเชิงเอกสาร แล้วนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ เพื่อให้ได้ผลการศึกษิตตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

ขอกราบขอบพระคุณในความเมตตาของพระพรหมบัณฑิต อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระมหาเถระ รองอธิการบดีและคณาจารย์ฝ่ายบรรพชิตทุกรูปที่ได้ให้ข้อเสนอแนะและข้อมูลที่เป็นประโยชน์ยิ่งต่อการศึกษาวิจัย ขอเจริญพรขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิ นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนาและนักวิชาการด้านอาเซียน รวมทั้งขอเจริญพรขอบคุณปราชญ์ชาวบ้าน นักวิจัย และประชาชนทั่วไปที่ให้ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับอัตลักษณ์ทางศาสนาและการเสริมสร้างการอยู่ร่วมของประชาคมอาเซียน

ขอความเป็นไปในโลกจงเป็นประดุจดังคำปรารภของพระสิริมงคลอาจารย์ที่รจนาวไว้ในนิคมคาถาจักรวาลที่ป็นว่า “...ขอพระสัทธรรมคำสอนของพระโลกนาถส่องแสงตลอดกาลนาน ขอสัตว์ทั้งหลายทั้งสิ้นจงเป็น ผู้เลื่อมใสในพระศาสนา ขอฝนจงตกต้องตามฤดูกาล หลังอุทกธารโดยดี นำปฐพีไปสู่ความมั่งคั่ง รักษาพืชและสัตว์ที่เกิดบนแผ่นดินทุกเมื่อ ขอพระราชารักษาประชาชนโดยธรรมทุกเมื่อ ประดุจมารดาบิดารักษาบุตรน้อยที่เกิดจากตนเป็นนิตย์เทอญ...”

พระสุธีรัตนบัณฑิต (สุทิตย์ อากาศโร)

วันที่ ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑

สารบัญ

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ค
กิตติกรรมประกาศ.....	จ
สารบัญ.....	ฉ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ.....	ช
บทที่ ๑ บทนำ.....	๑
๑.๑ ความสำคัญและที่มาของปัญหา.....	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของ.....	๔
๑.๓ ปัญหาการที่ต้องการทราบ.....	๔
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย.....	๔
๑.๕ คำสำคัญ (keyword) ของการวิจัย.....	๕
๑.๖ กรอบแนวคิดการวิจัย.....	๗
๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	๗
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๙
๒.๑ แนวคิดการเกี่ยวกับประชาคมอาเซียน.....	๙
๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน.....	๑๖
๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์ทางศาสนา.....	๒๕
๒.๔ แนวคิดพุทธวิธีการสื่อสาร.....	๕๘
๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารทางการเมืองเชิงสันติ.....	๗๔
๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๘๓
บทที่ ๓ ระเบียบวิธีวิจัย.....	๘๖
๓.๑ รูปแบบการวิจัย.....	๘๖
๓.๒ พื้นที่และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ.....	๘๗
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	๗๙
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	๙๐
๓.๕ การจัดการวิเคราะห์ข้อมูล.....	๙๑
๓.๖ การนำเสนอผลการวิจัย.....	๙๓

บทที่ ๔ ผลการศึกษา.....	๙๔
๔.๑ แนวคิด วิธีปฏิบัติ อัตลักษณ์ และการอยู่ร่วมกันทางศาสนาของประชาคม อาเซียน.....	๙๔
๔.๒ กระบวนการสื่อความหมายทางศาสนาเพื่อสร้างความเข้าใจเชิงสันติของประชาคม อาเซียน.....	๑๓๑
๔.๓ การวิเคราะห์ปัญหาอุปสรรค อัตลักษณ์ ความขัดแย้ง สิทธิมนุษยชน และการสื่อ ความหมายทางศาสนาเพื่อสร้างความเข้าใจเชิงสันติของประชาคมอาเซียน.....	๑๔๘
๔.๔ องค์กรความรู้.....	๑๕๔
บทที่ ๕ สรุปและข้อเสนอแนะ.....	๑๕๘
๕.๑ ผลการศึกษา.....	๑๕๘
๕.๒ ข้อเสนอแนะ.....	๑๖๘
บรรณานุกรม.....	๑๗๒
ภาคผนวก.....	๑๘๑
ภาคผนวก ก บทความ	๑๘๒
ภาคผนวก ข องค์กรความรู้จากการวิจัย	๑๙๕
ภาคผนวก ค ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์	๑๙๙
ภาคผนวก ง เอกสารเกี่ยวกับแบบสัมภาษณ์	๒๐๓
ภาคผนวก จ ภาพกิจกรรมการวิจัย	๒๐๔
ประวัติผู้วิจัย	๒๐๘

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

คำย่อเกี่ยวกับพระไตรปิฎก

งานวิจัยฉบับนี้ใช้พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในการอ้างอิง โดยจะระบุที่ระบุ เล่ม/ข้อ/หน้า หลังคำย่อชื่อคัมภีร์ ตัวอย่างเช่น ที.สี.(บาลี) ๙/๓/๓๖ หมายถึง สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขนวคค พระไตรปิฎกภาษาบาลี เล่มที่ ๙ ข้อที่ ๓ หน้า ๓๖, ที.สี.(ไทย) ๙/๑๗๐/๕๖ หมายถึง สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ ๙ ข้อที่ ๑๗๐ หน้า ๕๖

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา.	(บาลี)	=	วินัยปิฎก มหาวิภังคปาติ	(ภาษาบาลี)
วิ.มหา.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.ม.	(บาลี)	=	วินัยปิฎก มหาวคคปาติ	(ภาษาบาลี)
วิ.ม.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก มหาวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.จ.	(บาลี)	=	วินัยปิฎก จุฬวคคปาติ	(ภาษาบาลี)
วิ.จ.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก จุฬวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.ป.	(บาลี)	=	วินัยปิฎก ปริวารวคค	(ภาษาบาลี)
วิ.ป.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก ปริวารวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.สี.	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขนวคคปาติ	(ภาษาบาลี)
ที.สี.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ม.	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวคคปาติ	(ภาษาบาลี)
ที.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา.	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวคคปาติ	(ภาษาบาลี)
ที.ปา.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎีกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.ม.	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสกปาติ	(ภาษาบาลี)
ม.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก	(ภาษาไทย)
ม.ม.	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปณณาสกปาติ	(ภาษาบาลี)
ม.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปณณาสก	(ภาษาไทย)

ม.อ. (บาลี)	=	สุดตนตปิฎก มัชฌิมนิกาย อุपरินิพพานสภปาติ	(ภาษาบาลี)
ม.อ. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย อุपरินิพพานสภ	(ภาษาไทย)
ส.ข. (บาลี)	=	สุดตนตปิฎก สงยุตตนิกาย ขนธวารวคคปาติ	(ภาษาบาลี)
ส.ข. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก สงยุตตนิกาย ขันธวารวรรค	(ภาษาไทย)
ส.ส. (บาลี)	=	สุดตนตปิฎก สงยุตตนิกาย สคาถวคคปาติ	(ภาษาบาลี)
ส.ส. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก สงยุตตนิกาย สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
ส.นิ. (บาลี)	=	สุดตนตปิฎก สงยุตตนิกาย นิทานวคคปาติ	(ภาษาบาลี)
ส.นิ. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก สงยุตตนิกาย นิทานวรรค	(ภาษาไทย)
อง.เอกก. (บาลี)	=	สุดตนตปิฎก องคุดตตนิกาย เอกกนิปาตปาติ	(ภาษาบาลี)
อง.เอกก. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก อังคุดตตนิกาย เอกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ทุก. (บาลี)	=	สุดตนตปิฎก องคุดตตนิกาย ทุกนิปาตปาติ	(ภาษาบาลี)
อง.ทุก. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก อังคุดตตนิกาย ทุกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ติก. (บาลี)	=	สุดตนตปิฎก องคุดตตนิกาย ติกนิปาตปาติ	(ภาษาบาลี)
อง.ติก. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก อังคุดตตนิกาย ติกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.จตุกก. (บาลี)	=	สุดตนตปิฎก องคุดตตนิกาย จตุกกนิปาตปาติ	(ภาษาบาลี)
อง.จตุกก. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก อังคุดตตนิกาย จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ปญจก. (บาลี)	=	สุดตนตปิฎก องคุดตตนิกาย ปญจกนิปาตปาติ	(ภาษาบาลี)
อง.ปญจก. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก อังคุดตตนิกาย ปญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.อฏฐก. (บาลี)	=	สุดตนตปิฎก องคุดตตนิกาย อฏฐกนิปาตปาติ	(ภาษาบาลี)
อง.อฏฐก. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก อังคุดตตนิกาย อฏฐกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ทสก. (บาลี)	=	สุดตนตปิฎก องคุดตตนิกาย ทสกนิปาตปาติ	(ภาษาบาลี)
อง.ทสก. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก อังคุดตตนิกาย ทสกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.เอกาทสก.(ไทย)	=	สุดตันตปิฎก เอกาทสกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.ชา. (บาลี)	=	สุดตนตปิฎก ขุททกนิกาย ชาตกปาติ	(ภาษาบาลี)
ขุ.ชา. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาตก	(ภาษาไทย)
ขุ.อป. (บาลี)	=	สุดตนตปิฎก ขุททกนิกาย อปทานปาติ	(ภาษาบาลี)
ขุ.อป. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก ขุททกนิกาย อปทาน	(ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความสำคัญและที่มาของปัญหา

เมื่อพิจารณาอย่างละเอียดถี่ถ้วนแล้ว ภาพลักษณ์ของประชาคมอาเซียน (ASEAN Community) พบว่า มี ๒ นัย คือ นัยแห่งความร่วมมือเพื่อประโยชน์และความมั่นคงของประชาชน ๖๐๐ ล้านคนที่จะรวมพลังสร้างสรรค์ให้เกิดการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ และนัยแห่งความขัดแย้งแข่งขันในมิติต่าง ๆ เช่น ความขัดแย้งด้านศาสนา ดินแดน สิทธิมนุษยชน และความแตกต่างทางอุดมการณ์ เป็นต้น

นัยแห่งความร่วมมือ คือ ประชาคมอาเซียนเกิดจากสมาคมแห่งประชาชาติเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (The Association of Southeast Asian Nations-ASEAN) หรืออาเซียน โดยอาเซียนได้ถือกำเนิดจากการประกาศปฏิญญากรุงเทพฯ (Bangkok Declaration) เมื่อปี ๒๕๑๐ ซึ่งมีประเทศสมาชิกเมื่อเริ่มก่อตั้ง ๕ ประเทศ ได้แก่ อินโดนีเซีย ไทย มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ และสิงคโปร์ เพื่อส่งเสริมความร่วมมือและช่วยเหลือซึ่งกันและกันในทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม เทคโนโลยี วิทยาศาสตร์ และการบริหาร กลุ่มอาเซียนได้มีการพัฒนาร่วมกันในหลาย ๆ ด้าน มีการประกาศปฏิญญาอีกหลายฉบับเพื่อขยายความร่วมมือให้ใกล้ชิดและหลากหลายในหลายเรื่อง เช่น ปฏิญญาว่าด้วยเขตแห่งสันติภาพและความเป็นกลาง (Declaration on the Zone of Peace, Freedom and Neutrality) ปฏิญญาสมานฉันท์อาเซียน (Declaration of ASEAN Concord) เป็นต้น โดยมีการตกลงก่อตั้งสำนักเลขาธิการอาเซียนขึ้นที่กรุงจาการ์ตา อินโดนีเซีย

ต่อมาอาเซียนได้ขยายวงสัมพันธภาพออกไปสู่ประเทศในภูมิภาคและในปีพ.ศ.๒๕๔๐ มีสมาชิกเพิ่มขึ้นอีก ๕ ประเทศ โดยมีประเทศเวียดนาม ลาว พม่า และกัมพูชา ได้เข้าเป็นสมาชิกในภายหลังรวมเป็น ๑๐ ประเทศ ผู้นำอาเซียนได้รับรองเอกสารวิสัยทัศน์อาเซียน ๒๐๒๐ กำหนดเป้าหมายหลัก ๔ ประการ คือ เพื่อมุ่งพัฒนาอาเซียนไปสู่ประชาคมอาเซียน” (ASEAN Community) ให้เป็นผลสำเร็จภายในปี ๒๕๖๓ (ค.ศ. ๒๐๒๐) ซึ่งจะประกอบด้วย เสาประชาคมหลักรวม ๓ เสา ได้แก่ เสาหลักด้านการเมืองและความมั่นคงของภูมิภาคอาเซียน มุ่งให้ประเทศในภูมิภาคอยู่ร่วมกันอย่างสันติ เสาหลักทางด้านเศรษฐกิจ มุ่งให้เกิดการรวมตัวกันทางเศรษฐกิจ และการอำนวยความสะดวกในการติดต่อค้าขายระหว่างกัน และเสาหลักทางสังคมและวัฒนธรรมของประชาคมอาเซียนมุ่งให้ประชาชนแต่ละประเทศอาเซียนอยู่ร่วมกันภายใต้แนวคิดสังคม มีสวัสดิการทางสังคมที่ดี และมีความมั่นคงทางสังคม

นัยแห่งความขัดแย้งและการแข่งขันในมิติต่าง ๆ เช่น ความขัดแย้งด้านศาสนา ดินแดน ผลประโยชน์ สิทธิมนุษยชน และความแตกต่างทางอุดมการณ์

กรณีที่ ๑ กรณีชาวกัมพูชากลุ่มหนึ่ง ไม่พอใจประท้วง ทำลายร้านค้า ธนาคาร องค์กรธุรกิจ บุกรุกทำลายสถานทูตไทย และเผาธงชาติไทยเมื่อปี ๒๕๔๖ เรื่องที่ดาราสาวไทยกล่าวว่า กัมพูชาขโมยปราสาทนครวัดจากไทยจนทำให้เกิดเหตุการณ์รุนแรงในกรุงพนมเปญ และต่อมาจนถึงขั้นลดระดับความสัมพันธ์ทางการทูต^๑

กรณีที่ ๒ ความขัดแย้งในรัฐยะไข่ระหว่างของชาวพุทธและชาวโรฮิงญาที่มีความเข้าใจและการนับถือศาสนาที่แตกต่างกัน รวมทั้งมีชาติพันธุ์ที่แตกต่าง เหตุการณ์ดังกล่าวนำไปสู่การบุกปล้นทำลาย ทำร้าย เผาบ้านเรือนจนทำชาวโรฮิงญามุสลิมจำนวนราว ๑๔๐,๐๐๐ คน ถูกขับไล่ออกจากบ้านเรือนของตนในบริเวณรัฐอาระกันที่อยู่บริเวณชายฝั่งระหว่างการปะทะกันของชาวพุทธ-มุสลิม และผู้คนจำนวนมากกว่า ๒๐๐ คนเสียชีวิต ความรุนแรงได้กระจายไปสู่ชุมชนชาวมุสลิมอื่น ๆ ในพม่า ความตึงเครียดในภูมิภาคยังคงอยู่ในระดับสูง และกลุ่มสิทธิมนุษยชนกล่าวว่า ชาวโรฮิงญาที่ไร้ประเทศยังคงต้องเผชิญกับการถูกทำร้ายและการกดขี่ ต่อมามีการประท้วงของพระสงฆ์ในพุทธศาสนา ก่อนการเยือนขององค์การความร่วมมืออิสลาม [OIC] เพื่อสืบสวนเกี่ยวกับความรุนแรงที่มีต่อชาวมุสลิม ป้ายตรงกลางมีใจความว่า “ไม่ต้องการ OIC...ออกไป”^๒ “ผู้ประท้วงชูป้ายที่มีข้อความว่า “พวกคุณไม่ได้มาเพื่อสิทธิมนุษยชน แต่มาเพื่อเผยแพร่อิสลาม” และ “ทำไมไม่เอาพวกเบงกอลผิดกฎหมายกลับไปยังประเทศคุณเองล่ะ” และโดยรวมยังมีชาวโรฮิงญาราว ๘๐๐,๐๐๐ คน อาศัยอยู่ในรัฐยะไข่โดยไม่มีสัญชาติหรือสิทธิ์ครอบครองทรัพย์สิน องค์การสหประชาชาติได้อธิบายว่าพวกเขาเป็นชนกลุ่มน้อยทางศาสนาที่ได้รับการประทัดประหารมากที่สุดในโลก

กรณีที่ ๓ ความขัดแย้งระหว่างชาวคริสต์และอิสลามในอินโดนีเซียหรือความรุนแรงในนามของศาสนาที่จังหวัดโมลุกกะและจังหวัดโมลุกกะเหนือ ค.ศ.๑๙๙๙-๒๐๐๔ ความรุนแรงที่เกาะโมลุกกะเป็นตัวอย่างที่ค่อนข้างมีความสำคัญ เนื่องจากเป็นกรณีที่เกิดความขัดแย้งระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ที่เป็นชาวมุสลิมและคริสเตียน ในช่วงเวลาของการเปลี่ยนผ่านของอินโดนีเซียมาสู่ยุคประชาธิปไตย ส่งผลทำให้เกิดปรากฏการณ์การสู้รบกันระหว่างกองกำลังมุสลิมและคริสเตียนโดยอ้างถึงปกป้อง

^๑ ลำดับเหตุการณ์, [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ ๒๒ ธ.ค. ๒๕๖๐. แหล่งที่มา: [www.photoontour.com/Events/HTML/Cambodia News01.htm](http://www.photoontour.com/Events/HTML/Cambodia%20News01.htm).

^๒ พระพม่าค้าน OIC เข้ามาตรวจสอบเหตุจลาจลในยะไข่, [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ ๒๒ ธ.ค. ๒๕๖๐. แหล่งที่มา: www.voicetv.co.th/read/87792

ศาสนาของตนเอง จนทำให้มีจำนวนผู้เสียชีวิตในช่วงระหว่าง ค.ศ. ๑๙๙๙ - ๒๐๐๓ อย่างน้อยกว่า ๕,๐๐๐ คน^๓

กรณีที่ ๔ ความขัดแย้งเชิงสัญลักษณ์ทางศาสนาในมาเลเซียกรณีศาลอุทธรณ์มาเลเซียห้ามสื่อชาวคริสต์ใช้คำว่า “อัลเลาะห์” โดยศาลอุทธรณ์ตัดสินห้าม “เดอะเฮอร์รัล” นสพ.คริสต์ในมาเลเซียใช้คำว่า “อัลเลาะห์” (Allah) เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นเมื่อวันที่ ๑๔ ต.ค. ๒๐๑๓ กรณีศาลอุทธรณ์ของมาเลเซียตัดสินให้หนังสือพิมพ์เดอะเฮอร์รัล (The Herald) ซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์คริสเตียนนิกายคาทอลิกยกเลิกการใช้คำว่า “อัลเลาะห์” (Allah) เพื่อสื่อถึงพระเจ้าในศาสนาคริสต์หลังจากกลายเป็นชนวนเหตุโจมตีศาสนสถานหลายแห่งตั้งแต่ปี ๒๐๑๐ โดยก่อนหน้านี้ทางการมาเลเซียได้แจ้งเตือนหนังสือพิมพ์เดอะเฮอร์รัลให้ยกเลิกการใช้คำว่า “อัลเลาะห์” ในการสื่อถึงพระเจ้าโดยอ้างว่าเป็นคำที่ใช้ในกลุ่มชาวมุสลิมเท่านั้น ไม่เช่นนั้นแล้วจะมีการระงับการออกใบอนุญาต ทำให้หัวหน้าบาทหลวงประจำกรุงกัวลาลัมเปอร์ และหนังสือพิมพ์เดอะเฮอร์รัลยื่นฟ้องต่อศาลเพื่อให้ยกเลิกการสั่งห้ามดังกล่าว จนกระทั่งในวันที่ ๓๑ ธ.ค. ๒๐๑๙ ศาลสูงกรุงกัวลาลัมเปอร์ได้ตัดสินให้เดอะเฮอร์รัลชนะคดี โดยบอกว่าแม้ศาสนาอิสลามจะเป็นศาสนาประจำชาติมาเลเซีย แต่รัฐบาลก็ไม่มีอำนาจในการห้ามไม่ให้ใช้คำว่า “อัลเลาะห์” トラบใดที่ไม่เป็นการใช้เพื่อชักชวนให้เปลี่ยนศาสนา โดยหลังจากนั้นก็เกิดเหตุการณ์โจมตีศาสนสถานหลายแห่งเป็นโบสถ์คริสต์ ๑๐ แห่ง มัสยิดของอิสลาม ๒ แห่ง แต่ไม่มีรายงานผู้บาดเจ็บหรือเสียชีวิต และมีโบสถ์แห่งเดียวเท่านั้นที่ได้รับความเสียหายรุนแรงทางกระทรวงกิจการภายในของมาเลเซียได้ยื่นอุทธรณ์ในกรณีดังกล่าว จนถึงวันที่ ๑๔ ต.ค. ๒๐๑๓ ที่ผ่านมามีผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์พลิกคำตัดสินโดยอนุญาตให้มีการสั่งห้ามใช้คำว่า “อัลเลาะห์” โดยบอกว่าการสั่งห้ามนี้ไม่ถือว่าผิดหลักรัฐธรรมนูญ^๔

จากกรณีภาพความขัดแย้งทางศาสนา การละเมิดสิทธิมนุษยชนของประชาคมดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า ประชาคมอาเซียนนั้นถึงแม้ว่าจะมีความพยายามที่จะร่วมมือในมิติต่าง ๆ ตามที่กล่าวแล้ว แต่ความขัดแย้งที่ปรากฏก็มีอาจปฏิเสธได้ว่า ความขัดแย้ง แข่งขันยังคงปรากฏอยู่อย่างเนื่อง ๆ ไม่ว่าจะเป็นกรณีความขัดแย้งด้านดินแดนของไทย - กัมพูชา ความขัดแย้งของเวียดนาม มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ในหมู่เกาะสแปรตลีย์ ความขัดแย้งด้านสิทธิมนุษยชน และศาสนาของไทย พม่า อินโดนีเซีย มาเลเซีย เป็นต้น นับว่าเป็นปัญหาอุปสรรคต่อการสร้างสันติภาพของประชาคมอาเซียนสำหรับสาเหตุของปัญหานั้นมาจากปัจจัยหลายประการ ทั้งในด้านอุดมการณ์ทางการเมือง ผลประโยชน์ ความเชื่อ ค่านิยม ไปจนถึงนโยบายของรัฐที่อาจจะมีมาตรการบางอย่าง เพื่อให้เกิดกระบวนการสร้าง

^๓ Robert Pringle, *Understanding Islam in Indonesia: Politics and diversity*, 2010, [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ ๒๒ ธ.ค. ๒๕๖๐ แหล่งที่มา: www.usingdo.org,

^๔ *'Word 'Allah' is not exclusive to Islam*, [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ ๒๒ ธ.ค. ๒๕๖๐. แหล่งที่มา: www.freemalaysiatoday.com/category/nation

แปลกแยกในสังคม แต่ปัญหาที่มาจากรากฐานในระดับแนวคิดและอุดมการณ์ คือ ความขัดแย้งภายในจิตใจที่แสดงออกมาผ่านสัญลักษณ์ต่าง ๆ ความไม่รู้ ไม่เข้าใจในอัตลักษณ์ของแต่ละศาสนา วิถีปฏิบัติ และกระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจในมิติต่าง ๆ

ดังนั้น ภาพความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจึงเกิดจากกระบวนการสื่อความหมายที่จะส่งต่อความสัมพันธ์ระหว่างกัน ฉะนั้น ถ้ามีการศึกษาเพื่อให้เกิดความเข้าใจในแนวคิด วิถีปฏิบัติ และอัตลักษณ์ทางศาสนาของกลุ่มประชาคมอาเซียน กระบวนการสื่อความหมายทางศาสนาเพื่อสร้างความเข้าใจเชิงสันติของประชาคมอาเซียนทั้งในระดับบุคคล สื่อมวลชน และระดับนโยบาย รวมทั้งการวิเคราะห์อัตลักษณ์ ความขัดแย้ง และการสื่อความหมายทางศาสนาเพื่อสร้างความเข้าใจเชิงสันติของประชาคมอาเซียนก็น่าจะเป็นประโยชน์ต่อการสร้างสันติภาพของประชาคมอาเซียนและนำไปสู่ความเข้าใจเพื่อสร้างความมั่นคง ยั่งยืนของประชาคมอาเซียนสืบต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์

- ๑) เพื่อศึกษาแนวคิด วิถีปฏิบัติ และอัตลักษณ์ทางศาสนาของประชาคมอาเซียน
- ๒) เพื่อศึกษากระบวนการสื่อความหมายทางศาสนาเพื่อสร้างความเข้าใจเชิงสันติของประชาคมอาเซียน
- ๓) เพื่อวิเคราะห์อัตลักษณ์ ความขัดแย้ง สิทธิมนุษยชน และการสื่อความหมายทางศาสนาเพื่อสร้างความเข้าใจเชิงสันติของประชาคมอาเซียน

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

- ๑) แนวคิด วิถีปฏิบัติ และอัตลักษณ์ทางศาสนาของประชาคมอาเซียนควรมีหลักการปฏิบัติเพื่อความสันติของประชาคมอย่างไร
- ๒) กระบวนการสื่อความหมายทางศาสนาเพื่อสร้างความเข้าใจเชิงสันติของประชาคมอาเซียนควรเป็นอย่างไร
- ๓) กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ทางศาสนาการจัดการความขัดแย้ง การป้องกันและละเมิดสิทธิมนุษยชน และการสื่อความหมายทางศาสนาเพื่อสร้างความเข้าใจเชิงสันติของประชาคมอาเซียนควรเป็นอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ขอบเขตการวิจัยครั้งนี้ มุ่งเน้นการศึกษาแนวคิด หลักการ วิถีปฏิบัติ และอัตลักษณ์ทางศาสนาของกลุ่มประชาคมอาเซียน กระบวนการสื่อสารสื่อความหมายทางศาสนาเพื่อสร้างความเข้าใจ

เชิงสันติของประชาคมอาเซียนทั้งในระดับบุคคล สื่อมวลชน และระดับนโยบาย การวิเคราะห์อัตลักษณ์ ความขัดแย้ง สิทธิมนุษยชน และการสื่อความหมายทางศาสนาเพื่อสร้างความเข้าใจเชิงสันติของประชาคมอาเซียน รวมทั้งปัญหาอุปสรรค ในการเสริมสร้างความเข้าใจด้านศาสนา การสร้างสันติภาพของประชาคมอาเซียนแบ่งการศึกษาเนื้อหาออกเป็น ๔ ประเด็น ได้แก่

- ๑) ปัญหา สาเหตุ และผลกระทบของความขัดแย้งทางศาสนาและสิทธิมนุษยชน
- ๒) องค์ความรู้ด้านการสื่อสารสารเชิงสันติตามแนวศาสนา
- ๓) แนวทางการสื่อสารเชิงสันติของประชาคมอาเซียนและ กิจกรรมสื่อสารระหว่างประชาคม
- ๔) การเสริมสร้างความเข้าใจด้านการสร้างและการใช้อัตลักษณ์ทางศาสนาเพื่อส่งเสริมสันติภาพของประชาคมอาเซียน

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ในการศึกษานี้ ผู้วิจัยได้กำหนดผู้ให้ข้อมูลสำคัญจากตัวแทนจากกลุ่มผู้นำศาสนา องค์กรศาสนา องค์กรภาครัฐ องค์กรการพัฒนาและสิทธิมนุษยชน จำนวน ๕ ประเทศ ประกอบด้วย ประเทศ กัมพูชา เมียนมา มาเลเซีย อินโดนีเซีย และไทยจำนวน ๓๐ รูป/คน

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านระยะเวลา

คณะผู้วิจัยดำเนินการศึกษาในช่วงระยะเวลา ตั้งแต่ ๑ มกราคม ๒๕๕๙ ถึง ๓๐ กันยายน ๒๕๖๐ รวมเป็นระยะเวลา ๑ ปี ๙ เดือน

๑.๕ คำสำคัญ (keyword) ของการวิจัย

๑.๕.๑ ประชาคมอาเซียน (ASEAN Community) หมายถึง องค์กรระหว่างประเทศระดับภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เกิดจากการรวมตัวกันของ ๑๐ประเทศ อันได้แก่ มาเลเซีย พม่า กัมพูชา ลาว ไทย สิงคโปร์ เวียดนาม บรูไนดารุส-ซาลาม ฟิลิปปินส์ และอินโดนีเซีย ถือกำเนิดขึ้นโดยปฏิญญากรุงเทพ (Bangkok Declaration) หรือปฏิญญาอาเซียน (ASEAN Declaration) เมื่อวันที่ ๘ สิงหาคม ๒๕๑๐ มีจุดประสงค์เพื่อส่งเสริมความร่วมมือทางการเมือง เศรษฐกิจและการค้าระหว่างประเทศในแถบภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้วยตนเอง

๑.๕.๒ อัตลักษณ์ทางศาสนาและวัฒนธรรม (Religious and Cultural Identity) หมายถึง การแสดงออกถึงความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะหรือแสดงออกถึงสัญลักษณ์ที่โดดเด่นทางศาสนาและวัฒนธรรมอันเป็นความเชื่อ ทศนคติ และแนวปฏิบัติทางศาสนา รวมถึงการปฏิสัมพันธ์ทั้งระหว่างแนวคิด ความเชื่อนั้นที่มีต่อบุคคลและสังคมนั้น ๆ

๑.๕.๓ การสื่อความหมายเพื่อสันติภาพ (Interpretation for Peace) หมายถึง กระบวนการสื่อสารในสังคมเพื่อให้เกิดความสงบสุขของประชาชาติที่มีความเสมอภาคกันระหว่างผู้ส่ง

สารและผู้รับสาร เป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อความเข้าใจซึ่งกันและกัน โดยมีการจัดพัฒนาระบบ การสื่อสารระหว่างกันอย่างมีประสิทธิภาพช่วยให้อยู่ร่วมกันได้ เป็นอันหนึ่ง อันเดียวกัน ลดความตึงเครียด บรรเทาความรุนแรงและลดข้อพิพาทระหว่างกัน

๑.๕.๔ พหุวัฒนธรรม (Multicultural) หมายถึง การอยู่ร่วมกันของสังคมที่มีความหลากหลายทางความเชื่อและวิถีปฏิบัติ บนพื้นฐานของสังคมการเมือง เศรษฐกิจ การศึกษา และประวัติศาสตร์กลุ่มชน (ethnicity) เชื้อชาติ (race) สถานะของครอบครัว(socioeconomic status) เพศ(gender) ความสามารถพิเศษ(exceptionalities) ภาษา(language) ศาสนา (religion) และพื้นที่ทางภูมิศาสตร์และความต้องการพิเศษอื่น ๆ ทำให้เกิดการเรียนรู้ที่จะยอมรับในความแตกต่างทางวัฒนธรรม มีความเคารพซึ่งกันและกัน (Mutual Respect) ไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อกัน ให้การเคารพแก่คนหรือกลุ่มคนที่อ่อนแอกว่า รวมไปถึงมีการเปิดเผย(Openness) จุดยืนวัตถุประสงค์ อุดมการณ์ของตน เพื่อนำไปสู่ความเข้าใจ ลดความขัดแย้งระหว่างกัน

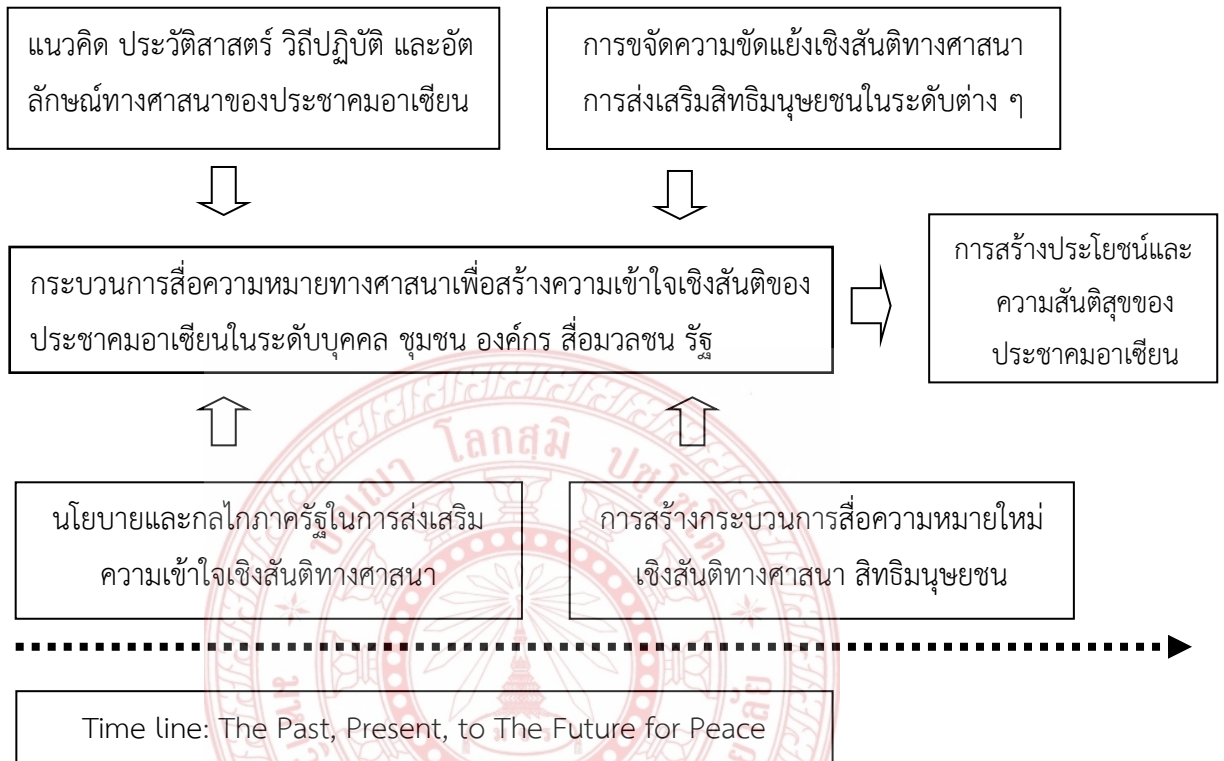
๑.๕.๕ สิทธิมนุษยชน (Human Right) หมายถึง สิทธิที่มีตามธรรมชาติซึ่งติดตัวมนุษย์มาตั้งแต่เกิด โดยมีความเป็นสากลและมีการรับรองไว้ในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนหรือกติกาอนุสัญญา ข้อตกลงต่างๆ ระหว่างประเทศด้านสิทธิมนุษยชน ที่ทุกประเทศทั่วโลกให้การรับรอง

๑.๕.๖ การส่งเสริมสันติภาพ (The Promotion of Peace) หมายถึง การเกื้อหนุนให้เกิดสถานะที่มีความสามัคคีปรองดองเสรีภาพ และความยุติธรรม สันติภาพจึงรวม ความถึงสถานะที่ไม่มีมีความขัดแย้งเข้ากับสถานะที่มีความสามัคคี โดยเฉพาะของประชาคมอาเซียน

๑.๖ กรอบแนวคิดการวิจัย

กรอบแนวคิดในการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ มีกรอบแนวคิดที่สำคัญในลักษณะของกระบวนการ และวิธีการศึกษาวิจัย รวมทั้งผลลัพธ์จากการศึกษา ดังนี้

๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑) ได้ชุดความรู้ แนวทางด้านนโยบายสาธารณะที่นำไปสู่การปฏิบัติและความเข้าใจในอัตลักษณ์ทางศาสนาของประชาคมอาเซียนเพื่อให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำไปใช้ประโยชน์ในการอธิบายและให้ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ต่อการสร้างสรรค์สังคมอาเซียน

๒) ได้การพัฒนารูปแบบและกระบวนการสื่อความหมายทางศาสนาและวาทกรรม เพื่อสร้างความเข้าใจเชิงสันติของประชาคมอาเซียนในมิติต่างๆ เช่น การใช้กระบวนการสุนทรียสนทนาในการจัดการความขัดแย้งทางศาสนาและวัฒนธรรม

๓) ได้มีการวิเคราะห์อัตลักษณ์ ความขัดแย้ง และการสื่อความหมายทางศาสนาเพื่อสร้างความเข้าใจเชิงสันติของประชาคมอาเซียนรวมทั้งการหามาตรการทางกฎหมายที่เหมาะสมในการจัดการเชิงสันติ

๔) ได้มีการพัฒนารูปแบบของการสร้างสันติภาพในมิติของความเข้าใจในความแตกต่างทางพหุวัฒนธรรมและศาสนาในการส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียน

๕) หน่วยงานภาครัฐ ชุมชนท้องถิ่น องค์กรด้านศาสนา องค์กรสิทธิมนุษยชน ได้รูปแบบหลักการ และกระบวนการจัดการความขัดแย้ง การแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม การสร้างอัตลักษณ์ร่วม และการอยู่ร่วมกันของชุมชนที่มีความแตกต่างทางศาสนาและวัฒนธรรม

๖) ภาครัฐ ชุมชน องค์กรต่าง ๆ ได้มีการวิเคราะห์ปัญหา อุปสรรคของการสื่อความหมาย เพื่อสร้างความเข้าใจเชิงสันติและการอยู่ร่วมกันของชุมชนชาวพุทธ คริสต์ อิสลาม และฮินดูในสังคมอาเซียน

๗) ประชาคมอาเซียนและสังคมไทยมีแนวทางการสร้างความสันติสุขในระดับชุมชนและในระดับนานาชาติ และมีการดำเนินการตามหลักสิทธิมนุษยชนเพิ่มมากขึ้น

๘) ผลงานวิจัยจะนำไปสู่การเผยแพร่ในวารสารตามมาตรฐาน TCI: Thai-Journal Citation Index Centre (ศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย) และมาตรฐานสากลที่จะนำไปสู่การนำเสนอผลงานในระดับนานาชาติโดยเฉพาะด้านพหุวัฒนธรรมและสิทธิมนุษยชน

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในบทนี้เพื่อตอบวัตถุประสงค์งานวิจัย เรื่อง อัตลักษณ์ทางศาสนา: รูปแบบการสื่อความหมายเพื่อสร้างสันติภาพของประชาคมอาเซียน คณะผู้วิจัย ได้ทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อศึกษาให้เห็นแนวทางการวิเคราะห์ โดยมีแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องดังนี้

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับประชาคมอาเซียน

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์ทางศาสนา

๒.๔ แนวคิดพุทธวิธีการสื่อสาร

๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารทางการเมืองเชิงสันติ

๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับประชาคมอาเซียน

ประชาคมอาเซียนประกอบด้วยดินแดนสุวรรณภูมิและหมู่เกาะสุมาตราเป็นเส้นทางการค้าขายระหว่างเมืองต่างๆ ที่เชื่อมโยงศาสนา ศิลปวัฒนธรรม วิทยาการต่างๆ โดยเฉพาะนับตั้งแต่สมัยพุทธศตวรรษที่ ๒ เป็นต้นมา อารยธรรมศาสนาฮินดู อารยธรรมพระพุทธศาสนา และอารยธรรมอิสลามได้เข้ามาแพร่หลายในดินแดนแถบนี้ ก่อให้เกิดอาณาจักรต่าง ๆ เช่น อาณาจักรขอมโบราณ อาณาจักรตามพรลิงค์ อาณาจักรโยนกนาคราช อาณาจักรสุพรรณโคมคำ เป็นต้น จนถือกำเนิดเป็นรัฐน้อยใหญ่ดังในปัจจุบัน ประชาคมอาเซียนมีประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงกันตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน พระพุทธศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมอาเซียนโดยมีหลักฐานทางประวัติศาสตร์มากมายในเกือบทุกประเทศ เช่น ประเทศไทย พม่า ลาว กัมพูชา เวียดนาม มาเลเซีย สิงคโปร์ หรือแม้แต่ในอินโดนีเซีย ที่ยังมีหลักฐานการก่อสร้างศาสนสถานทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญอย่างมากมาย

อาเซียน (ASEAN) มาจากคำว่า “Association of Southeast Asian Nations” แปลเป็นไทยว่าสมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ กระทรวงการต่างประเทศใช้คำนี้ราชบัณฑิตยสถานบัญญัติคำว่าสมาคมแห่งประชาชาติเอเชียตะวันออกเฉียงใต้สุดแท้แต่ใครจะเลือกใช้ แต่ในบทความฉบับนี้จะขอใช้คำว่าสมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้คำว่า ASEAN จะต้องเขียนด้วยตัวอักษรตัวใหญ่เสมอสำหรับ ASEAN กับ Asian จะออกเสียงคล้ายกันแต่

ความหมายต่างกัน Asian หมายถึง ประชาชาติในทวีปเอเชียทั้งหมดส่วนASEANหมายถึงชาติในประเทศภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ๑๐ ประเทศ

สมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หรือ ASEAN ก่อตั้งขึ้นโดยปฏิญญากรุงเทพฯ (The Bangkok Declaration) เมื่อวันที่ ๘ สิงหาคม ๒๕๑๐ เป็นการรวมตัวกันของประเทศ๕ประเทศเป็นผู้ก่อตั้ง ได้แก่ อินโดนีเซีย มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ สิงคโปร์ และไทย ๑อาเซียน (ASEAN) หรือสมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Association of Southeast Asian Nations) ในตอนแรกก่อตั้งขึ้นมาเพื่อรักษาและป้องกันให้ภูมิภาคนี้มีความมั่นคงทางด้านการเมือง การปกครองต่อมาเริ่มหันมาร่วมมือกันทางด้านเศรษฐกิจเป็นหลักเพื่อความอยู่รอดและค้ำประกันถึงชีวิตของประเทศในภูมิภาค ต่อมาในวันที่ ๑ มกราคม ๒๕๕๓ เริ่มใช้เขตการค้าเสรีอาเซียนในทางด้าน เศรษฐกิจแล้วโดยใช้สินค้าบางรายการ เช่น สินค้าเกษตรแต่พอปี ๒๕๕๘ ทุกประเทศก็จะเปิดประเทศ ให้เป็นหนึ่งเดียว คือ “อาเซียนเป็นตลาดหนึ่งเดียวหนึ่งประชาคม (ASEAN’s one-market, one - community) ในยุคแรกอาเซียน (ASEAN) ก่อตั้งขึ้นเพื่อสร้างความมั่นคงให้กับภูมิภาคแต่ต่อมาเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของภูมิภาคให้เป็นปึกแผ่นเพราะว่าประเทศรอบข้างมีการปกครองระบอบ คอมมิวนิสต์เช่นลาวกัมพูชาและเวียดนามจึงได้รวมตัวกันตั้งกลุ่มอาเซียนเพื่อมิให้ระบอบคอมมิวนิสต์ แทรกซึมเข้ามาในประเทศแถบภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้จึงเป็นสาเหตุของการจัดตั้งกลุ่ม อาเซียนต่อมาเมื่อระบอบคอมมิวนิสต์ล่มสลายประเทศต่าง ๆ ก็เริ่มสนใจที่จะสมัครเข้าเป็นสมาชิก อาเซียน

ประเทศสมาชิก๑๐ ประเทศ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้แต่ละประเทศมีชื่อ ประเทศเป็นทางการคือ^๒

- ๑) บรูไนดารุสซาลาม (Brunei Darussalam)
- ๒) ราชอาณาจักรกัมพูชา (Kingdom of Cambodia)
- ๓) สาธารณรัฐอินโดนีเซีย (Republic of Indonesia)
- ๔) สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (Lao People’s Democratic Republic)
- ๕) มาเลเซีย (Malaysia)
- ๖) เมียนมาร์ (Union of Myanmar)
- ๗) สาธารณรัฐฟิลิปปินส์ (Republic of the Philippines)
- ๘) สาธารณรัฐสิงคโปร์ (Republic of Singapore)

^๑ ญาสุมน พรหมพิทยาจารย์, อ่างใน วรกรฤต เดือนข้าง, พระพุทธศาสนากับความท้าทายใน ประชาคมอาเซียน, **วารสารปณิธาน**, ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๒ กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๐, หน้า ๑๐๓.

^๒ กรมประชาสัมพันธ์สำนักนายกรัฐมนตรี, **ประเทศไทยกับอาเซียน**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เปอร์ เฮาส์), ๒๕๕๒, หน้า ๒.

๙) ราชอาณาจักรไทย (Kingdom of Thailand)

๑๐) สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม (The Socialist Republic of Vietnam)

การดำเนินนโยบายของอาเซียนเป็นผลจากการประชุมหารือทั้งในระดับหัวหน้ารัฐบาล ระดับรัฐมนตรีและเจ้าหน้าที่อาวุโสอาเซียนการประชุมสุดยอด (ASEAN Summit) คือ การประชุมของผู้นำประเทศสมาชิกอาเซียนเป็นการประชุมระดับสูงสุดเพื่อกำหนดแนวนโยบายในภาพรวมและเป็นโอกาสที่ประเทศสมาชิกจะได้ร่วมกันประกาศเป้าหมายและแผนงานของอาเซียนในระยะยาวโดยจัดทำเอกสารในรูปแบบต่าง ๆ เช่น แผนปฏิบัติการ (Action Plan) แถลงการณ์ร่วม (Joint Declaration) ปฏิญญา (Declaration) ข้อตกลง (Con-vention)

ในยุคแรกนั้นอาเซียนได้ประชุมเรื่องการเมืองและความมั่นคงเป็นส่วนใหญ่มีการจัดทำปฏิญญากำหนดให้ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นเขตแห่งสันติภาพเสรีภาพและความเป็นกลาง (Zone of Peace Freedom and Neutrality - ZOPFAN)

ต่อมาปีพ.ศ.๒๕๑๔ มีการจัดทำสนธิสัญญาไมตรีและความร่วมมือในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Treaty of Amity and Cooperation-TAC)

ในปีพ.ศ.๒๕๑๙ อาเซียนจัดทำสนธิสัญญาเขตปลอดอาวุธนิวเคลียร์ในภูมิภาค (Treaty of the Southeast Asian Nuclear Weapon Free Zone-SEANWFZ)

ในปีพ.ศ.๒๕๓๗ อาเซียนได้มีการริเริ่มการประชุมอาเซียนว่าด้วยความร่วมมือด้านการเมืองและความมั่นคงในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก (ASEAN Regional Forum - ARF) โดยไทยเป็นเจ้าภาพจัดประชุมระดับรัฐมนตรีครั้งแรกในด้านเศรษฐกิจอาเซียนได้ลงนามจัดตั้งเขตการค้าเสรีอาเซียน (ASEAN Free Trade Area - AFTA)

ในปี พ.ศ.๒๕๓๕ เพื่อลดภาษีศุลกากรระหว่างกันเป็นการช่วยส่งเสริมการค้าภายในอาเซียนให้มีปริมาณเพิ่มขึ้นลดต้นทุนการผลิตสินค้าและดึงดูดการลงทุนจากต่างประเทศอื่นทั้งได้ขยายความร่วมมือด้านเศรษฐกิจเพิ่มเติมเพื่อให้การรวมตัวทางเศรษฐกิจสมบูรณ์แบบและมีทิศทางที่ชัดเจนโดยจัดตั้งเขตลงทุนอาเซียน (ASEAN Investment Area) ด้านสังคมและวัฒนธรรมอาเซียนได้ร่วมมือกันในหลาย ๆ ด้านเพื่อให้ประชาชนมีสภาพความเป็นอยู่ที่ดีและมีการพัฒนาในทุกด้านเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิต

ผู้นำอาเซียนได้ลงนามปฏิญญาว่าด้วยความร่วมมือในอาเซียนฉบับที่ ๒ (Declaration of ASEAN Concord II หรือ Bali Concord II) เพื่อจัดตั้งประชาคมอาเซียน (ASEAN Communication)

ในปีพ.ศ.๒๕๖๓ สนับสนุนการรวมตัวและความร่วมมืออย่างรอบด้านในด้านการเมืองให้จัดตั้งประชาคมการเมืองความมั่นคงอาเซียน (ASEAN Political Security Communication) ด้านเศรษฐกิจให้จัดตั้งประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (ASEAN Economic Communication) และด้านสังคมวัฒนธรรมให้จัดตั้งประชาคมและวัฒนธรรมอาเซียน (ASEAN Socio Cultural

Communication) แต่ต่อมาผู้นำอาเซียนได้เห็นพ้องต้องกันว่าให้เร่งรัดการเป็นประชาคมอาเซียนให้เร็วขึ้นกว่าเดิมอีก ๕ ปี คือ เป็นประชาคมอาเซียนโดยสมบูรณ์ในปี พ.ศ.๒๕๕๘

กฎบัตรอาเซียน กำหนดให้อาเซียนและประเทศสมาชิกปฏิบัติตามหลักการดังต่อไปนี้

๑) เคารพเอกราช อธิปไตย ความเสมอภาค บูรณภาพแห่งดินแดน และอัตลักษณ์แห่งชาติของรัฐสมาชิกอาเซียนทั้งปวง

๒) ผูกพันและรับผิดชอบร่วมกันในการเพิ่มพูนสันติภาพ ความมั่นคง และความมั่งคั่งของภูมิภาค

๓) ไม่รุกรานหรือข่มขู่ว่าจะใช้กำลังหรือการกระทำอื่นใดในลักษณะที่ขัดต่อกฎหมายระหว่างประเทศ

๔) ระงับข้อพิพาทโดยสันติ

๕) ไม่แทรกแซงกิจการภายในของรัฐสมาชิกอาเซียน

๖) เคารพสิทธิของรัฐสมาชิกทุกรัฐในการดำรงประชาชาติของตนโดยปราศจากการแทรกแซง การบ่อนทำลาย และการบังคับจากภายนอก

๗) ปรีกษาหาหรือที่เพิ่มพูนขึ้นในเรื่องที่มีผลกระทบอย่างร้ายแรงต่อผลประโยชน์ร่วมกันของอาเซียน

๘) ยึดมั่นต่อหลักนิติธรรม หลักธรรมาภิบาล หลักการประชาธิปไตยและรัฐบาลตามรัฐธรรมนูญ

๙) เคารพเสรีภาพพื้นฐาน การส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชน และการส่งเสริมความยุติธรรมทางสังคม

๑๐) ยึดถือกฎบัตรสหประชาชาติและกฎหมายระหว่างประเทศ รวมถึงกฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศ ที่ รัฐสมาชิกอาเซียนยอมรับ

๑๑) ละเว้นจากการมีส่วนร่วมในการคุกคามอธิปไตย บูรณภาพแห่งดินแดนหรือเสถียรภาพทางการเมืองและเศรษฐกิจของรัฐสมาชิกอาเซียน

๑๒) เคารพในวัฒนธรรม ภาษา และศาสนาที่แตกต่างของประชาชนอาเซียน

๑๓) มีส่วนร่วมกับอาเซียนในการสร้างความสัมพันธ์กับภายนอกทั้งในด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม โดยไม่ปิดกั้นและไม่เลือกปฏิบัติ

๑๔) ยึดมั่นในกฎการค้าพหุภาคีและระบอบของอาเซียน

จุดประสงค์หลักของอาเซียน ประชาคมอาเซียนเป็นเป้าหมายของการรวมตัวกันของประเทศสมาชิกอาเซียนเพื่อเพิ่มอำนาจต่อรองและขีดความสามารถในการแข่งขันในเวทีระหว่างประเทศในทุกด้านรวมถึงความสามารถในการรับมือกับปัญหาใหม่ ๆ ที่ส่งผลกระทบต่อภูมิภาคเช่น ภาวะโลกร้อนการก่อการร้าย

ประชาคมอาเซียนคือการทำให้ประเทศสมาชิกรวมเป็น“ครอบครัวเดียวกัน”มีความแข็งแกร่งและมีภูมิทัศน์ที่ตีสมาชิกในครอบครัวมีสภาพความเป็นอยู่ที่ดีปลอดภัยและสามารถทำมาค้าขายได้อย่างสะดวกยิ่งขึ้นอาเซียนจึงถือกำเนิดขึ้นอย่างเป็นทางการเมื่อเดือนตุลาคม พ.ศ.๒๕๔๖ จากการที่ผู้นำประเทศสมาชิกอาเซียนได้ร่วมลงนามในปฏิญญาว่าด้วยความร่วมมือที่ เรียกว่า “ข้อตกลงบาหลี”เห็นชอบให้จัดตั้งประชาคมอาเซียนภายใน พ.ศ.๒๕๖๓แต่ต่อมาได้ตกลงร่นระยะเวลาจัดตั้งให้แล้วเสร็จในพ.ศ.๒๕๕๘ ประชาคมอาเซียนประกอบด้วย ๓ ประชาคมย่อยซึ่งเปรียบเสมือนสามเสาหลักที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน^๓

ปฏิญญากรุงเทพฯ ได้ระบุวัตถุประสงค์สำคัญ ๗ ประการของการจัดตั้งอาเซียน ได้แก่ ^๔

๑) ส่งเสริมความร่วมมือและความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ในทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม เทคโนโลยี วิทยาศาสตร์ และการบริหาร

๒) ส่งเสริมสันติภาพและความมั่นคงส่วนภูมิภาค

๓) เสริมสร้างความเจริญรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจพัฒนาการทางวัฒนธรรมในภูมิภาค

๔) ส่งเสริมให้ประชาชนในอาเซียนมีความเป็นอยู่และคุณภาพชีวิตที่ดี

๕) ให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ในรูปของการฝึกอบรมและการวิจัย และส่งเสริมการศึกษาด้านเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

๖) เพิ่มประสิทธิภาพของการเกษตรและอุตสาหกรรม การขยายการค้า ตลอดจนการปรับปรุงการขนส่งและการคมนาคม

๗) เสริมสร้างความร่วมมืออาเซียนกับประเทศภายนอก องค์การ ความร่วมมือแห่งภูมิภาคอื่นๆ และองค์การระหว่างประเทศ

ประเทศสมาชิกอาเซียนทั้ง ๑๐ ประเทศ ได้ยอมรับในการปฏิบัติตามหลักการพื้นฐาน ในการดำเนินงานในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างกัน อันปรากฏอยู่ในกฎบัตรอาเซียนซึ่งเป็นกฎหมายสูงสุดของอาเซียนที่เพิ่งมีผลบังคับใช้เมื่อกลางเดือนธันวาคม ๒๕๕๑ และสนธิสัญญาไมตรีและความร่วมมือในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Treaty of Amity and Cooperation in Southeast Asia หรือ TAC) ประกอบด้วย^๕

^๓ กองอาเซียนกระทรวงการต่างประเทศ, แผนงานการจัดตั้งประเทศสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน (ค.ศ.๒๐๐๙-๒๐๑๕), (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศึกษามติเตียรกระทรวงการต่างประเทศ, ๒๕๕๒), หน้า ๖๒.

^๔ มติชน, [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ ๒๓ สิงหาคม ๒๕๖๐ แหล่งที่มา: <http://www.thai-aec.com/227#ixzz2ZSBZ80B2>

^๕ หลักการพื้นฐานอาเซียน, [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ ๒๓ สิงหาคม ๒๕๖๐ แหล่งที่มา: <https://sites.google.com/site/chutippha/hlak-kar-phun-than-xaseiyn>.

๑) การเคารพซึ่งกันและกันในเอกราช อธิปไตย ความเท่าเทียม บูรณาการแห่งดินแดน และเอกลักษณ์ประจำชาติของทุกชาติ

๒) สิทธิของทุกรัฐในการดำรงอยู่โดยปราศจากการแทรกแซง การโค่นล้มอธิปไตย หรือการบีบบังคับจากภายนอก

๓) หลักการไม่แทรกแซงกิจการภายในซึ่งกันและกัน

๔) ระวังความแตกต่างหรือข้อพิพาทโดยสันติวิธี

๕) การไม่ใช้การขู่บังคับ หรือการใช้กำลัง

๖) ความร่วมมืออย่างมีประสิทธิภาพระหว่างประเทศสมาชิก

จึงสรุปได้ว่า อาเซียน (ASEAN) หรือสมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Association of Southeast Asian Nations) กำเนิดจากการประกาศปฏิญญากรุงเทพฯ (Bangkok Declaration) ซึ่งมีประเทศสมาชิกเมื่อเริ่มก่อตั้งรวม ๕ ประเทศ ได้แก่ อินโดนีเซีย ไทย มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ และสิงคโปร์ เพื่อส่งเสริมความร่วมมือและช่วยเหลือซึ่งกันและกันในทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม เทคโนโลยี วิทยาศาสตร์ และการบริหาร

ในเดือนธันวาคม ๒๕๔๐ ผู้นำอาเซียนได้รับรองเอกสาร "วิสัยทัศน์อาเซียน ๒๐๒๐" กำหนดเป้าหมายหลัก ๔ ประการ เพื่อมุ่งพัฒนาอาเซียนไปสู่ "ประชาคมอาเซียน" (ASEAN Community) ให้เป็นผลสำเร็จภายในปี ๒๕๖๓ (ค.ศ. ๒๐๒๐) ซึ่งจะประกอบด้วย "เสาประชาคมหลัก" รวม ๓ เสา ได้แก่ ประชาคมความมั่นคงอาเซียน ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน และ ประชาคมสังคม-วัฒนธรรมอาเซียน รวมทั้งจัดโครงสร้างองค์กรของอาเซียน รองรับภารกิจและพันธกิจรวมทั้งแปลงสภาพอาเซียนจากองค์กรที่มีการรวมตัวหรือร่วมมือกันแบบหลวมๆ เพื่อสร้างและพัฒนาไปสู่สภาพการเป็น "นิติบุคคล" ซึ่งเป็นที่มาของการนำหลักการนี้ไปร่างเป็น "กฎบัตรอาเซียน" ซึ่งทำหน้าที่เป็น "ธรรมนูญ" การบริหารปกครองกลุ่มประเทศอาเซียนทั้ง ๑๐ ประเทศซึ่งฉันทกกำลังเป็นหนึ่งในเดียวกัน ดังปรากฏตามสโลแกนที่ว่า "สิบชาติหนึ่งอาเซียน" ในเสาหลักทั้ง ๓ ประการนั้น ประกอบด้วยกระบวนการที่สำคัญ คือ

๑) เสาหลักด้านการเมืองและความมั่นคงของภูมิภาคอาเซียน

มุ่งให้ประเทศในภูมิภาคอยู่ร่วมกันอย่างสันติ มีระบบแก้ไขความขัดแย้ง ระหว่างกันได้ด้วยดี มีเสถียรภาพอย่างรอบด้าน มีกรอบความร่วมมือเพื่อรับมือกับภัยคุกคามความมั่นคงทั้งรูปแบบเดิมและรูปแบบใหม่ๆ เพื่อให้ประชาชนมีความปลอดภัยและมั่นคง โดยการสนับสนุนส่งเสริมสันติภาพ ความมั่นคงการปกครองแบบประชาธิปไตย การปกครองแบบธรรมาภิบาลการส่งเสริมให้บรรลุความเจริญร่วมกันในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ทำให้ประชาคมเป็นภูมิภาคที่เปิดกว้าง มีพลวัตและยืดหยุ่นได้ในการตั้งรับภาวะผันผวนของเศรษฐกิจมีหลักประกันที่จะทำให้เกิดสันติสุขในอาเซียน

๒) เสถียรภาพทางด้านการเศรษฐกิจมุ่งให้เกิดการรวมตัวกันทางเศรษฐกิจ และการอำนวยความสะดวกในการติดต่อค้าขายระหว่างกัน อันจะทำให้ภูมิภาคมีความเจริญมั่งคั่ง และสามารถแข่งขันกับภูมิภาคอื่น ๆ ได้เพื่อความอยู่ดีกินดีของประชาชนในประเทศอาเซียน โดยมุ่งให้เกิดการไหลเวียนอย่างเสรีของ สินค้า บริการ การลงทุน เงินทุน การพัฒนาทางเศรษฐกิจ และการลดปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำทางสังคมภายในปี ๒๐๒๐ ทำให้อาเซียนเป็นตลาดและฐานการผลิตเดียว (single market and production base) การให้ความช่วยเหลือแก่ประเทศสมาชิกใหม่ของอาเซียนเพื่อลดช่องว่างการพัฒนาและช่วยให้ประเทศเหล่านี้เข้าร่วมกระบวนการรวมตัวทางเศรษฐกิจของอาเซียน การส่งเสริมความร่วมมือในนโยบายการเงินและเศรษฐกิจมหภาค ตลาดการเงินและตลาดทุน การประกันภัยและภาษีอากร การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและการคมนาคม พัฒนาความร่วมมือด้านกฎหมาย การเกษตร พลังงาน การท่องเที่ยว การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์โดยการยกระดับการศึกษาและการพัฒนาฝีมือแรงงาน ซึ่งจะต้องมีการไหลเวียนของสินค้า บริการ การลงทุนและแรงงานฝีมือทั่วทั้งภูมิภาคของประชาคมอาเซียน มีเงินทุนไหลเวียนโดยเสรีและมีสถานะการพัฒนาทางเศรษฐกิจในหมู่สมาชิกประชาคมที่เท่าเทียมกันรวมทั้งเสริมสร้างเศรษฐกิจที่เจริญเติบโตอย่างมีเสถียรภาพด้านการเงินการประสานในด้านนโยบายเศรษฐกิจระหว่างสมาชิกทั้ง ๑๐ ประเทศมีกฎระเบียบที่ดีด้านการเงิน ทรัพย์สินทางปัญญา นโยบายการแข่งขันทางการค้าและการคุ้มครองผู้บริโภคทั้งประชาคมโดยกำหนดจะให้เร่งพัฒนาพร้อมเป็น "ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน" ให้ได้เร็วขึ้นจากกำหนดเดิมในปี ๒๕๖๓ มาเป็นในปี ๒๕๕๘ แทน หรือเร็วขึ้นจากเดิมอีก ๕ ปี

๓) เสถียรภาพทางสังคมและวัฒนธรรมของประชาคมอาเซียน

เพื่อให้ประชาชนแต่ละประเทศอาเซียนอยู่ร่วมกันภายใต้แนวคิดสังคมที่เอื้ออาทร มีสวัสดิการทางสังคมที่ดี และมีความมั่นคงทางสังคมโดยจะมุ่งเน้นไปที่การทำให้เห็นความสำคัญของประชากรในอาเซียนและเป็นสัมพันธภาพระหว่างประชากรของชาติหนึ่งไปสู่อีกชาติหนึ่ง รัฐสภาของ ๑๐ ประเทศ จะประสานร่วมมือกันในกิจกรรมต่างๆสมาชิกของประชาสังคมของสมาชิกจะไปมาหาสู่กันแลกเปลี่ยนใกล้ชิดระหว่างบุคลากรด้านการศึกษาสถาบันต่าง ๆ และภาคธุรกิจภาคเอกชนในประเทศสมาชิก

เสถียรภาพทั้ง ๓ เสา นั้นจะส่งผลให้เกิดความร่วมมือทางเศรษฐกิจสังคมวัฒนธรรมและความมั่นคงโดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจที่จะมีการพัฒนาห่วงโซ่มูลค่าเพิ่มในภูมิภาค การเพิ่มความสามารถในการแข่งขันการเพิ่มอำนาจในการต่อรองและการขยายตลาดอาเซียนที่มีประชากรประมาณ ๖๐๐ ล้านคนเพื่อเข้าสู่ประชาคมอาเซียนที่มีความสามารถในการแข่งขันที่ยั่งยืนทางเศรษฐกิจโดยมีสังคมแห่งสันติภาพและภราดรภาพซึ่งนอกจากด้านเศรษฐกิจแล้ว เสถียรภาพทางสังคมและวัฒนธรรมของประชาคมอาเซียนก็มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งหากพิจารณาในด้านสังคมและวัฒนธรรมแล้ว จะพบ

เห็นได้ว่า กลุ่มประเทศในประชาคมอาเซียนมีความแตกต่างทั้งในด้านภาษา วัฒนธรรม วิถีชีวิต และ ศาสนา

อนึ่งในการดำเนินนโยบายความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้านในอนุภูมิภาคและในประชาคมอาเซียนนั้น ถือว่าเป็นการดำเนินนโยบายต่างประเทศส่วนที่สำคัญที่สุดของไทยมาอย่างต่อเนื่องเนื่องจากมีปัจจัยทางเศรษฐกิจที่ต้องพึ่งพาซึ่งกันและกันอย่างใกล้ชิดโดยในระยะเวลาที่ผ่านมาไทยได้มุ่งเน้นด้านการเป็นหุ้นส่วนการพัฒนา กับประเทศเพื่อนบ้านเพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างมีบูรณาการ เชิงยุทธศาสตร์กับการพัฒนาเศรษฐกิจโดยรวมของไทยผ่านกรอบความร่วมมือที่สำคัญ เช่น แผนงานการพัฒนาความร่วมมือทางเศรษฐกิจในอนุภูมิภาคแม่น้ำโขง (Greater Mekong Subregion Economic Cooperation Program: GMS) และยุทธศาสตร์ความร่วมมือทางเศรษฐกิจอิระวดี-เจ้าพระยา-แม่โขง (Ayeyawaddy-Chao Phraya-Mekong Economic Cooperation Strategy: ACMECS) เป็นต้น กรอบความร่วมมือระดับอนุภูมิภาคดังกล่าวเป็นกลไกและพื้นฐานสำคัญในการขับเคลื่อนความร่วมมือในภูมิภาคอาเซียนโดยทำให้อาเซียนมีความเชื่อมโยงระหว่างกันมากขึ้นทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ภายใต้แนวคิดความเป็น “สิบชาติ หนึ่งอาเซียน” สำหรับรัฐบาลไทยได้เสนอแนวคิดการสร้างเชื่อมโยงระหว่างกันในอาเซียนและต่อมาผู้นำอาเซียนในคราวการประชุมสุดยอดอาเซียนครั้งที่ ๑๗ ในเดือนตุลาคม ๒๕๕๓ ณ กรุงฮานอย สาธารณรัฐเวียดนามได้ให้การรับรองแผนแม่บทว่าด้วยความเชื่อมโยงระหว่างกันในอาเซียนที่มีเป้าหมายแนวทางและกำหนดเวลาการดำเนินงานที่ชัดเจนรวมทั้งการพัฒนากลไกการระดมทุนสำหรับโครงการด้านโครงสร้างพื้นฐานซึ่งการผลักดันการดำเนินงานตามแผนแม่บทดังกล่าวจะก่อให้เกิดการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจลดช่องว่างในการพัฒนาส่งเสริมการกระจายความเจริญให้สามารถเข้าถึงพื้นที่ห่างไกลและให้มีการพัฒนาอย่างเท่าเทียมรวมทั้งส่งเสริมประชาคมอาเซียนที่มีประชาชนเป็นศูนย์กลางและเสริมสร้างความรู้สึกร่วมกันของอารยธรรมและวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงกัน

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน

ด้วยเหตุที่สภาพการณ์การละเมิดสิทธิบุคคลและสิทธิของชุมชนยังปรากฏขึ้นอย่างต่อเนื่องในสังคมโลกและมีรูปแบบการละเมิด ความรุนแรงที่แตกต่างออกไปจากในสมัยอดีตด้วยอำนาจของระบบทุนนิยมและการครอบงำในเชิงความคิดและวิธีการปฏิบัติ สิทธิ เสรีภาพของบุคคลและสิทธิชุมชนจึงถูกกล่าวหาว่าเป็นแนวคิดหลักของการพัฒนาประเทศในระดับนานาชาติ หากประเทศใดยังมีกรณีละเมิดสิทธิมนุษยชนและไม่มีการส่งเสริมสิทธิชุมชนในระดับสูงก็จะถูกสังคมโลกตำหนิว่า ยังไม่มีการพัฒนาในด้านสิทธิมนุษยชนและสิทธิชุมชน ผนวกกับบุคคลในสังคมเรียกร้องถึงสิทธิของตนเองและสิทธิชุมชนมากขึ้น จึงทำให้แนวคิดสิทธิมนุษยชนและสิทธิชุมชนกลายเป็นวาท

กรรมที่สร้างระบบ กฎเกณฑ์ และค่านิยมทางสังคมขึ้นมาเพื่อสะท้อนภาพความเป็นจริงและการพัฒนาบางอย่างในสังคม

แนวคิดสิทธิมนุษยชน (Human Rights) และสิทธิชุมชนได้รับการกล่าวถึงทั้งในมิติกฎหมายและวิธีการปฏิบัติโดยเฉพาะตามอนุสัญญาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น เช่น อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ค.ศ. ๑๙๘๙ อนุสัญญาว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีทุกรูปแบบ ค.ศ. ๑๙๗๙ เป็นต้น ซึ่งแนวคิดสิทธิมนุษยชนนั้นถือว่าเป็นสิ่งที่เกิดมาพร้อมกับความเป็นมนุษย์และเป็นสิ่งที่มีอยู่ในตัวมนุษย์ทุกคน เป็นสิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานของบุคคลที่จะได้รับการยอมรับอย่างเท่าเทียมและนับตั้งแต่คำว่าสิทธิมนุษยชนได้มีการบัญญัติไว้ในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน พ.ศ.๒๔๙๑ (Universal Declaration of Human Rights, ๑๙๔๘) บรรดาประเทศสมาชิกในองค์การสหประชาชาติก็ดำเนินการที่จะคุ้มครองสิทธิมนุษยชนเพื่อให้เกิดผลจริงตามเจตนารมณ์ที่กำหนดไว้ในกฎบัตรสหประชาชาติและเพื่อใช้เป็นมาตรฐานกลางสำหรับประเทศสมาชิกที่จะนำไปใช้เป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อให้เกิดผลภายในประเทศ โดยกำหนดให้รัฐต้องส่งเสริมการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนโดยไม่มีการเลือกปฏิบัติโดยเหตุผลทางด้านเผ่าพันธุ์เพศภาษาและศาสนาและให้ปฏิญญาว่า “ทุกคนมีสิทธิและเสรีภาพอย่างเท่าเทียมกัน”

“สิทธิมนุษยชน” (Human Rights) เป็นคำที่ใช้กล่าวอ้างถึงความมีสิทธิเสรีภาพและอิสระของมนุษย์เป็นคำที่เกิดขึ้นใหม่หลังสงครามโลกครั้งที่สองโดยก่อนหน้านั้นนับเนื่องไปถึงสมัยกรีกและโรมันได้มีแนวคิดเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนแต่มีชื่อเรียกเป็นอย่างอื่นเช่น “สิทธิตามธรรมชาติ” (Natural Rights) “สิทธิของเอกชน” (Civil Rights) เป็นต้นแล้ววิวัฒนาการมาเป็น “สิทธิมนุษยชน” ในเวลาต่อมาสิทธิมนุษยชนเป็นสิทธิที่มีลักษณะเป็นพลวัต (Dynamic) กล่าวคือมีการพัฒนาอยู่ตลอดเวลาโดยเป็นสิทธิที่มีได้อยู่หนึ่งเฉยแต่เป็นผลจากวิวัฒนาการของกระบวนการเรียกร้อง (struggle) ของกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆที่อ้างถึงความชอบธรรมของประโยชน์เหล่านั้นว่าเป็นสิ่งจำเป็นต่อความเป็นมนุษย์ (human dignity) โดยมีฐานทางกฎหมายในการเรียกร้องและการขยายความหมายเพื่อเข้าข้างตนเองทั้งนี้ เพราะการขยายขอบเขตและความหมายของมนุษยชนหรือสิทธิมนุษยชนให้กว้างขึ้นแม้จะทำให้มนุษย์ได้พัฒนาและมีสิทธิมากขึ้นแต่ขณะเดียวกันอาจก่อให้เกิดความสับสนได้มากขึ้นเช่นกันและอาจทำให้สิทธิที่ได้รับรองอยู่แล้วมีน้ำหนักน้อยลง คำว่าสิทธิมนุษยชนนั้นได้มีคำและใช้คำที่มีความหมายที่ใกล้เคียงกับคำว่าสิทธิมนุษยชนมาตั้งแต่อดีตตามแต่จะเรียกในแต่ละยุคสมัยและมีความหมายแตกต่างกันออกไปบ้างซึ่งคำที่ใช้ขึ้นขึ้นอยู่กับพื้นฐานทางความคิดที่ใช้ในการสนับสนุนความชอบธรรมในการกล่าวอ้างหรือเรียกร้องสิทธินี้ เช่น สิทธิธรรมชาติ (Natural Rights) อันมีพื้นฐานทางความคิดอิงอยู่กับศาสนาของกรีกโบราณ สิทธิของมนุษย์ (Rights of Man) อันมีพื้นฐานทางความคิดทางการเมืองที่ก่อตัวในศตวรรษที่ ๑๘ หลักนิติธรรม (The Rule of Law) อันมีพื้นฐานทางความคิดทางนิติศาสตร์ที่เรียกร้องให้มีกระบวนการคุ้มครองสิทธิพลเรือนอย่างเป็นธรรม

๒.๒.๑ ความหมายของสิทธิมนุษยชน

“สิทธิมนุษยชน” (Human Rights) เป็นคำที่ใช้กล่าวอ้างถึงความมีสิทธิเสรีภาพและอิสระของมนุษย์เป็นคำที่เกิดขึ้นใหม่หลังสงครามโลกครั้งที่สองโดยก่อนหน้านั้นนับเนื่องไปถึงสมัยกรีกและโรมันได้มีแนวคิดเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนแต่มีชื่อเรียกเป็นอย่างอื่น เช่น “สิทธิตามธรรมชาติ” (Natural Rights) “สิทธิของเอกชน” (Civil Rights) เป็นต้นแล้ววิวัฒนาการมาเป็น“สิทธิมนุษยชน” ในเวลาต่อมาสิทธิมนุษยชนเป็นสิทธิที่มีลักษณะเป็นพลวัต (Dynamic) กล่าวคือมีการพัฒนาอยู่ตลอดเวลาโดยเป็นสิทธิที่มีได้อยู่หนึ่งเฉยแต่เป็นผลจากวิวัฒนาการของกระบวนการเรียกร้อง (struggle) ของกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆที่อ้างถึงความชอบธรรมของประโยชน์เหล่านั้นว่าเป็นสิ่งจำเป็นต่อความเป็นมนุษย์ (human dignity) โดยมีฐานทางกฎหมายในการเรียกร้องและการขยายความหมายเพื่อเข้าข้างตนเองทั้งนี้ เพราะการขยายขอบเขตและความหมายของมนุษยชนหรือสิทธิมนุษยชนให้กว้างขึ้นแม้จะทำให้มนุษย์ได้พัฒนาและมีสิทธิมากขึ้นแต่ขณะเดียวกันอาจก่อให้เกิดความสับสนได้มากขึ้นเช่นกันและอาจทำให้สิทธิที่ได้รับรองอยู่แล้วมีน้ำหนักน้อยลง คำว่าสิทธิมนุษยชนนั้นได้มีคำและใช้คำที่มีความหมายที่ใกล้เคียงกับคำว่าสิทธิมนุษยชนมาตั้งแต่อดีตตามแต่จะเรียกในแต่ละยุคสมัยและมีความหมายแตกต่างกันออกไปบ้างซึ่งคำที่ใช้ขึ้นขึ้นอยู่กับพื้นฐานทางความคิดที่ใช้ในการสนับสนุนความชอบธรรมในการกล่าวอ้างหรือเรียกร้องสิทธินี้^๖ เช่นสิทธิธรรมชาติ (Natural Rights) อันมีพื้นฐานทางความคิดอิงอยู่กับศาสนาของกรีกโบราณ สิทธิของมนุษย์ (Rights of Man) อันมีพื้นฐานทางความคิดทางการเมืองที่ก่อตัวในศตวรรษที่๑๘หลักนิติธรรม (The Rule of Law) อันมีพื้นฐานความคิดทางนิติศาสตร์ที่เรียกร้องให้มีกระบวนการคุ้มครองสิทธิพลเรือนอย่างเป็นธรรมโดยนัยนี้จะเห็นได้ว่าพื้นฐานของที่มาของคำว่าสิทธิมนุษยชนนั้นไม่มีความแตกต่างกันมากจนเกินไปต่างมุ่งเน้นสิทธิตามที่บุคคลจะพึงมีอยู่ในตนเองและตามที่มีอยู่ในธรรมชาติ โดยตามความหมายของสิทธิมนุษยชนนั้นมีหลักการสำคัญ ๓ ประการ คือ

๑) สิทธิมนุษยชน หมายถึง ข้อความคิดทางการเมืองต่าง ๆ ในแต่ละทฤษฎีหรือสำนักความคิดทางสังคมเช่นเดียวกับทฤษฎีการเมืองว่าด้วยอุดมการณ์ที่เกี่ยวข้องก็ได้อ้างถึงสิทธิมนุษยชนในประการเช่นนี้สิทธิมนุษยชนจึงต้องได้รับการปฏิบัติอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ในฐานะที่เป็น “บริบททางอุดมการณ์” ที่ประกาศตัวเองอยู่บนความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกชนกับสังคมหรือน้อยก็อยู่บนการพึงพิงกันระหว่างรัฐบาลกับผู้อยู่ใต้การปกครองหรือประชาชนโดยนัยนี้สิทธิมนุษยชนจึงเป็นแนวความคิดที่ยึดอยู่กับอุดมการณ์ทางการเมืองหากว่าผู้ที่อ้างถึงสิทธิมนุษยชนนั้นมีอุดมการณ์และสมมติฐานในทางการเมืองที่แตกต่างกัน ดังนั้นจึงมีการถกเถียงกันในประเด็นเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนทั้งในเชิงทฤษฎีและในเชิงปฏิบัติตามอุดมการณ์ทางการเมืองนั้น

^๖ วิชัย ศรีรัตน์, สิทธิมนุษยชนและสิทธิเสรีภาพของชนชาวไทย, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๓), หน้า ๑.

๒) สิทธิมนุษยชน หมายถึงข้อกำหนดในฐานะที่เป็นหลักเสรีภาพขั้นพื้นฐานต่าง ๆ ที่มีอยู่อย่างมากมายตามที่กฎหมายกำหนดหรือมีอยู่จากหลักประกันต่าง ๆ ภายในของแต่ละรัฐเช่นตามที่มีบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญหรือตามรัฐบัญญัติอื่น ๆ หรือตามบทบัญญัติที่กำหนดการดำเนินงานของรัฐ และตามระเบียบการเมืองที่มีอยู่ในรัฐนั้นๆ แนวความคิดเรื่องสิทธิมนุษยชนเช่นนี้ทำให้เกิดกฎระเบียบทางกฎหมายในเรื่องต่าง ๆ ที่เป็นสิทธิมนุษยชนโดยบัญญัติอยู่ในกฎหมายภายในของรัฐนั้น ๆ กล่าวคือกฎหมายภายในเป็นผู้กำหนดความหมายของคำว่าสิทธิมนุษยชน

๓) สิทธิมนุษยชนหมายถึง การยอมรับแนวความคิดจากกฎเกณฑ์หรือระเบียบระหว่างประเทศที่จัดทำขึ้นในรูปแบบของตราสารระหว่างประเทศเกี่ยวกับการให้หลักประกันพื้นฐาน การให้สิทธิเฉพาะเจาะจงบางอย่างแก่ปัจเจกบุคคลและการควบคุมการใช้อำนาจอธิปไตยของรัฐที่มีอยู่เหนือพลเรือนและดินแดนของตนการจัดทำตราสารระหว่างประเทศเช่นนี้ทำให้การใช้อำนาจอธิปไตยของรัฐไม่ได้เป็นเรื่องเอกสิทธิ์โดยลำพังเฉพาะตัวสำหรับรัฐอีกต่อไปแต่ได้ทำให้การใช้อำนาจอธิปไตยของรัฐเป็นเรื่องที่ถูกจำกัดภายใต้กฎหมายระหว่างประเทศ กล่าวคือ หลักการสิทธิมนุษยชนพิจารณาได้จากตราสารระหว่างประเทศที่ได้จัดทำขึ้น เช่น อนุสัญญาว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรี อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กและเยาวชน เป็นต้น

สิทธิมนุษยชนเป็นสิทธิและเสรีภาพแห่งความเป็นมนุษย์ของบุคคลมนุษย์ผู้ซึ่งสมควรได้รับการปฏิบัติด้วยความเคารพนับถือบนพื้นฐานของความเท่าเทียมกันจากเพื่อนมนุษย์ด้วยกันโดยไม่ถือเอาความแตกต่างทางกายภาพความคิดความเชื่อและฐานะมาเป็นอุปสรรคนั้นคือการยอมรับความเป็นมนุษย์อย่างเสมอภาคกันแต่สิทธิตามกฎหมายของบุคคลจึงแตกต่างกันตามเชื้อชาติสัญชาติอุดมการณ์ความคิดความเชื่อศาสนาชาติตระกูลและฐานะทางเศรษฐกิจตำแหน่งหน้าที่ทางสังคมและอาชีพการงานแม้กฎหมายจะพิทักษ์สิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์โดยการให้ “เสรีภาพมหาชน” ซึ่งเป็นเสรีภาพของบุคคลที่พึงมีในการอยู่ร่วมกันในสังคมแต่เสรีภาพดังกล่าวหมายถึงความสามารถที่จะกระทำการใดๆซึ่งไม่ละเมิดต่อผู้อื่นดังนั้นการใช้สิทธิตามธรรมชาติของแต่ละบุคคลจึงมีขอบเขตเพื่อที่จะให้หลักประกันแก่สมาชิกอื่นในสังคมจะได้รับสิทธิเช่นเดียวกันขอบเขตนี้สามารถกำหนดได้โดยกฎหมายเท่านั้นซึ่งประกอบด้วย

๑) สิทธิของปัจเจกชนได้แก่การมีเสรีภาพทางร่างกาย (สิทธิในชีวิตร่างกายและความเป็นส่วนตัวสิทธิในการสื่อสารโทรคมนาคมสิทธิในเคหสถาน) การมีเสรีภาพทางวิชาการและจิตใจ (สิทธิในการแสวงหาความรู้สิทธิในการแสดงความคิดเห็นสิทธิในชื่อเสียงเกียรติยศ) การมีเสรีภาพในทางเศรษฐกิจ (สิทธิในทรัพย์สินสิทธิในการประกอบกิจการ) เป็นต้น

๒) สิทธิทางการเมืองได้แก่การมีเสรีภาพที่จะมีส่วนร่วมในการใช้อำนาจอธิปไตย (สิทธิในการลงคะแนนเสียงสิทธิที่จะรับสมัครรับเลือกตั้งการมีเสรีภาพในการรับรู้ข่าวสารการมีเสรีภาพในการชุมนุมโดยสงบทางการเมืองและจัดตั้งสมาคม) เป็นต้น

๓) สิทธิทางสังคมและเศรษฐกิจได้แก่สิทธิที่จะได้รับการบริการจากรัฐ (สิทธิในการทำงาน สิทธิในการศึกษาสิทธิในการรักษาพยาบาล) สิทธิในการดำเนินการเพื่อพิทักษ์รักษาสิทธิเสรีภาพ (สิทธิในการจัดตั้งสหภาพแรงงานสิทธิในการนัดหยุดงาน) และ การใช้สิทธินั้นนอกจากจะไม่กระทบกระเทือนสิทธิของผู้อื่นแล้วยังจะต้องไม่ขัดต่อกระแสค่านิยมหลักของสังคมอีกด้วย

เพราะฉะนั้นคำว่าสิทธิมนุษยชนจึงหมายถึงสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ทุกคนซึ่งไม่ว่าจะแยกสิทธิขั้นพื้นฐานดังกล่าวออกจากความเป็นมนุษย์ได้เป็นสิทธิที่ติดตัวมากับความ เป็นมนุษย์ตามธรรมชาติหรืออาจเป็นสิทธิที่กฎหมายกำหนดให้มีขึ้นซึ่งแท้ที่จริงสิทธิมนุษยชนที่กล่าวกันนั้นมีใช้ของใหม่เพราะเป็นสิ่งที่เกิดมาพร้อมกับความเป็นมนุษย์แต่เมื่อมีคำเรียกสิทธิมนุษยชนดังกล่าวเป็นคำใหม่ในปณิญาสากล่าวด้วยสิทธิมนุษยชนจึงทำให้เข้าใจว่า สิทธิมนุษยชนเป็นของแปลกใหม่ไม่คุ้นเคย เช่นสิทธิในชีวิตร่างกายที่ทุกคนเข้าใจกันก็เป็นสิทธิมนุษยชนหรือสิทธิของบุคคลในชื่อเสียงของตนเอง ก็เป็นสิทธิมนุษยชนเป็นต้นหรือแม้แต่ในหลักการทางศาสนาก็มุ่งเน้นความมีสิทธิในการที่เข้าถึงหรือบรรลุธรรมตามความสามารถของตนโดยที่ไม่มีใครช่วยเหลือแต่บุคคลจะต้องลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง โดยมีพื้นฐานมาจากการไม่ล่วงละเมิดในสิทธิของผู้อื่นหรือการไม่เบียดเบียนผู้อื่นให้เดือดร้อนตามหลักศีล๕ในทางพระพุทธศาสนานั้นเอง ส่วนคำว่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่มีความเกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชนนั้นก็เช่นเดียวกันน่าจะหมายถึง “สภาพความเป็นคน” กล่าวคือการกระทำใดๆที่ทำให้สภาพความเป็นคนหมดไปหรือลดน้อยลงย่อมเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนมนุษย์หรือคนนั้นต่างจากสัตว์หรือทรัพย์สินของเพราะมนุษย์มีความรู้สึกนึกคิดมีปัญญาและชีวิตจิตใจการกระทำต่อคนด้วยกันเยี่ยงสัตว์หรือทรัพย์สินของเช่นการใช้แรงงานวันละ๒๐ชั่วโมงการซื้อขายคนหรือการค้ามนุษย์ตัวอย่างที่ยกมานี้ก็คือการทำลายสภาพความเป็นคนหรือศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์หรือการละเมิดสิทธิมนุษยชนนั่นเองดังนั้นจึงสามารถกล่าวโดยสรุปได้ว่าสิทธิมนุษยชนนั้นเกิดมาพร้อมกับการที่มนุษย์ได้รับความคุ้มครองและยอมรับในศักดิ์ศรีของของความเป็นมนุษย์คือความเป็นมนุษย์ที่มีความเป็นอิสระแห่งตนบนพื้นฐานแห่งการไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน

๒.๒.๒ หลักการของสิทธิมนุษยชน

หลักการสิทธิมนุษยชนตามที่บัญญัติไว้ในปณิญาสิทธิมนุษยชนและที่รัฐหรือองค์การระหว่างประเทศนำไปกล่าวถึงสิทธิมนุษยชนนั้นประกอบด้วยหลักการที่สำคัญ ๔ ประการ คือ

๑) หลักเสรีภาพได้แก่เสรีภาพในความเป็นส่วนตัว (การดำรงชีวิตอย่างอิสระความเป็นอิสระจากกลุ่มและสมาคมใด ๆ) เสรีภาพในร่างกาย (การถูกกล่าวหาการถูกจับกุมคุมขังและการถูกลงโทษย่อมได้รับการคุ้มครองจากกฎหมาย) เสรีภาพทางการเมืองและศาสนา (การแสดงความคิดเห็นพูดเขียนพิมพ์การเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมืองและการนับถือศาสนาโดยเสรี) เสรีภาพในทรัพย์สิน (ทรัพย์สินส่วนบุคคลไม่สามารถถูกยึดได้)

๒) หลักความเสมอภาคได้แก่ความเสมอภาคตามกฎหมาย (การมีส่วนร่วมในการบัญญัติกฎหมายกฎหมายใช้เหมือนกันสำหรับทุกคน) ความเสมอภาคทางสังคม (การได้รับความเคารพนับถือจากเพื่อนมนุษย์บนพื้นฐานของความเท่าเทียมกัน) ความเสมอภาคด้านแรงงาน (การได้รับการจ้างงาน การขึ้นสู่ตำแหน่งหน้าที่ตามคุณวุฒิโดยเท่าเทียม) ความเสมอภาคทางเศรษฐกิจ (การเก็บภาษีที่เป็นธรรม)

๓) หลักภราดรภาพได้แก่การอยู่ร่วมกันอย่างสันติฉันท์พี่น้องในสังคม (ไม่มีการแบ่งแยกชนชั้นเชื้อชาติเพศและทุกคนมีความรับผิดชอบช่วยเหลือสังคมร่วมกัน)

๔) หลักความยุติธรรมได้แก่การที่สังคมได้ให้ความยุติธรรมแก่บุคคลต่างๆในสังคมอย่างเท่าเทียมตามที่กฎหมายกำหนดหลักสิทธิมนุษยชนจะเกิดขึ้นมิได้ถ้าปราศจากความยุติธรรมหากสังคมยังไร้ความยุติธรรม การพัฒนาในด้านต่างๆที่จะให้มนุษย์ได้มีศักยภาพในการพัฒนาตนเองและสังคมก็จะเป็นไปได้อย่างยากยิ่งดังนั้นหลักการของสิทธิมนุษยชนจึงมีความเกี่ยวข้องกับคำทั้ง ๔ นี้คือ “เสรีภาพเสมอภาค ภราดรภาพและความยุติธรรม”

๒.๒.๓ ขอบเขตแห่งสิทธิมนุษยชน

เนื่องจากปัจจุบันประชาชนได้มีการใช้และเรียกร้องสิทธิ เสรีภาพในรูปแบบต่างๆ กันอย่างแพร่หลายไม่ว่าจะเป็นในรูปแบบของการแสดงความคิดเห็นต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคม การชุมนุมทางการเมือง การใช้และการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารในเครือข่ายออนไลน์หรือการใช้สิทธิในรูปแบบอื่นๆ ที่แสดงต่อบุคคลและสังคมในเชิงสาธารณะ ซึ่งอาจเป็นไปได้ตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญที่กำหนดไว้ข้างต้น การใช้สิทธิและเสรีภาพ โดยเฉพาะการชุมนุมใช้สิทธิเรียกร้องทางการเมืองกันเป็นจำนวนมาก ซึ่งก็เป็นแง่มุมหนึ่งของการปกครองในระบอบประชาธิปไตยที่จะต้องให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมืองตามหลักนิติรัฐ การแสดงออกเช่นนี้ประเทศที่มีการปกครองระบอบประชาธิปไตยถือว่าเป็นสิ่งปกติที่ทำให้รัฐได้ทราบถึงความต้องการของประชาชน รวมไปถึงการใช้สิทธิในการเข้าถึงและการใช้ข้อมูลของบุคคลและสังคมผ่านระบบการสื่อสารและเทคโนโลยีสารสนเทศ ที่มีผลและขบวนการอย่างมากในสังคมปัจจุบัน

อย่างไรก็ตาม การใช้สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองดังกล่าว มีการโต้แย้งกันอยู่เสมอว่า หากรัฐเข้าป้องกัน ปรามปราม หรือดำเนินคดีจะเป็นการขัดต่อรัฐธรรมนูญหรือไม่อันเป็นคำถามที่มีกันตลอดมา นอกจากนี้ การใช้สิทธิและเสรีภาพดังกล่าวในบางกรณี เช่น การใช้ข้อมูลทางเครือข่ายอินเทอร์เน็ตที่เกี่ยวข้องกับบุคคลในสาธารณะ ก็อาจมีบุคคลอื่นโต้แย้งว่า เป็นการใช้สิทธิและเสรีภาพที่เกินขอบเขตหรือก่อให้เกิดความเสียหายด้านชื่อเสียง เกียรติยศแก่บุคคลและสังคม

ในทางการเมืองประเทศที่มีการปกครองในระบอบประชาธิปไตย เช่น สหรัฐอเมริกา และประเทศในแถบยุโรปตะวันตกอันเป็นต้นแบบของระบอบการปกครองในระดับสากลและประเทศไทยได้นำมาเป็นแบบอย่างในการพัฒนาประชาธิปไตยนั้นล้วนมีแนวคิดว่าการปกครองบ้านเมืองใน

ระบอบประชาธิปไตยจะต้องมีการปกครองภายใต้หลักนิติรัฐ กล่าวคือ ผู้ปกครองจะต้องปกครองภายใต้กฎหมาย ประชาชนมีความเสมอภาค มีสิทธิ เสรีภาพและมีส่วนร่วมในทางการเมือง

การปกครองในระบอบนี้ยอมรับว่า บุคคลทุกคนเมื่อเกิดมาเป็นมนุษย์ ย่อมมีความเท่าเทียมกันในฐานะที่เป็นมนุษย์ด้วยกัน ทุกคนย่อมมีสิทธิและเสรีภาพเป็นของตนเอง เช่น สิทธิในการแสดงความคิดเห็น สิทธิในการอยู่อาศัย สิทธิในร่างกายและทรัพย์สิน เป็นต้น แต่การใช้สิทธิเสรีภาพดังกล่าวนั้น หากให้ใช้โดยไม่มีขอบเขตจำกัด ก็จะทำให้ไปกระทบสิทธิเสรีภาพของบุคคลอื่นหรือทำให้เกิดความไม่สงบสุขและเกิดความวุ่นวายขึ้นในบ้านเมือง อันเป็นการใช้ชีวิตที่ขาดระเบียบของสังคมทำให้สังคมนั้นอยู่ไม่ได้ เกิดความขัดแย้ง มีการทะเลาะกันจนถึงการประหัตประหารทำลายและทำร้ายซึ่งกันและกันเพราะเป็นเรื่องต่างคนต่างถือและอ้างสิทธิเสรีภาพที่ตนมีอยู่ ด้วยเหตุนี้จึงมีแนวคิดว่าจะหากำหนดให้บุคคลทุกคนใช้สิทธิและเสรีภาพของตนเองเกินขอบเขตก็จักทำให้สังคมนั้นวุ่นวายเกิดความสับสนจนนำไปสู่ความขัดแย้งในสังคม

ดังนั้น เพื่อให้สังคมสามารถอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ผู้คนในสังคมแต่ละสังคมก็ตกลงกันว่าทุกคนจะยอมสละสิทธิและเสรีภาพบางประการของตน เพื่อไม่ให้ไปกระทบสิทธิเสรีภาพของคนอื่นและให้เกิดความสงบสุขภายในบ้านเมืองและเกิดความมั่นคงภายในสังคมของตน โดยยินยอมมอบอำนาจให้ผู้ปกครองซึ่งมาจากผู้แทนของประชาชน และมีการกำหนดกติกาหรือกฎหมายร่วมกันทั้งในการดำเนินการในฐานะฝ่ายนิติบัญญัติและการกำหนดกติกาของชุมชน เช่น ห้ามมิให้ประชาชนเข้าไปในสถานที่ราชการที่มีเอกสารลับเกี่ยวกับความมั่นคงของประเทศ ห้ามมิให้เข้าไปในสถานที่ราชการในเวลากลางคืนอันเป็นการจำกัดสิทธิในการเดินทางของประชาชน บังคับให้ประชาชนต้องเสียภาษี อันเป็นการจำกัดสิทธิในทางทรัพย์สินของประชาชน เพื่อรัฐจะได้นำรายได้มาบริหารประเทศหรือป้องกันประเทศไม่ให้ถูกรุกราน เช่น ให้เป็นเงินเดือนทหาร ตำรวจ หรือซื้ออาวุธ ให้ทหารป้องกันประเทศหรือนำเงินภาษีมาสร้างถนน เพื่อให้ประชาชนใช้สัญจรไปมา อันเป็นประโยชน์ของสาธารณะหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือการจำกัดสิทธิในทางทรัพย์สินของเอกชนแต่ละคนในเรื่องภาษี ก็เพื่อนำมาใช้ประโยชน์แก่สาธารณะการห้ามแสดงความคิดเห็นอันเป็นการหมิ่นประมาทผู้อื่นเพื่อมิให้เป็นการใช้สิทธิกระทบต่อสิทธิของผู้อื่น เป็นต้น หากมีการฝ่าฝืนผู้ปกครองหรือรัฐซึ่งเป็นผู้บังคับใช้กฎหมายในฐานะฝ่ายบริหารหรือฝ่ายปกครองก็จะดำเนินการหรือดำเนินคดีกับผู้ฝ่าฝืน โดยอาจนำตัวมาฟ้องร้องเพื่อให้ผู้ปกครองหรือรัฐในฐานะฝ่ายตุลาการพิจารณาลงโทษหรือสั่งการอย่างอื่น

โดยนัยนี้ การจำกัดสิทธิเสรีภาพบางประการของประชาชนเพื่อประโยชน์ของสาธารณะหรือเพื่อประโยชน์ส่วนรวมของประชาชนนั้นมีประโยชน์ต่อสังคมโดยภาพรวม แต่ยังคงมีความเข้าใจที่แตกต่างกัน เช่นว่า การดำเนินการของรัฐกับเอกชนหรือบุคคลที่แสดงความคิดเห็นหรือใช้สิทธิในการชุมนุมไม่ว่าจะเป็นการจับกุมหรือดำเนินคดีเป็นการละเมิดต่อสิทธิมนุษยชนตามรัฐธรรมนูญที่

กำหนดให้สิทธิต่าง ๆ ของบุคคล เช่น สิทธิในร่างกาย ในการแสดงความคิดเห็น หรือในการชุมนุมย่อมได้รับความคุ้มครองความเข้าใจดังกล่าวจะต้องพิจารณาในมิติที่หลากหลายตามที่กล่าวแล้ว

สิทธิมนุษยชนเป็นสิทธิและเสรีภาพแห่งความเป็นมนุษย์ของบุคคลมนุษย์ผู้ซึ่งสมควรได้รับการปฏิบัติด้วยความเคารพนับถือบนพื้นฐานของความเท่าเทียมกันจากเพื่อนมนุษย์ด้วยกันโดยไม่ถือเอาความแตกต่างทางกายภาพความคิดความเชื่อและฐานะมาเป็นอุปสรรคนั้นคือการยอมรับความเป็นมนุษย์อย่างเสมอภาคกันแต่สิทธิตามกฎหมายของบุคคลจึงแตกต่างกันตามเชื้อชาติสัญชาติอุดมการณ์ความคิดความเชื่อศาสนาชาติตระกูลและฐานะทางเศรษฐกิจตำแหน่งหน้าที่ทางสังคมและอาชีพการงานแม้กฎหมายจะพิทักษ์สิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์โดยการให้ “เสรีภาพมหาชน” ซึ่งเป็นเสรีภาพของบุคคลที่พึงมีในการอยู่ร่วมกันในสังคมแต่เสรีภาพดังกล่าวหมายถึงความสามารถที่จะกระทำการใดๆซึ่งไม่ละเมิดต่อผู้อื่นดังนั้นการใช้สิทธิตามธรรมชาติของแต่บุคคลจึงมีขอบเขตเพื่อที่จะให้หลักประกันแก่สมาชิกอื่นในสังคมจะได้รับสิทธิเช่นเดียวกันขอบเขตนี้สามารถกำหนดได้โดยกฎหมายเท่านั้นซึ่งประกอบด้วย

๑) สิทธิของปัจเจกชนได้แก่การมีเสรีภาพทางร่างกาย (สิทธิในชีวิตร่างกายและความเป็นส่วนตัวสิทธิในการสื่อสารโทรคมนาคมสิทธิในเคหสถาน) การมีเสรีภาพทางวิชาการและจิตใจ (สิทธิในการแสวงหาความรู้สิทธิในการแสดงความคิดเห็นสิทธิในชื่อเสียงเกียรติยศ) การมีเสรีภาพในทางเศรษฐกิจ (สิทธิในทรัพย์สินสิทธิในการประกอบกิจการ) เป็นต้น

๒) สิทธิทางการเมืองได้แก่การมีเสรีภาพที่จะมีส่วนร่วมในการใช้อำนาจอธิปไตย (สิทธิในการลงคะแนนเสียงสิทธิที่จะรับสมัครรับเลือกตั้งการมีเสรีภาพในการรับรู้ข่าวสารการมีเสรีภาพในการชุมนุมโดยสงบทางการเมืองและจัดตั้งสมาคม) เป็นต้น

๓) สิทธิทางสังคมและเศรษฐกิจได้แก่สิทธิที่จะได้รับการบริการจากรัฐ (สิทธิในการทำงานสิทธิในการศึกษาสิทธิในการรักษาพยาบาล) สิทธิในการดำเนินการเพื่อพิทักษ์รักษาสิทธิเสรีภาพ (สิทธิในการจัดตั้งสหภาพแรงงานสิทธิในการนัดหยุดงาน) และ การใช้สิทธินั้นนอกจากจะไม่กระทบกระเทือนสิทธิของผู้อื่นแล้วยังจะต้องไม่ขัดต่อกระแสค่านิยมหลักของสังคมอีกด้วย

เพราะฉะนั้นคำว่าสิทธิมนุษยชนจึงหมายถึงสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ทุกคนซึ่งไม่อาจจะแยกสิทธิขั้นพื้นฐานดังกล่าวออกจากความเป็นมนุษย์ได้เป็นสิทธิที่ติดตัวมาพร้อมกับความเป็นมนุษย์ตามธรรมชาติหรืออาจเป็นสิทธิที่กฎหมายกำหนดให้มีขึ้นซึ่งแท้ที่จริงสิทธิมนุษยชนที่กล่าวกันนั้นมีใช้ของใหม่เพราะเป็นสิ่งที่เกิดมาพร้อมกับความเป็นมนุษย์แต่เมื่อมีคำเรียกสิทธิมนุษยชนดังกล่าวเป็นคำใหม่ในปณิญาสากล่าวด้วยสิทธิมนุษยชนจึงทำให้เข้าใจว่า สิทธิมนุษยชนเป็นของแปลกใหม่ไม่คุ้นเคย เช่นสิทธิในชีวิตร่างกายที่ทุกคนเข้าใจกันก็เป็นสิทธิมนุษยชนหรือสิทธิของบุคคลในชื่อเสียงของตนเองก็เป็นสิทธิมนุษยชนเป็นต้นหรือแม้แต่ในหลักการทางศาสนาก็มุ่งเน้นความมีสิทธิในการที่เข้าถึงหรือบรรลุธรรมตามความสามารถของตนโดยที่ไม่มีใครช่วยเหลือแต่บุคคลจะต้องลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง

โดยมีพื้นฐานมาจากการไม่ล่วงละเมิดในสิทธิของผู้อื่นหรือการไม่เบียดเบียนผู้อื่นให้เดือดร้อนตามหลักศีล๕ในทางพระพุทธศาสนานั้นเอง ส่วนคำว่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่มีความเกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชนนั้นก็เช่นเดียวกันน่าจะหมายถึง “สภาพความเป็นคน” กล่าวคือการกระทำใดๆที่ทำให้สภาพความเป็นคนหมดไปหรือลดน้อยลงย่อมเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนมนุษย์หรือคนนั้นต่างจากสัตว์หรือทรัพย์สินของเพราะมนุษย์มีความรู้สึกนึกคิดมีปัญญาและชีวิตจิตใจการกระทำต่อคนด้วยกันเยี่ยงสัตว์หรือทรัพย์สินของเช่นการใช้แรงงานวันละ ๒๐ ชั่วโมงการซื้อขายคนหรือการค้ามนุษย์ตัวอย่างที่ยกมานี้ก็คือการทำลายสภาพความเป็นคนหรือศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์หรือการละเมิดสิทธิมนุษยชนนั่นเองดังนั้นจึงสามารถกล่าวโดยสรุปได้ว่าสิทธิมนุษยชนนั้นเกิดมาพร้อมกับการที่มนุษย์ได้รับความคุ้มครองและยอมรับในศักดิ์ศรีของของความเป็นมนุษย์คือความเป็นมนุษย์ที่มีความเป็นอิสระแห่งตนบนพื้นฐานแห่งการไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน

สรุปในสังคมไทยแนวความคิดสิทธิมนุษยชนได้มีปรากฏอย่างชัดเจนในบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญโดยในหมวด ๓ ว่าด้วยสิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทยในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๕๐ซึ่งได้กำหนดประเด็นเกี่ยวสิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทยที่มีความเกี่ยวข้องกับหลักสิทธิมนุษยชนและสิทธิชุมชนโดยสิทธิและเสรีภาพในหมวดดังกล่าวหมายถึงสิทธิและเสรีภาพของประชาชนทุกคนซึ่งไม่ได้หมายถึงสิทธิและเสรีภาพเฉพาะของชาวไทยเท่านั้นแต่น่าจะหมายถึงสิทธิและเสรีภาพของชาวต่างประเทศที่อยู่ในประเทศไทยด้วย

สิทธิของประชาชน(Civil Rights)หรือสิทธิและเสรีภาพของส่วนบุคคลนั้น บทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญได้กำหนดแนวทางตามหลักสากลที่คำนึงถึงศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพของบุคคลในมิติต่างๆดังตัวอย่าง เช่น บุคคลย่อมมีสิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกาย การจับและการคุมขังรวมทั้งการค้นตัวบุคคลจะกระทำมิได้ (มาตรา๓๒ แห่งรัฐธรรมนูญพ.ศ.๒๕๕๐)บุคคลย่อมมีเสรีภาพในเคหสถานและได้รับความคุ้มครองในการอยู่อาศัยแลครอบครองเคหสถานโดยปกติสุข (มาตรา ๓๓) สิทธิของบุคคลในทรัพย์สินย่อมได้รับความคุ้มครอง (มาตรา ๔๑) บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการประกอบกิจการหรือประกอบอาชีพและการแข่งขันเสรีอย่างเป็นธรรม การจำกัดเสรีภาพเช่นว่านี้จะกระทำมิได้ (มาตรา ๔๓) บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นการพูด การเขียน การพิมพ์ การโฆษณา และการสื่อความหมายโดยวิธีอื่น การจำกัดเสรีภาพเช่นว่านี้จะกระทำมิได้ (มาตรา ๔๕) บุคคลย่อมมีสิทธิได้รับทราบและเข้าถึงข้อมูลหรือข่าวสารสาธารณะในครอบครองของหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐรัฐวิสาหกิจหรือราชการส่วนท้องถิ่น (มาตรา๕๖) บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการชุมนุมโดยสงบปราศจากอาวุธ การจำกัดเสรีภาพดังกล่าวจะกระทำมิได้ (มาตรา ๖๓) เป็นต้น สิทธิและเสรีภาพส่วนบุคคลดังกล่าว เป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่บุคคลพึงมีหรือได้รับการคุ้มครองจากรัฐเพื่อให้ปัจเจกบุคคลสามารถดำรงอยู่ในสังคมอย่างมีศักดิ์ศรีและมีศักยภาพที่จะพัฒนาตนเองให้มีความสุขอย่างเต็มความสามารถ

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์ทางศาสนา

๒.๓.๑ ความเป็นมาของของอัตลักษณ์ทางศาสนา

อัตลักษณ์ มาจากวิถีการดำรงชีวิต ของชาติพันธุ์ และ ชนเผ่าไม่ว่าจะเป็นปกติสุข หรือจะ อดคัด ขัดสน การต่อสู้เพื่อความอยู่รอดภายใต้สิ่งแวดล้อมต่าง ๆ กัน เป็นพื้นฐาน ของการสร้างนิสัย และพฤติกรรมให้มีความแตกต่างกันไม่ว่า เป็นการแบ่งปันเอื้อเฟื้อต่อกัน อาจจะมีกฎเกณฑ์ไว้ว่าให้ เอื้อเฟื้อเฉพาะพวกเดียวกัน หรือ ให้แก่ทุก ๆ คนไม่เลือกว่าเป็นพวกเดียวกันหรือไม่หรือ เป็นการ หลอกล่อ แอ้งชิง ฆ่า ทำลาย เพื่อให้ได้มาสิ่งที่ตนขาดแคลน หรือ เพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ตนเองต้องการ เพื่อยังชีพ หรือ เพื่ออำนาจเข้ายึดครองเป็นของตนแต่ผู้เดียว

อัตลักษณ์ มาจาก“วิธีคิด”ที่แตกต่างกันไป เช่น ธุรกิจการเงิน การกู้เงินก็ คือ การเช่าเงิน ซึ่งผู้เช่าจะต้องจ่ายค่าเช่าเงินตามที่ตกลงกันเป็นค่าธรรมเนียมการเช่า ธนาคาร ทั่วไปเรียกว่า ดอกเบี้ย แต่ธนาคารอิสลามบอกว่าไม่ได้คิดดอกเบี้ย แต่ส่วนต่างที่ต้องจ่ายคืนนั้นได้กำหนดไว้ล่วงหน้าแล้ว อาจเรียกราค่าบริการ หรือกำไรก็ได้แต่ “วิธีคิด” ตามที่ได้รับการถ่ายทอดกันมาปฏิบัติตามกันมา หรือตามที่ระบุไว้ในคำสอนทางศาสนา

อัตลักษณ์ มาจาก “นิสัย” ที่ได้ปฏิบัติต่อเนื่องกันเป็นเวลานาน ได้กลายมาเป็น ขนบธรรมเนียมประเพณี

อัตลักษณ์ มาจาก “ขนบธรรมเนียมประเพณี” ได้กลายเป็นตัวตนของชนเผ่า และชาติพันธุ์ แต่อาจจะเปลี่ยนแปลง ละลาย หรือสลายได้ตามกาลเวลา หรือ วัฒนธรรมใหม่เข้ามาแทรก

อัตลักษณ์ มาจาก “ขนบธรรมเนียมประเพณีจากคำสอนทางศาสนา” เป็นอัตลักษณ์ที่ แกร่ง จะไม่ยอมอ่อนตัว ไม่ยอมผสม ประสานกันผู้ใด^๗

อัตลักษณ์ คือ ความรู้สึกนึกคิดต่อตนเองว่า "ฉันคือใคร" ซึ่งจะเกิดขึ้นจากการปฏิสังสรรค์ ระหว่างตัวเรากับคนอื่น โดยผ่านการมองตัวเองและคนอื่นมองเราในขณะนั้น และในขณะเดียวกัน มโนทัศน์อัตลักษณ์ จะถูกกล่าวควบคู่ไปกับเรื่องของอำนาจ นิยามความหมายหรือการสร้างภาพแทน ความจริง(Representation)^๘

เมื่ออัตลักษณ์ไปสัมพันธ์กับแนวคิดที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว คุณจะมีความหมายที่แตกต่างจาก ความหมายที่เข้าใจกันโดยสามัญสำนึกอัตลักษณ์ แตกต่างจากบุคลิกภาพในประเด็นที่สำคัญ

^๗ ภัยพุทธศาสนา (ตอนที่ ๓) ขยายความคำว่า “อัตลักษณ์”, [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ ๖ ธ.ค. ๒๕๖๐ แหล่งที่มา: <http://dhamma.serichon.us>

^๘ โชติการ ศรีประเสริฐ, การรวบรวมความหมายของอัตลักษณ์, [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ ๖ ธ.ค. ๒๕๖๐ แหล่งที่มา: <http://chotika51-thesis.blogspot.com/2011/07/blog-post.html>

หลายประการ เราอาจมีบุคลิกภาพร่วมกับบุคคลอื่น แต่การมีอัตลักษณ์ร่วมมีนัยของการเกี่ยวพันกับการตื่นตัว (active) บางอย่างในตัวของเรา เช่น เราเลือกที่จะแสดงตัวตนกับกลุ่มหรืออัตลักษณ์ที่เฉพาะ ซึ่งบางครั้งเราอาจมีตัวเลือกมากกว่าคนอื่น และอัตลักษณ์ต้องการความตระหนัก (awareness) บางอย่างที่เกี่ยวข้องกับส่วนที่เป็นของเรา บุคลิกภาพอธิบายลักษณะต่างที่บุคคล เช่น การเข้าสังคมเก่งหรืออาจเป็นคุณลักษณะภายใน แต่อัตลักษณ์ต้องการพื้นฐานบางอย่าง อาจถูกจัดประเภทด้วยการมีลักษณะบุคลิกภาพ แต่เราต้องแสดงตนเอง (คือการยอมรับอย่างตั้งใจ) กับอัตลักษณ์ความสำคัญของการแสดงตัวตน (marking oneself) คือ การมีอัตลักษณ์เหมือนกับกลุ่มหนึ่ง และมีความแตกต่างกับอีกกลุ่มอื่น หากลองคิดถึงสถานการณ์ที่เราพบกับใครสักคนในครั้งแรก และเรากำลังพยายามค้นหาว่าเขาคือใคร ด้วยการตั้งคำถามว่าเขามาจากไหนและเขาทำอะไรในสถานการณ์ต่างๆ สิ่งเหล่านี้เป็นการกำลังพยายามค้นหาสิ่งที่เกี่ยวข้องกับตัวของบุคคลนี้และสิ่งที่ทำให้เขาเหมือนกับเราด้วย (สิ่งที่เรามีส่วนร่วมกับเขา) และสิ่งที่ทำให้เขาแตกต่างจากเราหรือการพิจารณาถึงสถานการณ์การเดินทางไกล สถานที่ที่คุณจะไป คุณได้ยินเสียงคนกลุ่มหนึ่งกำลังสนทนาแล้วพูดภาษาเดียวกับคุณ คุณจะรับรู้ด้วยความรู้สึกของการระลึกรู้ (recognition) และความเป็นเจ้าของ ร่วมกับกลุ่มนั้นการที่คุณมีบางอย่างร่วมกัน ได้นำเสนอช่วงของการระลึกรู้และการมีบางอย่างร่วมกับผู้อื่นผู้ที่มีอัตลักษณ์ร่วมกับคุณ อัตลักษณ์ถูกแสดงออกให้เห็นด้วยการคล้ายกัน คือ มันเกี่ยวกับบุคคลที่เหมือนเราและความแตกต่างของบุคคลที่ไม่เหมือนกับเรา^๙

๒.๓.๒ ความหมายของอัตลักษณ์ (Identity)

อัตลักษณ์ (Identity) เป็นความรู้สึกนึกคิดที่บุคคลมีต่อตนเองว่า “ฉันคือใคร” เกิดขึ้นจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่าง ตัวเรากับคนอื่น โดยผ่านการมองตนเองและการที่คนอื่นมองเรา อัตลักษณ์ต้องการความตระหนัก (Awareness) ในตัว เราและพื้นฐานของการเลือกบางอย่าง นั่นคือเราจะต้องแสดงตนหรือยอมรับอย่างตั้งใจกับอัตลักษณ์ที่เราเลือก ความสำคัญของการแสดงตน คือ การระบุได้ว่าเรามี อัตลักษณ์เหมือนกลุ่มหนึ่งและมีความแตกต่างจากกลุ่มอื่นอย่างไร และ “ฉันเป็นใคร” ในสายตาคนอื่น^{๑๐}

อัตลักษณ์ในนิยามศัพท์ของคำในภาษาอังกฤษ คำว่า Identification แปลว่า การกำหนดความหมายของคำนี้ในพจนานุกรมภาษาอังกฤษ คือ สิ่งที่เป็นคุณสมบัติของคนหรือสิ่งหนึ่งและมีนัยขยายต่อไปว่าเป็นคุณสมบัติเฉพาะของคนหรือสิ่งนั้น ที่ทำให้สิ่งนั้นโดดเด่นขึ้นมาหรือแตกต่างจากสิ่ง

^๙ พิธิษฐุ์ คุณวโรดม, “อัตลักษณ์และกระบวนการต่อสู้เพื่อชีวิตของผู้ติดเชื้อ HIV อัตลักษณ์ ซาติพันธ์ และความ เป็นชายขอบ”, *วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๖), หน้า ๖-๗.

^{๑๐} นัจนัย ประสานนาม, การศึกษาพฤติกรรมกรรมการเปิดรับฟังความคาดหวังและความพอใจของนิสิต นักศึกษา มหาวิทยาลัยในกรุงเทพมหานครและ ปริมณฑลต่อสถานีวิทยจุฬา, *วิทยานิพนธ์นศ.ม. (นิเทศศาสตร์)*, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๙), ถ่ายเอกสาร.

อื่น รวมทั้งสิ่งที่เชื่อกันว่าเป็นความจริงที่เป็น แก่นแกน ของปัจเจกบุคคล วิธีคิดในกระแสนี้รื้อถอนความเชื่อเกี่ยวกับคุณสมบัติแก่นแกนของปัจเจกภาพ ความเป็นปัจเจกกลายเป็นเรื่องของการนิยามความหมายซึ่งสามารถเลื่อนไหลเปลี่ยนแปลงไปตามบริบท

อัตลักษณ์เป็นมโนทัศน์ที่คาบเกี่ยวสัมพันธ์กับวิชาหลายแขนงทางด้านสังคมศาสตร์ ทั้งสังคมวิทยา มนุษยวิทยา จิตวิทยา และปรัชญา อัตลักษณ์มีความสำคัญเป็นพิเศษเนื่องจากเป็นปริมนทลเชื่อมต่อกันระหว่างข้อทั้งสอง ในด้านหนึ่งอัตลักษณ์ คือ ความเป็นปัจเจก ที่เชื่อมต่อกันและสัมพันธ์กับสังคม^{๑๑}ซึ่งเกี่ยวกับความหมายของอัตลักษณ์นี้

ประสิทธิ์ ลิปรีชา^{๑๒}ได้กล่าวถึงความหมายของอัตลักษณ์ว่า อัตลักษณ์ (Identity) มีรากศัพท์มาจากภาษาละติน คือ Identitas เดิมใช้คำว่า Idem ซึ่งหมายความว่าเหมือนกัน (The same) อย่างไรก็ตามโดยพื้นฐานภาษาอังกฤษแล้ว อัตลักษณ์ มีความหมายสองนัยยะด้วยกัน คือ ความหมายเหมือนและความเป็นลักษณะเฉพาะที่แตกต่างออกไป คือการตีความหมายเหมือนกันบนพื้นฐานของความสัมพันธ์ และการเปรียบเทียบกันระหว่างคนหรือสิ่งของในสองแง่มุมมอง คือความคล้ายคลึงและความแตกต่าง

Berger and Luckmann^{๑๓}กล่าวว่า อัตลักษณ์ถูกสร้างขึ้นโดยกระบวนการทางสังคม ครั้นเมื่อตกผลึกแล้วอาจมีความคงที่ปรับเปลี่ยน หรือแม้กระทั่งเปลี่ยนแปลง หรือแม้กระทั่งเปลี่ยนแปลงรูปแบบไปทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ทางสังคมเป็นหลักกล่าวโดยอีกนัยหนึ่งอัตลักษณ์เป็นเรื่องของความเข้าใจและการรับรู้ที่เราเป็นใครและคนอื่นเป็นใครนั่นคือเป็นการก่อกำเนิดและดำรงอยู่ที่เรารับรู้เกี่ยวกับตัวเราเองอย่างไร และคนอื่นรับรู้เราอย่างไรโดยมีกระบวนการทางสังคมในการสร้างและสืบทอดอัตลักษณ์ ทั้งนี้ย่อมขึ้นอยู่กับบริบทของความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีต่อคนหรือกลุ่มอื่น ๆ ด้วย

Kathryn Woodward ^{๑๔}ได้กล่าวไว้ว่า อัตลักษณ์คือสิ่งที่ทำให้เรารับรู้ตนเองว่าเราคือใคร และเราดำเนินความสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ ตลอดจนโลกที่แวดล้อมตัวเราอยู่อย่างไร อัตลักษณ์คือสิ่งที่กำหนดทางเดินให้กับเรา เป็นสิ่งที่บ่งบอกว่า ใครเป็นพวกเดียวกับเราและใครที่แตกต่างจากเรา ส่วน

^{๑๑} อภิญา เฟื่องฟูสกุล, **อัตลักษณ์ (Identity)**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ ๒๕๕๖), หน้า ๑-๕.

^{๑๒} ประสิทธิ์ ลิปรีชา, **การสร้างและสืบทอดอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ในวาทกรรมอัตลักษณ์**, (กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พริ้นติ้งเฮ้าส์), ๒๕๕๗, หน้า ๓๒-๓๓.

^{๑๓} Berger and Luckmann ใน ประสิทธิ์ ลิปรีชา, **การสร้างและสืบทอดอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ในวาทกรรมอัตลักษณ์**, (กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พริ้นติ้งเฮ้าส์), ๒๕๕๗, หน้า ๓๓.

^{๑๔} Kathryn Woodward, 1997, อ้างใน อภิญา เฟื่องฟูสกุล, **อัตลักษณ์ (Identity)**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ ๒๕๕๖), หน้า ๑๕.

ใหญ่แล้วอัตลักษณ์ ถูกกำหนดโดยความแตกต่าง ซึ่งอาจมองเห็นได้ในลักษณะของการแบ่งแยกออกจากกัน

สไตรเกอร์ และเบอร์ค (Stryker & Burke)^{๑๕} ได้กล่าวถึง นิยามของคำว่า อัตลักษณ์หรือ Identity นั้นเป็นหน่วยเล็ก ๆ ในการศึกษาทางสังคมวิทยาซึ่งเชื่อมโยงเรื่องของทัศนคติที่มีต่อตัวตนหรือเอกลักษณ์ เป็นความสัมพันธ์ในเชิงบทบาทหน้าที่ และพฤติกรรมอันเกิดจากบทบาทของบุคคล นักทฤษฎีอัตลักษณ์ได้ตั้งข้อโต้แย้งกันว่า ตัวตน คือ การรวมกันของอัตลักษณ์ ซึ่งอยู่บนพื้นฐานของลักษณะเฉพาะของบทบาท เช่นเดียวกับการที่เราตอบคำถามตัวเองว่า ตัวฉันคือใคร แล้วเราก็ได้ ได้คำตอบว่าฉันเป็นพ่อ ฉันเป็นแม่ ซึ่งคำตอบเหล่านี้ก็เชื่อมโยงบทบาทหน้าที่ ความรับผิดชอบของแต่ละบุคคลนั่นเอง

อีริก อีริกสัน (Erick Erickson) นักจิตวิทยามองว่าการก่อรูปของอัตลักษณ์เป็นกระบวนการตลอดทั้งชีวิต A (life long Process) และคนเราสามารถเปลี่ยนแปลงลักษณะสำคัญของตนเองได้ อีริกสัน เลือกใช้คำว่า อัตลักษณ์ (Identity) แทนคำว่า บุคลิกภาพและแม่ได้อิทธิพลจากฟรอยด์ เขาเลือกที่เน้นที่บทบาทของ Ego มากกว่าบทบาทของจิตสำนึก และมีนัยของการเน้นเสรีภาพในการเลือกของปัจเจก ปัจเจกแต่ละคนจึงต้องรับผิดชอบต่อทางเลือกในชีวิตและรูปแบบอัตลักษณ์ที่ตนเลือกเป็นปัจเจกสามารถบูรณาการที่หลากหลายให้เข้ามาอยู่ในอัตลักษณ์เพียงหนึ่งเดียวได้ หากล้มเหลวเกิดภาวะวิกฤตของอัตลักษณ์ (Identity Crisis) คือ อาการที่ค้นหาตนเองไม่พบ ไม่รู้แน่ชัดว่าตนเอง คือ อะไรไม่มั่นใจ ในความสามารถของตน และไม่รู้จักวางตนในความสัมพันธ์กับผู้อื่น ผลในขั้นต่อมา คือ ทางเลือกระหว่างบุคลิกภาพที่ชอบโดดเด่นด้วยตนเองประสบผลในการพัฒนาอัตลักษณ์ที่มีคุณภาพมีบุคลิกภาพที่มีการบูรณาการ มีความสัมพันธ์ที่ดีกับอดีตของตน ส่วนคนที่หาอัตลักษณ์ตนเองไม่พบ หรือมีอัตลักษณ์ที่แตกสลายก็รู้สึกว้าวุ่น ชีวิต คือ ความสิ้นหวัง และไม่อาจแก้ไขให้ดีขึ้นได้ Trait คือ ลักษณะโดดเด่นบางประการในบุคลิกภาพของมนุษย์ที่ถูกดึงออกมาจัดให้เป็นลักษณะเฉพาะตัวที่มีแบบแผน แม้มนุษย์แต่ละคนมีพฤติกรรมตอบสนองต่อสิ่งเร้าต่างกันไปมากมายแต่ก็มีลักษณะบางอย่างที่ยากเปลี่ยนแปลงและเกิดซ้ำ ๆ Trait เป็นโครงสร้างภายในบุคลิกภาพที่สร้างแบบแผนความโน้มเอียงอย่างไร้โดยนัยหนึ่งในการสนองตอบต่อโลกข้างนอกการเชื่อมโยงปัจเจกเข้ากับอัตลักษณ์ร่วมทางสังคมนั้น

เดอริคัม เห็นว่า พลวัตสำคัญ คือพลังของพิธีกรรม ซึ่งปัจเจกร่วมกันสร้างและผลิตซ้ำสัญลักษณ์ ที่เป็นเสมือนอัตลักษณ์ร่วมของสังคมเขาให้ความสำคัญกับพลังของพิธีกรรมทั้ง แง่มุมการเสนอเนื้อหาสาระ Cognitive (Aspect) และแง่มุมของพลังทางอารมณ์ (Emotive Aspect) พิธีกรรม

^{๑๕} Stryker & Burke, *Identity Competition: Key to Differential Social Movement Involvement*. In S. Stryker, T. Owens, & R. White Minneapolis (Eds.), *Identity, Self, and Social Movements*, University of Minnesota Press, pp. 21-40.

คือ ภาษาสัญลักษณ์ที่สื่อความหมายผ่าน การปลูกเร้าอารมณ์ผู้เข้าร่วมที่มุ่งตนเองลงในบรรยากาศ ศักดิ์สิทธิ์ร่วมกันอัตลักษณ์ในยุคสมัยใหม่ (Modernism) หัวใจของวิถีคิดของยุคสมัยใหม่ คือ ประชาญา ในยุคแสงสว่างแห่งภูมิปัญญา (Enlightenment)

ในศตวรรษที่ ๑๘ การสร้างทฤษฎีทางสังคมในยุคนี้จึงมีลักษณะที่เป็น Grand Theory คือ มุ่งแสวงหากฎสากลที่จะทำให้เข้าใจ และอธิบายพฤติกรรมมนุษย์ได้ ทฤษฎีต้องมีลักษณะ ครอบคลุม มีพลังการอธิบายสูง วิถีคิดกระแสหลักของยุคนี้จึงเชื่อในแนวคิดที่เรียกว่า สารัตถะนิยม (Essentialism) คือ เชื่อว่าธรรมชาติของสังคม หรือมนุษย์มีคุณสมบัติอะไรบางอย่างเป็นแก่นแกน หรือสารัตถะ เป็นสิ่งที่ซ่อนแฝงอยู่ลึก ๆ และกำหนดทิศทางของพฤติกรรมที่เห็นจากภายนอกอีกที ภาพมุกกว้างของปัญญาบุคคล และอัตลักษณ์ในยุคสมัยใหม่ ที่ปรากฏในทฤษฎีสังคมวิทยา คือ เมื่อ สังคมวิทยาก่อรูปร่างขึ้นมาเป็นสาขาวิชาหนึ่งในปลายศตวรรษที่ ๑๙ ลักษณะสำคัญก็คือ การเสนอ มโนทัศน์ของปัญญาบุคคลภายในบริบทสังคมผู้บุกเบิกก่อตั้งวิชานี้ในร่มของปรัชญาปฏิฐานนิยม ได้แก่ เอมีล เดอร์ไคม์ (Emile Durkheim)

เดอร์ไคม์ เห็นว่าสังคมมีแรงยึดเหนี่ยวโดยธรรมชาติซึ่งอยู่เหนือกว่าและมีอำนาจบังคับปัจเจก แรงยึดเหนี่ยวที่เป็นจิตวิญญาณร่วมหรืออัตลักษณ์ร่วมของสังคมมีอาจทอนลงไปเป็นจิตสำนึก ของปัจเจกคนใดคนหนึ่ง หรืออีกนัยหนึ่ง อัตลักษณ์ร่วมของสังคมไม่ใช่ผลรวมของอัตลักษณ์ของ ปัจเจก

คาร์ล มาร์กซ (Karl Mark) ได้ย้ำจารีตของการให้ความสำคัญกับตัวกำหนดเชิงโครงสร้าง มากกว่าปัจเจก แต่โครงสร้างของมาร์กซ หมายถึง โครงสร้างสังคมของกระบวนการผลิต เราจะเข้าใจ พฤติกรรมของปัจเจกก็ต้องดูที่ตำแหน่งแห่งที่ของเขาในกระบวนการผลิต ใครคือเจ้าของปัจจัยการผลิต ใครคือผู้ผลิตโดยตรงการจัดการแรงงานเป็นอย่างไร กล่าวอีกนัยหนึ่งมโนทัศน์ ชนชั้น คือ สิ่งที่กำหนดอัตลักษณ์ปัจเจก และเป็นตัวเชื่อมปัจเจกเข้ากับโครงสร้างสำหรับนักคิดในสายปฏิสัมพันธ์เชิง สัญลักษณ์ (Symbolic Interactions) เห็นว่าอัตลักษณ์ คือสิ่งที่เกิดขึ้นในกระบวนการปฏิสัมพันธ์ทาง สังคม

ชาร์ลส์ คูลีย์ (Charles Cooley) เชื่อว่า สังคมและปัจเจกบุคคลเป็นปรากฏการณ์ที่ไม่ อาจแยกออกจากกันได้ สังคมเกิดจากการผสมผสานของตัวตนเชิงจิตของคนหลาย ๆ คนที่มี ปฏิสัมพันธ์ต่อกัน ความรู้สึกเกี่ยวกับตัวเราเองพัฒนาขึ้นมาจากปฏิริยาของเราต่อความเห็นของผู้อื่น เกี่ยวกับตัวเรา เขาเรียกตัวตนที่เกิดจากกระบวนการนี้ว่าตัวตนในกระจกเงา มันประกอบไปด้วย ภาพลักษณ์ของเราที่เรามีสู่ตนเอง และจินตนาการเกี่ยวกับการตัดสินของผู้อื่นต่อภาพลักษณ์นั้น

จอร์จ เฮอร์เบิร์ต มีด (George Herbert Mead) ได้ศึกษาพัฒนาการที่ความรู้สึกเกี่ยวกับ ตัวตนค่อยๆ ก่อกำเนิดจากกระบวนการปฏิสัมพันธ์ เขาเห็นว่า กลไกสำคัญของการสร้างตัวตนคือ การเรียนรู้ที่จะสวมบทบาทของผู้อื่น และหัวใจสำคัญในการเรียนรู้ก็คือ ภาษา ซึ่งเป็นช่องทาง

ถ่ายทอดระบบสัญลักษณ์ และกฎเกณฑ์ร่วมของสังคม มีดี ได้เสนอแนวคิดที่ว่า ตัวตนมีสองด้านที่ปะทะสังสรรค์กันเองตลอดเวลา ด้านหนึ่ง คือ Me อันเป็นตัวตนที่เกิดจากความเห็น และปฏิสัมพันธ์กับคนอื่น และเป็นส่วนที่เป็นลักษณะเฉพาะของเราเอง

เออร์วิง กอฟมัน (Erving Goffman) เป็นนักสังคมวิทยาในสายปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ที่จำแนกแยกแยะ ความแตกต่างระหว่างอัตลักษณ์ส่วนบุคคลและอัตลักษณ์ทางสังคม เขานิยามความคิดความรู้สึที่ปัจเจกมีต่อตนเองว่า Ego Identity ส่วนภาพของปัจเจกผู้นั้นในสายตาคนอื่นในฐานะที่เป็นบุคคลที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว เขาเรียกว่า Personal Identity ซึ่งทุกสังคมมีกระบวนการแจกแจง และระบุอัตลักษณ์ส่วนบุคคลแตกต่างกันไป เช่น สังคมสมัยใหม่ใช้บัตรประชาชนหรือการพิมพ์รอยนิ้วมือเป็นต้น ส่วน Social Identity ของบุคคล ได้แก่ สถานภาพทางสังคม อาทิเช่นอาชีพ ชนชั้น เพศชาติพันธุ์หรือศาสนาที่ปัจเจกบุคคลนั้นสังกัดอยู่เอง^{๑๖}

ฉลาดชาย รมิตานนท์^{๑๗}กล่าวว่าอัตลักษณ์นั้นไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นลอยๆ ตามธรรมชาติ แต่เป็นสิ่งที่เกิดจากการสร้างของวัฒนธรรมในช่วงเวลาหนึ่งและวัฒนธรรมก็เป็นสิ่งก่อสร้างทางสังคม (Social Construct) นอกจากนี้วัฒนธรรมก็ไม่ใช่สิ่งที่หยุดนิ่งหรือตายตัว หากแต่มีรูปแบบเป็นวงจรที่เรียกว่า “วงจรแห่งวัฒนธรรม” (Circuit of Culture) ดังนั้นอัตลักษณ์ทั้งหลายมีกระบวนการถูกผลิต (Produced) ให้เกิดขึ้นสามารถถูกบริโภค (Consumed) และถูกควบคุมจัดการ (Regulated) อยู่ในวัฒนธรรมเหล่านั้นและทั้งนี้ยังมีการสร้างความหมายต่างๆ (Creating Meanings) ผ่านทางระบบต่างๆ ของการสร้างภาพตัวแทน (Symbolic Systems of Representation) ที่เกี่ยวกับตำแหน่งแห่งที่ต่างๆ ทางอัตลักษณ์อันหลากหลายที่เราเลือกใช้หรือนำเอามาสร้างเป็นอัตลักษณ์ของเราเพราะฉะนั้นคำว่า อัตลักษณ์ ประกอบด้วยคำว่า อัต (อัต-ตะ) ซึ่งหมายถึงตนหรือตัวเอง กับ ลักษณะซึ่งหมายถึงสมบัติเฉพาะตัวคำว่าอัตลักษณ์จึงมีความหมายถึง ผลรวมของลักษณะเฉพาะของสิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่งทำให้สิ่งนั้นเป็นที่รู้จักหรือจำได้ซึ่งมีความหมายตรงกับคำภาษาอังกฤษ (Identity)

อภิญา เพ็องฟูสกุล^{๑๘}กล่าวว่า อัตลักษณ์ (Identity) เป็นมโนทัศน์ที่คาบเกี่ยวความสัมพันธ์กับหลายแขนงทางสังคมศาสตร์วิทยา มานุษยวิทยา จิตวิทยาและปรัชญาในสาขาเหล่านี้มีมโนทัศน์ที่มีความหมายใกล้เคียงที่เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์

^{๑๖} อภิญา เพ็องฟูสกุล, **อัตลักษณ์ (Identity)**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๔๖), หน้า ๒๑-๒๘.

^{๑๗} ฉลาดชาย รมิตานนท์, **แนวคิดการศึกษาอัตลักษณ์ความเป็นไทย**, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี, ๒๕๔๕), หน้า ๓๔.

^{๑๘} อภิญา เพ็องฟูสกุล, **อัตลักษณ์ (Identity)**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๔๖), หน้า ๒๖.

ยุธฉัตร บุญสุนิต^{๑๙} ได้กล่าวไว้ว่า อัตลักษณ์มีความสำคัญต่อระบบสังคม คือประการแรก ทำให้เรารู้สึกว่าเป็นตัวเราหรือพวกเราที่แตกต่างจากคนอื่นโดยไม่จำเป็นต้องมีเพียงหนึ่งแต่อาจมีหลายลักษณะที่ประกอบขึ้นมาอัตลักษณ์ไม่ใช่สิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติที่เกิดขึ้นมาพร้อมกับคนหรือสิ่งของแต่เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นและเปลี่ยนแปลงได้ซึ่งบ่งบอกถึงลักษณะเฉพาะลักษณะพิเศษที่จะบ่งบอกตัวตนของสิ่งนั้นหรือบุคคลนั้นประการต่อมา ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า “อัตลักษณ์” อัตลักษณ์เกิดขึ้นจากการปฏิสัมพันธ์ทั้งระหว่างสังคมและตัวบุคคล แต่จะเลือกอัตลักษณ์ใดอัตลักษณ์หนึ่งที่ยอมรับเพื่อนำมาใช้ภายใต้เงื่อนไขของเวลาและพื้นที่ที่กำหนดได้ทั้งจากบุคคลเป็นผู้กำหนดตนเองหรือกำหนดโดยสังคม อัตลักษณ์กับสังคมจึงเป็นเรื่องที่แยกจากกันไม่ได้

๒.๓.๓ แนวคิดพื้นฐานของทฤษฎีอัตลักษณ์ของสไตรเกอร์

สไตรเกอร์ และสตาธัม (Stryker & Statham) อธิบายแนวคิดพื้นฐานของทฤษฎีอัตลักษณ์ที่สำคัญมี ๒ แนวคิด คือ^{๒๐}

๑) แนวคิดปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์นิยม (Symbolic Interactionism) แนวคิดปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์นิยม ได้พัฒนาขึ้นตั้งแต่ศตวรรษที่ ๑๘ โดยนักปรัชญาชาวสก็อตท (อาทิ David Hume, Frances Hutcheson, Adam Smith, Adam Ferguson and others) พยายามที่อธิบายการดำรงอยู่ของมนุษย์ในลักษณะวัตถุตามธรรมชาติที่สามารถศึกษาได้ โดยเน้นการกระทำที่เป็นปกติประจำวันเพื่อพัฒนาเป็นหลักการแห่งพฤติกรรม นักปรัชญากลุ่มนี้ได้ให้ความสำคัญกับจิต (Mind) และสังคม (Society) ที่ทำให้มนุษย์แสดงความสัมพันธ์ระหว่างกัน โดยมองว่าพฤติกรรมที่มนุษย์แสดงออกมาขึ้นอยู่กับจิตที่มีต่อสิ่งแวดล้อมทางสังคม

ต่อมากลุ่มนักปรัชญาชาวอเมริกัน (อาทิ William James, John Dewey, Charles Horton Cooley, George Herbert Mead and others) ได้พัฒนาแนวคิดปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์นิยมตามความหมายเดิม ตัวอย่าง การอธิบายแนวคิดปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์นิยมของ มีด^{๒๑} ที่ได้ อธิบายพฤติกรรมเชิงสังคมโดยเน้นความสนใจในกระบวนการที่บุคคลได้มาซึ่งสิ่งสั่งสมเชิงพฤติกรรม (Behavioral Repertoire) อันเป็นผลมาจากการปรับตัวให้เข้ากับแบบแผนการจัดการจัดระเบียบทางสังคมที่กำลังดำเนินอยู่ดังนั้นในการวิเคราะห์พฤติกรรมของบุคคลไม่เพียงแต่เฉพาะการกระทำที่สังเกตได้เท่านั้น แต่ยังรวมถึงพฤติกรรมภายในด้วย เช่น การคิด การตรวจสอบ และการประเมิน

^{๑๙} ยุธฉัตร บุญสุนิต, ลักษณะความสัมพันธ์ของวรรณกรรมกับสังคม ใน พัฒนาการวรรณคดี, (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมิกราช, ๒๕๔๖), หน้า ๖๕.

^{๒๐} Stryker & Statham, Identity Salience and Role Performance, *Journal of Marriage and the Family*, 1985, pp.311 – 378.

^{๒๑} Stryker, *Identity Theory: Developments and Extension*. in K. Yardley and T. Honess. (Eds.), *Self and Identity*, (New York: John Wiley & Sons, 1980), pp.33.

ภายใต้บริบททางสังคม (Social Context) เนื่องจากพฤติกรรมของมนุษย์ รวมทั้งพฤติกรรมที่เป็นลักษณะพิเศษของมนุษย์อันประกอบด้วย จิตและตัวตน เกิดขึ้นมาจากการดัดแปลงและการปรับตนให้เข้ากับกิจกรรมทางสังคม^{๒๒} โดยที่จิต เป็นการตอบสนองเชิงพฤติกรรมประเภทหนึ่ง (Behavioral Response) ซึ่งเกิดขึ้นจากการมีปฏิสัมพันธ์กับคนอื่นในบริบททางสังคมตลอดจนเป็นความสามารถเชิงพฤติกรรมที่ทำให้มนุษย์ ใช้สัญลักษณ์ในการเรียกชื่อวัตถุต่าง ๆ และทำการสวมบทบาท โดยใช้วัตถุต่างๆ และทำการสวมบทบาท โดยใช้วัตถุต่าง ๆ เป็นตัวเราพฤติกรรมหักห้ามพฤติกรรมชักจูงทางเลือกพฤติกรรมโดยจิตนาการและเลือกวิถีการกระทำดังนั้นจิตจึงช่วยให้บุคคลสามารถร่วมมือและประสานการกระทำซึ่งกันและกันได้กระบวนการทางสังคมที่ก่อให้เกิดจิต เรียกว่า กระบวนการสื่อสารโดยท่าที (Gestures)ของการตอบสนองต่อสิ่งเร้าอย่างมีความหมาย (Meaning) ส่วนตัวตนหมายถึงความสามารถในการมองตนเองที่เป็นวัตถุชนิดหนึ่ง โดยตัวตนพัฒนาขึ้นมาในบุคคลอันเป็นผลมาจากความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น มิติของตัวตนประกอบด้วย ฉันทิในฐานะเป็นฝ่ายกระทำ (I) และฉันทิในฐานะเป็นฝ่ายถูกกระทำ(Me) โดยที่ I เป็นส่วนหนึ่งของปัจเจกชนที่รวมเอาลักษณะนิสัยตามธรรมชาติและเป็นอัตลักษณ์ส่วนตัวของบุคคลเช่น แรงขับต่าง ๆ ที่ทำให้บุคคลแสดงออกมาอย่างอิสระ ส่วน Me เป็นกระทำระหว่างกันทางสังคม ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่มีการตอบสนองระหว่างกัน (Reciprocal Behavior) แบบแผนดังกล่าวเรียกว่าสถานภาพ (Status) ส่วนสิทธิและหน้าที่ที่ต้องแสดงตามสถานภาพเรียกว่าบทบาท (Role) สถานภาพและบทบาททำให้บุคคลมีรูปแบบเฉพาะตน Individual (Form) การปรับตัวของบุคคลเพื่อให้สอดคล้องกับสถานภาพและบทบาทขึ้นอยู่กับหน้าที่ทางสังคม โดยบุคคลมีทั้งบทบาททั่วไป (General Role) เช่น บทบาททางเพศ ซึ่งเป็นบทบาทที่ติดตัวมา (Achieved Role) โดยที่กระบวนการได้มาซึ่งบทบาทถูกอธิบายได้ด้วยกระบวนการถ่ายทอดทางสังคม^{๒๓} ซึ่งเป็นกระบวนการที่ทำให้บุคคลได้มาซึ่งความรู้ ทักษะคุณลักษณะ และแรงจูงใจในการปฏิบัติหน้าที่ในฐานะสมาชิกที่ดี (Effective Member) ของสังคมและของกลุ่มที่แตกต่างกันภายในสังคม โดยทั้งกลุ่มและสังคมมีรูปแบบโครงสร้างที่ถูกจัดระเบียบโดยปทัสถาน (Norms) ซึ่งทำให้บุคคลต้องปฏิบัติตามเพื่อให้หน่วยของสังคมทำหน้าที่อย่างต่อเนื่องในขณะที่เดียวกันบุคคลที่ซึมซับปทัสถานเขาสูบทบาทที่ตนแสดง ผ่านตัวแทนของการถ่ายทอดทางสังคมได้แก่ บิดามารดา พี่น้อง เพื่อนและครูนอกจากนี้การถ่ายทอดทางสังคมยังส่งผลให้บุคคลรับรู้ถึงการปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาทที่เหมาะสม (Adequate Role Performance) โดยบทบาทที่บุคคลแสดงออกเกิดจากการมีความคิด

^{๒๒} พงษ์สวัสดิ์ สวัสดิพงษ์, ประสิทธิภาพมหาวิทยาลัยในการกำบังรัฐบาล, วารสาร สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, (๒๕๓๒), หน้า ๓๒ - ๓๓.

^{๒๓} Stryker & Statham, Identity Theory: Developments and Extension. in K. Yardley and T.Honess. (Eds.), Self and Identity, (New York: John Wiley & Sons, 1991), pp. 334 - 336.

เกี่ยวกับตนเองที่เป็นลักษณะเฉพาะบุคคลที่เรียกว่า อัตลักษณ์ ซึ่ง Stryker & Statham^{๒๔}สรุปว่า โครงสร้างและหน้าที่ทางสังคมกำหนดให้บุคคลมีสถานภาพและบทบาทตามตำแหน่งที่ตนครอบครองอยู่ และบทบาทที่บุคคลแสดงออกมาขึ้นอยู่กับความคิดเกี่ยวกับตนเองที่เรียกว่าอัตลักษณ์ ปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลต่อสังคมตามบทบาทที่กล่าวแล้วจึงนำมาสู่การพัฒนาทฤษฎีอัตลักษณ์^{๒๕}

๒.๓.๔ ความเป็นมาและหลักการของทฤษฎีอัตลักษณ์

ทฤษฎีอัตลักษณ์ (Identity Theory) เป็นทฤษฎีทางจิตวิทยา (Social Psychological Theory) ที่มุ่งอธิบายพฤติกรรมตามบทบาทของบุคคล ทฤษฎีอัตลักษณ์มีความเป็นมาและมีหลักการของทฤษฎี ดังนี้^{๒๖}

เชลดอน สไตรเกอร์ (Sheldon Stryker) ศาสตราจารย์ประจำภาควิชาสังคมวิทยา มหาวิทยาลัยอินเดียนา ประเทศสหรัฐอเมริกา ได้พัฒนาทฤษฎีอัตลักษณ์ขึ้น^{๒๗} โดยอาศัยกรอบแนวคิดตามบริบททางสังคมวิทยาบนพื้นฐานทัศนภาพโครงสร้างปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์นิยม (Structural Symbolic-Integrationist Perspective) โดยมีวัตถุประสงค์ของทฤษฎีคือ เพื่ออธิบายพฤติกรรมแสดงบทบาท (Explanation of Role Behavior) ซึ่งเกิดจากการปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ระหว่างสังคม (Society) และตัวตน (Self) ของบุคคล โดยมีโครงสร้างทางสังคม (Social Structure) และการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (Social Interaction) เป็นตัวกำหนดหรือควบคุมการแสดงพฤติกรรมของบุคคล

ทฤษฎีนี้อาศัยข้อตกลงเบื้องต้น (Assumptions or Premises) จากแนวคิดที่ว่าสังคมและตัวตนมีความซับซ้อน ความหลากหลายแ่งมุม และมีการจัดระบบระเบียบ จึงทำให้เกิดการสร้างทฤษฎีเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างส่วนต่างๆ ของสังคมกับส่วนต่างๆ ของตัวตนตลอดจนการดำเนินการในเรื่องนี้เป็นอย่างเป็นเหตุเป็นผลดีขึ้นทฤษฎีอัตลักษณ์ได้นำแนวคิดปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์นิยมมาใช้อธิบายพฤติกรรมของบุคคล โดยให้ความสำคัญกับการเลือกบทบาท คือพฤติกรรม การเลือกบทบาท (Role Choice Behavior) เป็นผลที่เกิดจากความเด่นของอัตลักษณ์ (Identity

^{๒๔} Stryker & Statham, *Identity Theory: Developments and Extension*. in K. Yardley and T.Honess. (Eds.), *Self and Identity*, (New York: John Wiley & Sons, 1991), pp. 335 - 354.

^{๒๕} Stryker, Stryker, *Identity Competition: Key to Differential Social Movement Involvement*. In S. Stryker, T. Owens, & R. White Minneapolis (Eds.), *Identity, Self, and Social Movements*, (University of Minnesota Press, ๒๐๐๐), pp. 207.

^{๒๖} Stryker, *Identity Salience and Role Performance*, *Journal of Marriage and the Family*, pp. 36.

^{๒๗} Stryker, *Identity Competition: Key to Differential Social Movement Involvement*. In S. Stryker, T. Owens, & R. White Minneapolis (Eds.), *Identity, Self, and Social Movements*, (University of Minnesota Press, 2000), pp. 21 - 40.

Salience) ซึ่งเป็นส่วนประกอบหนึ่งของตัวตน (Self) ในขณะที่ความผูกพันต่อบทบาท (Commitment) ส่งผลต่อความเด่นของอัตลักษณ์

ความสัมพันธ์ระหว่างความผูกพันต่อบทบาท ความเด่นของอัตลักษณ์และพฤติกรรม การเลือกบทบาทโดยมีแนวคิดในแต่ละองค์ประกอบ ดังนี้

๑) ความผูกพันต่อบทบาท (Commitment Concept) สไตรเกอร์^{๒๘} กล่าวว่า ความผูกพันต่อบทบาท มีพื้นฐานมาจากเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมที่บุคคลเข้าไปมีส่วนร่วม โดยทั่วไปประกอบด้วยเครือข่ายทางสังคมที่สลับซับซ้อน ในขณะเดียวกันแต่ละเครือข่ายก็ประกอบด้วยบุคคลที่ดำเนินชีวิตอยู่ และมีการติดต่อสัมพันธ์กันตามตำแหน่งทางสังคมและการปฏิบัติตามบทบาท ดังนั้นความผูกพันกับเครือข่ายทางสังคมอันใดอันหนึ่ง คือการที่สมาชิกของเครือข่ายนั้นตอบสนองบทบาทของตนโดยการแสดงอัตลักษณ์เฉพาะสำหรับเรื่องนั้นออกมาในการติดต่อสัมพันธ์ต่อกันจนถึงขั้นที่ว่า ถ้าความสัมพันธ์ระหว่างกันในเรื่องนั้นขึ้นอยู่กับการทำตนเป็นคนแบบหนึ่ง บุคคลก็มีความผูกพันที่ต้องเป็นคนแบบนั้น การวัดความผูกพันวัดได้จากการที่บุคคลลงทุนสละความสัมพันธ์ที่มีความหมายกับใคร ๆ ในเครือข่ายอื่น เพื่อไปมีพฤติกรรมตามแบบของเครือข่ายที่ตนเลือก จากนิยามและวิธีการวัดที่กล่าวมาแล้ว จึงสามารถกล่าวได้ว่าความผูกพันต่อบทบาท เป็นสาเหตุให้เกิดความเด่นของอัตลักษณ์ได้อัตลักษณ์หนึ่ง

๒) กระบวนการของความผูกพันต่อบทบาท (Commitment Process) เบอริค และไรซ์^{๒๙} กล่าวว่า ความผูกพันต่อบทบาทเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการอัตลักษณ์ในฐานะที่เป็นกระบวนการควบคุมพฤติกรรมผ่านการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (Cybernetic Control Process)^{๓๐} กระบวนการดังกล่าวประกอบด้วย การรับรู้การประเมินค่าจากผู้อื่น Reflected (Appraisals) ซึ่งเป็นปัจจัยนำเข้า (Input) และลักษณะทางอัตลักษณ์ของบุคคล (Individuals Identity Setting) โดยพฤติกรรมที่บุคคลแสดงออกอย่างมีแบบแผนค่อนข้างถาวรนั้น เป็นผลลัพธ์ของความสอดคล้องระหว่าง การรับรู้การประเมินค่าจากผู้อื่นและลักษณะทางอัตลักษณ์ของบุคคล ความผูกพันเป็นผลรวมของพลังผลักดันต่างๆ ที่มีต่อบุคคลในการที่รักษาความสอดคล้องกันระหว่างคุณลักษณะทางอัตลักษณ์และการรับรู้การประเมินค่า ถ้าพลังผลักดันมีน้อยหรืออ่อนแอ (Weak) บุคคลแสดงพฤติกรรมที่เปลี่ยนการรับรู้การประเมินค่าจากผู้อื่นในทางกลับกัน ถ้าบุคคลมีความผูกพันต่อบทบาทมาก มีความ

^{๒๘} Stryker, *Identity Theory: Developments and Extension*. in K. Yardley and T. Honess. (Eds.), *Self and Identity*, (New York: John Wiley & Sons, 1991), pp. 873.

^{๒๙} Burke & Reitzes, *An Identity Theory Approach to Commitment*, *Social Psychology Quarterly*, 54(3), 1991, pp.142-245.

^{๓๐} Burke & Reitzes, *An Identity Theory Approach to Commitment*, *Social Psychology Quarterly*, 54(3), 1991, pp.242.

สอดคล้องกันมากระหว่างการรับรู้การประเมินค่ากับลักษณะทาง อัตลักษณ์กล่าวคือเมื่อมีความผูกพัน ต่อบทบาทมากการรับรู้การประเมินค่ามีแนวโน้มที่ประกอบไปด้วยความหมายรวมกันซึ่งยืนยันและ สอดคล้องกับอัตลักษณ์

เนื่องจากการรับรู้การประเมินค่าส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับพฤติกรรมที่บุคคลแสดงจึงคาดหวังว่า ความหมายของพฤติกรรมที่บุคคลแสดงสอดคล้องกับความหมายตามอัตลักษณ์ ซึ่งขึ้นอยู่กับความ ผูกพันที่บุคคลนั้นมีต่ออัตลักษณ์นั้นๆ โดยที่ความสอดคล้องมากหรือน้อย ขึ้นอยู่กับว่าบุคคลมีความ ผูกพันต่ออัตลักษณ์นั้นมากหรือน้อยบุคคลมีส่วนร่วมในการกระบวนกรควบคุมพฤติกรรมให้ สอดคล้องกับการรับรู้การประเมินค่าจากผู้อื่น บุคคลสามารถที่เรียนรู้ว่าพฤติกรรมอะไรมี ประสิทธิภาพในการดำรงรักษาความสอดคล้องระหว่างลักษณะทางอัตลักษณ์ที่กำหนดและการรับรู้ การประเมินค่านอกจากนี้บุคคลก็สามารถเรียนรู้ที่พัฒนาและดำรงรักษาความสอดคล้องระหว่างการ รับรู้ การประเมินค่าและลักษณะทางอัตลักษณ์โดยมีข้อแม้ว่าในระหว่างการเรียนรู้นั้น การให้ ความหมายต่อสิ่งต่าง ๆ และการให้ความหมายต่อพฤติกรรมต้องไม่เปลี่ยนแปลงไปคือต้องมีความ มั่นคงเชิงความหมายในบริบทของการเรียนรู้ (Stable Semantic Context) แม้ว่าการเรียนรู้มีความ ซับซ้อน (Complex) มีข้อเรียกร้องต่างๆ มากมาย(Demanding) และเต็มไปด้วยความเครียด (Stressful) ดังนั้น บุคคลก็มีความสนใจในการดำรงอยู่ในบริบทที่มั่นคงเชิงความหมายเพื่อที่หลีกเลี่ยง ปัญหาการตอบสนองขอเรียกร้องและความกดดันต่างๆ ในการที่ไปหาความหมายรวมกันระหว่าง ตนเองกับคนอื่น ๆ ในการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันความผูกพันต่อบทบาทเกิดขึ้นเมื่อบุคคลพยายามที่ ดำรงรักษาความสอดคล้องระหว่างอัตลักษณ์ และการรับรู้การประเมินค่า

๓) หลักพื้นฐานของความผูกพันต่อบทบาท (Bases of Commitment) ความผูกพันต่อ บทบาทเป็นหนึ่งในพลังผลักดันในกระบวนการพัฒนาอัตลักษณ์ในงานวิจัยบางเรื่องกล่าวว่าสิ่งที่เป็น พื้นฐานรวมกันของความผูกพันต่อบทบาทคือการได้รับรางวัล (Gained Rewards)การหลีกเลี่ยงการ ลงทุน(Avoided Aosts)และความผูกพันทางจิตใจ (Attachment)

เบอร์คและไรซ์ เห็นว่าปัจจัยทั้งหลายที่เป็นพลังผลักดันให้เกิดความผูกพันต่อบทบาทก็คือ เป็นพื้นฐานของความผูกพันทั้งสิ้น การได้รับรางวัลและความผูกพันทางจิตใจอาจเป็นพื้นฐาน สำหรับ ความผูกพันต่อบทบาท ซึ่งเป็นพลังผลักดันที่สำคัญที่รักษาความสอดคล้องระหว่างการรับรู้การ ประเมินค่าและลักษณะทางอัตลักษณ์ ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าหากบุคคลได้รับรางวัลหรือมีความผูกพัน ทางใจกับคนอื่น ๆ ในการรักษาอัตลักษณ์ของเขา เขาก็มีแนวโน้มที่มีระดับความผูกพันต่ออัตลักษณ์ นั้นมากกว่าคนอื่น ๆ ที่ไม่ได้รับรางวัลหรือไม่มีความผูกพันทางจิตใจกับคนอื่น ๆ โดยได้แบ่ง หลัก พื้นฐานของความผูกพันต่อบทบาทแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ^{๓๑}

^{๓๑} Burke & Reitzes, *An Identity Theory Approach to Commitment*, Article in *Social Psychology Quarterly* 54(3):239, 1991, pp.244.

๑) พื้นฐานความผูกพันต่อบทบาทด้านการรู้คิด (Cognitive Bases of Commitment) หมายถึง การที่บุคคลรับรู้ความหมายและรางวัลในเชิงบวก ตลอดจนประเมินผลได้เสียในการดำรงรักษาอัตลักษณ์ไว้ การที่นักศึกษาได้รับคำชวนให้ไป งานรื่นเริงคืนก่อนสอบนักศึกษาหญิงก็คำนึงถึงผลได้ผลเสีย การตัดสินใจอยู่กับบ้านดูหนังสือสอบอาจเป็นผลมาจากความคาดหวังที่ได้รับคำชมจากบุคคลนัยสำคัญ (Significant others) ในการได้คะแนนสอบสูง ดังนั้นผลได้ (Rewards) คือความสนุกสนานในงานรื่นเริงน้อยกว่าผลเสียในเชิงอัตลักษณ์ Identity (Costs) คือการได้คะแนนสอบไม่ดี

๒) พื้นฐานความผูกพันต่อบทบาทด้านสังคม – อารมณ์ (Socioemotional Bases of Commitment) หมายถึง ความผูกพันทางใจและอารมณ์ในการดำรงอัตลักษณ์ไว้ ซึ่งเกิดขึ้นมาจากการมีปฏิสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ บนพื้นฐานของอัตลักษณ์เชิงบทบาทกับคนเหล่านั้น การมีเครือข่ายทางสังคมและความสัมพันธ์กับคนอื่นที่เกี่ยวข้องกับบทบาทเป็นพื้นฐานของความผูกพัน เช่น การมีปฏิสัมพันธ์ที่เต็มไปด้วยความอบอุ่น การสนับสนุน และต่อเนื่องกันไปของนักศึกษาครูกับอาจารย์ผู้สอนหรือเพื่อนนักศึกษาในฐานะเป็นนักศึกษาครูที่มีความรับผิดชอบทางวิชาการช่วยเพิ่มพลังผลักดันให้นักศึกษาครูแสดงพฤติกรรมที่ยืนยันอัตลักษณ์นั้นต่อไป

สไตรเกอร์ ได้แบ่งความผูกพันต่อบทบาทด้านอารมณ์และสังคม แบ่งออกเป็น ๒ มิติ คือ^{๓๖}

๑) ความผูกพันเชิงปฏิสัมพันธ์ (Interactional or Extensiveness Commitment) หมายถึง การที่บุคคลสามารถมีความสัมพันธ์กับเครือข่ายทางสังคมต่างๆ ได้จำนวนมากจากการใช้อัตลักษณ์หนึ่งตัวอย่างการที่บุคคลใช้อัตลักษณ์ความเป็นครูซึ่งบุคคลนอกจากมีความสัมพันธ์ทางสังคมกับเครือข่ายที่เป็นนักเรียนแล้วยังต้องใช้อัตลักษณ์ความเป็นครูกับผู้ปกครองของนักเรียนหรือสมาคมผู้ปกครองและครูตลอดจนชุมชนที่นักเรียนเป็นเครือข่ายอยู่

๒) ความผูกพันเชิงอารมณ์ (Affective or Intensiveness Commitment) การที่บุคคลรับรู้ถึงเครือข่ายทางสังคมที่ตนเกี่ยวข้องมีความสำคัญทางจิตใจที่ลึกซึ้งต่ออัตลักษณ์ที่ตนได้เลือกใช้

๓) ผลของความผูกพันต่อบทบาท (Consequences of Commitment) ความผูกพันต่อบทบาทส่งผลต่อพฤติกรรมปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาทกล่าวคือ บุคคลที่มีความผูกพันต่ออัตลักษณ์ตามบทบาทสูง บุคคลนั้นมีความพยายามมากที่ธำรงรักษาการรับรู้การประเมินค่าที่สอดคล้องกับอัตลักษณ์ของตนในทางตรงกันข้าม หากบุคคลมีความผูกพันต่ออัตลักษณ์ตามบทบาทต่ำก็ไม่มี ความพยายามมากนักในการรักษาความสอดคล้องระหว่างการรับรู้การประเมินค่า และลักษณะทางอัตลักษณ์ ทำให้มีความสอดคล้องกันน้อยระหว่างการให้ความหมายของอัตลักษณ์และการให้ความหมายของพฤติกรรมตามบทบาท

^{๓๖} Stryker, Identity Salience and Role Performance, *Journal of Marriage and the Family*, 1987, pp.97-98.

ความผูกพันเป็นตัวแปรปรับ (Moderates) ของความสัมพันธ์ระหว่างอัตลักษณ์และพฤติกรรมการปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาท (Role Performance)^{๓๓}ความเด่นของอัตลักษณ์ (Identity Salience) พัฒนามาจากความมีหลากหลายแง่มุมของตัวตนตัวตนประกอบด้วยชุดของอัตลักษณ์ที่มีความแตกต่างกันจำนวนมาก (Sets of Discrete Identities)

บุคคลมีศักยภาพที่มีอัตลักษณ์จำนวนมากตามบทบาทต่าง ๆ ที่ตนครอบครองอยู่โดยอัตลักษณ์มีคุณสมบัติ ๒ ประการ คือ^{๓๔}

- ๑) การที่บุคคลอื่นมอบตำแหน่งอันใดอันหนึ่งทางสังคมให้ตัวเรา
- ๒) ตัวเรายอมรับตำแหน่งที่บุคคลอื่นมอบให้

ดังนั้นในแง่นี้อัตลักษณ์จึงเป็นการรู้คิดเกี่ยวกับตนที่เกี่ยวข้องกับบทบาทและตำแหน่งในระบบความสัมพันธ์ทางสังคมของบุคคล เช่นอัตลักษณ์ความเป็นครู อัตลักษณ์ความเป็นมารดา เป็นภรรยา ลูก เป็นต้น นอกจากนี้อัตลักษณ์ที่บุคคลมีอยู่ผันแปรไปตามความเด่นที่ถูกจัดวางตามลำดับความเด่น (Salience Hierarchy) ซึ่งความเด่นของอัตลักษณ์อันใดอันหนึ่งถูกนำมาใช้หรือไม่ใช้ ขึ้นอยู่กับความน่าเป็นตามสถานการณ์ต่างๆ การเลือกแสดงพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งย่อมสะท้อนให้เห็นถึงตำแหน่งความเด่นของอัตลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับบทบาทนั้นๆ

สไตรเกอร์^{๓๕} กล่าวว่า โดยปกติแล้วบุคคลแสดงพฤติกรรมตามความเด่นของอัตลักษณ์ที่มีความชัดเจนอย่างใดอย่างหนึ่งดังนี้

- ๑) การให้ความหมายกับคุณลักษณะของสถานการณ์ต่าง ๆ (Defining Characteristics of Situations) หมายถึง ระดับที่บุคคลยินยอมให้อัตลักษณ์อื่น ๆ (Alternative Identities) ได้แสดงพฤติกรรมออกมาตามสถานการณ์ที่มีความหมายนั้น
- ๒) ลักษณะอื่น ๆ ภายในตัวบุคคล (Other Self Characteristics) หมายถึง การที่บุคคลมีความภาคภูมิใจในตนเอง (Self - Esteem) หรือมีความพึงพอใจ (Satisfaction)
- ๓) พฤติกรรมการเลือกบทบาท (Role Choice Behavior) หมายถึง พฤติกรรมที่บุคคลแสดงออกตามอัตลักษณ์ที่มีความเด่นที่สุดในสถานการณ์นั้นๆ พฤติกรรมการเลือกบทบาทจึงเป็นผลลัพธ์ของความเด่นของอัตลักษณ์ตามบทบาทที่บุคคลเลือกและแสดงออกมาเรียกว่าพฤติกรรม การ

^{๓๓} Burke & Reitzes, An Identity Theory Approach to Commitment, Social Psychology Quarterly, 54(3), 1991, pp.239-251.

^{๓๔} Stryker, Identity Salience and Role Performance, Journal of Marriage and the Family, 1987, pp.599.

^{๓๕} Stryker, Commitment, Identity Salience, and Role Behavior: A Theory and Research Example. In W. Ickes & E. S. Knowles. (Eds.), Personality, Roles, and Social Behavior, (New York: Springer-Verlag, 1982, pp. 107.

ปฏิบัติหน้าที่ ตามบทบาท (Role Performance) โดยบุคคลประเมินตนเองและบุคคลนัย สำคัญ (Significant Others) จึงแสดงพฤติกรรม กระบวนการประเมินนี้สะท้อนถึงคุณค่าในตนเองเกี่ยวกับ บทบาทเฉพาะของบุคคล (Role –Specific Self-Esteem) ทั้งนี้การปฏิบัติตนตามบทบาทประสบความสำเร็จหรือล้มเหลวขึ้นอยู่กับทำให้ความสำคัญกับความเด่นของอัตลักษณ์^{๓๖}

ดังนั้น การอธิบายพฤติกรรมของบุคคลตามกรอบทฤษฎีอัตลักษณ์จึงอธิบายได้ด้วย ความสัมพันธ์ระหว่างความผูกพัน ความเด่นของอัตลักษณ์และการเลือกบทบาทโดยที่อัตลักษณ์เป็น เรื่องของการรู้คิด (Cognition) ซึ่งอาจมีการเปลี่ยนแปลงได้ง่ายกว่าความผูกพันที่เป็นเรื่องของการมี ปฏิสัมพันธ์ (Interaction)

สังคมเป็นแบบแผนที่ประสานสอดคล้องกันของกิจกรรมมนุษย์ได้กระทำซึ่งมีการดำรง รักษาไว้ เปลี่ยนแปลงไปตามการกระทำระหว่างกันด้วยสัญลักษณ์ระหว่างบุคคล หรือในแต่ละบุคคล ทั้งการบำรุงรักษาและการเปลี่ยนแปลงของสังคม กระทำผ่านกระบวนการของจิตและอึดตา การ กระทำดังกล่าวนี้นี้อาจแสดงความหมายได้อย่างหลากหลาย เช่น แสดงมิติจิตต่อกัน เน้นการให้ สัญลักษณ์เป็นการรับคำทำรับ เป็นเพียงมารยาทในการทักทาย ฯลฯ ซึ่งเมื่อมีการสื่อสารหวนกลับมา ใช้ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ ก็ช่วยกระพือความสนใจในเรื่อง “ความหมาย” ที่อยู่เบื้องหลังการ สื่อสารทั้งแบบวจนและอวจนภาษาให้มากขึ้น แนวทางการศึกษาเรื่องความหมายในช่วงเวลานี้จึงเริ่ม มุ่งหน้าไปที่ทั้งขั้นตอนของผู้ส่งสาร คือ กระบวนการสร้างสรรค์ข่าวสาร (Message Creation) และ ขั้นตอนของผู้รับสารคือการตีความเนื้อหาสาร Message (Interpretation) และเนื่องจากองค์ความรู้ ในเรื่องการศึกษาการสื่อสารได้ก่อตัวมาเป็นเวลานานหลายทศวรรษแล้ว รวมทั้งมีต้นกำเนิดมาจาก ของทางวิชาการที่แตกต่างกันทั้งด้านมนุษยศาสตร์และวิทยาศาสตร์ดังที่กล่าวมาข้างต้น^{๓๗}

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า การเลือกบทบาทโดยมีแนวคิดในแต่ละองค์ประกอบ ความผูกพันต่อ บทบาท (Commitment Concept) กระบวนการของความผูกพันต่อบทบาท (Commitment Process) หลักพื้นฐานของความผูกพันต่อบทบาท (Bases of Commitment) หลักพื้นฐานของความ ผูกพันต่อบทบาทแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ พื้นฐานความผูกพันต่อบทบาทด้านกรู้คิด (Cognitive Bases of Commitment) พื้นฐานความผูกพันต่อบทบาทด้านสังคมและอารมณ์ (Socio-emotional Bases of Commitment)ความผูกพันต่อบทบาทด้านอารมณ์และสังคม แบ่ง ออกเป็น ๒ มิติ คือ ความผูกพันเชิงปฏิสัมพันธ์ (Inter-action or Extensiveness Commitment)

^{๓๖} Stryker, Identity Salience and Role Performance, *Journal of Marriage and the Family*, 1987, pp.97.

^{๓๗} Stryker, Identity Salience and Psychological Centrality: Equivalent, Overlapping or Complimentary Concepts? *Social Psychology Quarterly*, 57(1), 1991, pp.87.

ความผูกพันเชิงอารมณ์ (Affective or Intensiveness Commitment) ผลของความผูกพันต่อบทบาท (Consequences of Commitment)

๒.๓.๕ อัตลักษณ์ทางศาสนาทางพระพุทธศาสนา

ชาวพุทธนั้สการพระพุทธเจ้า ในสายตาของชาวพุทธ พระพุทธเจ้า คือ ผู้ที่บรรลุผลของสิ่งที่ชาวพุทธทุกคนต้องการจะบรรลุ คือ การตรัสรู้ และด้วยสิ่งนี้เขาก็จะมีอิสระจากวัฏจักรของการเวียนว่ายตายเกิด ชาวพุทธส่วนมากเชื่อว่าพวกเขามีการเกิดใหม่หลายต่อหลายครั้งจนนับไม่ถ้วนซึ่งก็จำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับการทนทุกข์อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ชาวพุทธแสวงหาทางที่จะหลุดพ้นจากวัฏสงสารนี้ ชาวพุทธเชื่อว่าการตกอยู่ในวัฏวนสืบเนื่องมาจากความอยากได้ อยากมี ความไม่พอใจ และความมัวเมา ลุ่มหลงของคนๆนั้น ดังนั้นเป้าประสงค์ของชาวพุทธ คือการทำจิตใจให้บริสุทธิ์และปล่อยวางความต้องการของสิ่งที่เป็นรูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส และการยึดติดกับตนเอง

ชาวพุทธเชื่อฟังและปฏิบัติตามหลักการต่างๆในคำสอนของศาสนา และทำสมาธิภาวนาอย่างเคร่งครัด โดยทางการฝึกฝนทำสมาธิคนๆหนึ่งอาจจะถึงนิพพานได้ คือการขจัดออกไปซึ่งไฟแห่งความปรารถนาศาสนาพุทธให้แนวทางซึ่งค่อนข้างเป็นความจริงในศาสนาต่างๆของโลก คือการมีวินัย มีค่านิยมที่ดีและให้มีทิศทาง ซึ่งคนทั่วไปอาจจะต้องการที่จะดำเนินชีวิตตามแนวทางนั้น^{๓๘}

คำสอนของพระพุทธเจ้านั้นมีอยู่ ๒ ระดับ คือ

๑) ระดับธรรมดา (หรือระดับศีลธรรม) ที่เป็นคำสอนในเรื่องการครองเรือน หรือการดำเนินชีวิตของเราตามปกติ ที่มีผลเป็นความปกติสุข ไม่เดือดร้อน ทั้งส่วนตัวและส่วนรวม ซึ่งคำสอนระดับศีลธรรมนี้จะเป็นคำสอนสำเร็จรูปที่แม้ไม่ต้องใช้ปัญญาพิจารณาก็สามารถนำคำสอนนี้ไปปฏิบัติได้ทันที โดยหลักคำสอนของศีลธรรมนั้นก็สรุปอยู่ที่การไม่เบียดเบียนผู้อื่น การช่วยเหลือผู้อื่น การให้ทาน การรักษาศีล การเสียสละ การให้อภัย การทำหน้าที่การงานให้ถูกต้องด้วยความอดทน ขยัน ซื่อสัตย์ การละเว้นอบายมุข ละเว้นสิ่งเสพติด สิ่งฟุ่มเฟือย และสอนให้ประหยัดอดออม เป็นต้นนั่นเอง

คำสอนระดับศีลธรรมนี้จะเอาไว้สอนแก่คนธรรมดาที่มีปัญญาค่อนข้างน้อย อย่างเช่นชาวบ้านทั่ว ๆ ไป หรือเด็ก ๆ โดยระดับศีลธรรมนี้จะไม่เน้นเรื่องความเชื่อ คือใครจะเชื่ออย่างไรก็ได้ ขอเพียงไม่ทำความชั่ว แล้วทำแต่ความดีเท่านั้นก็พอ อย่างที่ชาวพุทธส่วนใหญ่กระทำกันอยู่ อย่างเช่นที่เชื่อกันว่าเมื่อทำความดีไว้ในชาตินี้ เมื่อตายไปแล้วจะได้ไปเกิดเป็นเทวดาอยู่บนสวรรค์(ที่เชื่อกันว่าอยู่บนฟ้า) หรือเมื่อทำความชั่วไว้ในชาตินี้ เมื่อตายไปแล้วก็จะตกนรก (ที่เชื่อกันว่าอยู่ใต้ดิน) หรือถ้า

^{๓๘} มาริลิน แอดัมสัน, ศาสนาและลัทธิความเชื่อต่าง ๆ ของโลก, [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ ๖ ธ.ค. ๒๕๖๐ แหล่งที่มา: <https://www.everythaistudent.com/a/205divine.html>

หมดกิลเลส เมื่อตายแล้วก็จะนิพพาน(นิพพานนี้บางคนก็เชื่อว่าเป็นการดับสูญไปเลย แต่บางคนก็เชื่อว่าเป็นเมืองหรือสภาวะที่มีแต่ความสุขอยู่ชั่วนิรันดร) เป็นต้น

๒) ระดับสูง (หรือระดับลึกซึ่งสูงสุด) ที่เป็นคำสอนในเรื่องการดับทุกข์ของชีวิตในปัจจุบัน ซึ่งก็ได้แก่คำสอนในเรื่องอริยสัจ ๔ ซึ่งคำสอนเรื่องการดับทุกข์นี้จัดเป็นคำสอนที่สำคัญที่สุดของพระพุทธเจ้า ซึ่งคำสอนระดับสูงนี้จะเน้นเรื่องความเชื่อมาก โดยจะสอนให้ใช้ปัญญานำหน้าความเชื่อ และจะเอาไว้สอนเฉพาะผู้ที่มีปัญญาเท่านั้น ถ้าสอนคนมีปัญญาน้อยเขาก็จะรับไม่ได้เพราะยังมีสติปัญญาไม่เพียงพอ เหมือนสอนเรื่องยากๆให้กับเด็ก อย่างเช่นถ้าสอนเด็กว่าร่างกายของเราจริงๆแล้วมันไม่มี มันมีแต่ดิน น้ำ ความร้อน และก๊าซที่มารวมตัวกันสร้างขึ้นมามีเท่านั้น ซึ่งเด็กจะไม่เข้าใจ เพราะเด็กก็เห็นอยู่ว่ามีร่างกายอยู่จริงๆ เป็นต้น ซึ่งจุดแรกในการสร้างปัญญาของคำสอนระดับสูงก็คือเรื่องความเชื่อ โดยพระพุทธเจ้าได้วางหลักในการสร้างความเชื่อไว้โดยสรุปดังนี้

- ๑) อย่าเชื่อว่าเป็นความจริงเพียงเพราะเหตุว่า ได้ยินได้ฟังมา
- ๒) อย่าเชื่อว่าเป็นความจริงเพียงเพราะเหตุว่า เป็นเรื่องเล่าสืบต่อกันมาตั้งแต่โบราณ
- ๓) อย่าเชื่อว่าเป็นความจริงเพียงเพราะเหตุว่า กำลังล่ำลือกันอยู่อย่างกระฉ่อน
- ๔) อย่าเชื่อว่าเป็นความจริงเพียงเพราะเหตุว่า มีบันทึกไว้ในตำรา
- ๕) อย่าเชื่อว่าเป็นความจริงเพียงเพราะเหตุว่า คาดเดาตามสามัญสำนึก
- ๖) อย่าเชื่อว่าเป็นความจริงเพียงเพราะเหตุว่า คาดคะเนตามเหตุที่แวดล้อม
- ๗) อย่าเชื่อว่าเป็นความจริงเพียงเพราะเหตุว่า การตรึกตรองตามหลักเหตุผล
- ๘) อย่าเชื่อว่าเป็นความจริงเพียงเพราะเหตุว่า เข้ากันได้กับความเห็นที่เรามีอยู่ก่อนแล้ว
- ๙) อย่าเชื่อว่าเป็นความจริงเพียงเพราะเหตุว่า ผู้พูดนั้นดูภายนอกมีความน่าเชื่อถือ
- ๑๐) อย่าเชื่อว่าเป็นความจริงเพียงเพราะเหตุว่า ผู้พูดนั้นคือครูอาจารย์ที่เรานับถือ

เมื่อใดที่เรารู้ด้วยตนเองว่า ธรรม(คำสอน)เหล่านี้เป็นอกุศล(ผิด, ไม่ดีงาม), ธรรมเหล่านี้มีโทษ, ธรรมเหล่านี้วิญญูชน (ผู้มีสติปัญญาและมีใจเป็นกลาง) ตีเตียน, ธรรมเหล่านี้ถ้ากระทำถึงมาตรฐานของมันแล้ว เป็นไปเพื่อความทุกข์ ไม่เป็นประโยชน์เกื้อกูล พึงละเว้นธรรมเหล่านี้เสีย ส่วนธรรมเหล่าใด ที่เรารู้ด้วยตนเองว่า ธรรมเหล่านี้เป็นกุศล (ถูกต้อง, ดีงาม) ธรรมเหล่านี้ไม่มีโทษ, ธรรมเหล่านี้วิญญูชนสรรเสริญ, ธรรมเหล่านี้ถ้ากระทำถึงมาตรฐานของมันแล้ว เป็นไปเพื่อความสุข เป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล พึงเข้าถึงธรรมเหล่านั้น

หลักความเชื่อนี้จะแนะนำเราว่า “อย่าเชื่อจากเพราะเหตุเพียงแค่นั้น” (คือจากแต่ละข้อ) เพราะความเชื่อในแต่ละข้อนั้นมันมีโอกาสที่จะเกิดความผิดพลาดได้ทั้งสิ้น ถ้ามันผิดมาก่อนแล้วเราเชื่อตาม เราก็จะเกิดความเห็นผิดไปด้วยโดยไม่รู้ตัว แล้วการปฏิบัติของเราก็จะผิดตามไปด้วย และเมื่อมีการปฏิบัติผิด ผลมันก็จะผิดตามไปด้วยเสมอ แต่ถึงแม้บังเอิญเราจะได้คำสอนที่ถูกต้องมา

แล้วเรานำเอามาปฏิบัติโดยไม่ใช้การพิจารณาไตร่ตรองให้เกิดความเข้าใจเสียก่อน การปฏิบัตินั้นก็ย่อมที่จะเป็นการปฏิบัติที่ไม่ใช้ปัญญา ซึ่งมันก็อาจจะเกิดความผิดพลาดขึ้นได้โดยง่าย

หลักการสร้างความเชื่อที่ถูกต้องก็คือ เมื่อเราได้เรียนรู้คำสอนใดมา ขั้นต้นเราก็ต้องนำมาพิจารณาไตร่ตรองดูก่อนว่ามีประโยชน์หรือมีโทษ ถ้าเห็นว่ามีโทษ ก็ให้ละทิ้งเสีย แต่ถ้าเห็นว่ามีประโยชน์ก็ให้นำเอามาทดลองปฏิบัติดูก่อน ถ้าปฏิบัติตามอย่างเต็มความสามารถแล้วก็ยังไม่บังเกิดผล ก็ให้ละทิ้งอีกเหมือนกัน แต่ถ้าปฏิบัติตามแล้วบังเกิดผลจริง จึงค่อยเชื่อและรับเอาไปปฏิบัติให้ยิ่งขึ้นต่อไป

จุดสำคัญหลักความเชื่อนี้เราต้องเข้าใจว่า “ไม่ได้ห้ามว่าไม่ให้ศึกษาคำสอนใดเลย” คือเราสามารถศึกษาคำสอนของใครก็ได้ทั้งสิ้น คือให้เอาคำสอนนั้นมาไตร่ตรองพิจารณาก่อน ถ้าเห็นว่ามีโทษและมีประโยชน์ ก็ให้นำเอามาทดลองปฏิบัติดูก่อน เมื่อได้ผลจึงค่อยเชื่อ แต่ถ้าไม่ได้ผลก็อย่าเชื่ออย่างเช่น คำสอนที่ว่า เมื่อจิตเกิดกิเลส (คืออยากได้ หรืออยากทำลาย หรือลึงเลใจ) ขึ้นเมื่อใด จิตก็จะเกิดความเร่าร้อนทรมาน หรือเป็นทุกข์ขึ้นมาทันที แต่ถ้าเมื่อใดที่จิตไม่มีกิเลส จิตก็จะสงบเย็น (นิพพาน-ทุกข์ดับ) เป็นต้น ซึ่งเมื่อเราสังเกตจากจิตของเราจริงๆ แล้วก็พบว่ามันเป็นเช่นนั้นจริงๆ เราก็เชื่อได้ว่าคำสอนนี้ถูกต้อง ส่วนคำสอนที่ว่าถ้าหมดกิเลสแล้วตายไปจึงจะนิพพานนั้น เราไม่สามารถพิสูจน์หรือพบเห็นได้จริงในปัจจุบันเราก็อยาเชื่อ หรืออย่าสนใจ เพราะไม่เป็นประโยชน์แก่เราในปัจจุบัน ถ้าเราเชื่อและมีว่ลุ่มหลงปฏิบัติตาม โดยหวังว่าจะได้นิพพานเมื่อตายไปแล้ว ก็ย่อมที่จะทำให้เรายังคงมีทุกข์ในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ต่อไป ซึ่งความเชื่อเช่นนี้จัดว่ามีโทษอย่างยิ่ง

การศึกษาพุทธศาสนาในระดับสูงในเรื่องการดับทุกข์นั้น เราจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเริ่มต้นด้วยการสร้างความเชื่อด้วยปัญญาเสียก่อนเท่านั้น เราจึงจะเกิดความเข้าใจพุทธศาสนาได้อย่างถูกต้องแท้จริง แต่ถ้าเราข้ามจุดนี้ แล้วไปสร้างความเชื่อขึ้นโดยไม่ใช้ปัญญา เราก็จะเสี่ยงกับการได้รับคำสอนที่ผิด แล้วก็ทำให้เรายึดติดกับคำสอนที่ผิดนั้นอย่างเหนียวแน่นโดยไม่รู้ตัว ซึ่งก็จะทำให้เราต้องเสียโอกาสที่จะได้รับรู้คำสอนที่ถูกต้องไปอย่างน่าเสียดาย

หลักความเชื่อนี้จัดว่าเป็นหลักวิทยาศาสตร์ และเป็นหลักในการสร้างคนให้เป็น “อัจฉริยะทางด้านความคิด” เพราะหลักการนี้จะทำให้เรามีอิสระทางความคิดอย่างเต็มที่ แล้วก็ไม่เป็นทาสทางสติปัญญาของใคร แม้แต่ของพระพุทธเจ้าเองก็ตาม ซึ่งหลักความเชื่อนี้เองที่จะเป็นเครื่องตรวจสอบว่าคำสอนใดถูก คำสอนใดผิด แม้คำสอนของพุทธศาสนาเองเรายังต้องตรวจสอบ เพราะมันอาจจะมี ความผิดพลาดมาแล้วก่อนที่จะมาถึงเราแล้วก็ได้ ถ้าเราเชื่อจากตำราหรือจากคนอื่น ก็อาจจะทำให้เราเกิดความเห็นที่ผิดขึ้นมาได้ ซึ่งนี่ก็แสดงว่าเราไม่เชื่อพระพุทธเจ้า ที่ทรงสอนว่าอย่าเชื่อจากใครๆ แม้

ประเพณีอันเนื่องมาจากศาสนาโดยตรง อาทิ ประเพณีทำบุญตักบาตรวันอาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา ประเพณีการตักบาตรเทโวโรหณะ วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา มักจะมีการทำบุญเกิดขึ้น

หลักการอยู่ร่วมกัน หลักการยึดเหนี่ยวน้ำใจให้รักผูกพัน ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในที่หลายแห่ง เรื่องสังคหวัตถุได้แก่ ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยว คือยึดเหนี่ยวใจบุคคล และประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคีโดยสรุปคือหลักการสังเคราะห์ประกอบด้วย^{๔๐}

๑) ทาน การให้คือเอื้อเพื่อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของ ตลอดถึงให้ความรู้และแนะนำสั่งสอน

๒) ปิยวาจาหรือเปยยวัชชะ คือ วาจาเป็นที่รัก วาจาตุดตัมน้ำใจหรือวาจาซาบซึ่งใจคือ กล่าวคำสุภาพไพเราะอ่อนหวานสมานสามัคคี ให้เกิดไมตรีและความรักใคร่นับถือ ตลอดถึงคำแสดงประโยชน์ประกอบด้วยเหตุผลเป็นหลักฐาน จูงใจให้นิยมยอมตาม

๓) อัตถจริยา การประพฤติประโยชน์คือ ขวนขวายช่วยเหลือกิจการ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ตลอดถึงช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมในทางจริยธรรม

๔) สมานัตตตา คือ ความมีตนเสมอ คือ ทำตนเสมอดันเสมอปลาย ปฏิบัติสม่ำเสมอในชนทั้งหลาย และเสมอในสุขทุกข์โดยรวมรับรู้อารมณ์ร่วมกัน ตลอดถึงวางตนเหมาะสมแก่ฐานะ ภาวะบุคคล เหตุการณ์และสิ่งแวดล้อม ถูกต้องตามธรรมในแต่ละกรณี

รศ.พิน ดอกบัว ^{๔๑}ได้สรุปลักษณะพื้นฐานของพระพุทธศาสนาไว้ดังนี้

๑) เป็นอเทวนิยม ไม่เชื่อว่ามีพระเจ้าสร้างโลก สร้างมนุษย์กำหนดโชคชะตามนุษย์แต่ถือว่าทุกอย่างไม่อาจเกิดขึ้นด้วยตนเอง ไม่อาจดำรงอยู่ได้ตามลำพังตัวเอง ทุกอย่างต่างจึงอาศัยกัน เป็นเหตุเป็นปัจจัยซึ่งกันและกัน ทุกอย่างเกิดขึ้นมาได้ก็เพราะมีเหตุ เมื่อมีเหตุก็ต้องมีผล จะมีเพียงอย่างใดอย่างหนึ่งไม่ได้ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคกล่าวไว้ว่า “แท้จริงในสังสารประวัตินี้ผู้สร้างสังสาร จะเป็นเทวดาหรือพระพรหมก็หาไม่ได้มีแต่ธรรมล้วน ๆ ย่อมเป็นไป เพราะการร่วมกันเข้าแห่งเหตุปัจจัยนั้นแล”

๒) เป็นศาสนาแห่งการพัฒนาจริยศาสตร์สำหรับมนุษย์โดยเฉพาะ ไม่ได้ให้ความสำคัญต่อเรื่องอื่น

๓) เป็นศาสนาแห่งกรรมนิยม กรรมเป็นตัวบันดาลให้ทุกอย่างเป็นไปและแตกต่างกันดังพุทธภาษิตว่า กम्मัสตเตวิภชตยิทิทินุปปีตตาย กรรมย่อมจำแนกสัตว์ให้ทราบและประณีตต่างกัน กรรมเป็นตัวบันดาลโชคชะตาของตน กรรมเป็นของเฉพาะตัว

^{๔๐} ที.ปา. ๑๑/๑๔๐/๑๖๗ ; ๒๖๗/๒๔๔ ; อัง.จตุกก. ๒๑/๓๒/๔๒ ; ๒๕๖/๓๓๕ ; อัง.อฏฐก. ๒๓/๑๑๔/๒๒๒ ; อัง.นวก. ๒๓/๒๐๙/๓๗๗

^{๔๑} รศ.พิน ดอกบัว, ศาสนาเปรียบเทียบ, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ศิลปปาบรรณาการ, ๒๕๕๕), หน้า ๑๕๘.

๓) เป็นศาสนาแห่งกรรมนิยม กรรมเป็นตัวบันดาลให้ทุกอย่างเป็นไปและแตกต่างกันดัง พุทธภาษิตว่า กมฺมัสตฺเตวิกขตฺยทฺธิทฺทึนฺนปฺปณฺนิตตฺยา ยถากรรมย่อมจำแนกสัตว์ให้ทราบและประณีตต่างกัน กรรมเป็นตัวบันดาลโชคชะตาของตน กรรมเป็นของเฉพาะตัว ใครทำกรรมใดไว้ไม่ว่าดีหรือชั่วก็จะเป็น ผู้รับผลของกรรมนั้น ทั้งในชาตินี้และชาติหน้า

๔) เป็นศาสนาแห่งมัชฌิมาปฏิปทา คือ ทางสายกลาง คือความพอดีในเรื่องทั้งปวง

๕) เป็นศาสนาแห่งการพึ่งตนเอง ถือว่าการพึ่งตนเอง การตักเตือนตนเอง กายพิจารณาดน ด้วยตัวเองเป็นรากฐานแห่งความเจริญทั้งปวง

๖) เป็นศาสนาที่เชื่อในเรื่องสังสารวัฏ การเวียนว่ายตายเกิด คนใดที่ยังมีกิเลส ตายแล้ว ต้องเกิด แต่จะเกิดเป็นอะไร ภพภูมิไหน ก็ขึ้นอยู่กับกรรมที่ทำได้

๗) เป็นศาสนาที่มีจุดมุ่งหมายสูงสุด คือ นิพพาน อันเป็นภูมิที่พ้นจากสังสารวัฏ และพ้น จากอำนาจกิเลส ดังนั้นผู้ที่เข้าถึงภูมินี้จึงไม่ต้องเกิดแก่เจ็บตายอีกต่อไป ผู้ที่จะไปนิพพานได้ก็โดยการ ปฏิบัติตาม มรรคมืองค์ ๘

พระพุทธศาสนา มีหลักธรรมที่สำคัญที่หล่อหลอมให้พุทธศาสนิกชนมีนิสัยโอบอ้อมอารี มี เมตตากรุณาต่อกัน ได้แก่พรหมวิหาร ๔ หมายถึง ธรรมประจำใจที่ทำให้เป็นพรหมหรือให้เสมอด้วย พรหมในทางปฏิบัติ หมายถึง คุณธรรมของผู้ใหญ่ ซึ่งต้องมีประจำในอยู่ตลอดเวลา มี ๔ประการ ดังนี้

(๑) เมตตา คือ ความปรารถนาดีต่อผู้อื่น ปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข

(๒) กรุณา คือ ความสงสาร มีความปรารถนาช่วยผู้อื่นหรือสัตว์ที่ประสบความทุกข์ ให้พ้นทุกข์

(๓) มุทิตา คือ ความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี

(๔) อุเบกขา คือ ความวางเฉย หรือความรู้สึกเป็นกลางๆ ไม่ดีใจ ไม่เสียใจเมื่อเห็นผู้อื่น ประสบความสุขหรือความทุกข์

สัปปริสธรรม ๗ หมายถึง หลักธรรมของคนดีหรือหลักธรรมของสัตบุรุษ ๗ ประการ ได้แก่ ธัมมัญญตา คือ ความเป็นผู้รู้จักเหตุ อตถัญญตา คือ ความเป็นผู้รู้จักผล อตตัญญตา คือ ความเป็นผู้รู้จักตน มัตตัญญตา คือ ความเป็นผู้รู้จักประมาณ กาลัญญตา คือ ความเป็นผู้รู้จักกาลเวลา ปริสัญญตา คือ ความเป็นผู้รู้จักปฏิบัติ การปรับตนและแก้ไขให้เหมาะสม บุคคลัญญตา คือ ความเป็นผู้รู้จักปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับบุคคลซึ่งมีความแตกต่างกัน

๒.๓.๖ อัตลักษณ์ของศาสนาคริสต์

คริสเตียนเชื่อในพระเจ้าผู้ทรงเปี่ยมด้วยความรัก ซึ่งทรงสำแดงพระองค์เองแก่เราและทรง ให้เรารู้จักเป็นการส่วนตัวในชีวิตนี้ได้ คริสเตียนไม่ได้เพ่งความสนใจไปที่พิธีกรรมทางศาสนาหรือการ กระทำความดี แต่ความสนใจอยู่ที่การชื่นชมในความสัมพันธ์กับพระเจ้าและเติบโตในการรู้จักกับ พระองค์มากขึ้นโดยทางพระเยซูคริสต์

การมีความเชื่อศรัทธาในพระเยซูคริสต์ไม่ใช่แค่ที่คำสอนของพระองค์เท่านั้น เป็นวิธีที่คริสเตียนจะประสบกับความชื่นชมยินดีและชีวิตที่มีความหมาย เมื่อพระเยซูยังทรงดำเนินพระชนม์อยู่บนโลก พระองค์ไม่เคยกล่าวถึงตนเองว่า ทรงเป็นผู้พยากรณ์ที่ชี้ให้คนเห็นพระเจ้า หรือทรงกล่าวว่าตนเอง คือพระอาจารย์ที่สอนหนทางการตรัสรู้ พระองค์ทรงกล่าวอ้างว่าทรงเป็นพระเจ้าที่มาเป็นมนุษย์ พระองค์ทรงกระทำการอัศจรรย์ ยกโทษความผิดบาปของผู้คน และตรัสว่าใครก็ตามที่เชื่อในพระองค์จะได้รับชีวิตนิรันดร์ พระองค์ตรัสประโยคนี้อีกว่า “เราเป็นความสว่างของโลก ผู้ที่ตามเรามาจะไม่เดินในความมืดแต่จะมีความสว่างแห่งชีวิต”

คริสเตียนถือว่าพระคริสตธรรมคัมภีร์คือข้อความที่เป็นลายลักษณ์อักษรของพระเจ้าที่ทรงมีมาถึงมวลมนุษย์ พระคัมภีร์ไม่ใช่เป็นเพียงแค่การบันทึกทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับชีวิตและการอัศจรรย์ของพระเยซูคริสต์เท่านั้น แต่ยังเป็นสิ่งที่เปิดเผยให้เราเห็นถึงพระลักษณะของพระเจ้า ความรักและความจริงของพระองค์ และวิธีที่คนหนึ่งคนใดจะมีความสัมพันธ์กับพระองค์ได้

ไม่ว่าคริสเตียนต้องเผชิญกับสถานการณ์อะไรในชีวิต พวกเขาสามารถหันเข้าหาพระเจ้าผู้ทรงมีสติปัญญาและฤทธานุภาพ ผู้ซึ่งทรงรักพวกเขาอย่างแท้จริงได้ อย่างมั่นใจเสมอ พวกเขาเชื่อว่าพระเจ้าทรงตอบคำอธิษฐานและชีวิตของพวกเขาจะมีความหมาย ถ้าหากเขาดำเนินชีวิตอย่างเป็นที่ถวายพระเกียรติแด่พระเจ้า^{๔๒}

วิถีปฏิบัติของศาสนาคริสต์

เรามักจะได้พบการทักทายหรือคำบอกเล่าที่แสดงถึงความเป็นคริสต์ศาสนิกชนอยู่บ่อยๆ ทั้งในภาพยนตร์หรือในการเข้าสังคม อาทิ “ขอพระเจ้าสถิตกับท่าน” “ขอพระเจ้าคุ้มครอง” “รักในพระคริสต์” “สุขสันต์วันคริสต์มาส” (Merry Christmas) “สุขสันต์วันปัสกา” (Happy Easter) “สันติสุขจงอยู่กับท่าน” (Peace be with you) จนบางครั้งอดสงสัยไม่ได้ว่าคำทักทายการจับมือ การกอด การเอากล้ามสัมผัสกัน หรือคำกล่าวลา เป็นส่วนหนึ่งของวิถีปฏิบัติที่แสดงออกถึงความคริสต์ศาสนิกชนด้วยหรือไม่ หรือเป็นวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่น จริงๆ แล้วการทักทายเป็นส่วนหนึ่งของคำอวยพรที่คริสต์ศาสนิกชนมีให้แก่กันในทุกวันเวลาของชีวิต ในการพบปะกันท่ามกลางผู้มีความเชื่อเดียวกันคริสต์ศาสนิกชนตระหนักดีว่า พระพรต่างๆ มิได้มาจากตนเอง ดังนั้น มนุษย์จึงอ่อนวอนขอพระเจ้าได้โปรดประทานพระพร เพื่อให้ทุกสิ่งเป็นไปตามพระประสงค์ของพระองค์ดังนั้น คริสต์ศาสนิกชนจึงมีการนำความเชื่อดังกล่าวมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันตามวัฒนธรรมของตน แต่มิได้เป็นสัญลักษณ์ภายนอกของการแสดงตนเป็นคริสต์ศาสนิกชนแต่ประการใด

^{๔๒} มาริลิน แอดัมสัน, การบรรยายลักษณะของศาสนาและลัทธิความเชื่อใหญ่ ๆ ของโลก: ศาสนาฮินดู ศาสนาพุทธ ศาสนาอิสลาม คริสต์ศาสนา และลัทธินิวเอจ, [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ ๖ ธ.ค. ๒๕๖๐ แหล่งที่มา: <https://www.everythaistudent.com/a/๒๐๕divine.html>.

ศาสนาคริสต์มีหลักธรรมที่หล่อหลอมให้คริสต์ศาสนิกชนมีความรักเพื่อนมนุษย์เหมือนรักตัวเอง

๑) หลักบัญญัติ ๑๐ประการ

- (๑) อย่ามีพระเจ้าอื่นนอกจากเรา
- (๒) อย่าทำรูปเคารพสำหรับตนหรือกราบไหว้รูปเหล่านั้น
- (๓) อย่าเอ่ยพระนามของพระเจ้าโดยไม่สมเหตุ
- (๔) จงถือวันอาทิตย์เป็นวันศักดิ์สิทธิ์
- (๕) จงนับถือบิดามารดา
- (๖) อย่าฆ่าคน
- (๗) อย่าผิดประเวณี
- (๘) อย่าลักทรัพย์
- (๙) อย่าคิดมิชอบ
- (๑๐) อย่าโลภสิ่งใดของผู้อื่น

๒) หลักอาณาจักรพระเจ้า อาณาจักรพระเจ้าเป็นอาณาจักรที่มีแต่ความสุข เป็นอาณาจักรแห่งความรักอย่างแท้จริง

๓) หลักตรีเอกานุภาพ ได้แก่

- (๑) พระเจ้าหรือพระบิดา
- (๒) พระเยซูหรือพระบุตร
- (๓) พระจิตหรือดวงวิญญาณอันบริสุทธิ์ของพระเจ้าทั้งสาม
- (๔) หลักความรัก ศาสนาคริสต์ได้ชื่อว่าเป็นศาสนาแห่งความรัก พระเยซูคริสต์ทรง

สอนให้รักเพื่อนมนุษย์เหมือนรักตัวเอง ให้รักแม้กระทั่งศัตรู

๒.๓.๗ อัตลักษณ์ของศาสนาอิสลามศาสนาอิสลามเชื่อว่ามีพระเจ้าสูงสุดแต่เพียงองค์เดียวซึ่งพวกเขา เรียกว่า องค์อัลเลาะห์ ผู้เป็นพระเจ้าที่ยิ่งใหญ่ ผู้ยิ่งใหญ่เหนือกว่ามวล มนุษยชาติ องค์อัลเลาะห์นั้นถูกมองว่าเป็นผู้สร้างจักรวาลทั้งสิ้น และเป็นแหล่งของทั้งความดีและความชั่วร้ายทั้งมวล ทุกสิ่งที่เกิด ขึ้นเป็นเจตจำนงขององค์อัลเลาะห์ พระองค์ทรงเป็นพระเจ้าผู้ทรง มีฤทธิ์มากและเป็นผู้พิพากษาที่เข้มงวด ผู้ที่จะแสดงความเมตตา ต่อผู้ติดตามของพระองค์ ตามการกระทำความดีอย่างเพียงพอและการอุทิศตัวให้แก่ศาสนา ความสัมพันธ์ของผู้ติดตามองค์อัลเลาะห์และตัวพระองค์เอง เหมือนกับพวกเขาเป็นผู้รับใช้ของพระองค์แม้ว่าชาวมุสลิมจะยกย่องผู้พยากรณ์ท่านอื่นๆ แต่ถือว่าท่านมุฮัมมัดคือผู้พยากรณ์คนสุดท้าย คำสอน และวิถีการดำเนินชีวิตของท่านถือว่ามีสิทธิอำนาจ การเป็นมุสลิม คือคุณต้องถือหน้าที่ทางศาสนา ๕ อย่างด้วยกัน

๑) ทบทวนข้อบัญญัติทางศาสนาเกี่ยวกับองค์อัลเลาะห์และท่านมุฮัมมัด

๒) มีการละหมาดโดยท่องจำคำสวดภาษาอารบิก ห้าครั้งต่อวัน

๓) ให้ทานแก่คนยากจน

๔) หนึ่งเดือนของแต่ละปี (รอมาดอน) ให้มีการงดอาหาร เครื่องดื่ม การมีเพศสัมพันธ์และการสูบบุหรี่ตั้งแต่ดวงอาทิตย์ขึ้นจนถึงดวงอาทิตย์ตก

๕) ไปแสวงบุญหนึ่งครั้งในชีวิต เพื่อร่วมนมัสการที่สถานศักดิ์สิทธิ์ในนครเมกกะ ชาวมุสลิม เมื่อตาย ก็หวังที่จะได้ไปอยู่ที่สวรรค์ แต่นั่นก็ขึ้นอยู่กับความซื่อสัตย์ในการปฏิบัติตามหน้าที่ ถ้าไม่ได้ไปสวรรค์ เขาก็ต้องได้รับโทษเป็นนรินทร์ในนรกสำหรับหลายคน ศาสนาอิสลามทำให้ความคาดหวังเกี่ยวกับศาสนาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของพวกเขา ดูไปด้วยกันได้ ศาสนาอิสลามสอนว่า มีพระเจ้าสูงสุดแต่เพียงองค์เดียว ผู้ซึ่งรับการนมัสการโดยการกระทำความดีและวินัยในการทำตามพิธีกรรมต่างๆทางศาสนาของผู้ติดตาม หลังจากเสียชีวิตไปแล้ว คนๆนั้นจะได้รับรางวัลหรือรับการลงโทษขึ้นอยู่กับกรอุทิศตัวให้แก่ศาสนาของเขาผู้นั้น

วิถีปฏิบัติของศาสนาอิสลาม

วิถีของความเป็นมุสลิม จะผูกยึดกับหลักปฏิบัติอย่างแน่นหนา โดยมีพื้นฐานจากหลักความเชื่อทางศาสนาเป็นตัวกำหนด อันแสดงความเป็นอัตลักษณ์ของพวกเขาอย่างชัดเจน วิถีมุสลิมเป็นวิถีที่ยึดโยงกับแก่นแกนของอิสลาม ๓ประการ อันได้แก่^{๔๓}

๑) หลักศรัทธา

๒) หลักศาสนบัญญัติ

๓) หลักคุณธรรมจริยธรรม

ซึ่งเป็นสิ่งที่ถือว่าเป็นหน้าที่ของมุสลิมที่ต้องทำความเข้าใจ การมีศรัทธาในอิสลาม นอกจากจะต้องได้รับการยืนยันด้วยวาจา โดยการกล่าวปฏิญาณตนและโดยการปฏิบัติด้วยการนมาซ (ละหมาด) ถือศีลอด จ่ายซะกาต(การจ่ายทานบังคับ) และไปทำฮัจญ์แล้ว ยังต้องแสดงออกในชีวิตประจำวันตามแบบอย่างที่ท่านศาสดามุฮัมมัดปฏิบัติไว้ให้เป็นแบบอย่างด้วย^{๔๔}

อีกทั้งอิสลามสอนว่า มนุษย์ถูกส่งมาใช้ชีวิตอยู่บนโลกนี้เป็นการชั่วคราวและมีชีวิตที่แตกต่างกันทั้งด้านความรู้ ความสามารถ ฐานะและโอกาส ทั้งนี้เพื่อให้มนุษย์มีความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกัน แต่สิ่งที่มนุษย์จะได้รับเหมือนกันคือการทดสอบจากอัลลอฮ์ตลอดทั้งชีวิต ว่าเขาจะนึกถึงและศรัทธาต่อพระองค์หรือไม่

^{๔๓} มัสลัน มาหะมะ (บรรณาธิการ), **อิสลาม วิถีแห่งชีวิต**, (สถาบันวิจัยระบบสุขภาพภาคใต้: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, ๒๕๕๑), หน้า ๓๖.

^{๔๔} บรรจง บินกาซัน, **อิสลามสำหรับผู้เริ่มสนใจอิสลาม**, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์หนังสืออิสลาม, ๒๕๕๕), หน้า ๔๕.

การทักทาย การทักทายเป็นการแสดงมนุษยสัมพันธ์และมรรยาทที่ดีต่อกันอย่างหนึ่งที่อิสลามให้ความสำคัญ เมื่อพบกันให้กล่าวสลาม (ความสันติ) โดยกล่าวว่า “อัสสลามุอะลัมกุม (ขอความสันติจงประสบแด่ท่าน) และผู้ตอบต้องกล่าวว่า “วะอะลัยกุมุสลาม วะเราะหฺมะตุลลอฮ์” (ขอความสันติและความเมตตาของอัลลอฮ์จงประสบแด่ท่าน) ซึ่งมุสลิมมักกล่าวสั้นๆ เพียงว่า “วะอะลัยกุมุสลาม” (ขอความสันติจงประสบแด่ท่านเช่นกัน) พร้อมกล่าวทักให้สัมผัสมือแสดงออกถึงความจริงใจต่อกัน โดยเฉพาะเพศชายสัมผัสมือกับเพศชาย ส่วนเพศหญิงสัมผัสมือกับเพศหญิง

“ฮิญาบ” การคลุมผ้าสำหรับนักศึกษาหญิงมุสลิมอาจเป็นสิ่งที่ดูแปลกตาบ้างสำหรับนักศึกษาที่มาจากต่างถิ่น แต่ก็ไม่ได้มีปัญหามากมาย ถึงการแต่งกายจะแตกต่างออกไปจากแฟชั่นทั่วไปของนักศึกษาหญิงที่ไม่ใช่มุสลิม แต่เรื่องราวของฮิญาบที่สร้างความขัดแย้งก็เป็นดั่งมหากาพย์ที่มีมาอย่างต่อเนื่อง มีกรณีหนึ่งที่เกิดขึ้นกับนักศึกษาหญิงมุสลิมกลุ่มเล็กๆ กลุ่มหนึ่ง ที่เข้าศึกษาในภาควิชาหนึ่งของคณะที่ส่วนใหญ่เป็นผู้ชาย และสาขาวิชาที่เรียนนั้นเกี่ยวกับอุตสาหกรรม ซึ่งมีบางรายวิชาที่ต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับเครื่องจักรกล หลักปฏิบัติที่เป็นข้อบังคับเพื่อความปลอดภัย ทำให้ต้องใส่เสื้อแขนสั้นและไม่อนุญาตให้คลุมผ้าฮิญาบได้ แนนอนการห้ามคลุมผ้าขัดกับวิถีปฏิบัติของมุสลิม ดังนั้นจึงมีความพยายามที่จะหาทางออกที่สามารถให้นักศึกษากลุ่มนี้เข้าเรียนวิชาดังกล่าว โดยไม่ขัดกับหลักการปฏิบัติมุสลิม แต่ท้ายสุดผู้สอนก็ไม่ยินยอมโดยยื่นคำขาด ให้ต้องเลือกระหว่างคลุมผ้าฮิญาบกับไม่ได้เข้าเรียน

ฮิญาบ หมายถึง “การปกปิด” ซึ่งไม่ได้หมายถึงเครื่องแต่งกายที่ทำหน้าที่ปิดคลุมเฉพาะภายนอกเท่านั้น แต่ยังรวมถึงกริยามารยาท การวางตัว ความสะอาด และการสำรวมจิตใจที่อยู่ภายในด้วย ฮิญาบเป็นเสมือนเครื่องมือที่ช่วยให้มุสลิมะฮฺรำลึกถึงอัลลอฮ์ในทุกการกระทำ เธอจะระมัดระวังและสำรวมปฏิบัติทุกสิ่งให้อยู่ในหลักการมากขึ้น เพราะความยำเกรงต่ออัลลอฮ์ และด้วยตระหนักว่าเธอคือตัวแทนของอัลลอฮ์บนโลกนี้ ทุกภาพลักษณ์ที่สะท้อนพฤติกรรมของเธอคือภาพรวมของอิสลาม ดังนั้นผู้ที่คลุมฮิญาบจึงไม่ใช่แค่ยอมรับผ้าผืนหนึ่งมาคลุมเรือนร่าง หากแต่ยอมรับหลักการทั้งหมดที่มากับผ้าผืนนี้มาคลุมใจด้วยนั่นคือหลักการแห่งอิสลามซึ่งครอบคลุมทุกรายละเอียดของชีวิต^{๔๕}

หลักคำสอนของศาสนาอิสลามว่าด้วยการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ศาสนาอิสลามเป็นศาสนาสำคัญของโลกที่ศาสดามุฮัมมัดเป็นผู้ประกาศ ณ คาบสมุทรอหรับเมื่อต้นคริสต์ศตวรรษที่ ๗ อิสลาม เป็นคำในภาษาอาหรับหมายถึง “การยอมจำนน” โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อเจตจำนงของพระเป็นเจ้าองค์เดียวหรือที่เรียกในภาษาอาหรับว่า อัลเลาะห์ (Allah) ศาสนาอิสลามเป็นศาสนาแนวเอกเทวนิยมที่เข้มงวดผู้นับถือศาสนานี้เรียกว่า “มุสลิม” ถือว่าบีมุฮัมมัดเป็นนบีผู้รับคำสอนจากพระเป็น

^{๔๕} “ฮิญาบคืออะไร.”, [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐ แหล่งที่มา: http://banatulhuda.googlepages.com/hijab_is

เจ้า มุฮัมมัดเป็นนบีคนสุดท้ายที่สมบูรณ์แบบที่สุดในบรรดานบีทั้งหลาย เช่น อาดัม อับราฮัม โมเสส เยชูและคนอื่นๆ คัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์ของศาสนาอิสลามคือ “อัลกุรอาน” (Quran) ซึ่งบันทึกวิวัฒนาการของพระเป็นเจ้าที่เผยต่ออนบีมุฮัมมัด คำสอนและจริยวัตรของท่านนบีซึ่งรวบรวมไว้ในซุนนะ (Sunna) เป็นแหล่งศรัทธาและแนวปฏิบัติสำคัญในศาสนาอิสลามด้วยเช่นกัน

พระมหาคัมภีร์อัลกุรอาน จัดสารบัญรายชื่อและประเภทของซุเราะฮ ซึ่งทั้งหมด ๑๑๔ซุเราะฮ มีอัลฟาตีหะฮ เป็นต้น มีอันนาสเป็นที่สุด^{๔๖}

อิสลามเป็นศาสนาแห่งธรรมชาติคือ ศาสนาที่ไม่ฝืนต่อสภาพความเป็นจริงตามธรรมชาติของมนุษย์พระผู้เป็นเจ้าได้ทรงประทานให้มนุษย์ชาติโดยผ่านศาสดาตามยุคตามสมัย จึงถือว่าทุกๆ ประชาชาตินั้นมีศาสดาผู้เทศนาสั่งสอน ฉะนั้นการมีหลักคำสอนว่ามุสลิมต้องศรัทธาในบรรดาศาสดาทั้งหลาย ถือเป็นหลักที่อิสลามได้ให้ไว้อย่างกว้างขวางที่สุด อิสลามจึงเป็นศาสนาแห่งสันติภาพและไฝหาความสงบสุข เพราะตามหลักการนี้เท่ากับสอนให้อารังไว้ซึ่งสันติภาพกับทุกศาสนาตั้งปรากฏในอัลกุรอาน “และจงเชื่อฟังอัลลอฮ และรอซูลของพระองค์เถิด และจงอย่าขัดแย้งกัน จะทำให้พวกเจ้าย่อท้อ และทำให้ความเข้มแข็งของพวกเจ้าหมดไป และจงอดทนเถิด แท้จริงอัลลอฮนั้นทรงอยู่กับผู้ที่อดทนทั้งหลาย”^{๔๗}

“พวกเจ้าจงเข้าไปในนั้นด้วยความสันติปลอดภัย และเราได้ขจัดความขุ่นแค้นที่มีอยู่ในหัวอกของพวกเขา (ความขุ่นแค้น ความโกรธ ความเกลียดชัง ที่มีอยู่ในโลกดุนยา) ให้กลายเป็นพี่น้องกันโดยพำนักอยู่บนเตียงหันหน้าเข้าหากัน”^{๔๘} “ในสวรรค์นั้นพวกเขาจะไม่ได้ยินคำพูดไร้สาระ และเป็นบาป เว้นแต่คำกล่าวที่ว่า ศานติศานติ (ในสวรรค์นั้นจะไม่ได้ยินคำพูดที่ระคายหูหรือคำพูดที่เป็นบาป เว้นแต่คำกล่าวซึ่งกันและกันที่เป็นสิริมงคลอยู่ตลอดเวลา)”^{๔๙} “เขา (อิบรอฮีม) กล่าวว่า ขอความศานติจงมีแก่ท่าน ฉันทจะขอร้องโทษจากพระเจ้าของอันให้แก่ท่าน แท้จริงพระองค์เป็นผู้เมตตากรุณาแก่ฉันมาก (อิบรอฮีมได้กล่าวตอบว่า สำหรับฉันการทำร้ายหรือการกระทำที่น่าเกลียดจากฉันจะไม่ประสบแก่ท่าน ฉันทจะไม่พูดในสิ่งที่ทำให้ท่านไม่พอใจอีกต่อไป และฉันจะวิงวอนขอต่ออัลลอฮให้ทรงชี้แนวทางที่ถูกต้องแก่ท่าน และทรงอภัยโทษแก่ท่าน)”^{๕๐}

^{๔๖} ศูนย์กษัตริย์ฟายัดเพื่อการพิมพ์อัลกุรอาน, พระมหาคัมภีร์อัลกุรอานพร้อมความหมายภาษาไทย, (กรุงเทพมหานคร : สมาคมนักเรียนเก่าอาหรับประเทศไทย, ๒๕๕๓), หน้า ๑๑๗๓-๑๑๗๘.

^{๔๗} อัล-อัมฟาฬ ๘ : ๔๖, หน้า ๔๒๓.

^{๔๘} อัลฮิจร ๑๕ : ๔๖-๔๗, หน้า ๖๑๙.

^{๔๙} อัลวาเกอะฮ ๕๖ : ๒๕-๒๖, หน้า ๑๔๓๐.

^{๕๐} มัรยัม ๑๙ : ๔๗, หน้า ๗๒๘.

อิสลามยอมรับในความแตกต่างของมนุษยชาติแต่มีหลักเบื้องต้นว่ามนุษยชาติมาจากบรรพบุรุษเดียวกัน การแบ่งเป็นก๊กเป็นเหล่าโดยพื้นฐานของสีผิว ภาษา ความเชื่อ มิใช่ข้อปรสรรคที่จะให้มนุษย์อยู่ร่วมกัน ดังที่อัลลอฮ์ ได้กำหนดขอบเขตของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์

ในอัลกุรอานว่า “โอ้มนุษยชาติทั้งหลาย แท้จริงเราได้สร้างพวกเจ้าจากเพศชาย และเพศหญิง (คือได้สร้างมาจากต้นกำเนิดเดียวกัน คือ อาดัมและเฮวาอ) และเราให้พวกเจ้าแยกเป็นเผ่าและตระกูลเพื่อจะได้รู้จักกัน (ความแตกต่างระหว่างเผ่า ตระกูลและประชาชาติหรือความแตกต่างทางภาษาคำพูดผิวพรรณ ขนบธรรมเนียมประเพณีมิได้เป็นสาเหตุให้มีการแตกแยกเป็นศัตรูกัน แต่เพื่อให้มีการรู้จักกัน ปรีกษาหารือกัน และร่วมมือกันทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม) แท้จริงผู้ที่มีเกียรติยิ่งในหมู่พวกเจ้า ณที่อัลลอฮ์นั้น คือ ผู้ที่มีความยำเกรงยิ่งในหมู่พวกเจ้า (คุณค่าแห่งความเป็นมนุษย์นั้น อัลลอฮ์เป็นผู้ทรงกำหนดนั้นก็คือผู้ที่มีเกียรติที่สุด ณ อัลลอฮ์คือผู้ที่มีความยำเกรงพระองค์มากที่สุด ผู้ที่รักษาขอบเขตและสำนึกในพระมหากرณาธิคุณของพระองค์) แท้จริงอัลลอฮ์นั้นเป็นผู้ทรงรอบรู้อย่างละเอียดถี่ถ้วน”^{๕๑}ไม่ว่ามนุษย์จะแตกต่างทางชาติพันธุ์สัญชาติสีผิวและภาษา มีนัยยะที่ลึกกว่าเพียงแค่การรู้จักกัน ทว่าเป็นการทำความรู้จักที่จะนำไปสู่การแลกเปลี่ยนคุณประโยชน์แห่งความดีงามอันสูงส่งการ และให้เกิดความช่วยเหลือเกื้อกูลระหว่างกันดังที่อัลลอฮ์ ได้ตรัสว่า “และพวกเจ้าจงช่วยเหลือกันในเรื่องที่เป็นคุณธรรม และความยำเกรง และจงอย่าช่วยกันในเรื่องที่เป็นบาป และเป็นศัตรูกัน และพึงกลัวเกรงอัลลอฮ์เถิด”^{๕๒}

ในอัลกุรอาน ที่มุ่งเน้นการทำความดีและการให้อภัยต่อเพื่อนมนุษย์อันได้แก่ “บรรดาผู้ศรัทธาแลกระทำความดีความผาสุกย่อมได้แก่พวกเขา และเป็นการกลับไปที่ดียิ่ง”^{๕๓}“แท้จริง บรรดาผู้ศรัทธา และประกอบคุณงามความดีทั้งหลายนั้น พระผู้ทรงกรุณาปรานีจะทรงโปรดปรานความรักใคร่แก่พวกเขา (คือจำให้มีความรักขึ้นในจิตใจของปวงบ่าวที่ดีของพระองค์อรร่อเบียะฮอ กล่าววว่า พระองค์จะรักพวกเขา และให้พวกเขาเป็นที่รักใคร่ในหมู่มวลมนุษย์)”^{๕๔}“เจ้าจงปรามความชั่ว ด้วยสิ่งที่ดียิ่ง (คือด้วยการอภัย และทำตัวเป็นผู้มีมรรยาทดีเพื่อดึงดูดจิตใจ ทำให้ศัตรูกลายเป็นมิตร และความโกรธแค้นกลายเป็นความรักใคร่)”^{๕๕}“คำพูดที่ดีและการให้อภัยนั้น ดียิ่งกว่าทานที่มีการก่อความเดือดร้อนติดตามทานนั้นและอัลลอฮ์นั้นเป็นผู้ทรงมั่งมีผู้ทรงหนักแน่นเสมอ”^{๕๖}“และแน่นอนผู้ที่อดทนและให้อภัย แท้จริง คือ ส่วนหนึ่งจากกิจการที่หนักแน่นมั่นคง (และสำหรับผู้ที่อดทนจากการ

^{๕๑} อัลกุฎุบ ๔ : ๑๓, หน้า ๑๓๕๒. ๑๐๓.

^{๕๒} อัล-มาอิเตฮฮ ๕ : ๒, หน้า ๒๔๐. ๑๐๔.

^{๕๓} อรรเราะฮอด ๑๓ : ๒๙, หน้า ๕๙๑. ๑๐๕.

^{๕๔} มร์ยัม ๑๙ : ๙๖, หน้า ๗๓๗. ๑๐๖.

^{๕๕} อัลมูมินูน ๒๓ : ๙๖, หน้า ๘๓๘. ๑๐๗.

^{๕๖} อัล-บะเกาะเราะฮฮ ๒ : ๒๖๓, หน้า ๙๐. ๑๐๘.

ทำร้าย และให้อภัยเพื่อพระพักตร์ของอัลลอฮฺ เพราะการอดทนและการให้อภัยนั้นเป็นกิจการที่น่าสรรเสริญ)^{๕๗}

“ไอศรัทธาชนทั้งหลาย พวกเจ้าจงปลีกตัวให้พ้นจากส่วนใหญ่ของการสงสัย (จงทำตัวให้ห่างไกลจากการสงสัย การไม่ซื่อสัตย์และการนึกร้ายต่อญาติพี่น้อง และมหาชนทั่วไปที่ว่า “ส่วนใหญ่ของการสงสัย” นั้นเพื่อเป็นการระมัดระวังในทุก ๆ การกระทำดังกล่าว อย่ารีบด่วนในการนึกคิดแต่จงพิจารณาและสอบสวนหาข้อเท็จจริงเสียก่อน) แท้จริงการสงสัยบางอย่างนั้นเป็นบาป และพวกเจ้าอย่าสอดแนม (คือการสืบค้นความลับของพี่น้องมุสลิม) และบางคนในหมู่พวกเจ้าอย่านินทาซึ่งกันและกัน (คืออย่ากล่าวถึงความไม่ดีงามของผู้อื่นในสิ่งที่เขาไม่ชอบที่จะให้กล่าวถึงเป็นการลับหลัง) คนหนึ่งในหมู่พวกเจ้านั้นชอบที่จะกินเนื้อพี่น้องของเขาที่ตายไปแล้วกระนั้นหรือพวกเจ้ายอมเกลียดมัน (เป็นการยกอุทาหรณ์เปรียบเทียบถึงการกินเนื้อพี่น้องของเขาที่ตายแล้วว่ามันเป็นที่น่ารังเกียจเพียงใดดังนั้นการนินทามุสลิมด้วยกันจึงเป็นที่น่ารังเกียจยิ่งกว่า และโทษของมันก็ร้ายแรงยิ่งกว่า) และจงยำเกรงอัลลอฮฺเถิด แท้จริงอัลลอฮฺนั้นเป็นผู้ทรงภัยโทษ ผู้ทรงเมตตาเสมอ (แก่ผู้ที่มีความยำเกรงอัลลอฮฺตลอดเวลา สำนึกผิดและกลับเนื้อกลับตัวเป็นการสนับสนุนให้มีการขอภัยโทษ ชอบให้มีการเสียสละและสารภาพผิดเพื่อมิให้มนุษย์หมดหวังในความเมตตาของอัลลอฮฺ)”^{๕๘}

“บรรดาผู้บริจาทรัพย์ของพวกเขาในทางของอัลลอฮฺ (เช่นทำทานแก่คนยากจน ให้ทุนการศึกษาแก่นักเรียนที่ขาดทุน ช่วยเหลือครูเกี่ยวกับเงินเดือน เป็นต้น) แล้วพวกเขามีให้ติดตามสิ่งที่เขาบริจาคไป ซึ่งการล่ำเลาะและการก่อความเดือดร้อน (เช่น ถือโอกาสใช้ผู้ที่รับบริจาค ให้ทำธุรกิจให้แก่ตนฟรีๆ เป็นการชดเชยสิ่งที่ได้บริจาคให้เขาไป เป็นต้น) ใด ๆ นั้น พวกเขาจะได้รางวัลของพวกเขา ณ พระผู้เป็นเจ้าของพวกเขา และไม่มี ความกลัวใด ๆ แก่พวกเขา และทั้งพวกเขาก็จะไม่เสียใจ”^{๕๙} อิสลามได้กำหนดขอบเขตความสัมพันธ์ของประชากรมุสลิมกับศาสนาอื่น ดังปรากฏในอัลกุรอานว่า “อัลลอฮฺมิได้ทรงห้ามพวกเจ้าเกี่ยวกับบรรดาผู้ที่มีได้ต่อต้านพวกเจ้าในเรื่องศาสนา และพวกเจ้ามิได้ขับไล่พวกเจ้าออกจากบ้านเรือนของพวกเจ้าในการที่พวกเจ้าจะทำความดีแก่พวกเขาและให้ความยุติธรรมแก่พวกเขาแท้จริงอัลลอฮฺทรงรักผู้มีความยุติธรรม (คือ อัลลอฮฺ มิได้ทรงห้ามพวกเจ้าในการที่จะกระทำความดีและให้ความยุติธรรมกับบรรดาผู้ที่มีได้ต่อต้านพวกเจ้าในเรื่องเป็นมิตรกับบรรดาผู้ที่มีต่อต้านในเรื่องศาสนา

ดังที่ อัลลอฮฺ ได้ตรัสว่า “แต่ว่าอัลลอฮฺทรงห้ามพวกเจ้าเกี่ยวกับบรรดาผู้ที่มีต่อต้านพวกเจ้าในเรื่องศาสนา และขับไล่พวกเจ้าออกจากบ้านเรือนของพวกเจ้าและช่วยเหลือให้ขับไล่พวกเจ้าในการที่พวกเจ้าจะผูกมิตรกับพวกเขาและผู้ใดผูกมิตรกับพวกเขา คนเหล่านั้นพวกเขาเป็นผู้อธรรม”และทรง

^{๕๗} อัซซุรอ ๔๒ : ๔๓, หน้า ๑๒๕๓.

^{๕๘} อัลหุญร็อต ๔๙ : ๑๒, หน้า ๑๓๕๑.

^{๕๙} อัล-บะเกาะเราะฮฺ ๒ : ๒๖๒, หน้า ๙๐.

กล่าวว่า “เนื่องจากเหตุนี้แหละ เราจึงได้บัญญัติแก่วงศ์วาน อิสราเอล ว่าแท้จริงผู้ใดฆ่าชีวิตหนึ่งโดยมิใช่เป็นการชดเชยอีกชีวิตหนึ่ง หรือมิใช่เนื่องจากการบ่อนทำลายในแผ่นดินแล้วก็ประหนึ่งว่าเขาได้ฆ่ามนุษย์ทั้งมวล และผู้ใดไว้ชีวิตนั้น ก็ประหนึ่งว่าเขาไว้ชีวิตมนุษย์ทั้งมวล และแท้จริงนั้นบรรดาราชูลของเราได้นำหลักฐานต่าง ๆ อันชัดเจนมายังพวกเขาศาสนาและมีได้ขับไล่บรรดาสตรีและเด็ก ๆ ของพวกเจ้าออกจากบ้านเกิดเมืองนอน)”^{๖๐} และทรงห้ามมิให้แล้วได้มีจำนวนมากมายในหมู่พวกเขาเป็นผู้ฟุ่มเฟือยในแผ่นดิน (หมายถึง ทำการฆ่าฟันกันอย่างมากมาย และฝ่าฝืนบัญญัติศาสนาด้วย)”^{๖๑}

หลักคำสอนมุ่งเน้นการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข การใช้ปัญญาในการการประกอบคุณงามความดีความกตัญญูการให้อภัย การให้ทาน การช่วยเหลือซึ่งกันและกันโดยไม่มีการแบ่งแยก ความแตกต่างระหว่างศาสนาเชื่อว่าทุกคนเป็นพี่น้องกัน ดังปรากฏในอัลกุรอานได้แก่ “และในแผ่นดินมีเขตแดนติดต่อกันใกล้เคียงกัน และมีสวนพฤกษา เช่น ต้นองุ่น และต้นที่มีเมล็ด แลต้นอินทผลัมที่มาจากรากเดียวกัน แลมิใช่รากเดียวกัน ได้รับแหล่งน้ำเดียวกัน แลเราได้ให้บางชนิดดีเด่นกว่าอีกบางชนิดในรสชาติ (คือต้นไม้หลายชนิดได้รับแหล่งน้ำเดียวกัน แลดินชนิดเดียวกัน แต่พืชผลที่ออกมามีชนิดและรสชาติแตกต่างกันออกไป) แท้จริงในการนั้น แน่นนอนเป็นสัญญาณสำหรับหมู่ชนผู้ใช้ปัญญา”^{๖๒} และเราได้สั่งเสียมนุษย์ให้ทำดีต่อบิดามารดาของเขา มารดาของเขาได้อุ้มครรภ์เขาด้วยความเหนื่อยยาก และได้คลอดเขาด้วยความเจ็บปวด และการอุ้มครรภ์เขาและการการหย่านมของในระยะเวลาสามสิบเดือน จนกระทั่งเมื่อเขาบรรลุน้ำนมฉกรรจ์ของเขา และมีอายุถึงสี่สิบปีเขาจะกล่าววิงวอนว่า ข้าแต่พระเจ้าของข้าพระองค์ขอพระองค์ท่านได้ทรงโปรดปรานแก่ข้าพระองค์และบิดามารดาของข้าพระองค์และให้ข้าพระองค์ทำความดีเพื่อให้พระองค์ท่านทรงพอพระทัย และทรงให้ความดีเกิดขึ้นในลูกหลานของข้าพระองค์^{๖๓} และจงนอบน้อมแก่ท่านทั้งสอง ซึ่งการถ่อมตนเนื่องจากความเมตตา และจงกล่าวข้าแต่พระเจ้าของฉฉฉฉ ทรงโปรดเมตตาแก่ท่านทั้งสอง เช่นที่ทั้งสองได้เลี้ยงดูฉฉฉฉเมื่อเยาว์วัย (จงกระทำทุกอย่างเป็นการแสดงถึงความรักของท่านทั้งสอง เป็นต้นว่า การเอาอกเอาใจ การให้เกียรติและยกย่องท่านทั้งสองต่อหน้าคนอื่น และขอพรดูอาอให้ท่านทั้งสองอยู่เสมอ โดยขอให้อัลลอฮ ตะอาลา ทรงอภัยโทษแลโปรดปรานและเมตตาแก่ท่านทั้งสอง เสมือนกับที่ท่านทั้งสองได้เลี้ยงดูหุหนุณนมเรามาเมื่อเรายังเป็นเด็ก ๆ)”^{๖๔}

“จงทำดีต่อผู้บังเกิดเกล้าทั้งสองและต่อผู้เป็นญาติที่ใกล้ชิด และเด็กกำพร้าและผู้ขัดสน และเพื่อนบ้านใกล้เคียง และเพื่อนที่ห่างไกล และเพื่อนข้างเคียง (เพื่อนที่ร่วมทางหรือร่วมงาน) และผู้

^{๖๐} อัลมุมตะฮินะฮ ๖๐ : ๘, หน้า ๑๔๘๓.

^{๖๑} อัล-มาอิตะฮ ๕ : ๓๒, หน้า ๒๕๒.

^{๖๒} อีร์เราะฮอด ๑๓ : ๔, หน้า ๕๘๓.

^{๖๓} อัลอะฮ์กัฟ ๔๘ : ๑๕, หน้า ๑๓๐๙. ๑๑๖.

^{๖๔} อัลอิสรอ ๑๗ : ๒๔, หน้า ๖๖๗.

เดินทาง และผู้ที่มือขวาของพวกเขาเจ้าครอบครอง (หมายถึงทาส ทั้งที่เป็นทาสหญิงและทาสชาย) แท้จริงอัลลอฮ์ไม่ทรงชอบผู้ยะโส ผู้โอ้อวด”^{๖๕}

“เป็นผู้กตัญญูทวนที่ต่อความโปรดปรานของพระองค์พระองค์ทรงเลือกเขา และทรงชี้แนะทางแก่เขาสู่ทางที่เที่ยงตรง และเราได้ให้ความดี (การกล่าวถึงความดีงามต่างๆ) แก่เขาในโลกนี้ และแท้จริงในปรโลกนั้น เขาจะอยู่ในหมู่คนดีๆ (คือในหมู่ผู้ที่มีตำแหน่งสูงของคนดีๆ ทั้งหลาย) อย่างแน่นอน”^{๖๖}

ศาสนาอิสลาม มุ่งให้มุสลิมปฏิบัติอย่างเคร่งครัด มุสลิมทุกคนมีความรู้ในข้อปฏิบัติทางศาสนาอย่างดี หลักคำสอนสำคัญ ๒ประการคือหลักศรัทธาและหลักปฏิบัติ ได้แก่

๑) หลักศรัทธา ๖ประการ

- (๑) ศรัทธาในอัลเลาะห์ มีความเชื่อมั่นในอัลเลาะห์เพียงองค์เดียว
- (๒) ศรัทธาในเทพบริวารหรือเทวดา
- (๓) ศรัทธาในพระคัมภีร์ที่ประทาน
- (๔) ศรัทธาต่อศาสนทูต
- (๕) ศรัทธาในวันสิ้นสุดโลก
- (๖) ศรัทธาต่อกฎสภาพการณ์ของอัลเลาะห์

๒) หลักปฏิบัติตามศรัทธา ๕ ประการ

(๑) การปฏิญาณตน หมายถึง การปฏิญาณตนด้วยความเลื่อมใสศรัทธาต่ออัลเลาะห์ และท่านนบีมุฮัมมัด คือ ศาสนทูตของอัลเลาะห์

(๒) การนมาซ หมายถึง การแสดงความเคารพต่อพระเจ้าทั้งกาย วาจา ใจ

(๓) การบริจาคซะกาต หมายถึง การจ่ายทานจากผู้มีทรัพย์สิน คนผู้มีสิทธิ์รับซะกาต คือ ผู้ยากไร้

(๔) การถือศีลอด หมายถึง การละเว้นจากการบริโภคอาหาร น้ำ ละกิเลสต่าง ๆ ทำใจให้สงบ ปฏิบัติตั้งแต่แสงอาทิตย์ขึ้นจนแสงอาทิตย์ลับขอบฟ้า เรียกว่า “ถือบวช”

(๕) การทำพิธีฮัจญ์ คือ การเดินทางไปแสดงบุญที่นครเมกกะฮ์

คำสอนทางศาสนาเป็นหลักธรรมที่ใช้ในการดำรงชีวิต ช่วยพัฒนาสังคมให้สามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข มีความปลอดภัย เพราะทุกคำสอนมีจุดมุ่งหมายเดียวกัน คือ ต้องการให้ทำความดี เว้นชั่ว และทำจิตใจให้บริสุทธิ์ มีเมตตาเป็นหลัก ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีความอดทนอดกลั้น การเคารพกัน ทำให้ผู้นับถือศาสนาเป็นมิตรที่ดีต่อกันโดยไม่คำนึงถึงเชื้อชาติ ก่อให้เกิดสันติสุขต่อสังคมและต่อโลก

^{๖๕} อัน-นิซาอ ๔ : ๓๖, หน้า ๑๘๗. ๑๑๘

^{๖๖} อันนะฮล ๑๖ : ๑๒๑-๑๒๒, หน้า ๖๕๗.

๒.๓.๘ อัตลักษณ์ของศาสนาฮินดู

ชาวฮินดูส่วนมากนับถือเทพศุนย์รวมผู้สูงสุดองค์หนึ่ง คือพระพรหม ซึ่งมีหลายพระภาคด้วยกันทั้งในภาคของเทพหรือพระและเทพธิดา หรือเจ้าแม่ การปรากฏองค์ที่แตกต่างกันของพระพรหม โดยผ่าน เทพธิดาและเทพบุตรเหล่านี้ได้จุติมาอยู่ใน รูปเคารพ วัดและวิหาร ผู้นำศาสนา แม่น้ำ สัตว์ต่างๆ เป็นต้นชาวฮินดูเชื่อว่าสถานะที่พวกเขาเป็นอยู่เดี๋ยวนี้มาจากผลการกระทำ ในชาติก่อนของพวกเขา ถ้าพฤติกรรมของเขาในชาติก่อนชั่วร้ายมากๆ เขาอาจจะต้องประสบกับชีวิตที่ยากลำบากมากในชาตินี้ เป้าประสงค์ ของชาวฮินดูคือการได้หลุดพ้นจากกฎแห่งกรรม คือการเป็นอิสระจากวงจรของวัฏสงสาร (การเวียนว่าย ตายเกิด) โดยมีหนทางที่เป็นไปได้อยู่เสมอ ในการหลุดพ้นจากกฎแห่งกรรม

๑) อุทิศตัวด้วยใจรักต่อเทพบุตรหรือเทพธิดาองค์ใดก็ได้ในศาสนาฮินดู

๒) เพิ่มพูนขึ้นในความรู้โดยผ่านการบำเพ็ญภาวนาให้เป็นหนึ่งเดียวกับองค์พระพรหม (แปลว่าการเป็นหนึ่งเดียว) เพื่อที่จะระลึกได้ว่า สถานการณ์ต่างๆในชีวิตนั้นไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นจริง ซึ่งตัวตนของเรานั้นคือภาพลวงตาและสิ่งเดียวที่แท้จริงก็คือพระพรหมเท่านั้น

๓) ทำตามระเบียบแบบแผนและ ศาสนพิธีต่าง ๆ อย่างเคร่งครัด

ในศาสนาฮินดู ทุกคนมีเสรีภาพที่จะเลือกจะ ไปให้ถึงความสมบูรณ์แบบทางจิตวิญญาณโดยวิธีใด และยังมีคำอธิบายที่เป็นไปได้เกี่ยวกับความทุกข์ยากและสิ่งชั่วร้ายที่มีอยู่ในโลกนี้ อีกด้วย ตามความเชื่อของฮินดู ความทุกข์ที่ทุกคนประสบ ไม่ว่าจะ เป็นความเจ็บป่วย หรือความอดอยาก หรือภัยพิบัติ เป็นสิ่งที่เหมาะสมแล้วกับคนๆนั้น เพราะการกระทำที่ชั่วร้ายของเขาเอง ส่วนใหญ่เป็นมาจากชีวิตในชาติก่อนของเขา จิตวิญญาณเท่านั้นที่มีความสำคัญ ซึ่งในวันหนึ่งจะเป็นอิสระจากวงจรแห่งการเกิดใหม่ และได้พักสงบ^{๒๗}

อาศรม หมายถึง ขั้นตอนการดำเนินชีวิตของชาวฮินดู เฉพาะที่เป็นพรหมณ์วัยต่าง ๆ โดยกำหนดเกณฑ์อายุคนไว้ ๑๐๐ ปี แบ่งช่วงของการใช้ชีวิตไว้ ๔ ตอน ตอนละ ๒๕ ปี ช่วงชีวิตแต่ละช่วงเรียกว่า อาศรม (วัย) อาศรมทั้ง ๔ ช่วง มีดังนี้

๑) พรหมจรรย์อาศรม เริ่มตั้งแต่อายุ ๘-๑๕ ปี ผู้เข้าสู่อาศรมนี้เรียกว่า พรหมจารีเป็นการประพฤติตนเป็นพรหมจารีของพราหมณ์เด็กที่อยู่ในวัยศึกษาเล่าเรียน จะต้องใช้เวลา ๑๒ ปี ในการศึกษาจนจบหลักสูตร ภายหลังจึงจะแต่งงานได้ ก่อนเข้าศึกษาสมณพราหมณ์ จะทำพิธีเสกมนตราบนตัวนักศึกษา และคล้องด้ายศักดิ์สิทธิ์ เรียกว่า ยัชโญปวีต คือ สายคُر่า หรือสายมงคล เฉวียงบ่าให้แล้ว จึงเริ่มเรียน ตอนคล้องด้ายนั้นพราหมณ์ถือว่า เกิดอีกครั้งหนึ่งเป็นทวิข (เกิดครั้งที่ ๒)

^{๒๗} มาริลิน แอดัมสัน, การบรรยายลักษณะของศาสนาและลัทธิความเชื่อใหญ่ ๆ ของโลก: ศาสนาฮินดูศาสนาพุทธ ศาสนาอิสลาม คริสต์ศาสนา และลัทธินิวเอจ, [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐ แหล่งที่มา: <https://www.everythaistudent.com/a/๒๐๕divine.html>

๒) คฤหัสถ์ธรรม อยู่ในช่วงอายุ ๑๕-๔๐ ปี คือ การแต่งงาน ข้อปฏิบัติ คือ การบูชา เทวดาเข้า คำ ปฏิบัติตามหลักผู้ครองเรือน มีครอบครัว เป็นหัวหน้า ทำหน้าที่อ่านคัมภีร์ สอน บูชา และช่วยผู้อื่นบูชา

๓) วานปรีสถาธรรม อยู่ในช่วงอายุ ๔๐-๖๐ ปี คือ หลังจากมีลูกหลานกลายเป็นผู้เฒ่าก็ให้ ละทิ้งครอบครัว บำเพ็ญเพียรในที่สงบ หรือบำเพ็ญตบะ เพื่อบรรลุนิพพาน มีชื่อเรียกต่างๆ คือ ฤาษี (ผู้แสวงหาโมกษ), โยคี (ผู้บำเพ็ญโยคะ), ตาปส (ผู้บำเพ็ญตบะ ทรมานกาย), มุนี (ผู้สงบ บำเพ็ญตบะ นุ่งห่มสีเหลือง, สิทธา (ผู้สำเร็จได้ฌานสมบัติ), นักพรต (ผู้บวชบำเพ็ญพรตพรหมจรรย์), ชฎิล (ผู้มุ่นผมสูงเป็นชฎาจนตลอดชีวิต) แล้วแต่พรหมณ์ผู้นั้นจะเลือกปฏิบัติ

๔) สันยัสตาธรรม อยู่ในช่วงอายุตั้งแต่ ๖๐ ปีขึ้นไป เมื่อสละโสดแล้วให้ออกไปอยู่ในป่า เป็นพรหมณ์ผู้ท่องเที่ยว คือ นักบวชที่ออกไปจาริกในสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ เลี้ยงชีพด้วยภิกขาจาร ใจมุ่ง ตรงต่อพระพรหม สำหรับผู้ปรารถนาความหลุดพ้น (โมกษะ) จะออกบวชเป็น "สันยาสี" เมื่อบวชแล้ว จะสึกไม่ได้

ในคัมภีร์และตำราของศาสนาพราหมณ์ – ฮินดู ได้บัญญัติการปฏิบัติระหว่างบุคคลไว้เป็น อันมาก เช่น

บิดาธรรม คือ การปฏิบัติหน้าที่ของบิดาต่อบุตร บิดาต้องรับหน้าที่เลี้ยงดูบุตร ถึงบุตรมี อายุบรรลุนิติภาวะในการเลี้ยงดูบุตรนั้น

มารดาธรรม คือ การปฏิบัติหน้าที่ของมารดาต่อบุตร มารดาจะต้องรับหน้าที่เหมือนบิดาแต่ เอาใจใส่เป็นพิเศษกับบุตร ตอนที่บุตรอยู่ในบ้าน หากบุตรนั้นเป็นเพศหญิง จะรับหน้าที่อบรมสั่งสอน เป็นพิเศษ เพื่อสร้างอนาคตของบุตรหญิงนั้น ๆ มารดาเป็นครูคนแรกของเด็ก ๆ มารดาจึงต้อง ระมัดระวัง สร้างนิสัย อุทิศเสียเด็กก่อน

อาจารย์ธรรม คือ การปฏิบัติหน้าที่ของครู อาจารย์ต่อศิษย์ครูอาจารย์จะต้องรับหน้าที่ ถ่ายทอดวิชาความรู้ ให้แก่ศิษย์อย่างถูกต้อง ยุติธรรม เลี้ยงดูลูกศิษย์อย่างที่พ่อแม่เลี้ยงดูบุตร สร้าง และแก้ไขความประพฤติ นิสัย อุทิศเสียของลูกศิษย์ ร่วมกับพ่อแม่ของลูกศิษย์

บุตรธรรม และศิษย์ธรรม คือ การปฏิบัติหน้าที่ของบุตรต่อบิดามารดา และการปฏิบัติ หน้าที่ของลูกศิษย์ต่อครู ในตำราของศาสนาพราหมณ์ – ฮินดู ได้บัญญัติไว้ว่า บุคคลที่จงรักภักดีต่อ มารดา ผู้นั้นเป็นผู้ชนะโลกนี้ บุคคลที่จงรักภักดีต่อบิดา ผู้นั้นยอมชนะโลกสวรรค์ และบุคคลที่ จงรักภักดีต่อครู – อาจารย์ ผู้นั้นยอมชนะโลกพระพรหม (พรหมโลก)

ภราตฤทธิธรรม คือ การปฏิบัติของพี่น้อง และร้องต่อพี่ น้องต้องเคารพนับถือพี่เหมือน บิดามารดา และครูจึงมีบัญญัติว่า จะถือว่าครู อาจารย์เป็นรูปพระปรมาत्मัน บิดาเป็นรูปพระ ประชาบดี มารดาเป็นรูปพระแม่ธรณี และพี่เป็นรูปพระครู จงอย่าดูถูกทั้งบิดามารดา ครู และพี่ ไม่ว่า ตนเองอยู่ในฐานะใดก็ตาม

ปติธรรม คือ การปฏิบัติหน้าที่ของสามีต่อภรรยา ผู้เป็นพี่ชายต้องเลือกเจ้าสาว ผู้ที่เหมาะสมแก่ตระกูลของตน เหมาะต่อสังคมที่ตนอาศัยอยู่ ดังนั้น ก่อนเลือกเจ้าสาวจึงต้องได้รับความเห็นชอบจากผู้ใหญ่ก่อน เมื่อเป็นภรรยาแล้วก็ต้องเลี้ยงดูกันไปตลอดชีพ เอาใจใส่ต่อภรรยาอย่างจริงจัง ถ้าวัดผู้หญิงอื่น ๆ เป็นเสมือนมารดา พี่น้อง หรือลูกหลาน (ตามวัย) ของตน ได้มีบัญญัติไว้ว่า ที่ไหนสตรีเพศ (ภรรยา) ได้รับความนับถือจากฝ่ายชาย (สามี) ที่นั้นย่อมมีเทพทั้งหลายอาศัยอยู่ตลอดเวลา ที่ไหนภรรยาได้รับแต่อาหาร ที่นั้นการกระทำการกุศลของฝ่ายชายกลายเป็นโมฆะ ตระกูลใดหรือครอบครัวใดในระหว่างสามีกับภรรยา มีความพอใจซึ่งกันและกัน ตระกูลนั้น หรือครอบครัวนั้น ย่อมมีแต่ความสุขความเจริญอย่างแน่นอน

ปติธรรม คือ การปฏิบัติหน้าที่ของภรรยาต่อสามี ผู้เป็นภรรยาต้องปฏิบัติหน้าที่ต่อสามีด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ต้องเอาใจใส่ต่อสามีอย่างจริงจัง อยู่ในโอวาทและความควบคุมดูแลของสามีตลอด

สามี – เสวกธรรม คือ การปฏิบัติหน้าที่ของสามี (นายจ้าง) ต่อเสวก (ลูกจ้าง) และการปฏิบัติหน้าที่ของเสวกต่อสามี ผู้เป็นนายจ้างมีหน้าที่เลี้ยงลูกจ้าง และครอบครัวของเขา จ่ายเงินเดือน หรือให้ตอบแทนประการใด ก็ควรพิจารณาก่อนว่า ปัจจัยที่มอบให้แก่ลูกจ้างนั้น มีเพียงพอเพื่อการครองชีพของเขา และครอบครัวหรือไม่ ต้องเอาใจใส่ในทุกข์สุขของเขา เช่นเดียวกับผู้เป็นลูกจ้าง ต้องปฏิบัติงานซื่อสัตย์ต่อนายจ้าง และทำอย่างที่นายจ้างได้รับผลมากที่สุด

ราชธรรม คือ การปฏิบัติหน้าที่ของพระราชาต่อประชาชนกับปฏิบัติหน้าที่ของประชาชนต่อพระราชา จงถือว่าประชาชนเป็นเสมือนบุตรหลาน และเอาใจใส่ความสุขทุกข์ของประชาชนอย่างใกล้ชิด ในด้านประชาชนมีหน้าที่ต้องถวายความเคารพนับถือพระราชาอย่างสูงสุด พระราชาธิราชเจ้า ทรงเป็นเสมือนเทพเจ้าแปดองค์ คือ พระอินทร์ พระยมราช พระวายุ พระสุรย์ พระอัคนี พระวรุณ พระจันทร พระกุเวร ในคัมภีร์ได้กล่าวไว้ว่า พระพรหมธาดาได้แต่งตั้งพระมหากษัตริย์ โดยเอาพระเดชาบารมีของเทพเจ้าทั้งแปดดังกล่าวแล้ว เพื่อปกป้องปกครองและรักษาประชาชน ศาสนาพราหมณ์ – ฮินดู ได้ถวายความเคารพนับถือพระราชาเสมือนดังพระนารายณ์ ด้วยมานวธรรม มีการสั่งสอนไว้หลายประการด้วยกัน เช่น

- ๑) หากเกิดมาเป็นมนุษย์ จงปฏิบัติแต่ทางกุศล
- ๒) บุคคลที่ได้กระทำโดยการพูด โดยกาย โดยใจ แล้ว ผลแห่งการกระทำนั้นก็จักอำนวยให้แก่บุคคลนั้น เป็นอุตมคติ จึงจงทำแต่ดีตลอด
- ๓) คิดแต่ทรัพย์สินสมบัติของผู้อื่น คิดแต่ทำเสียประโยชน์ของผู้อื่น ไม่ยอมนับถือผู้ใหญ่เป็นโทษทางจิตใจ จงอย่าทำ
- ๔) ก่อนจะลงมือกระทำใด ๆ จงพิจารณาว่าขัดกับธรรมเนียมประเพณีของประเทศชาติ

หรือขัดแย้งกับขนบธรรมเนียมของตระกูลตนเอง หรือของสังคมที่ตนสังกัดอยู่หรือไม่ หากไม่ขัดแล้ว จึงลงมือทำ

๕) บุคคลใดไม่เชื่อตรงต่อมิตร ไม่รู้จักบุญคุณ หักหลังผู้อื่น ต้องไปตกรนท

๖) บุคคลใดที่เสียสละชีวิตเพื่อประเทศชาติ เพื่อธรรมบุคคลนั้นจะไปสุคติสูงสุด โดยผ่านสุริยจักรวาลไป

๗) ในโลกนี้ ใครมาแย่งที่ดิน (ประเทศชาติ) ของเรา ซึ่งปู่ย่าและบิดามารดาได้รักษาไว้ ผู้ นั้นจะเป็นศัตรูที่หนึ่งของเรา ขอให้ทำลายผู้นั้นเสีย ไม่ว่าผู้นั้นจะเป็นญาติมิตรก็ตาม

๘) พระราชาเป็นญาติของผู้ที่ไม่มีญาติ เป็นตาของผู้ที่ไม่มีดวงสว่างในดวงตา เป็นบิดา และมารดาของประชาชน ที่เดินบนทางยุติธรรม

๙) ทรัพย์สมบัติเงินทองมีคติ ๓ ประการ คือ จ่ายออกโดยจัดทานในกุศลธรรมต่าง ๆ จ่าย ออกเพื่อหาเครื่องอุปโภคบริโภค หากไม่จัดทำทั้งสองประการนี้แล้ว ก็ถูกวินาศไป

๑๐) จงฟังสาระสำคัญธรรม คือ สิ่งที่ตนเองไม่ชอบ สิ่งนั้นอย่าอำนาจยให้แกผู้อื่น การกระทำของผู้อื่นประการใดที่เราไม่ชอบ อย่ากระทำการนั้นต่อผู้อื่น สารธรรมนี้จึงถือไว้ตลอดไป ก็มีแต่ความสุขสันต์เป็นนิตย์

การปฏิบัติประจำวันทางศาสนาฮินดู

การปฏิบัติประจำวันทางศาสนาฮินดูคือทำบูชาห้าประการหรือการกระทำพิธีฮินดู ๔ ประเภท

๑) พรหมยัญญะ ได้แก่ การตั้งจิตนาการถึงเฉพาะแต่พระปรมาตมันและอาตมา โดยตั้งสมาธิทางลัทธิโยคะ หรือกระทำพิธีบูชาตามคำสั่งสอนของคัมภีร์พระเวท หรือมีฉนั้นนั้นก็ทำการศึกษาพระธรรมให้แตกฉานยิ่งขึ้น ผู้บรรลุปรมยัญญะจะสามารถบำเพ็ญประโยชน์ให้แก่คนทั้งปวงได้ด้วยใจบริสุทธิ์ โดยมีได้เลือกหน้า

๒) พรหมยัญญะ กระทำสามเวลา ตอนเช้าระหว่าง ๐๔.๐๐ น. ถึง ๐๘.๐๐ น. ตอน กลางวันระหว่าง ๑๑.๓๐ น. ถึง ๑๓.๐๐ น. ตอนเย็นระหว่าง ๑๗.๑๕ น. ถึง ๒๐.๐๐ น. ตอนเช้าตื่นขึ้นมาแล้วชำระร่างกายให้บริสุทธิ์ก่อนเข้าพิธี ใช้คาถาพระคยาตรีอ่านในใจและจินตนาการ พระรูปกายตรีปางทรงพรหมา ไปพร้อมกัน กลางวันอ่านคาถาพระกายตรีและจินตนาการพระแม่กายตรีปางพระนารายณ์ ตอนเย็นอ่านคาถาพระกายตรีและจินตนาการรูปพระแม่กายตรีปางพระศิวะ การอ่านพระคาถากายตรีต้องอ่านหนึ่งพันครั้งในแต่ละเวลา หากปฏิบัติได้ ๑๒ ปี ก็จะมีบาร์มีสูงขึ้นในร่างกาย และจิตใจของผู้ปฏิบัติ มีความศักดิ์สิทธิ์ในตัวเองเป็นพิเศษ หากไม่สามารถปฏิบัติได้ถึงขั้นนี้ ก็ต้องอ่านหนึ่งร้อยแปดครั้งในแต่ละเวลา ถ้าเห็นว่ายังทำไม่ได้ก็อ่านเพียงสองเวลาเช้า เย็น

๓) เทวัญญูฯ ได้แก่ การทำพิธีบูชาไฟชนิดที่เรียกว่า การหวน หมายถึงการเวียนกลับ หรือหมุนเวียนกลับ ในการบูชาไฟย่อมมีสิ่งของต่าง ๆ เช่น เนยงาดำ ฐูป ผง ไม้จันทน์ กายาน ฯลฯ ของเหล่านี้เมื่อนำมาเผาทำให้เกิดควัน ควันเหล่านี้ก็จะกลายมาเป็นเมฆ เมฆกลายเป็นฝน

๔) ปิตฤยัญญูฯ ได้แก่การสักการะบูชาบรรพบุรุษ ทั้งที่ยังมีชีวิตอยู่ และล่วงลับไปแล้ว มีสี่ประเภทด้วยกันคือบิดามารดา น้ำ อา ป่า ลุง ที่เป็นบรรพบุรุษสายเลือดแห่งตระกูล ที่ยังมีชีวิตอยู่ครู อาจารย์ ผู้สอนศาสนา ตลอดจนผู้เขียนหนังสือธรรมะ นักบวช พระเจ้าแผ่นดินที่ยังมีชีวิตอยู่สิ่งที่มีประโยชน์แก่มนุษย์ชาติโดยธรรมชาติเช่น มาตุภูมิ ดิน น้ำ ลม ไฟ พระอาทิตย์ พระจันทร์ ฯลฯ บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว

อัตลักษณ์ของแต่ละศาสนาดังกล่าว สะท้อนมาจากความเชื่อ ความศรัทธา และวิถีปฏิบัติ ของศาสนิกชนที่มีต่อศาสนานั้น โดยมีกระบวนการสั่งสอนและสืบทอดจนกลายเป็นวิถีของศาสนา นั้นๆ แล้วสร้างความเป็นเอกลักษณ์ทางศาสนาขึ้นมาเพื่อเป็นแบบแผนการปฏิบัติให้กับศาสนิกชนให้มีการอยู่ร่วมกันภายใต้ค่านิยมทางศาสนา ถึงแม้ว่า อัตลักษณ์ทางศาสนาจะมีความแตกต่างเช่นเดียวกับ วิถีชุมชนที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ก็ก็สามารถส่งเสริมให้บุคคลและชุมชนที่มีความ หลากหลายทางวัฒนธรรมนั้นอยู่ร่วมกันได้

๒.๔ แนวคิดพุทธวิธีการสื่อสาร

การสื่อสารทางพระพุทธศาสนานั้นมีมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาล เพราะในการประกาศหรือการ เผยแผ่พระศาสนาของพระพุทธองค์ทรงใช้การสื่อสารเป็นหลัก โดยพิจารณาได้จากหลักฐานที่ปรากฏ ในพระวินัยปิฎกมหารวค เล่ม ๔ ซึ่งพระพุทธองค์เมื่อตรัสรู้แล้ว ได้เสด็จจาริกไปโปรดพระปัญจวัคคีย์ ซึ่งเคยเฝ้าปรนนิบัติพระองค์และได้ลาจากไปอยู่ ณ อสิปตนมฤคทายวัน ก่อนที่พระองค์จะตรัสรู้เมื่อ พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมจักกัปปวัตตนสูตรอยู่ ธรรมจักกั [ดวงตาเห็นธรรม] อันปราศจากอูฐี ปราศจากมลทินได้เกิดแก่ท่านพระโกณฑัญญะ [หนึ่งในพระปัญจวัคคีย์ ๕ รูป] ว่า “สิ่งใด สิ่งหนึ่ง มีความเกิดเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งปวง มีความดับเป็นธรรมดา”^{๖๘} หมายความว่า ท่านได้บรรลุธรรม เปลี่ยนภาวะจากพระภิกษุธรรมดา กลายมาเป็นพระอรหันต์บุคคลทันที เรื่องนี้แสดงถึงความสำเร็จแห่ง การประกาศพระศาสนาหรือการเผยแผ่ธรรมของพระพุทธองค์ได้อุบัติขึ้นแล้วในบัดนั้นและนั่น หมายถึง พระพุทธองค์ทรงใช้การสื่อสารในการเผยแผ่ธรรมะได้อย่างมีประสิทธิภาพแล้วนั่นเอง เพื่อให้ มองเห็นพุทธวิธีการสื่อสารได้ชัดเจน ควรกล่าวถึงปรัชญาพื้นฐานของพุทธวิธีการสื่อสารก่อน เพราะ หลักการและวิธีการต่าง ๆ ย่อมดำเนินไปแต่จุดเริ่มต้นตามแนวทาง สู่จุดหมายที่ปรัชญากำหนดให้ โดยเงื่อนไขสำคัญอยู่ที่ว่า ปรัชญาจะกำหนดจุดมุ่งหมายไปในทิศทางใด

^{๖๘} อัง.ติก. (บาลี) ๒๐/๑๓๗/๒๗๘-๒๗๙, อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๑๓๗/๓๘๕.

ปรัชญาพื้นฐานทางพระพุทธศาสนาถือว่า “ปัญหาชีวิต” ที่มนุษย์จะต้องประสบอย่างแน่นอน ไม่ว่าจะมนุษย์จะต้องการหรือไม่ก็ตามทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า “ความทุกข์” หากมนุษย์ต้องการจะหลุดพ้นจากปัญหาชีวิตเหล่านี้ ก็ต้องยอมรับความจริงข้อนี้และพร้อมที่จะเผชิญหน้าหาวิธีการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นนี้ ด้วยปัญญาที่เกิดจากความรู้ ความเข้าใจ ซึ่งพัฒนาขึ้นในตัวมนุษย์เอง ภารกิจสำคัญในพุทธวิธีการสื่อสาร จึงเป็นเพียงการชี้แนวทาง ให้มนุษย์พัฒนาปัญญา ด้วยตัวเอง โดยที่การช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ในพุทธวิธีการสื่อสาร จะต้องดำเนินตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งถือว่าเป็นระบบการศึกษาที่ทำให้บุคคลพัฒนาอย่างมีบูรณาการและให้มนุษย์เป็นองค์รวมที่พัฒนาอย่างมีคุณภาพ^{๖๙}

ในการที่จะเข้าไปช่วยบุคคลอื่น เพื่อนำเขาเข้าสู่วิถีแห่งการพัฒนาปัญญานั้น ผู้ชี้แนะนำทางจึงต้องวางตัวเป็นกัลยาณมิตรและต้องรู้จักบุคคลเสียก่อน ว่าเขามีลักษณะอย่างไร มีขีดความสามารถ ความถนัด อุปนิสัยเป็นอย่างไร ตลอดจนทั้งพยายามสรรหาอุบายกลวิธีและอุปกรณ์ ที่จะทำให้ผู้รับสารเกิดทัศนคติที่ถูกต้อง คือ รู้จักมองสิ่งทั้งหลายตามที่มันเป็น และสามารถจัดการกับสิ่งเหล่านั้นตามที่ควรจะเป็นให้เกิดประโยชน์ทั้งแก่ตนและสังคม ไม่ให้มองและจัดการกับสิ่งเหล่านั้นตามที่ควรจะเป็นให้เกิดประโยชน์ทั้งแก่ตนและสังคม ไม่ให้มองและจัดการอำนาจกิเลสตัณหา ซึ่งทัศนคติที่ถูกต้องและความสามารถจัดการดังกล่าวจะเกิดขึ้นได้ด้วยการพัฒนาปัญญา^{๗๐} ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า พุทธวิธีการสื่อสาร คือ กระบวนการพัฒนามนุษย์ ตัวแกนสำคัญของการพัฒนามนุษย์หรือการพัฒนาบุคคล ก็คือ ปัญญา เพราะปัญญาทำให้รู้จักสิ่งทั้งหลายและรู้ที่จะปฏิบัติต่อสิ่งนั้นอย่างไร ในขณะที่ปัญญาเกิดขึ้นนั้น การปรับตัวก็เกิดขึ้นทั้งองค์ภาพพ [อวัยวะคือองค์ประกอบ] ทำให้เกิดการพัฒนาอย่างมีคุณภาพครบถ้วนองค์รวมในกระบวนการพัฒนามนุษย์นั้นจะต้องมีการประเมินหรือวัดผลว่า บุคคลนั้นได้พัฒนาไปถึงจุดหมายที่กำหนดไว้หรือไม่เครื่องวัดที่เห็นได้ง่ายวิธีหนึ่ง ก็คือ ตั้งวัตถุประสงค์สำรองไว้เพื่อจะได้รู้ว่ากระบวนการพัฒนาดำเนินการไปถึงไหนพุทธวิธีการสื่อสารก็มีการกำหนดวัตถุประสงค์สำรองไว้เป็นเครื่องวัดระดับการพัฒนา ดังต่อไปนี้

๒.๔.๑ วัตถุประสงค์ของพุทธวิธีการสื่อสาร

พระพุทธองค์ทรงประกาศธรรมได้แจ่มแจ้งชัดเจน เห็นภาพพจน์ปรากฏเป็นรูปธรรมจนได้รับคำสรรเสริญเมื่อทรงเทศนาจบลงเสมอว่า “พระองค์ผู้เจริญ พระภาชิตของพระองค์ชัดเจนไพเราะยิ่งนัก เปรียบเหมือนบุคคลหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่ผู้หลงทาง หรือตามประทีปในที่มืดด้วยตั้งใจว่า คนมีตาติจักเห็นรูปได้”^{๗๑}จากคำสรรเสริญนี้ ชี้ให้เห็นวัตถุประสงค์ของ

^{๖๙}พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), จะพัฒนานคนกันได้อย่างไร, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัทธรรมิก, ๒๕๓๙), หน้า ๓๘.

^{๗๐}อ้างแล้ว.

^{๗๑}ม.ม. (ไทย) ๑๓/๖๖/๖๓, ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๐๘/๓๐๒, อัง.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๖๑/๒๓๗.

๔) ปัญญาภาวนา การพัฒนาปัญญา คือ การเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจ ความคิด เหตุผล และการหยั่งรู้ความจริง จนเข้าถึงอิสรภาพ มีชีวิตที่ติงามปลอดทุกข์ปราศปัญหา

หลักที่จัดชั้นกระบวนการพัฒนาขั้นวัดผลเป็น ๔ เช่นนี้ เพราะในทางปฏิบัติองค์ประกอบ ทั้ง ๓ สิกขาจะประสานเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยเฉพาะองค์ประกอบคือศีลนั้น แท้จริงแล้วมี ๒ ส่วนในตัว กล่าวคือส่วนที่หนึ่ง เป็นความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมทางวัตถุ คือ การบริโภคปัจจัย ๔ และความสัมพันธ์กับธรรมชาติภายนอกทางตา เป็นต้น เรียกว่า ความสัมพันธ์ทางกายภาพและส่วนที่สอง เป็นความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นในสังคมมนุษย์ด้วยกัน จุดเน้นของศีลในส่วนนี้จะอยู่ที่สังคมมนุษย์ คือ หมู่มนุษย์ด้วยกัน ดังจะเห็นได้ชัดในหลักศีล ๕ มีปาณาติบาต เป็นต้น

ภาวนาท่านนิยามใช้ในเชิงการวัดผลการพัฒนาบุคคล รูปศัพท์ที่พบจึงเป็นคำแสดง คุณสมบัติของบุคคลเป็น ภาวิต เช่น ภาวิตศีล แปลว่า ผู้มีศีลที่พัฒนาแล้ว เป็นต้น บุคคลผู้มีภาวนา ครบทั้ง ๔ อย่าง [ภาวิตกาย, ภาวิตศีล, ภาวิตจิต, ภาวิตปัญญา] ท่านเรียกว่า “ภาวิตตตะ” แปลว่า ผู้ได้พัฒนาตนแล้ว ได้แก่ พระอรหันต์ เป็นอเสขะ คือ ผู้จบการศึกษาแล้ว ไม่ต้องศึกษาอีกต่อไป^{๗๕}

หากจะพิจารณากระบวนการพัฒนามนุษย์ในพุทธวิธีการสื่อสารให้ชัดแจ้ง องค์กรประกอบของกระบวนการพัฒนามนุษย์ในพุทธวิธีการสื่อสารว่า พระพุทธองค์ในฐานะผู้ส่งสาร ารของพระพุทธองค์สื่อของพระพุทธองค์ และผู้รับสารของพระพุทธองค์ เป็นอย่างไร ก็จักมีคำอธิบาย องค์กรประกอบด้วยตัวอย่างต่อไปนี้

พระพุทธองค์เสด็จอุบัติในชมพูทวีปในยุคที่เต็มไปด้วยเหล่านักปราชญ์ ราชบัณฑิตและ ศาสตราเจ้าลัทธิที่มีชื่อเสียงเกรียงไกร ตลอดไปจนถึงผู้นำทางศาสนาสำคัญ ๆ ซึ่งมีมาแต่เก่าก่อน พระองค์ประสูติเสียอีก พวกเขาเหล่านั้น ต่างฝ่ายก็ประกาศเผยแผ่ออกไปว่าลัทธิและศาสนาของตนดี และเด่นกว่าใคร ๆ อันจะเทียบเทียมได้ ก็เมื่อคำสอนของท่านผู้มีสมญานามว่า ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบานได้ แผ่ขยายจรจรายออกไปสู่หมู่ประชาชน ทำให้บรรดานักปราชญ์และศาสตราเจ้าลัทธิต่าง ๆ ใครจะมา พิสูจน์ทดลองดู บางพวกก็ผูกค้ำถามเป็นปริศนามอบหมายให้ลูกศิษย์ของตัวมาถาม บางพวกก็ไว้เชิง วางท่าที่ท้าทายอยู่ในสำนักของตนรอชนอยู่กับที่ เกจิอาจารย์บางคนก็ประสงค์จะมาข่มขีปีทาขอ ทดสอบสมองทดลองปัญญาของพระพุทธองค์ว่าจะแกร่งกล้าสมคำล่ำลือหรือไม่ ที่สุดแล้ว พระพุทธ องค์ทรงแสดงให้เห็นประจักษ์ชัดว่า ทรงมีพระปรีชาสามารถเหนือกว่าหมู่เหล่าศาสตราผู้มาลองดีทุกราย ไป ทรงทำให้ศิษย์เดียรถีย์หลายสำนักในยุคนั้น หันเห มายอมรับนับถือพระองค์เป็นศาสดาของตัวหรือ แม้แต่เจ้าตัวศาสดาหัวหน้าลัทธิ เช่น ขฎิลกัสสปโคตรสามพี่น้อง ก็ยังต้องแห่ลอยชฎา ทิ้งแม่น้ำเป็น ตัวอย่าง ชื่อนี้เป็นเหตุปัจจัยให้พระพุทธองค์ ทรงได้รับการยกย่องสรรเสริญว่า “พระบรมศาสดา” หรือ “พระบรมครู” หมายรู้กันว่า ทรงเป็นพระศาสดาผู้ยอดเยี่ยมหรือเป็นยอดของครูไม่มีครูใดใน โลกยิ่งใหญ่กว่าพระองค์ สมดังพระพุทธคุณที่ว่า “สตะถ เทวมนุสสานัน” แปลว่าทรงเป็นพระศาสดา

^{๗๕}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๒ - ๔๕.

ของทวยเทพยดาและมนุษย์ทั้งหลาย มีคำเสริมพระเกียรติคุณอีกว่า “อนุตตโรปฐิมมสารถิ” แปลว่า เป็นสารถิฝึกคนได้อย่างไม่มีใครยิ่งกว่า เป็นที่รู้จักกันดีในหมู่เมธีเจ้าลัทธิต่าง ๆ ปราชญ์และพุทธศาสนิกชนทั้งหลายเคารพบูชาและยกย่องเทิดทูนพระองค์ ในฐานะทรงเป็นนักสอนที่ยิ่งใหญ่ที่สุด การที่พระพุทธรองค์ทรงประกาศพระศาสนาได้ประสบความสำเร็จเช่นนี้ สิ่งที่จะนำมาพิจารณา ก็คือ คุณลักษณะความยิ่งใหญ่และพระปรีชาสามารถ ซึ่งหมายถึง คุณสมบัติของพระพุทธรองค์ในฐานะผู้ส่งสารนั่นเอง พระพุทธรองค์ทรงมีผู้กล่าวสรรเสริญพระเกียรติคุณไว้มากมาย แต่เมื่อประมวลพระคุณเหล่านั้นแล้ว จะรวมอยู่ในสมบัติ ๒ ประการ กล่าวคือ คุณสมบัติภายใน และคุณสมบัติภายนอก

๑) คุณสมบัติภายใน ได้แก่ สมบัติที่เกื้อกูลส่วนพระองค์เอง เรียกว่า อัตตहितสมบัติ สมบัติส่วนนี้มุ่งเอาพระปัญญาคุณและพระวิสุทธิคุณเป็นหลัก เพราะเป็นเครื่องให้สำเร็จพุทธภาวะ คือ ความเป็นพระพุทธเจ้าและความเป็นอัครตถาคต คือ พึ่งตนเองได้ที่จัดเป็นสมบัติภายใน ก็เพราะเป็นคุณธรรมที่พระพุทธรองค์ทรงบำเพ็ญเพื่อประโยชน์ส่วนพระองค์เองคุณสมบัติภายใน พิจารณาตามแนวปัจจัยที่เป็นส่วนประกอบในพุทธวิธีการสื่อสาร ก็อาจมีตัวอย่างประกอบ ดังต่อไปนี้

(๑) ทักษะในการสื่อสาร

พระพุทธรองค์ทรงมีความสามารถในการใช้ภาษาถ้อยคำ สำนวนในอรรถรสของภาษา อย่างชัดเจน ทรงสามารถคัดสรรมาใช้ได้ผล มีประสิทธิภาพในการสร้างความรู้ ความเข้าใจ และความรู้สึก ในการกระตุ้นแสดงอารมณ์ แสดงความต้องการของตน โดยชักจูงให้ผู้อื่นได้ดี เพราะพระองค์ทรงมีปฏิสัมภทา คือ ญญาแตกฉาน ๔ ประการ ได้แก่

อตถปฏิสัมภทา ทรงเข้าใจแจ่มแจ้งในความหมายของถ้อยคำหรือข้อธรรมต่าง ๆ สามารถอธิบายแยกแยะออกไปได้โดยพิสดาร มันได้เห็นเหตุใด ๆ ก็สามารถคิดเชื่อมโยงแยกแยะกระจายความคิดออกไปล่วงรู้ถึงผลต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นได้

ธมมปฏิสัมภทา ทรงเข้าใจแจ่มแจ้งในถ้อยคำหรือข้อธรรมต่าง ๆ สามารถจับใจความคำอธิบายโดยพิสดาร มาตั้งเป็นกระทู้หรือหัวข้อได้ เมื่อมองเห็นผลต่าง ๆ ที่ปรากฏก็สามารถสืบสาวกลับไปหาเหตุได้

นิรุตติปฏิสัมภทา ทรงมีความรู้แตกฉานในภาษาต่าง ๆ และทรงรู้จักใช้ถ้อยคำชี้แจงแสดงอรรถและธรรมให้คนอื่นเข้าใจและเห็นตามได้

ปฏิภาณปฏิสัมภทา ทรงมีไหวพริบ สามารถเข้าใจคิดเหตุผลได้เหมาะสมทันการและมีความรู้ความเข้าใจชัดในความรู้อื่นต่าง ๆ ว่ามีแหล่งที่มาประโยชน์อย่างไร สามารถเชื่อมโยงความรู้ทั้งหลายเข้าด้วยกัน สร้างความคิดเหตุผลขึ้นใหม่ได้^{๗๖}

นิรุตติปฏิสัมภทา คือความรู้แตกฉานในภาษานี้มีความสำคัญมาก ถ้าขาดนิรุตติแล้ว ยุคข่าวสารข้อมูลก็จะเป็นยุคที่บกพร่อง การสื่อสารให้ถึงเป้าประสงค์ก็จะบกพร่องไปด้วย การใช้

^{๗๖} อัง.จตุกก. (บาลี) ๒๑/๑๗๒/๑๘๓-๑๘๔, อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๗๒/๒๔๒-๒๔๓.

ภาษา การเล่นภาษาและเล่นคำ เป็นเรื่องของความสามารถในการใช้ภาษาผสมกับปฏิภาณ ข้อนี้ก็เป็น การแสดงให้เห็นถึงทักษะหรือพระปรีชาสามารถของพระองค์ที่ทรงรอบรู้ไปทุกด้าน เมื่อผู้ใด กราบทูลถามมาเป็นคำร้อยกรอง พระองค์ก็ทรงตอบเป็นคำร้อยกรองไปทันที ทำนองกลอนสด พระองค์ทรงใช้ภาษาสุภาพ นุ่มนวล ไม่หยาบคาย ขวนให้สบายใจ สละสลวย เข้าใจง่าย ดังคำ สรรเสริญที่ว่า “พระสมณโคดม มีพระดำรัสไพเราะ รู้จักตรัสถ้อยคำไฉฉวมมีพระวาจาสุภาพ สละสลวยไม่มีโทษ ยังผู้ฟังให้เข้าใจเนื้อความได้ชัดเจน”^{๗๗}

(๒) ทศนคติ หมายถึง แนวความคิดที่โน้มไปในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งทำให้เกิดแสดงพฤติกรรม ออกมาตามท่าที่เรียกว่า ทศนคติที่เขามีต่อสิ่งนั้น ๆ ทศนคติในการสื่อสารแบ่งออกเป็น ๓ ประการ คือ ทศนคติต่อตนเอง ทศนคติต่อเรื่องที่จะสื่อสาร และทศนคติต่อผู้รับสาร

ความรู้ทุกระดับเมื่อเกิดขึ้นในบุคคลแล้ว ย่อมก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในตัวผู้รู้ การ เปลี่ยนแปลงจะมากหรือน้อย ขึ้นอยู่กับระดับของความรู้ ความรู้ระดับต่ำ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง น้อย ความรู้ระดับสูงทำให้เปลี่ยนแปลงมาก ความรู้ระดับสูงสุด คือสัมมาสัมโพธิญาณจะก่อให้เกิดการ เปลี่ยนแปลงอย่างสิ้นเชิง จากปุถุชนเป็นอรหันต์ การเปลี่ยนแปลงมีลักษณะอาศัยซึ่งกันและกันคือ เพราะมีการเปลี่ยนแปลงทางปัญญา จึงมีการเปลี่ยนแปลงทางคุณภาพจิต (เพราะสว่างจึงสะอาด) เพราะการเปลี่ยนแปลงทางคุณภาพจิตจึงมีการเปลี่ยนแปลงทางคุณภาพจิต (เพราะสว่างจึงสะอาด) เพราะการเปลี่ยนแปลงทางคุณภาพจิต จึงมีการเปลี่ยนแปลงทางอารมณ์ (เพราะสะอาด จึงสงบ) เพราะการเปลี่ยนแปลงทางอารมณ์ จึงมีการเปลี่ยนแปลงทางทศนคติ (เพราะสงบจึงสงสาร) เพราะ การเปลี่ยนแปลงทางทศนคติ จึงมีการเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรม (สงสาร จึงช่วยเหลือ)^{๗๘}

สถานภาพทางสังคมและวัฒนธรรม พระพุทธเจ้าเสด็จอุบัติ ในชมพูทวีป เมื่อประมาณ ๒,๖๐๐ ปีล่วงมาแล้ว ประสูติในวรรณะกษัตริย์ มีพระนามเดิมว่า เจ้าชายสิทธัตถะเป็นโอรสของพระเจ้าสุทโธทนะ ผู้ครองแคว้นสักกะซึ่งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ชมพูทวีป ติดเชิงเขาหิมาลัย ใน ฐานะโอรสกษัตริย์และเป็นความหวังของราชตระกูล พระองค์จึงได้รับการปรนปรี้อด้วยโลกิยสุขต่าง ๆ อย่างเพียบพร้อมเป็นเวลานานถึง ๒๙ ปี และมีใช้เพียงปรนปรี้อเอาใจเท่านั้น พระองค์ยังทรงถูกปิด กั้นไม่ให้พบเห็นสภาพความเป็นอยู่ที่ระคนด้วยความทุกข์ ความเดือดร้อนต่าง ๆ ของมนุษย์ตามความ เป็นจริงแห่งอริยสัจ กล่าวคือ ความเกิด ความแก่ ความเจ็บและความตาย อันเป็นสิ่งที่ทำให้พระองค์ ต้องครุ่นคิดแก้ไขปัญหานี้ เมื่อครุ่นคิดออกไปในวงกว้าง ก็ทรงเห็นสภาพสังคมที่มีการเอารัดเอาเปรียบ กัน เมื่อเจ้าชายสิทธัตถะทรงมองเห็นสภาพเช่นนี้ ทรงเบื่อหน่ายในสภาพความเป็นอยู่ของพระองค์ มองเห็นความสุขที่พระองค์ได้รับเหล่านั้น เป็นสิ่งไร้สาระ ในที่สุดทรงมองเห็นภาพเหล่าสมณะ ซึ่ง

^{๗๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **พุทธวิธีในการสอน**, หน้า ๔๔.

^{๗๘} แสง จันทร์งาม, **วิธีสอนของพระพุทธเจ้า**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑๙ - ๒๐.

เป็นผู้ปลีกตัวจากสังคมไปค้นคว้าหาความจริงต่าง ๆ โดยมีความเป็นอยู่ง่าย ๆ ปราศจากความกังวล^{๗๙} เมื่อเจ้าชายสิทธัตถะได้เสด็จออกบรรพชาประพฤติตนอย่างพวกสมณะที่มีอยู่แล้วในสมัยนั้น จากจุดนี้ ทำให้สถานภาพทางสังคมของพระองค์ได้เปลี่ยนไป ทรงใช้ชีวิตด้วยความลำเค็ญ บำเพ็ญตบะทรมานพระองค์ ในที่สุดก็ทรงตัดสินใจได้ว่า วิธีการของพวกนักบวชเหล่านี้ ไม่มีทางแก้ปัญหาตามที่พระองค์ทรงประสงค์ได้ พระองค์จึงทรงหันมาบำเพ็ญเพียรทางจิตดำรงชีวิตในทางสายกลาง จนกระทั่งได้บรรลุธรรมเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และด้วยพระมหากรุณาคุณของพระพุทธองค์ จึงทรงนำพระธรรมคำสอนมาเผยแผ่แก่เหล่าเวไนยสัตว์ ให้ได้รู้เห็นธรรมตามระดับภูมิปัญญาของเขาจนเป็นที่เข้าใจกันในหมู่พุทธบริษัทว่า พระพุทธองค์ทรงเป็นบรมศาสดาทั้งของเทพยดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นการเปลี่ยนแปลงฐานะจากสังคมระดับกษัตริย์มาสู่สังคมสงฆ์และก็ยังคงฐานะเป็นพระธรรมราชาตลอดกาล

๒) คุณสมบัติภายนอก ได้แก่ สมบัติที่เกื้อกูลแก่ผู้อื่น เรียกอีกอย่างว่า พรหิต-สมบัติ หรือพรหิตปฏิบัติที่จัดเป็นสมบัติภายนอกก็เพราะเป็นคุณธรรมที่พระพุทธองค์ทรงบำเพ็ญเพื่อประโยชน์แก่บุคคลอื่น ซึ่งสามารถแยกออกเป็น ๒ ด้าน คือ ด้านบุคลิกภาพและด้านคุณธรรม

ด้านบุคลิกภาพ พระพุทธองค์ทรงประกอบด้วยลักษณะมหาบุรุษ ๓๒ ประการทำให้เกิดความศรัทธาเลื่อมใสต่อบุคคลที่พบเห็น เช่น ดังคำของอูตรมาณพ กล่าวตอบพรหมายูพราหมณ์ว่า “ท่านขอรับ... พระโคตม... ทรงประกอบด้วย ลักษณะมหาบุรุษ ๓๒ ประการ คือ ท่านพระโคตม

(๑) มีฝ่าพระบาทราบเสมอกัน

(๒) พื้นฝ่าพระบาททั้งสองมีจักรซึ่งมีก้าข้างละ ๑,๐๐๐ ซี่ มีกง มีดุมและมีส่วนประกอบครบทุกอย่าง

(๓) มีส้นพระบาทที่ยื่นยาวออกไป

(๔) มีพระองค์ลีลา

(๕) มีพระหัตถ์และพระบาทอ่อนนุ่ม

(๖) ฝ่าพระหัตถ์และฝ่าพระบาทมีเส้นข้อที่พระองค์คู่ติดกันเป็นรูปดาบชาย

(๗) มีข้อพระบาทสูง

(๘) มีพระขงฆ์เรียวดุจแข้งเนื้อทราย

(๙) เมื่อประทับยืนไม่ต้องน้อมพระองค์ลงก็ทรงลูบคลำถึงพระชานูด้วยฝ่าพระหัตถ์ทั้งสองได้

(๑๐) มีพระคชฐานอันเร้นอยู่ในฝัก

(๑๑) มีพระฉวีสีทองเปล่งปลั่งตั้งทอง

(๑๒) มีพระฉวีละเอียดจนละอองธุลีไม่อาจติดพระวรกายได้

^{๗๙} พระเทพเวที (ประยูร ปยุตโต), **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒), หน้า ๒.

- (๑๓) มีพระโลมาชาติเดียว คือ ไม่แต่ละขุมมีเพียงเส้นเดียว
- (๑๔) มีพระโลมาชาติปลายงอนขึ้น คือ พระโลมาชาติขอดเป็นวงเวียนขวาดังวงกลมสี่ศอก
เข้มนั่งดอกอัญชัน
- (๑๕) มีพระวรกายตั้งตรงดุจกายพรหม
- (๑๖) มีพระมังสะใน ๗ แห่งเต็มบริบูรณ์
- (๑๗) มีพระวรกายทุกส่วนบริบูรณ์ดุจลำตัวท่อนหน้าของราชสีห์
- (๑๘) มีร่องพระปฤษฎางค์เต็มเสมอกัน
- (๑๙) มีพระวรกายเป็นปริมณฑลดุจปริมณฑลของต้นไทร พระวรกายสูงเท่ากับ ๑ วาของ
พระองค์ ๑ วาของพระองค์เท่ากับส่วนสูงพระวรกาย
- (๒๐) มีลำพระศอกกลมเท่ากันตลอด
- (๒๑) มีเส้นประสาทรับรสพระกระยาหารได้ดี
- (๒๒) มีพระหนุดุจคางราชสีห์
- (๒๓) มีพระทนต์ ๔๐ ซี่
- (๒๔) มีพระทนต์เรียบเสมอกัน
- (๒๕) มีพระทนต์ไม่ห่างกัน
- (๒๖) มีพระเขี้ยวแก้วขาวงาม
- (๒๗) มีพระชีวหาใหญ่ยาว
- (๒๘) มีพระสุรเสียงดุจเสียงพรหม ตรัสดุจเสียงร้องของนกการเวก
- (๒๙) มีพระเนตรดำสนิท
- (๓๐) มีดวงพระเนตรแจ่มใส ดุจตาลูกโคเพ็งตลอด
- (๓๑) มีพระอุณาโลมระหว่างพระโขนงสีขาวอ่อนเหมือนปุยขน
- (๓๒) มีพระเศียรดุจประดับด้วยกรอบพระพักตร์ท่านผู้เจริญ ท่านพระโคดมพระองค์นั้น
ทรงประกอบด้วยลักษณะมหาบุรุษ ๓๒ นี้แล^{๘๐}

ด้านคุณธรรม ในที่นี้มุ่งเอาพระมหากรุณาธิคุณของพระพุทธองค์เป็นหลัก เมื่อพระองค์
ตรัสรู้ใหม่ได้ประทับอยู่ ณ ที่สังคหสิขณอยู่ ได้มีประพจน์วิตกขึ้นอย่างนี้ว่า “ธรรมที่เราได้บรรลุแล้วนี้
เป็นคุณอันลึกอีกเห็นได้ยาก รู้ตามได้ยาก เป็นธรรมสงบประณีต ไม่หยั่งลงสู่ความนึกละเอียด เป็น
วิสัยที่บัณฑิตจะพึงรู้แจ้ง ส่วนหมู่สัตว์นี้ เจริญด้วยอภินิหารในอภินิหาร ขึ้นชมในอภินิหาร ฐานะ คือ
ความที่อภินิหาร เป็นปัจจัยแห่งสังขาร เป็นต้น สภาพอาศัยปัจจัยเกิดขึ้น อันหมู่สัตว์ผู้เจริญด้วย
อภินิหาร ขึ้นชมในอภินิหารเห็นได้ยาก แม้ฐานะคือธรรมเป็นที่ระงับสังขารทั้งปวง เป็นที่สละ
คืนอุปธิทั้งปวง เป็นที่สิ้นตัณหาเป็นที่สิ้นกำหนด เป็นที่ดับสนิทหากิเลสเครื่องร้อยรัดมิได้นี้ ก็แสนยาก

^{๘๐} ม.ม. (บาลี) ๑๓/๓๘๖/๓๖๘-๓๗๐, ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๘๖/๔๗๔-๔๗๘.

ที่จะเห็นได้ก็ถ้าเราจะพึงแสดงธรรมสัตว์เหล่าอื่นก็จะไม่พึงรู้ทั่วถึงธรรมของเรา ข้อนั้นจะถึงเป็นความเห็นดเห็น้อยเปล่า แก่เราจะพึงเป็นความลำบากเปล่าแก่เรา^{๘๑}

สารของพระพุทธองค์

สารของพระพุทธองค์ เรียกว่า ธรรมะ คือ สิ่งที่มีอยู่โดยธรรมดา เป็นไปตามกฎธรรมชาติ ซึ่งพระพุทธองค์ทรงค้นพบ (ตรัสรู้) แล้วนำมาแสดงแก่มวลมนุษย์ ดังพระพุทธพจน์ที่ปรากฏในอุปาทิสสูตรว่า “ภิกษุทั้งหลาย ตถาคตเกิดขึ้นก็ตาม ไม่เกิดขึ้นก็ตาม ธาตุนั้นคือความตั้งอยู่ตามธรรมดาความเป็นไปตามธรรมดา ก็คงตั้งอยู่อย่างนั้น ตถาคตรู้ บรรลุธาตุนั้นว่า “สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง...สังขารทั้งปวงเป็นทุกข์...ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา” ครั้นรู้ บรรลุแล้วจึงบอก แสดง บัญญัติกำหนดเปิดเผย จำแนก ทำให้ง่ายว่า “สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง...สังขารทั้งปวงเป็นทุกข์...ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา”^{๘๒}ก่อนที่จะทรงประกาศพระศาสนา พระองค์ทรงพิจารณาว่าธรรมที่ตรัสรู้มีความลึกซึ้ง (คม กิโร) , เห็นได้ยาก (ทุหฺหโส) , รู้ตามได้ยาก (ทุรฺนุโพโธ) , สงบ (สนฺโต) , ประณีต (ปณีโต) , คาดเดาเอาเองไม่ได้ (อตฺถกาวจร) , มีความละเอียด (นิปุโณ) , คนฉลาดจึงจะรู้ได้ (ปญฺชิตเวทนีโย)^{๘๓}ถึงแม้พุทธธรรมจะมีมากมายหลายรูปแบบ แต่ก็มีหลักตัดสินว่าส่วนใดบ้างที่เป็นคำสอนของพระพุทธองค์โดยมีหลักการวินิจฉัย ดังนี้^{๘๔}

- (๑) ธรรมเหล่าใด เป็นไปเพื่อความคลายกำหนด (วิราคาย)
- (๒) ธรรมเหล่าใด เป็นไปเพื่อพรากสัตว์ออกจากภพ (วิสโยคาย)
- (๓) ธรรมเหล่าใด เป็นไปเพื่อไม่สั่งสมกองกิเลส (อปจยาย)
- (๔) ธรรมเหล่าใด เป็นไปเพื่อความมักน้อย (อปิจจตาย)
- (๕) ธรรมเหล่าใด เป็นไปเพื่อสันโดษ (สนฺตุฏฺฐตาย)
- (๖) ธรรมเหล่าใด เป็นไปเพื่อความสงบ (ปวิเวคาย)
- (๗) ธรรมเหล่าใด เป็นไปเพื่อปรารภความเพียร (วิริยารมฺภาย)

(๘) ธรรมเหล่าใด เป็นไปเพื่อความเป็นคนเลี้ยงง่าย(สุภฺรตตาย)ธรรมเหล่านี้ พึงทราบว่าเป็นธรรมเป็นวินัย เป็นคำสั่งสอนของพระศาสดา

เนื้อหาสาร หลักธรรมสำคัญที่ครอบคลุมคำสอนทั้งหมดในพระพุทธศาสนา คือ อริยสัจ ๔ ดังที่พระพุทธองค์ตรัสว่า “รอยเท้าของสัตว์ทั้งหลายที่เที่ยวไปบนผืนแผ่นดินทั้งปวงย่อมประชุมลงในรอยเท้าข้างนั้น ฉันใด กุศลธรรมทั้งปวงก็สงเคราะห์ลงในอริยสัจ ๔ ฉันนั้น”^{๘๕}

^{๘๑} วิ.มหา. (บาลี) ๔/๗/๙. วิ.มหา. (ไทย) ๔/๗/๑๑.

^{๘๒} อัง. ติก. (บาลี) ๒๐/๑๓๗/๒๗๘-๒๗๙, อัง. ติก. (ไทย) ๒๐/๑๓๗/๓๘๕.

^{๘๓} วิ.มหา. (บาลี) ๔/๗/๑๑, วิ.มหา. (ไทย) ๔/๗/๑๑.

^{๘๔} อัง. อฏฺฐก. (บาลี) ๒๓/๕๓/๒๓๓, อัง.อฏฺฐก. (ไทย) ๒๓/๕๓/๓๓๙.

^{๘๕} พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) พุทธธรรม, หน้า ๘๙๓.

เนื้อหาของธรรมะในอริยสัจนี้ จะมีการแบ่งออกไปตามลักษณะหน้าที่อันพึงปฏิบัติต่อธรรมแต่ละกลุ่ม ซึ่งมีอยู่ ๔ กลุ่ม กล่าว คือ^{๘๖}

- ๑) ปรีถยเวทยธมม สิ่งที่ควรกำหนดรู้ ได้แก่ อุปาทานขันธ ๕ (ทุกข์)
- ๒) ปหาตพพธมม สิ่งที่ควรละ ได้แก่ อวิชชาและตัณหา (สมุทัย)
- ๓) สจฉิกาทพพธมม สิ่งที่ควรทำให้แจ้ง ได้แก่ วิชชาและวิมุตติ (นิโรธ)
- ๔) ภาเวตพพธมม สิ่งที่ควรเจริญ ได้แก่ สมถะและวิปัสสนา (มรรค)

ฉะนั้น ธรรมทั้งหมดหรือสิ่งทั้งหลายทั้งปวงบรรดามี ย่อมจัดรวมเข้าในประเภทใดประเภทหนึ่งแห่งธรรม ๔ จำพวกนี้ไม่มีเหลือ

การจัดสาร พระพุทธองค์ทรงมีวิธีการจัดสารหลายลักษณะ อย่างเช่นจัดตามความสามารถของคนฟัง ก็จะมีอยู่ ๓ ประการ ^{๘๗}

๑) อภิถยเวทยธมมเทศนา ข้อนี้หมายความว่า สิ่งใดที่ทรงรู้แล้วเห็นแล้ว แต่เมื่อทรงเห็นว่าไม่จำเป็นสำหรับผู้ฟังหรือผู้รับสารก็ไม่ทรงแสดงสิ่งนั้น พระองค์จะแสดงให้รู้จริงเห็นแจ้งเฉพาะที่จำเป็นสำหรับผู้รับสารเท่านั้น ตัวอย่างที่ปรากฏในสี่สพาวนสูตรว่า พระพุทธองค์ประทับอยู่ ณ สีสปาวัน เขตกรุงโกสัมพี ทรงหยิบใบประดู่ลาย ๒ - ๓ ใบขึ้นมา แล้วรับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร ใบประดู่ลาย ๒-๓ ใบที่เราหยิบขึ้นมากับใบที่อยู่บนต้น อย่างไหนจะมากกว่ากัน” เมื่อภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า “ใบที่อยู่บนต้นไม้นั้นแลมากกว่า พระพุทธเจ้าข้า” จึงตรัสว่าภิกษุทั้งหลาย สิ่งที่เรารู้แล้ว แต่มิได้บอกเธอทั้งหลายก็มีมากเหมือนกัน เพราะเหตุไร เราจึงไม่บอก เพราะสิ่งนี้ไม่มีประโยชน์ ไม่ใช่จุดเริ่มต้นแห่งพรหมจรรย์ ไม่เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย ไม่เป็นไปเพื่อคลายกำหนด ไม่เป็นไปเพื่อความดับ ไม่เป็นไปเพื่อสงบระงับ ไม่เป็นไปเพื่อรู้ยิ่ง ไม่เป็นไปเพื่อตรัสรู้ ไม่เป็นไปเพื่อนิพพาน เพราะเหตุนั้น เราจึงมิได้บอก”^{๘๘}

๒) สนิทานธมมเทศนา การแสดงธรรมอย่างมีเหตุผล พระธรรมที่พระพุทธองค์ตรัสรู้ คืออริยสัจ ๔ ได้แก่ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค^{๘๙} ก็เป็นธรรมที่แสดงถึงเรื่องเหตุผลการแสดงธรรมมีนิทานประกอบ การอ้างเหตุผลโดยการเล่านิทานหรือยกตัวอย่างประกอบคำอธิบาย จะทำให้เข้าใจความได้ง่ายและชัดเจน เช่น เมื่อพระพุทธองค์จะทรงอธิบายให้เห็นว่า มีปัญญาต้องรู้จักใช้ ก็ทรงเล่านิทานชาดกเรื่อง ลิงเผ่าสวน เป็นต้น พระพุทธองค์ทรงใช้นิทานประกอบการอธิบายธรรมเพียงใด เห็นได้ในคัมภีร์ชาดกอย่างเดียว ก็มีนิทานชดกถึง ๕๔๗ เรื่อง^{๙๐}

^{๘๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๐๔-๙๐๕.

^{๘๗} อัง.ติก. (บาลี) ๒๐/๑๒๖/๒๖๙, อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๑๒๖/๓๓๓.

^{๘๘} ส.ม. (บาลี) ๑๙/๑๑๐๑/๓๘๒, ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๑๐๑/๖๑๓.

^{๘๙} วิ.ม. (บาลี) ๔/๑๔/๑๔, วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๔/๒๑

๓) สปปาฏิหาริยธมมเทศนา หมายความว่า พระพุทธรองค์แสดงธรรมมีปาฏิหาริย์ ซึ่งประกอบด้วย อิทธิปาฏิหาริย์ อาเทศนาปาฏิหาริย์ และอนุศาสนีปาฏิหาริย์^{๙๐}

จัดตามประโยชน์ของผู้รับสาร

พิจารณาได้จากพระวาจาที่พระองค์ตรัสกับอภัยราชกุมาร โดยคำนึงถึงประโยชน์ของผู้รับสารเป็นสำคัญว่า “ราชกุมาร ตถาคตรู้วาทาที่ไม่จริง ไม่แท้ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ และวาทานั้นไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ชอบใจของคนอื่น ตถาคตไม่กล่าววาทานั้น อนึ่ง ตถาคตรู้วาทาที่จริง ที่แท้ แต่ไม่ประกอบด้วยประโยชน์และวาทานั้นไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ชอบใจของคนอื่น ตถาคตไม่กล่าววาทานั้น ตถาคตรู้วาทาที่จริง ที่แท้และประกอบด้วยประโยชน์ แต่วาทานั้นไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ชอบใจของคนอื่น ในข้อนั้น ตถาคตรู้กาลที่จะกล่าววาทานั้น ตถาคตรู้วาทาที่ไม่จริง ไม่แท้ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ แต่วาทานั้นเป็นที่รัก เป็นที่ชอบใจของคนอื่น ตถาคตไม่กล่าววาทานั้น ตถาคตรู้วาทาที่จริง ที่แท้ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ แต่วาทานั้นเป็นที่รัก เป็นที่ชอบใจของคนอื่น ตถาคตไม่กล่าววาทานั้น อนึ่ง ตถาคตรู้วาทาที่จริง ที่แท้ ที่ประกอบด้วยประโยชน์ และวาทานั้นเป็นที่รัก เป็นที่ชอบใจของคนอื่น ในข้อนั้น ตถาคตกาลที่จะกล่าววาทานั้น ข้อนั้นเป็นเพราะเหตุไร เพราะตถาคตมีความเอ็นดูในหมู่สัตว์ทั้งหลาย..”^{๙๑}

เมื่อพระองค์ทรงแสดงแก่เหล่าเวไนยสัตว์แล้วพระธรรมก็จะเป็น สวากขาตธรรม คือธรรมที่พระพุทธรองค์ตรัสไว้ดีแล้ว ซึ่งมีคุณลักษณะ ๕ ประการ กล่าวคือ

- (๑) สนฺทิฎฺฐโก ผู้ศึกษาและปฏิบัติจึงจะเห็นได้ด้วยตนเอง
- (๒) อกาลโก เป็นสิ่งที่ปฏิบัติได้และให้ผลได้ไม่จำกัดกาล
- (๓) เอหิปสฺสิโก ควรแก่การเรียกให้มาดู
- (๔) โอบนยโก ควรน้อมเข้ามาใส่ตน
- (๕) ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญญูหิ อันผู้รู้พึงทราบเฉพาะตน^{๙๒}

ในการจัดสารของพระพุทธรองค์จะทรงยึดหลักพระธรรมกถึก คือ สิ่งที่พระนักเผยแผ่ควรตั้งไว้ในใจ ๕ ประการ กล่าว คือ

- (๑) เราจักแสดงธรรมไปตามลำดับไม่ตัดลัดให้ขาดความ
- (๒) เราจักแสดงอ้างเหตุ ผลแนะนำให้ผู้ฟังเข้าใจ
- (๓) เราจักแสดงธรรมด้วยอาศัยจิตที่มีเมตตา
- (๔) เราจักเป็นผู้ไม่เพ่งอามิสแสดงธรรม

^{๙๐} ดูรายละเอียดใน ที.สี. (ไทย) ๙/๔๘๓/๒๑๔.

^{๙๑} ม.ม. (บาลี) ๑๓/๘๖/๖๔, ม.ม. (ไทย) ๑๓/๘๖/๘๗ - ๘๘.

^{๙๒} อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๗๑/๒๘๒.

(๕) เราจักไม่แสดงธรรมกระทบตนและผู้อื่น^{๙๓}

สื่อของพระพุทธรองค์

สื่อ คือ ช่องทางหรือประตูที่จะนำไปสู่กระบวนการพัฒนาปัญญา ก่อนจะแสดงธรรม พระพุทธรองค์จะทรงตรวจดูโลกด้วยพุทธจักขุ^{๙๔} เมื่อทรงตรวจดูโลกด้วยพุทธจักขุ ได้ทรงเห็นสัตว์ทั้งหลาย บางพวกมีจูลี คือ กิเลสในตาน้อย บางพวกมีจูลี คือ กิเลสในตามากบางพวกมีอินทรีย์แก่กล้า บางพวกมีอินทรีย์อ่อน บางพวกมีอาการดี บางพวกมีอาการทราม บางพวกสอนให้รู้ได้ง่าย บางพวกสอนให้รู้ได้ยาก บางพวกเป็นปรโลกและโทษโดยความเป็นภัยก็มี บางพวกไม่เห็นปรโลกและโทษโดยความเป็นภัยก็มี^{๙๕} เมื่อทรงทราบล่วงหน้าเช่นนี้ ก็ทรงเลือกเรื่องและวิธีการสอนที่เหมาะสมกับฐานะของเขา บางครั้ง จะยังไม่ทรงสั่งสอนทันที แต่จะรอจังหวะเสียก่อน เพื่อคอยให้คนบางคนมีปัญหาแก่กล้า พอสมควรที่จะบรรลุธรรมได้ก่อนจึงทรงสอน

ในสมัยพุทธกาล อุปกรณ์การสื่อสารที่ถูกสร้างขึ้น เพื่อใช้ในการศึกษาอย่างเป็นระบบ เหมือนในสมัยปัจจุบันไม่มี หากจะมีอยู่บ้าง ก็คงเป็นสิ่งที่มียู่ตามธรรมชาติหรือเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่ผู้คนใช้กันอยู่ และการเผยแผ่ของพระพุทธรองค์ก็คงดำเนินไปในดินแดนแคว้นต่าง ๆ อย่างอิสระชนิดที่ว่าผู้สอนไม่มีสัมภาระหรือสมบัติติดตัวไป ด้วยเหตุนี้ ความจำเป็นที่จะใช้อุปกรณ์สื่อสารจึงมีน้อยและโอกาสที่จะอาศัยอุปกรณ์สื่อสารก็เป็นไปได้ยาก ถึงแม้จะใช้อุปกรณ์การสื่อสารอยู่บ้างก็ใช้ในแง่อุปมา คำสอนของพระพุทธรองค์ในแง่อุปมามีมาก แต่การใช้อุปกรณ์การสื่อสารไม่ค่อยมี^{๙๖}

อย่างไรก็ตาม เมื่อพระพุทธรองค์ได้ทอดพระเนตรเห็นวัสดุสิ่งของ บุคคลหรือเหตุการณ์ เฉพาะหน้าบางอย่าง ที่จะเป็นประโยชน์ในการสอน พระองค์ก็จะทรงหยิบยกเอาขึ้นมาเป็นสื่อในการสอนทันที แสดงให้เห็นว่า พระองค์ทรงเห็นคุณค่าของสื่อที่เรียกว่า “โสตทัศนูปกรณ์” และแสดงให้เห็นว่า การสอนของพระองค์เป็นงานประจำที่ไม่เลือกเวลาและสถานที่ที่จะต้องสอนทุกโอกาสที่พอจะสอนได้^{๙๗}จึงสามารถกล่าวได้ว่าสื่อในพุทธวิธีนั้นมีอยู่ ๒ ประเภทโดยแยกตามช่องทางที่นำไปสู่กระบวนการพัฒนาปัญญา กล่าวคือ สื่อบุคคล และสื่อธรรมชาติ

๑) สื่อบุคคล

ไม่ว่าจะเป็นบุคคลผู้ส่งสารหรือบุคคลผู้รับสารย่อมจะมีสิ่งที่เหมือนกัน คือ อวัยวะส่วนต่าง ๆ ของร่างกายเราเอง พระพุทธรองค์ตรัสรู้ก็รู้สิ่งที่มีอยู่ในร่างกายและสิ่งที่ร่างกายเข้าไปสัมพันธ์ด้วย ในการอธิบายหลักธรรมพระองค์ก็ทรงยกตัวอย่างที่รู้เห็นและเข้าใจได้ง่าย คือ ร่างกายนี้เองมาเป็นสื่อ

^{๙๓}อง. ปณจก. (บาลี) ๒๒ /๑๕๙/ ๑๗๔, อง. ปณจก. (ไทย) ๒๒/๑๕๙/๒๖๓.

^{๙๔}พุทธจักขุ หมายถึง (๑) อินทรีย์ปโรปริยตติญาณ (๑) อาสยานุสยญาณ. ดู ขุ.ปา. ๓๑/๑๑๑/๑๒๔.

^{๙๕}วิ.ม. (บาลี) ๔/๙/๙, วิ.ม. (ไทย) ๔/๙/๑๔.

^{๙๖}พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พุทธวิธีในการสอน, หน้า ๕๒ - ๕๓.

^{๙๗}แสง จันทร์งาม, วิธีสอนของพระพุทธเจ้า, หน้า ๗๙.

ในการสอน การรับรู้ขั้นพื้นฐานเป็นจุดเริ่มต้นกระบวนการพัฒนาปัญญา สื่อบุคคลที่ทำให้เกิดการรับรู้นี้มีอยู่ ๒ อย่าง คือ สื่อภายในบุคคล และสื่อระหว่างบุคคล

(๑) สื่อภายในบุคคล ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เรียกว่า “อายตนะภายใน” เพราะเหตุที่เป็นบ่อเกิดหรือเป็นแดนแห่งการรับรู้ อยู่ภายใน เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ทวาร” เพราะเป็นช่องทางหรือประตูที่ทำให้ชีวิตสามารถติดต่อเชื่อมโยงเกี่ยวข้องกับโลกภายนอกได้ หรือเรียกว่า “อินทรีย์” เพราะเป็นใหญ่ในกิจของตน สื่อภายในบุคคลนี้ เมื่อเปิดไว้จะเป็นบ่อเกิดหรือช่องทางหรือทำหน้าที่ในการสัมพันธ์กับโลกภายนอก แล้วก้าวไปสู่กระบวนการแห่งการรับรู้โลกภายนอก หมายถึง รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ (สิ่งที่ต้องกาย) ธรรม (สิ่งที่ใจคิด) ทั้ง ๖ อย่างนี้ เรียกว่า “อายตนะภายนอก” เพราะเป็นสิ่งที่เชื่อมต่อให้เกิดความรู้หรือเป็นแหล่งแห่งความรู้ อยู่ภายนอก โดยทั่วไปเรียกว่า “อารมณ์” เพราะเป็นสิ่งที่ถูกรับรู้หรือสิ่งที่ถูกรู้^{๙๘}

การรับรู้จะเกิดขึ้นต่อเมื่อองค์ประกอบ ๓ อย่าง คือ ทวาร อารมณ์ และวิญญาณบรรจบพร้อมกัน ภาวะที่บรรจบหรือประจวบพร้อมกันนี้แห่งองค์ประกอบทั้งสามนี้ เรียกว่า “ผัสสะหรือสัมผัส” แปลว่า การกระทบ ซึ่งก็มี ๖ อย่างตามทางที่กระทบ เรียกว่า จักขุสัมผัส โสตสัมผัส ฆานสัมผัส ชิวหาสัมผัส กายสัมผัส มโนสัมผัส

ผัสสะ หรือสัมผัส เป็นขั้นตอนสำคัญในกระบวนการรับรู้ เมื่อผัสสะเกิดขึ้นแล้วกระบวนการรับรู้ก็ดำเนินต่อไป ความรู้สึกต่ออารมณ์ที่รับรู้เข้ามา จะเกิดขึ้นในลำดับถัดจากผัสสะและปฏิกิริยาอย่างอื่นของจิตใจ เช่น การจำหมาย (สัญญา) การนำอารมณ์นั้นไปคิดปรุงแต่ง (สังขาร) ตลอดจนการแสดงออกต่าง ๆ สืบเนื่องไปตามลำดับ กระบวนการรับรู้ เขียนได้ดังนี้^{๙๙}

(๒) สื่อระหว่างบุคคล ได้แก่ กายทวาร วจิทวาร มโนทวาร ซึ่งเป็นช่องทางที่สร้างความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น สื่อประเภทนี้มีหน้าที่แสดงออกต่อโลกภายนอก เมื่อช่องทางทั้ง ๓ นี้ ได้มีโอกาสทำหน้าที่ ก็จะมีการกระทำเกิดขึ้น เรียกว่า การกระทำ การพูด การคิด เรียกทางภาษาธรรมว่า กายกรรม วจิกกรรม มโนกรรม สื่อประเภทนี้ เป็นสื่อที่มนุษย์สามารถพัฒนาปรุงแต่งให้เป็นไปในทางดี (กุศล) หรือทางชั่ว (อกุศล) ก็ได้

^{๙๘} พระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตโต), พุทธธรรม, หน้า ๓๕-๓๖.

^{๙๙} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๓๗.

ในบรรดากรรม ๓ อย่าง มโนกรรมสำคัญที่สุด เพราะเป็นจุดเริ่มต้น ที่คนจะต้องคิดก่อน แล้วจึงแสดงออกทางกายและวาจา ดังนั้น กายกรรม และวจีกรรม จึงขยายผลออกมาจากมโนกรรมนั่นเอง ที่สำคัญมโนกรรมนั้น จะรวมถึงความเชื่อถือ ความเห็น ทฤษฎี แนวความคิดและค่านิยมต่าง ๆ เรียกว่า “ทฤษฎี” ซึ่งเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมทั่ว ๆ ไปของบุคคล ความเป็นไปในชีวิตของบุคคลและคติของสังคมทั้งหมด เมื่อเชื่อ เมื่อเห็นหรือนิยมอย่างไร ก็กระทำการต่าง ๆ กันพูดจาสั่งสอน ชักชวนกันไปตามที่เชื่อ ที่เห็น ที่นิยมอย่างนั้น ถ้าเป็นสัมมาทิฏฐิ การดำริ การพูดจาและการกระทำต่าง ๆ ก็ดำเนินไปในทางที่ถูกต้องเป็นสัมมาไปด้วย^{๑๐๐} สื่อบetweenบุคคลนี้ มีผลต่อความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น โดยการแสดงออกทางกาย ทางวาจา และทางใจ สามารถที่จะบอกให้รู้ได้ว่า ผู้นั้นเป็นคนพาลหรือบัณฑิต

๒) สื่อธรรมชาติ หมายถึง อุปกรณ์การสื่อสารที่มีอยู่โดยธรรมชาติ เช่น วัสดุหรือเครื่องใช้ต่าง ๆ เป็นต้น นอกจากร่างกายบุคคล ตัวอย่างที่พระพุทธองค์ทรงใช้อุปกรณ์การสื่อสารในกรณีของผู้ฟังอายุยังน้อย ซึ่งเข้าใจจากวัตถุได้ง่ายกว่านามธรรม ดังเช่นเรื่องที่พระองค์ทรงสอนสามเณรราหุลเมื่ออายุ ๗ ขวบเป็นตัวอย่างในการใช้สื่อประเภทนี้ ใจความว่า พระพุทธองค์เสด็จเข้าไปหาสามเณรราหุลซึ่งกำลังพักอยู่ ณ ปราสาทชื่ออัมพลัฏฐิกา ขณะที่พระองค์ทรงล้างพระบาททรงเหลือน้ำไว้ในภาชนะน้ำหนึ่ง... ทรงคว่ำภาชนะน้ำนั้น... ทรงหวายภาชนะน้ำนั้นแล้วตรัสถามและให้โอวาทสามเณรราหุล ในเชิงเปรียบเทียบว่า ราหุล ความเป็นสมณะของบุคคลผู้ไม่มีความละอายในการกล่าวเท็จทั้งที่รู้อยู่ ก็มิอยู่หนึ่งเหมือนน้ำที่เททิ้งแล้วอย่างนี้... เหมือนภาชนะน้ำที่คว่ำแล้วอย่างนี้... เหมือนภาชนะน้ำอันว่างเปล่าอย่างนี้^{๑๐๑}

อีกตัวอย่างหนึ่ง ซึ่งแสดงว่าพระพุทธองค์ทรงใช้สื่อในการสอนก็ คือ คราวหนึ่งพระพุทธองค์ทรงกำไปไม้ประดู่ลายที่ร่วงอยู่ตามพื้นดินหนึ่งขึ้นมาแล้วตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่า

“ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายเข้าใจอย่างไร ไปไม้ประดู่ลายที่เรากำขึ้นหนึ่งหนึ่งนี้มาก หรือว่าไปไม้ประดู่ลายที่ยังอยู่บนต้นเหล่านี้มาก? เมื่อภิกษุทั้งหลายทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ไปไม้ที่พระองค์ทรงกำขึ้นด้วยฝ่ามือนั้นเป็นของน้อย ส่วนไปไม้ที่ยังอยู่บนต้นประดู่ลายเหล่านั้นย่อมมีมาก พระเจ้าข้า” จึงตรัสว่า ”ภิกษุทั้งหลาย ฉันใดก็ฉันนั้น ธรรมะส่วนที่เรารู้ด้วยปัญญาอันยิ่งแล้ว ไม่กล่าวสอนนั้น มีมากกว่าส่วนที่นำมากล่าวสอน ภิกษุทั้งหลาย เหตุไรเล่าเราจึงไม่กล่าวสอนธรรมะส่วนนั้น ๆ ภิกษุทั้งหลายเพราะเหตุว่า ธรรมะส่วนนั้น ๆ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์”^{๑๐๒}

อีกตัวอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นการสอนโดยใช้สื่อของพระพุทธองค์ก็ คือ เรื่องพระจูฬปันถกที่ถูกพระพี่ชาย ชื่อพระมหาปันถกพามาบวชด้วย ครั้งบวชแล้ว พระพี่ชายให้ท่องจำคาถา ซึ่งมีความยาวเพียง ๔ บาท (หนึ่งคาถา) เท่านั้น แต่พระจูฬปันถกก็ท่องจำไม่ได้ พระพี่ชายจึงไม่ให้ไปกิจนิมนต์และ

^{๑๐๐} อัง. ทสก. (บาลี) ๒๔/๑๔๙/๒๐๐, อัง. ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๔๙/๒๙๓.

^{๑๐๑} ม.ม. (บาลี) ๑๓/๑๐๘/๘๔-๘๕, ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๐๘/๑๑๗-๑๑๘.

^{๑๐๒} ส.ม. (บาลี) ๑๙/๑๑๐๑/๓๘๒, ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๑๐๑/๖๑๓.

ขับไล่ให้ลาสิกขาออกไป พระจุฬหีนภกยังไม่อยากสึก แต่จำต้องไป จึงเดินร้องไห้ไปพบพระพุทธองค์ ๆ ทรงถามทราบเรื่องราวแล้ว จึงประกาศผ้าขาวให้พระจุฬหีนภกรับสั่งให้นั่งเอามือลูบผ้าพร้อม บริกรรมว่า “รโฆทรณ รโฆทรณ” โดยไม่ต้องคิดอะไรทั้งสิ้น เมื่อพระจุฬหีนภกทำอยู่เช่นนั้น จิตก็ตั้ง มั่นเป็นสมาธิและได้บรรลุธรรมถึงขั้นเป็นพระอรหันต์^{๑๐๓}

ผู้รับสารของพระพุทธองค์ในการสั่งสอนคน พระพุทธองค์มิได้ทรงสอนคนทุกประเภทเท่า เทียมกัน ก่อนจะทรงแสดงธรรม พระองค์จะทรงพิจารณาคุณิหลังของคนฟังก่อน เพราะพระองค์ทรงมี ทศพลญาณ คือ ทรงรู้ความแตกต่างระหว่างบุคคลในด้านความโน้มเอียง แนวความสนใจความถนัดโดย ธรรมชาติระดับสติปัญญาและความสามารถของผู้ฟัง เมื่อพระองค์ทรงหยั่งรู้เช่นนี้แล้ว ก็ทรงเลือกเรื่อง และวิธีการที่เหมาะสมกับความถนัด ทักษะสติ การศึกษา สถานภาพทางสังคมและวัฒนธรรม

๑) ทักษะในการสื่อสาร ไม่ว่าพระพุทธองค์จะทรงสอนคนประเภทใด พระองค์จะทรง คำนึ่งถึงทักษะของคนฟังเป็นจุดยืน โดยใช้ภาษาและศัพท์ของเขาแต่แล้วก็ค่อย ๆ ดึงสู่จุดยืนของ พระองค์ ตัวอย่างเช่น ในคราวเสด็จไปโปรดชฎิล ๓ พี่น้องพร้อมด้วยบริวาร ซึ่งบูชาไฟเป็นกิจวัตร พระองค์ก็ทรงสอนด้วยอาทิตตปริยายสูตร ซึ่งเป็นสูตรว่าด้วยความร้อนว่า “..ภิกษุทั้งหลาย สิ่งทั้งปวงเป็น ของร้อน...จักขุเป็นของร้อน รูปทั้งหลายเป็นของร้อนวิญญานอาศัยจักขุเป็นของร้อน สัมผัสอาศัยจักขุ เป็นของร้อน การเสวยอารมณ์เป็นสุข เป็นทุกข์หรือไม่สุขไม่ทุกข์ที่เกิดขึ้น เพราะจักขุสัมผัสเป็นปัจจัยเป็น ของร้อน ร้อนเพราะไฟ คือ รากะ เพราะไฟคือโทสะ เพราะไฟคือโมหะ ร้อนเพราะความเกิด ความแก่ ความตาย เพราะความโศก เพราะความคร่ำครวญ เพราะทุกข์โทมนัส เพราะความคับแค้นใจ^{๑๐๔}

๒) ทักษะสติ พิจารณาได้จากทศพลญาณ ที่ว่าพระองค์ทรงหยั่งรู้ธัญญาศัย ความโน้มเอียง แนว ความสนใจของสัตว์ทั้งหลายที่เป็นไปต่าง ๆ กัน เป็นต้น คือ คำนึ่งถึงจรีต ๖ อันได้แก่ รากจรีต โทสจรีต โมหจรีต ศรัทธาจรีต พุทธิจรีต และวิตกจรีต ทรงหยั่งรู้ว่าคนในโลกนี้มีความโน้มเอียงไปต่าง ๆ กัน อันเป็น เหตุให้เกิดความเลื่อมในศรัทธาเฉพาะด้าน โดยทั่วไปแล้วพระพุทธองค์ตรัสว่ามี ๔ จำพวก กล่าว คือ

(๑) รูปุปมาณิกา ผู้ถือประมาณในรูป คือบุคคลประเภทที่มองเห็นรูปร่างสวยงาม ทรวดทรงดี อวัยวะสมส่วน ท่าทางสง่า สมบูรณ์พร้อม จึงชอบใจเลื่อมใสโน้มใจเชื่อ

(๒) โขสปมาณิกา ผู้ถือประมาณในเสียง คือบุคคลประเภทที่ได้ยินได้ฟังเสียง สรรเสริญเกียรติคุณหรือเสียงพูดจาที่ไพเราะจึงชอบใจเลื่อมใสโน้มใจเชื่อ

(๓) ลูขุปมาณิกา ผู้ถือประมาณในความคร่ำคร่าหรือเศร้าหมอง บุคคลประเภทที่ มองเห็นสิ่งของเครื่องใช้ ความเป็นอยู่ที่เศร้าหมอง เช่น จีวรเก่า ๆ เป็นต้น หรือมองเห็นการกระทำ คร่ำครึยดเป็นทุกกรกิริยา ประพฤติเข้มงวดขูดขีดเกลათน จึงชอบใจเลื่อมใสโน้มใจเชื่อ

^{๑๐๓} มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระธัมมปัทมฐกถาแปล ภาค ๒, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, (กรุงเทพมหานคร: โรง พิมพ์มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๑๑๗ - ๑๑๘.

^{๑๐๔} วิ.ม. (บาลี) ๔/๕๔/๔๔ - ๔๕, วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๔/๖๓ - ๖๔.

(๔) ธมมปฺปมาณิกา ผู้ถือประมาณในธรรม คือบุคคลประเภทที่พิจารณาด้วยปัญญา หรือเห็นการปฏิบัติปฏิบัติชอบตามหลักศีล สมาธิ ปัญญา จึงชอบใจเลื่อมใสน้อมใจเชื่อ^{๑๕}

๓) ความรู้ เมื่อว่าโดยภูมิปัญญาหรือระดับการศึกษาผู้รับสาร ของพระพุทธองค์จะมีอยู่ ๔ ระดับด้วยกัน กล่าวคือ

(๑) อุกฺขมฺมิตถญฺญ ผู้ที่พอยกหัวข้อธรรมขึ้นแสดงก็รู้เข้าใจได้ฉับพลันฯ

(๒) วิปจิตถญฺญ ผู้รู้ต่อเมื่อขยายความหรือเข้าใจเมื่ออธิบายความให้พิสดารฯ

(๓) เนยฺย ผู้ที่พอจะแนะนำได้ คือ ผู้ที่พอจะแนะนำชี้แจงให้เข้าใจได้ ด้วยวิธีการ ฝึกฝนอบรมเป็นลำดับไปฯ

(๔) ปทปฺรรม ผู้มีบทเป็นอย่างยิ่ง คือผู้อุปปัญญาสอนให้รู้ได้แต่เพียงตัวบท คือ พยัญชนะหรือถ้อยคำเท่านั้น ไม่อาจเข้าใจอรรถหรือความหมายใด ๆ ได้เลย^{๑๖}

๔) สถานภาพทางสังคมและวัฒนธรรม ในการสั่งสอนคนแต่ละถิ่นหรือแต่ละคณะ พระพุทธองค์มักทรงเริ่มต้นที่บุคคลผู้เป็นหัวหน้า ตัวอย่างเช่น เมื่อตรัสรู้ใหม่ ๆ ได้เสด็จไปโปรดเบญจวัคคีย์ผู้เคยใกล้ชิดพระองค์ครั้งออกแสวงธรรม เพื่อตัดปัญหาในการที่ท่านเหล่านี้จะไปสร้างความคลางแคลงใจขึ้นแก่ผู้อื่นต่อไปหรืออาจเพราะเบญจวัคคีย์เป็นผู้ใฝ่ธรรม มีอุปนิสัยอยู่แล้ว ครั้นแล้ว ได้โปรดสกุลบุตรพร้อมทั้งเศรษฐีผู้เป็นบิดาและญาติมิตร เมื่อเสด็จเข้าแคว้นมคธ ก็เสด็จไปโปรดชฎิล ๓ พี่น้อง พร้อมทั้งบริวารทั้งพัน เริ่มแต่ชฎิลคนพี่ใหญ่เสียก่อน แล้วนำชฎิลเหล่านี้ที่เป็นสาวกแล้ว เข้าสู่ นครราชคฤห์ประกาศธรรม ณ พระนครนั้น ได้พระราชทานเป็นสาวก เป็นอันว่าพอเริ่มต้นประกาศพระศาสนา ก็ได้ทั้งนักบวชผู้ใหญ่ เศรษฐี และราชาซึ่งเป็นคนชั้นสูงเป็นสาวกช่วยเผยแผ่ แต่เมื่อพิจารณาจากพระธรรมเทศนาที่พระองค์ทรงแสดงไว้ในที่ต่าง ๆ ชี้ให้เห็นว่าสถานภาพทางสังคมและวัฒนธรรมของผู้รับสารนั้นแตกต่างกันมาก เพราะสังคมอินเดียในสมัยพุทธกาลยังมีการถือชั้นวรรณะกันอย่างเข้มแข็งอยู่ ผู้ที่อยู่ในวรรณะต่ำก็ไม่มีโอกาสได้ศึกษา แม้จะอยู่ในสังคมเดียวกัน แต่เมื่อมีการศึกษาและฐานะต่างกัน วัฒนธรรมทางความคิดก็ต่างกันด้วย

ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า การสื่อสาร เป็นกระบวนการถ่ายทอดสาร จากผู้ส่งสาร ไปยังผู้รับสารโดยผ่านสื่อ ซึ่งมีความหมายกว้าง แต่สาระสำคัญของการสื่อสารอยู่ที่การรู้จักใช้การสื่อสารให้เกิดประสิทธิภาพมากที่สุด พระพุทธองค์ทรงมีพระมหากรุณาต่อเหล่าเวไนยสัตว์ จึงนำการสื่อสารมาเผยแผ่ศาสนาเพื่อช่วยเหลือมนุษย์ให้พ้นทุกข์ จึงเรียกว่า พุทธวิธีการสื่อสาร หมายถึงการสื่อสารเพื่อการพัฒนามนุษย์นั่นเอง กระบวนการพัฒนามนุษย์ของพระพุทธองค์มีจุดประสงค์สูงสุดคือให้หลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง แต่ทรงเป็นห่วงว่าภูมิปัญญาของมนุษย์นั้นมีไม่เท่ากัน จึงเน้นที่การพัฒนาที่ครอบคลุมรวมหมายความว่า ทรงคำนึงถึงผู้รับสารเป็นหลักแล้วทรงหาวิธีการแสดงธรรม เพื่อวัตถุประสงค์คือ ชี้ให้

^{๑๕}อง. จตุกก. (บาลี) ๒๑/๖๕/๘๑, อง. จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖๕/๑๐๙.

^{๑๖}อง. จตุกก. (บาลี) ๓๖/๑๔๘/๑๕๑-๑๕๒, อง. จตุกก. (ไทย) ๓๖/๑๔๘-๑๕๑/๑๘๖-๑๘๗.

ชัด ชวนให้ปฏิบัติ ปลูกให้กล้า ไร่ให้ร่ำรวย เพื่อให้สอดคล้องกับอันสงส์ที่ผู้ฟังจะได้รับ คือ ได้ความรู้ใหม่ ได้วิจัยเรื่องเก่า ได้บรรเทาทุกข์ ได้พัฒนาความคิด จิตผ่องใสใจเบิกบาน ซึ่งเป็นหลักการเดียวกันกับวัตถุประสงค์ของหลักนิเทศศาสตร์ ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อแจ้งให้ทราบ เพื่อให้ความรู้ เพื่อให้ตัดสินใจ และเพื่อให้ความบันเทิง ซึ่งผู้รับสารก็หวังประโยชน์เพื่อทราบ เพื่อศึกษา เพื่อตัดสินใจ และเพื่อความสนุกสนานสำราญใจจุดมุ่งหมายเพื่อช่วยให้เขาหลุดพ้น แต่กระบวนการพัฒนามนุษย์นั้นต้องพัฒนาไปพร้อมกันให้ครบองค์ประกอบคือ ด้านพฤติกรรม [ศีล] ด้านจิตใจ [สมาธิ] และด้านปัญญา [ปัญญา] โดยมีภavanaเป็นเครื่องมือตรวจสอบ ผู้ที่ได้ฟังคำแนะนำหรือพระธรรมเทศนาของพระพุทธองค์ มักจะนิยมชมชอบว่า พระธรรมเทศนาของพระองค์แจ่มแจ้ง จูงใจ ทำให้หาญกล้า และร่ำรวยบันเทิงใจ แม้จุดนี้จะไม่ใช่วัตถุประสงค์หลักแต่ส่วนมากจักผ่านจุดประสงค์นี้ก่อนเสมอ ด้วยการนำเสนออย่างแยบยล จึงมีคนบรรลุผล กลายเป็นพระอรหันต์ เพราะกลยุทธ์ของพุทธวิธีการสื่อสารฯ

๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารทางการเมืองเชิงสันติ

สังคมในปัจจุบัน เป็นยุคการเปลี่ยนแปลงด้วยวิวัฒนาการสมัยใหม่อย่างรวดเร็ว ซึ่งจะเห็นว่าเทคโนโลยีได้ถูกพัฒนาเพื่อนำมาตอบสนองความต้องการของมนุษย์ให้มีเครื่องมือที่สามารถช่วยลดทั้งเรื่องของแรงงานและเวลา โดยเฉพาะอย่างยิ่งเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารด้วยแล้วนั้น คนในสังคมสามารถเลือกเครื่องมือและช่องทางการสื่อสารได้หลายหลายรูปแบบ

การสื่อสารในปัจจุบันแบบโลกไร้พรมแดนโดยมีเทคโนโลยีต่างๆ ที่ช่วยเกื้อหนุนการติดต่อสื่อสาร อาทิ วิทยุกระจายเสียง โทรทัศน์ โทรศัพท์ คอมพิวเตอร์จดหมายอิเล็กทรอนิกส์ เป็นต้น จึงทำให้การสื่อสารภายในองค์กรต้องเดินไปพร้อมกับเทคโนโลยีที่ถูกพัฒนาขึ้น แต่ที่กล่าวมาเป็นเพียงสื่อที่ทำให้ผู้ส่งสารสามารถติดต่อผู้รับสาร ได้อย่างรวดเร็วเท่านั้น

๒.๕.๑ ความหมายของการสื่อสารทางการเมือง

พูล (Pool)^{๑๐๗}กล่าวว่า การสื่อสารทางการเมือง หมายถึง กิจกรรมใดๆ ของสถาบันเฉพาะซึ่งถูกจัดตั้งขึ้นเพื่อทำหน้าที่ในการกระจายข้อมูลข่าวสารทางความคิด และทัศนคติเกี่ยวกับการเมืองการปกครอง

แรนเนย์^{๑๐๘} (Austin Ranney) ให้ความหมายว่าการสื่อสารทางการเมืองหมายถึง การถ่ายทอดความหมายที่เกิดขึ้นผ่านการใช้สัญลักษณ์ซึ่งเป็นกระบวนการที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคล

^{๑๐๗} Pool Ithiel de Sola, *Communication Political in David L.Sills (ed), International Encyclopedia of Social Science*, (New York: The Macmillan Company and The Free Press, 1968), pp. 90-95.

^{๑๐๘} Austin Ranney, *Governing: Introduction to Political Science*, 6 thed, (London: Prentice Hall International, 1993), p.141.

พยายามทำให้บุคคลหรือกลุ่มบุคคลอื่นตระหนักถึงความคิดเห็นเกี่ยวกับบาง สิ่งบางอย่าง ทั้งนี้ การสื่อสารเกิดขึ้นในหลายรูปแบบหรือหลายแนวทาง เช่น รูปภาพ ดนตรี ตัวเลข หรือสัญลักษณ์ทางคณิตศาสตร์ อากัปกริยา การแสดงออกทางสีหน้า แต่โดยทั่วไปแล้วแนวทางการสื่อสารที่ใช้กันอย่างแพร่หลายก็คือ การพูด การเขียน ซึ่งเรียกว่า ภาษา

เสถียร เขยประทับ^{๑๐๙}ได้อธิบายความหมาย การสื่อสารทางการเมืองว่าเป็นแนวคิดที่นำเอาองค์ความรู้เกี่ยวกับการสื่อสาร และองค์ความรู้เกี่ยวกับการเมืองมารวมกันเพื่อใช้อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างการสื่อสารกับการเมือง และอธิบายปรากฏการณ์ทางการเมืองด้วยการสื่อสารทั้งในลักษณะที่การสื่อสารเป็นตัวแปร

วัลลภ ลำพาย^{๑๑๐}ให้ความหมายว่า การสื่อสารทางการเมือง ว่าเป็นการนำเอาการสื่อสารไปอธิบายเหตุการณ์ ต่างๆ ทางการเมือง โดยเฉพาะการรณรงค์ทางการเมืองเนื่องจากการรณรงค์ทางการเมืองเป็นการ สื่อสารทางการเมืองที่มีความชัดเจนในความเป็นสาขาของวิชาทั้งสอง

สถิตย์ นิยมญาติ^{๑๑๑}อธิบายความหมายว่าการสื่อสารทางการเมือง ว่าเป็นการถ่ายทอดจากระบบการเมืองหนึ่งไปยังอีกส่วนหนึ่งของระบบ การเมือง และเป็นการถ่ายทอดระหว่างระบบสังคมกับระบบการเมือง การสื่อสารทางการเมืองเป็นองค์ประกอบที่ไม่อยู่ในสถานะที่หยุดนิ่งของระบบการเมือง ตลอดจนการเลือกสรรทางการเมืองก็ดี การเข้าร่วมทางการเมือง ล้วนแต่อาศัยการสื่อสารทางการเมืองทั้งสิ้น ซึ่งประกอบไปด้วย

- ๑) แหล่งที่มาของข่าวสาร (The source)
- ๒) ตัวเนื้อหา (The message)
- ๓) เส้นทาง (Channel) ที่ ข่าวสารถูกส่งออกไปยังผู้รับ
- ๔) ปฏิกริยาตอบโต้ (Feedback)

สรุปได้ว่า การสื่อสารทางการเมือง หมายถึง การถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารทางการเมืองไปยังกลุ่มเป้าหมายเพื่อให้รับทราบข้อมูลข่าวสารการทำงานของรัฐบาลโดยมีสื่อมวลชนเป็นตัวกลางส่งผ่านข้อมูลข่าวสารไปยังประชาชนผู้รับข้อมูลเพื่อให้เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองด้วยการแสดงความคิดเห็น ทศนคติต่างๆเพื่อกระจายข้อมูลเข้าถึงประชาชนในทุกภาคส่วน แล้วมีผลตอบกลับมายัง

^{๑๐๙} เสถียร เขยประทับ, การสื่อสารกับการเมือง: เน้นสังคมประชาธิปไตย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๑๔.

^{๑๑๐} วัลลภ ลำพาย, แนวคิดและกระบวนการสื่อสารทางการเมือง, การสื่อสารทางการเมือง หน่วยที่ ๑๗, (นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๕๑), หน้า ๓-๓๕.

^{๑๑๑} สถิตย์ นิยมญาติ, สังคมวิทยาการเมือง, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๒๔), หน้า ๑๒๖.

รัฐบาลเพื่อนำนโยบายมาปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องทำให้เกิดการพัฒนาประเทศทั้งทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรมให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นไป

๒.๕.๒ กระบวนการสื่อสารทางการเมือง (Political Communication Process)

กระบวนการสื่อสารทางการเมืองที่นำไปสู่ความขัดแย้งทางการเมืองมาจาก ๓ กลุ่ม คือ ผู้ส่งสารทางการเมือง ผู้รับสารทางการเมือง และสื่อมวลชน เป็นตัวขยายผลให้การสื่อสารนำไปสู่ความขัดแย้ง ความรุนแรง จากการสื่อสารเพื่อสร้างความเกลียดชัง Hate speech ของคนในสังคม กระบวนการสื่อสารมีความลึกซึ้ง หลากหลายมิติทางสังคมแต่ในทางระบบของการเมือง

ส่วนประกอบการสื่อสารทางการเมืองที่สำคัญในกระบวนการวิเคราะห์ที่เป็นเหตุนำไปสู่ความขัดแย้งการใช้ความรุนแรงทางการเมืองสามารถแยกตามบทบาทหน้าที่ในการทำงานให้ชัดขึ้น

๑) ผู้ส่งสารทางการเมือง หมายถึง นักการเมือง รวมหมายถึงรัฐบาลที่เป็นส่วนหนึ่งของนักการเมืองที่ได้รับชัยชนะการเลือกตั้งและได้ครอบครองปัจจัยของระบบการสื่อสารของรัฐที่มีความสำคัญมาก จึงเป็นผู้ส่งข้อมูลข่าวสารทางการเมืองเพื่อให้ประชาชนยอมรับ โดยการสร้างประชา นิยมให้เกิดในหมู่ประชาชนในด้าน ปริมาณ คุณภาพ และความต่อเนื่อง

๒) สื่อมวลชน (mass Media) การสื่อสารทางการเมืองที่ปรากฏในสังคมไทย มีความขัดแย้งหรือสงครามทางการเมือง พบว่า ข้อมูลข่าวสารเป็นส่วนสำคัญเป็น “สงครามข่าวสาร” เต็มรูปแบบ มีการสร้างโลกแห่งความจริงปลอมโดยการแต่งเติม และเสริมแต่ง (shaping) ความจริงให้เกินจริง เปลี่ยนเท็จ เป็นจริง เปลี่ยนจริงเป็นเท็จ อีกทั้ง ข่าวสารที่ถูกสร้างขึ้น (constructed reality) มามีอำนาจมาก จนสามารถบั่น ผู้รับข่าวสารให้หลงเชื่อในข่าวสารว่าเป็นจริง ฉะนั้น ความจริงแบบปลอมได้กลายเป็นจิตใต้สำนึก สร้างความเกลียดชัง สามารถเปลี่ยนเป็นความคลั่ง ความแค้นจนกลายเป็นเครื่องมือแห่งการทำลายล้าง เป็นความขัดแย้งความรุนแรงทางสังคมที่ได้รับจากการเสพ ข้อมูลข่าวสารเท็จ โดยใช้สื่อเป็น เครื่องมือได้แก่ หนังสือพิมพ์ ทีวี วิทยุ สื่อสังคมออนไลน์ และอื่นๆ เป็นเครือข่าย เป็นระบบ ในการ ระดมการโฆษณาชวนเชื่อซ้ำแล้วซ้ำอีก ผวนวกกับประสานการปล่อยข่าวลือชวนกันลือกันไป ส่ง ข้อความต่อกันไป พุดขยายออกไป จนกระทั่งเรื่องค่อย ๆ กลายเป็นความจริง ในยุคข่าวสาร สงครามสื่อได้แสดงบทบาทสำคัญมากขึ้น ทั้งนี้สื่อปัจจุบันมีการตัดต่อสร้างภาพ และตกแต่งความปลอมให้เป็นจริง แต่งความจริงให้เกินจริง อีกทั้งประชาชน/รับข่าวสารมีโอกาสตกเป็นเหยื่อความจริงที่ปลอมๆ (fake) เกิดจากอำนาจของการสื่อสารที่มีความสำคัญ มากในการสร้างพลังครอบงำเหนือจิตวิญญาณ (hegemony) จากกระบวนการของสื่อมวลชน ซึ่งสอดคล้องกับนักคิดของ มาร์กซิสม์ อันโตนิโอ กรัมสกี (Gramsci) ได้อธิบายว่า “กระบวนการครอบงำ (hegemony) ของสื่อมวลชน เป็นการนำข่าวสารไม่ว่าจะเป็นในรูปแบบของเรื่องแต่ง การสอดแทรก ความคิดให้แทรกซึมอยู่ในส่วนต่าง ๆ นั้น เป็นไปในการธำรงรักษาสภาพสังคมที่มีการแบ่งแยก และการ ครอบงำให้อยู่ ยงคงกระพันต่อไป”

จากเหตุการณ์ที่ปรากฏ สื่อมวลชน สื่อการเมือง และสื่อบุคคล ล้วนแต่มีบทบาทในการผลิตซ้ำและกระตุ้นให้เกิดการใช้ความรุนแรง จากการเผยแพร่ความเกลียดชัง hate speech และข่าวสารที่มีความรุนแรง harmful information เป็นเจตนาธรมณ์การสื่อสารทางการเมืองที่จัดตั้งขึ้นเพื่อเป้าหมายทางการเมือง หรือผู้สนับสนุนทางการเมืองกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง สร้างความสับสนแก่ประชาชนทั่วไปในฐานะผู้รับข้อมูลข่าวสาร นอกจากนี้การพัฒนาของ “สื่อใหม่” (new media) ที่เป็น เครือข่ายทางสังคม (social network) ส่งผลให้ประชาชนมีช่องทางการสื่อสารแบบเสรี ประชาชนจึงเป็นทั้งผู้รับสารและผู้ส่งสารหรือเรียกได้ว่า เป็น “สื่อบุคคล” ซึ่ง “สื่อบุคคล” เหล่านี้ก็นำมาใช้เพื่อประโยชน์ทางการเมืองของกลุ่มการเมืองหรือผู้สนับสนุนทางการเมืองกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเช่นกัน

ดังนั้น การสื่อสารในยุคปัจจุบันนี้ กล่าวได้ว่า ทุกคนสามารถเป็นผู้ส่งสารได้ด้วยตนเอง ด้วยเหตุที่ว่า ในสมัยก่อนการส่งสารแต่ละอย่างถึงผู้คนหลายๆจำเป็นต้องผ่านสื่อ ผ่านช่องทางที่มีกระบวนการที่ยุ่งยากซับซ้อน แต่ในปัจจุบันนี้พบว่า เทคโนโลยีและวิวัฒนาการของการสื่อสาร ทำให้คนเป็นผู้ส่งสารกันได้ง่ายขึ้น สามารถเป็นผู้ผลิตสื่อ เป็นผู้สร้างเอง เป็นเจ้าของสื่อที่ทันสมัยทำให้ประชาชนทั่วไปที่มีอุปกรณ์การสื่อสารสามารถเป็นผู้ส่งสารได้เอง โดยไม่ต้องพึ่งพาอาศัยใคร ตัดต่อทำภาพคลิปได้เหมือนกับการออกข่าวที่วินาลงในสื่อเป็นผู้ผลิตได้ด้วยตนเอง ฉะนั้นเมื่อมีลักษณะเช่นนี้ ทำให้การควบคุมการตรวจสอบเป็นไปได้ยากในเรื่องของความจริงและความถูกต้อง

จึงสรุปได้ว่า การสื่อสารทางการเมืองเป็นการนำการสื่อสารมาเป็นเครื่องมือทางการเมืองเพื่อการแลกเปลี่ยนข่าวสารรับส่งข้อมูลข่าวสารที่เป็นลักษณะการโฆษณาชวนเชื่อทางการเมือง ให้รับรู้ การเคลื่อนไหวทางการเมือง การทำงานของรัฐบาล และนโยบายต่างๆ ที่มีผลต่อประชาชนในเรื่อง เศรษฐกิจ สังคม การเมืองและวัฒนธรรม ที่จะเป็พลังกำลังของประเทศชาติให้เกิดการพัฒนาประชาชน ผู้ประกอบการสื่อ ต้องมีความรู้ความเข้าใจในการใช้สิทธิที่ส่งผลให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมและประชาชนทุกกลุ่ม ต้องเข้าถึงและใช้ประโยชน์ในสื่อได้อย่างเท่าเทียม สื่อต้องสร้างสังคมประชาธิปไตย ต้องมีกลไกปกป้อง คัดกรองเสรีภาพ และความเป็นอิสระแห่งวิชาชีพของสื่อที่มีประสิทธิภาพ ต้องมีกลไก ตัวชี้วัดในการประกันคุณภาพของผู้ประกอบการสื่อ ทั้งในเรื่องคุณภาพเนื้อหา การผลิต และบุคลากร ต้องมีจริยธรรม มีความรับผิดชอบ มีการกำกับดูแลกันเองอย่างมีประสิทธิภาพและสื่อต้องสร้างการเรียนรู้ของประชาชน สร้างสำนักพลเมือง ตระหนักในสิทธิเสรีภาพ และสร้างสังคมประชาธิปไตย ฉะนั้นกระบวนการสื่อสารทางการเมืองจะสำเร็จตามเป้าหมายหรือไม่ขึ้นอยู่กับผู้ส่งสาร สื่อมวลชนและผู้รับสาร/ประชาชนตามกระบวนการสื่อสารเป็นสำคัญ

๒.๕.๓ องค์ประกอบของการสื่อสารทางการเมือง (The agents of political communication) Gurevitch & Blumler ได้อธิบาย ความสำคัญองค์ประกอบของการสื่อสารนำมาเป็นพื้นฐานเพื่อใช้อธิบายการสื่อสารทางการเมืองดังนี้^{๑๒}

๑) ผู้ส่งสารจะประกอบด้วยกลุ่มบุคคลกลุ่มใหญ่ กลุ่มแรกคือ แหล่งข่าวซึ่งอาจจะเป็นรัฐบาล เจ้าหน้าที่รัฐ พรรคการเมือง กลุ่มผลประโยชน์ ประชาชน และอีกกลุ่มหนึ่ง คือ สื่อมวลชน

๒) ข่าวสาร จะมีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับการเมืองในการจัดการต่อสู้แย่งชิงปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงอำนาจเนื้อหาทางการเมืองเป็นเรื่องราวที่อยู่ในปริณทลของสาธารณะ (public-affairs) เนื้อหาสาระทางการเมือง คือ เรื่องราว เหตุการณ์ สถานการณ์ ปัจจัย สาเหตุ ผลลัพธ์จากกระบวนการทางการเมืองนั้น เช่น กรณีที่รัฐบาลมีการคอร์รัปชัน บริหารประเทศตกต่ำหรือกรณีละเมิดอำนาจรัฐ อำนาจนิติธรรม หรือผ่านกฎหมายที่ประชาชนมิเห็นร่วมเห็นชอบ เช่น พรบ.นิรโทษกรรมนี้ หรือการรัฐประหาร เหล่านี้คือ เนื้อหาสาระทางการเมือง

๓) ช่องทางข่าวสาร ตามหลักของการสื่อสารมวลชน มีทั้งรูปแบบที่เป็นแบบฉบับทางการ เช่น การเปิดแถลงข่าวของนายกรัฐมนตรี นายกรัฐมนตรีให้สัมภาษณ์ การถ่ายทอดประชุมสภา การประกาศภาวะฉุกเฉิน รวมทั้งไม่เป็นทางการ เช่น การเลือกสัมภาษณ์นักการเมือง การสัมภาษณ์ข้าราชการชั้นผู้น้อยที่เกี่ยวข้องใกล้ชิดกับเหตุการณ์

๔) คุณลักษณะของการสื่อสารทางการเมืองหรือเป้าหมายการส่งข่าวสารเรื่องการเมืองจัดการกับสถานะที่เป็นอยู่ให้เป็นไปตามเจตจำนงของผู้กระทำการ การสื่อสารทางการเมืองจึงเป็นรูปแบบหนึ่งเพื่อการโน้มน้าวใจ (Persuasive-communication)

๕) ภาพลักษณ์ของการสื่อสารทางการเมือง มีลักษณะเป็น การสื่อสารที่มีเป้าหมายเพื่อการครอบงำ (Manipulative purpose)

อย่างไรก็ตาม องค์ประกอบที่สำคัญในกระบวนการสื่อสารคือ ผู้ส่งสารได้แก่ นักการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง รัฐบาลได้ครอบครองปัจจัยการสื่อสารในภาครัฐบาล และผู้รับสารคือ ประชาชน กลไกอื่นที่เหลือเป็นปัจจัยสนับสนุนเพื่อไปสู่เป้าหมายและความสำเร็จทางการเมือง รัฐบาลไม่ว่ารูปแบบใด จึงต้องเร่งสร้างศักยภาพทางการสื่อสาร โดยเฉพาะการขยายและเพิ่มพูนสื่อมวลชน ในส่วน ที่เป็นเครื่องมือของรัฐบาล ไม่ว่าจะเป็นการประชาสัมพันธ์ทางการเมืองหรือรูปแบบอื่นให้เข้าถึงประชาชนเพื่อให้เกิดการยอมรับกิจกรรมของรัฐบาล การยอมรับรัฐบาลจากประชาชนย่อมก่อให้เกิดความชอบธรรมต่อการปกครอง

จึงสรุปได้ว่า องค์ประกอบของการสื่อสารทางการเมืองคือ ส่วนย่อยของโครงสร้างที่มีความสำคัญเกี่ยวข้องกันและมีผลกระทบต่อกัน แต่ละบทบาทหน้าที่ (Function) ต่างก็ช่วยประสาน

^{๑๒} กาญจนา แก้วเทพ, การวิเคราะห์สื่อ: แนวคิดและเทคนิค, (กรุงเทพมหานคร: ภาพพิมพ์, ๒๕๕๒), หน้า ๑๘๕-๑๘๗.

ทำให้ระบบขับเคลื่อนอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งการสื่อสารทางการเมืองประกอบด้วยผู้ส่งสาร ผู้รับสาร เนื้อหาข่าวสาร ช่องทางข่าวสาร เป้าหมายของการส่งข่าวสาร และผลตอบกลับการสื่อสารทางการเมือง ล้วนมีส่วนสำคัญที่ทำให้บุคคล กลุ่มบุคคล องค์กรอยู่รวมกันได้โดยอาศัยองค์ประกอบของการสื่อสารทางการเมืองประสานงานอย่างสอดคล้อง ซึ่งการสื่อสารทางการเมืองในสังคมไทยจำเป็นจะต้องมีองค์ประกอบต่างๆ เพื่อให้ระบบการสื่อสารทำงานประสานกันอย่างมีประสิทธิภาพและบรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมาย

นอกจากนั้น สื่อมวลชนในปัจจุบันเกิดขึ้นท่ามกลางระบบทุนนิยม (capitalism) ไม่ได้มีเพียงเพื่อการนำเสนอข่าวสารทางการเมืองเพียงอย่างเดียว สื่อมวลชนยังต้องต่อสู้พยายามช่วงชิงผลประโยชน์ในการดำเนินธุรกิจเพื่อความอยู่รอด และการทำกำไรดังเช่นธุรกิจอื่น การแผ่ขยายของระบบทุนนิยมเข้าสู่ทุกวงการธุรกิจ ไม่เว้นแม้แต่สื่อมวลชน สื่อมวลชนจึงเป็นทั้งแหล่งข้อมูลข่าวสารและในบางกรณีเป็นแหล่งอำนาจทางธุรกิจการเมืองและสังคมด้วย^{๑๑๓}

อย่างไรก็ตาม ความคาดหวังที่ผู้รับสารหวังจากสื่อมวลชนในการทำหน้าที่เพื่อรักษาเสถียรภาพของสังคมก็ต้องสั่นคลอน เมื่อระบบทุนนิยมได้ขยายวงเข้าไปสู่แวดวงการเมืองทั้งในระดับท้องถิ่นจนถึงระดับชาติ หรือแม้แต่การมีกลุ่มนายทุนขนาดใหญ่ดำรงตำแหน่งสำคัญๆ ในระดับบริหารประเทศ การเชื่อมโยงของกลุ่มทุนนี้ทำให้ธุรกิจสื่อมวลชนถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการแสวงหาอำนาจและผลประโยชน์ทางการเมือง หรือ การที่สื่อมวลชนถูกควมรวบกิจการโดยกลุ่มทุนทางการเมืองเพื่อให้เกิดการนำเสนอเพียงด้านเดียวในการเอื้อประโยชน์แก่กลุ่มทุน ในทางตรงกันข้ามหาก สื่อมวลชนบางกลุ่มทำหน้าที่ขัดต่อความประสงค์ของรัฐบาล หรือนำเสนอข่าวสารด้านลบแก่กลุ่ม นายทุน สื่อมวลชนก็จะถูกคุกคามเสรีภาพด้วยวิธีการต่างๆ เช่น การแทรกแซงเนื้อหาองบรรณาธิการ การปรับผังรายการ การสั่งปิดกิจการ หรือการฟ้องร้องค่าเสียหายที่เป็นจำนวนเงินมูลค่าสูง

ดังนั้น ประเด็นในเรื่องการครอบงำสื่อจากที่กลุ่มทุนที่เข้ามามีอำนาจในทางการเมืองนั้น ทำให้สังคมต้องตั้งคำถามกับสื่อมวลชนว่าจรรยาบรรณแห่งวิชาชีพ และหน้าที่ความรับผิดชอบของสื่อมวลชนที่มีต่อสังคมควรมีทิศทางอย่างไร และในความเป็นธุรกิจสื่อที่เชื่อมโยงอำนาจ และสื่อมวลชน กลุ่มธุรกิจ และรัฐบาลเข้าด้วยกันนั้นสื่อทำหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพอย่างแท้จริงหรือไม่ เมื่อ เป็นเช่นนี้ผู้รับสารที่เสพสื่อจึงไม่อาจปฏิเสธได้ว่าตกอยู่ในภาวะซ่อนเร้น (hidden agenda) และข่าวที่ ถูกสร้างขึ้น (agenda setting) เพื่อหวังผลประโยชน์ทางการเมือง ผู้รับสารจึงควรตระหนักถึงการรู้เท่า ทนสื่ออย่างระมัดระวังในการเลือกเปิด เลือกรับ และเลือกเชื่อถือ ไม่เป็นไปเพื่อตอบสนองความชอบ ความพึงพอใจ หรือสภาวะทางอารมณ์ มากกว่าการรับสื่อเพื่อนำมาคิดวิเคราะห์อย่างมี

^{๑๑๓} ชัยอนันต์ สมุทวณิช, รัฐกับสังคม: ไตรลักษณ์รัฐไทยในพหุสังคมสยาม, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท พีเพรส จำกัด, ๒๕๕๔), หน้า ๑๕๑.

เหตุมีผล การ รู้เท่าทันสื่อของผู้รับสารจึงเป็นการใช้ความคิดและปัญญาเพื่อเป้าหมายสูงสุด สามารถ แยกแยะเพื่อ ค้นหาความจริงได้ ไม่ยอมรับอิทธิพลสื่อโดยคุณณี สามารถเข้าใจในตัวสื่อและสามารถ ตอบโต้แสดง ความคิดเห็นต่อสื่อด้วยวิธีการที่เหมาะสม

จึงสรุปได้ว่า กระบวนการสร้างรูปแบบการสื่อสารทางการเมืองเพื่อสันติ ด้วยการสื่อสารที่ สร้างความเข้าใจร่วมกัน และสร้างสัมพันธ์ที่ดีของคนในสังคมไม่ให้เกิดความขัดแย้งขยายไปสู่ความ รุนแรง ได้นำเสนอตามข้อเท็จจริงที่จะไม่นำข่าวสารไปสู่ความแตกแยก หรือถูกปลุกเร้าให้เกิดความ เกลียดชัง จำเป็นที่จะต้องร่วมมือหาแนวทางสันติเพื่อหาทางออกให้กับบ้านเมือง จะต้องนำเสนอ ข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นอย่างเป็นธรรมกับทุกฝ่าย และร่วมกันหาทางออกอย่างถูกต้อง ตามกฎหมายของ บ้านเมืองที่ทุกฝ่ายยอมรับเป็น มาตรฐานเดียวกัน เพื่อเป็นทางออกให้กับบ้านเมือง และประชาชนใน การรับข้อมูลอย่างถูกต้องทั้งสองฝ่าย ทั้งฝ่ายขัดแย้งและฝ่ายผู้คัดค้าน

๒.๕.๔ ลักษณะการสื่อสารทางการเมืองเพื่อสันติ

การสื่อสารทางการเมืองในภาวะปกติ คือ การสื่อสารที่รัฐบาล/องค์กร เกี่ยวข้องรายงาน ข่าวสารอย่างเป็นปกติ การสื่อสารทางการเมืองก็เป็นข่าวประเภทหนึ่งที่ต้องการพื้นที่สื่อมวลชน เช่นเดียวกับข่าวอื่นๆ ซึ่งสื่อมวลชนก็จะทำการคัดกรองข่าว เลือกข่าวเพื่อนำเสนอที่แตกต่างกันไป ตามทฤษฎีประตูข่าว สื่อหลักก็ทำหน้าที่ในการนำเสนอข่าวสารทางการเมืองเพื่อ รายงานให้ ประชาชนรับทราบข้อมูลการทำงานของรัฐบาลในการบริหารประเทศ เช่น การเสนอ นโยบายบริหาร ในด้านต่างๆ การประชุมสภา การร่างพระราชบัญญัติรัฐธรรมนูญ เป็นต้น จากการศึกษาข้อมูลใน ช่วงเวลาสถานการณ์ปกติ จะเห็นได้ว่า การสื่อสารทางการเมือง เป็นกระบวนการทางการเมืองเพื่อ แลกเปลี่ยนข้อเท็จจริง ทักษะ และความคิดเห็นตลอดจนประสบการณ์ต่างๆ ในทางการเมืองระหว่าง บุคคล/กลุ่มบุคคล อีกทั้ง การสื่อสารทางการเมืองเป็น กระบวนการพิเศษ ที่ก่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ ระหว่างสมาชิกของสังคมการเมือง และทำให้บุคคลสามารถ ดำรงชีวิตอยู่ในสังคมการเมือง จากข้อมูล การสื่อสารทางการเมืองในภาวะปกติ พฤติศาสตร์ ชุมพล ระบุ ว่าจะต้องเกี่ยวข้องกับสิ่งเหล่านี้

- ๑) เป็นการสื่อสารทางการเมืองที่เกี่ยวข้องกับบุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปหรือมากกว่า
- ๒) เป็นช่วงเวลาของการสื่อสารทางการเมืองเพื่อแลกเปลี่ยนสื่อสารรับรู้ข่าวสาร ข้อมูล ระหว่างประชาชนการทำงานของรัฐบาล องค์กรภาครัฐต่างๆ ทั่วไปในสถานการณ์ปกติ
- ๓) ผู้ส่งสารและผู้รับสารรับรู้ข้อมูลข่าวสารทางการเมืองเพื่อสร้างความเข้าใจที่ดี ร่วมกัน ในแต่ละฝ่ายทางการเมืองอย่างปกติ

โดยทั่วไปในภาวะปกติจะมีรูปแบบการนำเสนอข่าวสารทางการเมือง มี ๔ รูปแบบดังนี้

- ๑) แบบถ่ายทอดข่าวสาร (transmission model) ตามแนวของ Shannon และ Beaver ๑๙๔๙ เน้นการที่นักการเมืองส่งสารต่างๆ ผ่านสื่อไปยังผู้รับสารแบบทางเดียว เพื่อเป้าหมาย การโน้มน้าวใจ

๒) แบบการสื่อสารเชิงพิธีกรรม (ritualistic model) ตามแนวคิดของ James C'arey ๑๙๗๕ เน้นการสื่อสารรูปแบบพิธี งานศิลปะ พิธีกรรมทางศาสนาและงานประเพณีต่างๆ เป็นการสื่อสารที่ทุกคนมีส่วนร่วม การคบค้าสมาคม มีเป้าหมายเพื่อสร้างความหมายร่วมกัน

๓) แบบการสื่อสารสาธารณะ (publicity model) เน้นการให้ผู้รับสารรับรู้ สนใจในกิจกรรมทางการเมือง เช่น วาระทางการเมือง วาระแห่งชาติ นโยบายสาธารณะ

๔) แบบการรับสัญญาณ (reception model) เน้นการสร้างภาพจากสื่อที่ผู้รับสารคุ้นเคย ผู้ส่งสาร ส่งข้อมูลข่าวสารที่เป็นอุดมการณ์ ใช้ภาษาที่เหมาะสมเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย แต่ผู้รับสารไม่จำเป็นต้องเชื่อตาม อาจตีความหมายเป็นอย่างอื่นตามประสบการณ์และการมองโลกของตน จากสถานการณ์ ในช่วงเวลาปกติของการสื่อสารทางการเมืองดังกล่าว การนำเสนอข่าวใน

รูปแบบการสื่อสารทางการเมืองมีลักษณะ ดังนี้

๑) การสื่อสารเป็นลักษณะองค์กร (organizations) ประกอบด้วยสถาบันทางการเมืองต่างๆ เช่น พรรคการเมือง กลุ่มผลประโยชน์ ระบบราชการ หรือกลุ่มมวลชนที่สามารถเชื่อมประชาชนเข้ากับผู้นำได้

๒) การสื่อสารลักษณะกลุ่ม (Groups) เป็นการสื่อสารลักษณะถาวร มีการแพร่หลายน้อยเป็นกลุ่มเฉพาะภายในเพื่อนฝูง การสื่อสารภายในกลุ่มจะมีความเป็นทางการน้อยกว่าการสื่อสารภายในองค์กร เป็นการสื่อสารลักษณะกลุ่มเป็นการแลกเปลี่ยนความคิด แต่การสื่อสารภายในกลุ่มจะมี อิทธิพลส่งผลกระทบต่อกระบวนการตัดสินใจทางการเมืองเกือบทุกชนิด ตั้งแต่ระดับต่ำจนถึงระดับสูง

๓) การสื่อสารที่เป็นลักษณะมวลชน (mass media) เป็นลักษณะของการเผยแพร่ข่าวสารทั่วไปมีทั้งรูปแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ซึ่งการรับรู้ข้อมูลข่าวสารในปัจจุบันจะรับรู้ ผ่านสื่อมวลชน ตลอดจนการทำงานของระบบการเมืองจากสื่อมวลชน สื่อมวลชนจะทำหน้าที่ในการ เผยแพร่ข้อมูลข่าวสารได้อย่างรวดเร็วทันต่อสถานการณ์ ไม่ว่าจะใกล้ไกลสามารถตามข่าวสารได้ทัน จาก การรับสารจากสื่อมวลชนทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง โดยอาศัยสื่อมวลชนในการ ติดตามข่าวสาร ในช่วงเวลาปกติของการนำเสนอข่าวที่นักการเมืองส่งข่าวสารไปยังสื่อมวลชน เพื่อ นำเสนอจะมีวิธีการดังนี้

(๑) การจัดแถลงข่าว (Press conference)

(๒) การแจกข่าว (Press release)

(๓) การให้สัมภาษณ์ (Interviews)

(๔) การจัดกิจกรรม (Activities)

(๕) การปล่อยข่าว (Leak)

(๖) การโฆษณา (Advertisement)

(๗) การส่งสารผ่านสื่อใหม่ (New Media)

๔) การสื่อสารทางการเมือง โดยช่องทางการสื่อสารเฉพาะทาง (specialized channels) มีลักษณะการแสดงออกในช่วงเวลาพิเศษและการรวบรวมผลประโยชน์เชื่อมปัญญาชนเข้ากับห่วงโซ่อื่นๆ จะไม่ถูกนำมาใช้ตลอดเวลา แต่จะถูกนำมาใช้บางเวลาและเหตุการณ์ที่เหมาะสม เช่น การหาเสียงเลือกตั้ง การเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐบาล การเดินขบวนต่อต้านรัฐบาล หรือการแสดงประชามติ ล้วนเป็นการแสดงออกบางช่วงเวลาไม่แน่นอนขึ้นอยู่กับสถานการณ์ทางการเมืองที่เหมาะสม จากข้อมูลการศึกษา ในบทบาทและอิทธิพลของการสื่อสารทางการเมืองในปัจจุบัน จะเห็นได้ว่า การสื่อสารเข้ามามีบทบาทตามการขยายตัวและพัฒนาการของเทคโนโลยีทางการสื่อสารมวลชน โดยเฉพาะคณะรัฐบาลในอดีตที่ผ่านมาได้ใช้สื่อมวลชนโฆษณาชวนเชื่อ (propaganda) เพื่อปลุกเร้าให้ ประชาชนเห็นด้วยและให้ความร่วมมือกับรัฐบาล อีกทั้งกลุ่มต่อต้านรัฐบาล คณะกรรมการประชาชน เพื่อการเปลี่ยนแปลงประเทศไทยให้เป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข (กปปส.) ได้ร่วมฟังอภิปรายรับฟังแสดงความคิดเห็นการทำงานของคณะรัฐบาล

อาจกล่าวได้ว่า ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีในการสื่อสารมีความสะดวกรวดเร็ว ทันสมัย ประชาชนมีการศึกษารับรู้ และมีความเข้าใจในทางการเมือง ทำให้การสื่อสารเป็นไปในลักษณะทั้งจากบน ลงล่าง และจากล่างขึ้น บน จึงส่งผลให้การสื่อสารทางการเมือง โดยใช้สื่อที่มีอยู่ในมือไม่ว่าจะเป็น สถานีโทรทัศน์ผ่าน ดาวเทียม สื่อหนังสือพิมพ์ สื่อสังคมออนไลน์ และสื่อวิทยุ ได้ขยายช่องทางในการแพร่กระจาย ข่าวสารทางการเมืองอย่างกว้างขวาง

การสื่อสารทางการเมืองในภาวะวิกฤต คือ ภาวะที่เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างกะทันหัน เป็นเรื่องความรุนแรงทาง การเมืองในการประกาศคำสั่ง เช่น พ.ร.ก ฉุกเฉินที่เกี่ยวข้องกับความ หายนะ ความสูญเสียชีวิต และ ทรัพย์สิน ซึ่งอาจจะสร้างความไม่พึงพอใจให้กับผู้คน ซึ่งภาวะวิกฤตนี้ อาจเกิดจากการกระทำของบุคคล กลุ่ม สถาบัน องค์กร รวมถึงภัยธรรมชาติ เมื่อเกิดความไม่ปกติทาง การเมือง การสื่อสาร เข้ามามีบทบาทสำคัญ โดยทำหน้าที่ในการบอกเล่าเรื่องราวที่เกิดขึ้น รวมถึงทัศนะมุมมองของฝ่ายต่างๆนำไปสู่การคลี่คลายวิกฤต ซึ่งจะต้องให้ความสำคัญกับ “ความเร็ว” จะหา ไม่ได้จะต้องปรับตัว ตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว เช่น เมื่อรัฐบาลถูกกล่าวหาจะต้องตอบโต้ โดยเร็วจะปล่อยให้ สาธารณชนเชื่อไปตามขอล่าวหาขามวันขามคืนไม่ได้และจะต้องไขช่องทาง การสื่อสารที่เป็นไปได้ ใหมมากที่สุดเท่าที่จะมากได้ โดยให้ความสำคัญกับความถี่โดยหลักการที่จะต้องยึดมั่น ซึ่งการดำเนินการไปใดดีจะต้องอาศัย “สื่อมวลชนสัมพันธ์ที่ดี” จำเป็นที่จะต้องให้สื่อมวลชนทำ การประชา สัมพันธ์ในภาวะวิกฤต หากไม่ประสานกับสื่อมวลชนก็ไม่อาจจะดำเนินไปอย่างมี ประสิทธิภาพใด องค์กรประกอบของการสื่อสารในภาวะวิกฤตหัวใจอยู่ที่การเตรียมตัวให้พร้อม

นอกจากนั้น วิกฤตทางการเมืองมักมีสาเหตุมาจากความขัดแย้งทางความคิด ทัศนคติและ อุดมการณ์ ซึ่งอาจมีคู่ขัดแย้งตั้งแต่ ๒ ฝ่ายหรือมากกว่านั้น สื่อมวลชนจึงต้องทำหน้าที่ด้วยความเป็น

กลาง นำเสนอข้อมูลอย่างรอบด้านไม่เอนเอียงไม่เข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง และไม่ยั่วให้เกิดความรุนแรง

๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระชัยชนะ ธรรมทินโน (นาทองไชย)^{๑๑๔} เสนองานวิจัยเรื่อง “ศึกษาเปรียบเทียบหลักสิทธิมนุษยชนกับหลักมนุษยธรรมทางพระพุทธศาสนา” พบว่า “หลักสิทธิมนุษยชนกับหลักมนุษยธรรม ทางพระพุทธศาสนามีหลักการที่เหมือนกัน และต่างกัน คือ เน้น การมีสิทธิเสรีภาพเท่าเทียมกันของ สังคมเหมือนกัน แต่ที่ต่างกันคือ หลักสิทธิมนุษยชนเป็นหลักขั้นพื้นฐานที่มีสิทธิเท่าเทียมกันของสังคม แต่สิทธิในขั้นสูงคือการเข้าถึงโลกุตระธรรมเป็นสิทธิที่บุคคลจะเข้าถึงได้โดยอาศัยหลักมนุษยธรรมเท่านั้นในส่วนของเป้าหมายนั้นก็ส่งเสริมหลักเสรีภาพเท่าเทียมกันแต่ที่ต่างกันคือหลัก มนุษยธรรมมุ่งเน้นเพื่อสิทธิที่สูงกว่า คือ คุณธรรมขั้นสูงสุด”

พระมหาวิพจน์ สุภจारी (วันคำ)^{๑๑๕} เสนองานวิจัยเรื่อง “การศึกษาแนวความคิดเรื่องเสรีภาพในพระพุทธศาสนาเถรวาท” พบว่า “เสรีภาพหรือเสรีชนในพระพุทธศาสนาเถรวาท เน้นความเท่าเทียมกัน เช่น การทำดีอย่างเสมอกัน และความเป็นพี่น้องกัน เช่น กระทำที่ไม่ ก้าวถ่างกันอย่างไรก็ดีเพื่อเป็นหลักประกันของเสรีภาพที่ถูกต้องและมั่นคง การมีคุณธรรมที่ เป็นคุณสมบัติดังกล่าวพระพุทธศาสนาเถรวาทจึงมุ่งส่งเสริมให้มนุษย์ยกระดับทางจิตให้มี คุณธรรมตามลำดับและผู้เข้าถึงเรียกว่า พระอริยบุคคล ๔ ประเภท”

พระครูปฐมกัณฑ์ทราก (มะลิอ่อน) เสนองานวิจัยเรื่อง “หลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับการส่งเสริมสิทธิมนุษยชน” พบว่า “ทั้งสิทธิมนุษยชนและหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทล้วนมีการส่งเสริมให้ปฏิเสธความชั่ว สนับสนุนให้กระทำความดีต่อกันในฐานะที่เป็นมนุษย์ หลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทจึงอยู่ในฐานะสนับสนุน ส่งเสริม และพัฒนาชีวิตมวลมนุษย์ให้เข้าถึงสันติสุขทั้งด้านส่วนตัวและส่วนรวมตลอดไป”

สุรียนต์ สุวรรณราช^{๑๑๖} ได้ศึกษา “ปัจจัยส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสันติวิธีของไทยพุทธมุสลิมในจังหวัดสตูล” พบว่า ชาวไทยพุทธ มุสลิม และชาวจีนเป็นชนกลุ่มน้อยที่ได้อาศัยอยู่ในชุมชนเดียวกัน ทำมาหากินร่วมกัน พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ตั้งแต่อดีตกระทั่งปัจจุบันจึงไม่เกิดความ

^{๑๑๔} พระชัยชนะ ธรรมทินโน (นาทองไชย), ศึกษาเปรียบเทียบหลักสิทธิมนุษยชนกับหลักมนุษยธรรม (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๑.

^{๑๑๕} พระมหาวิพจน์ สุภจारी (วันคำ), “การศึกษาแนวความคิดเรื่องเสรีภาพในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๓๑

^{๑๑๖} สุรียนต์ สุวรรณราช, “ปัจจัยส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสันติวิธีของไทยพุทธ มุสลิม ในจังหวัดสตูล”, รายงานวิจัย, (สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๕๐), หน้าบทคัดย่อ.

ขัดแย้งเพราะเหตุต่างชาติพันธุ์ศาสนา ค่านิยม ประเพณีและธรรมเนียมปฏิบัติการประกอบอาชีพที่เหมือนกัน มีวิถีทางการผลิตและความสัมพันธ์ทางการผลิตแบบเดียวกัน จึงไม่เกิดช่องว่างทางชนชั้นในชุมชน ไม่มีการกดขี่ขูดรีดประชาชนในชุมชน จึงไม่มีความขัดแย้งและการปกครองของผู้นำแต่ละชุมชนที่มาจากความยินยอมของประชาชนส่วนใหญ่ โดยเฉพาะการคัดเลือกผู้นำชุมชนตั้งแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบันโดยยึดหลักการเป็นตัวแทนของชนส่วนใหญ่ เพราะฉะนั้นการเปลี่ยนแปลงกติกากฎระเบียบในการปกครอง จึงไม่มีการต่อต้านหรือขัดขวางสันติภาพจึงเกิดขึ้น กลายเป็นปัจจัยที่สำคัญในการส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสันติวิธีของสองกลุ่มวัฒนธรรม

วิโรจ นาคชาตรี ได้ศึกษา “หลักการปฏิบัติต่อผู้นับถือศาสนาอื่นตามคำสอนของพระพุทธศาสนาและศาสนาอิสลาม” พบว่า ถ้าบุคคลศึกษาศาสนาและมีความรู้ในคำสอนทางศาสนาที่ถูกต้องย่อมไม่มีการแบ่งแยกเรื่องดินแดน เชื้อชาติวัฒนธรรม แม้กระทั่งสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างทางภาษาและวัฒนธรรม

สมภาร พรหมทา^{๑๑๗} กล่าวในหนังสือ ศาสนาเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตว่าความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องศาสนา ศาสนากับปัญหาจริยธรรมในโลกสมัยใหม่ การอยู่ร่วมกันในสังคมที่มีหลายศาสนา การประยุกต์ศาสนาเข้ากับกายใจและสังคม การประยุกต์คำสอนของศาสนาเข้ากับชีวิต การพัฒนาคุณภาพจิตใจผ่านความรักเพื่อนมนุษย์ การประยุกต์ศาสนธรรมเข้ากับชีวิตผ่านการสร้างจิตสำนึกในทางสังคม

พุทธทาสภิกขุ^{๑๑๘} กล่าวในหนังสือคริสต์ธรรมและพุทธธรรมว่า เพื่อความเข้าใจอันดีระหว่างศาสนานำมาซึ่งสันติภาพของโลก ความปรารถนาในความรักอันบริสุทธิ์ เป็นแสงสว่างที่จะสะท้อนให้ลูกหลานของพระพุทธเจ้า ได้ประสานดวงจิตแห่งธรรมชาติของความเป็นเพื่อน ร่วมเกิดแก่เจ็บตายเข้าด้วยกัน การดำเนินชีวิตโดยหลักธรรมคำสอนที่ถูกต้อง ด้วยเหตุผล ด้วยสติปัญญา มีสัมมาทิฐิต่อกัน ช่วยให้ผู้นับถือศาสนาคริสต์ ชาวพุทธ และเยาวชนชาวอิสลาม ได้รับแสงสว่างในเบื้องต้นว่า “ความรักอันบริสุทธิ์ ระหว่างกันยังมีอยู่อย่างสมบูรณ์ในคำสอนของท่านพุทธทาส” เพื่อความเข้าใจอันดีระหว่างศาสนา

สมชัย อนุমানราชธน^{๑๑๙}กล่าวในความรู้เกี่ยวกับศาสนาอิสลาม ว่าทำให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับศาสนาอิสลามทำให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับศาสนาอิสลามได้ดียิ่งขึ้น ในหมู่ประชาชนชาวไทย

^{๑๑๗} สมภาร พรหมทา, ศาสนาเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต, (กรุงเทพมหานคร: สำนักมาตรฐานและประเมินผลอุดมศึกษา, ๒๕๔๙), หน้า ๔๓.

^{๑๑๘} พุทธทาสภิกขุ, คริสต์ธรรมและพุทธธรรม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๔๙), หน้า ๔๙.

^{๑๑๙} สมชัย อนุমানราชธน, ความรู้เกี่ยวกับศาสนาอิสลาม, (กรุงเทพมหานคร : บริษัททูอัสจำกัด), ๒๕๕๐, หน้า ๓๓.

ส่งเสริมวิชาความรู้ เกี่ยวกับศาสนาต่าง ๆ ที่ประชาชนชาวไทย ส่งเสริมวิชาความรู้ เกี่ยวกับศาสนาต่าง ๆ ที่ชาวไทยยึดถือปฏิบัติเป็นกิจวัตรประจำวันอยู่แล้วให้กว้างขวางขึ้น ทำให้ชาวพุทธมีความเข้าใจเรื่องศาสนาอิสลามมากขึ้น เป็นเรื่องที่มีส่วนช่วยสร้างความเข้าใจเพิ่มมากขึ้นระหว่างชาวไทยมุสลิมเพื่อสันติภาพ เพื่อความรัก ความเข้าใจของคนไทย สังคมไทยและอาเซียนเป็นสังคมที่ประชาชนมีเสรีภาพในการเลือกนับถือศาสนา คำสอนทางศาสนาเป็นหลักธรรมที่ใช้ในการดำรงชีวิต ช่วยพัฒนาสังคมให้สามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข มีความปลอดภัย เพราะทุกคำสอนมีจุดมุ่งหมายเดียวกันคือต้องการให้ทำความดี จะเว้นชั่วและทำจิตใจให้บริสุทธิ์ มีเมตตาเป็นหลัก ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีความอดทนอดกลั้นการมีสัมมาคารวะ รักกันฉันพี่น้อง ทำให้ผู้นับถือศาสนาเป็นมิตรที่ดีต่อกันโดยไม่คำนึงถึงเชื้อชาติ ศาสนาก่อให้เกิดสันติสุขต่อสังคมโลกสืบต่อไป

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง“อัตลักษณ์ทางศาสนา: รูปแบบการสื่อความหมายเพื่อสร้างสันติภาพของประชาคมอาเซียน” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาแนวคิด วิถีปฏิบัติ และอัตลักษณ์ทางศาสนาของประชาคมอาเซียน ๒) เพื่อศึกษากระบวนการสื่อความหมายทางศาสนาเพื่อสร้างความเข้าใจเชิงสันติของประชาคมอาเซียน และ ๓) เพื่อวิเคราะห์อัตลักษณ์ ความขัดแย้ง สิทธิมนุษยชน และการสื่อความหมายทางศาสนาเพื่อสร้างความเข้าใจเชิงสันติของประชาคมอาเซียน โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัยตามขั้นตอนการวิจัยดังนี้

- ๓.๑ รูปแบบการวิจัย
- ๓.๒ พื้นที่และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
- ๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- ๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล
- ๓.๕ การจัดการและการวิเคราะห์ข้อมูล
- ๓.๖ การนำเสนอผลการวิจัย

๓.๑ รูปแบบการศึกษาวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mix Methodology Research) ทั้งการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ที่เชื่อมโยงความรู้เกี่ยวกับแนวคิดและหลักการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียน วิถีปฏิบัติและอัตลักษณ์ทางศาสนาของประชาคมอาเซียนศึกษากระบวนการสื่อความหมายทางศาสนาเพื่อสร้างความเข้าใจเชิงสันติของประชาคมอาเซียน รวมทั้งการวิเคราะห์อัตลักษณ์ ความขัดแย้ง สิทธิมนุษยชน และการสื่อความหมายทางศาสนาเพื่อสร้างความเข้าใจเชิงสันติของประชาคมอาเซียนโดยมีวิธีการศึกษาใน ๔ ลักษณะ ได้แก่

๑) การศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary study) เพื่อค้นหาข้อมูลความรู้เกี่ยวกับนโยบาย ผลกระทบ ลักษณะการอยู่ร่วมกัน วิถีปฏิบัติ และอัตลักษณ์ทางศาสนาของประชาคมอาเซียนศึกษากระบวนการสื่อความหมายทางศาสนาของผู้นำศาสนาและองค์กรส่งเสริมสิทธิมนุษยชนเพื่อสร้างความเข้าใจเชิงสันติของประชาคมอาเซียนรวมทั้งการวิเคราะห์อัตลักษณ์ ความขัดแย้ง สิทธิมนุษยชน และการสื่อความหมายทางศาสนาเพื่อสร้างความเข้าใจเชิงสันติของประชาคมอาเซียนในการส่งเสริมการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม

๒) การศึกษาภาคสนามจากการสัมภาษณ์และการประชุมกลุ่มย่อย (Focus group) ร่วมกับผู้บริหาร ผู้นำศาสนา ตัวแทนองค์กรศาสนาและสิทธิมนุษยชน ที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดนโยบายและกลไกการส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียนตามแนวศาสนากระบวนการสื่อความหมายทางศาสนาของผู้นำศาสนาและองค์กรส่งเสริมสิทธิมนุษยชนเพื่อสร้างความเข้าใจเชิงสันติ รวมถึงการวิเคราะห์อัตลักษณ์ ความขัดแย้ง สิทธิมนุษยชน และการสื่อความหมายทางศาสนาเพื่อสร้างความเข้าใจเชิงสันติของประชาคมอาเซียนในการส่งเสริมการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม

๓) การประชุมสัมมนาในเชิงวิชาการ เพื่อเป็นการสนับสนุนให้ผู้บริหาร ผู้นำศาสนา ตัวแทนนักสันติภาพ นักศึกษา และตัวแทนองค์กร/หน่วยงานที่เป็นกรณีศึกษาในแต่ละประเทศ เช่น มหาวิทยาลัยสงฆ์ ผู้นำศาสนา ได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการส่งเสริมการอยู่ร่วมกันและการสื่อความหมายทางศาสนาเพื่อสร้างความเข้าใจเชิงสันติของประชาคมอาเซียน

๓.๒. พื้นที่และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants)

ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดผู้ให้ข้อมูลสำคัญจากตัวแทนจากกลุ่มผู้นำศาสนา องค์กรศาสนา องค์กรภาครัฐ องค์กรการพัฒนาและสิทธิมนุษยชน จำนวน ๕ ประเทศ ประกอบด้วย ประเทศกัมพูชา เมียนมา มาเลเซีย อินโดนีเซีย และไทย จำนวน ๓๐ รูป/คน ได้แก่

๑) Ven.LormLoeuem, Executive Director, Life and Hope Association, and Member, SanghaCouncil of Siem Reap Province Cambodia

๒) Ven.Samart Promrath Pagoda Siem Raep, Cambodia

๓) Ven.VY Sovechea, Preah Sihanouk Raja Buddhist University, Battambang Cambodia

๔) Ven.Phumchhon Tola, Cambodia

๕) Ven.AshinUttamanndaSitagu International Buddhist Academy, Yangon Myanmar

๖) Dr.Thiri Nyunt, Paipatti Faculty International Theravada Buddhist Missionary University (ITBMU) Yangon, Myanmar

๗) Dr.Thin Thin Lay, Faculty International Theravada Buddhist Missionary University (ITBMU) Yangon, Myanmar

๘) Ven.Dr Numlang Sai, Myanmar

๙) Mr. Lim Jin Aun Executive Vice President Group Communication andStrategic Marketing Department Prasarana, Malaysia

๑๐) Mss. Lor Pai Ling, President of Buddhist Missionary Society Malaysia.

๑๑) Associate Prof. Dr. Wong Wong Bin Deputy Dean of Institute of Chinese Studies, University Tunka Abdul Malaysia

๑๒) Vijaya Samarawickrama: Buddhism Senior Lecturer ๑, Taylors University: Malaysia

๑๓) Ven. Dr. Naw Kham La Dhammasami Dean of the Graduate School Smarattungga Buddhist College Jl. Central Jawa Indonesia

๑๔) Ven. Dr. Santacitto Santot Head of Department Buddhist College of Kertarajasa, Indonesia

๑๕) Ven. Budi Utomo Ditthisampamno Smarattungga Buddhist College Jl. Semarang-Solo- Km๖๐ Ampel-Boyalali Jawa Tengah Boyalali Central Jawa Indonesia

๑๖) Dr. I Wayan Ardika, Udayana University, Indonesia

๑๗) Dr. Titus Leber Director Borobudur Multimedia Project Indonesia

๑๘) พระราชวรมนูญี รองอธิการบดีฝ่ายกิจการนิสิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและรองเจ้าคณะภาค ๖

๑๙) พระมหาสุรศักดิ์ ปัจจนตเสโน รองคณบดีคณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒๐) พระมหาเกรียงศักดิ์ อินทปญโญ สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒๑) รศ.ดร.สุวิญ รักษ์สัตย์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

๒๒) ดร.จตุฎ วรรณกสิณานนท์ ประธานกลุ่มชาวพุทธพลังแผ่นดิน

๒๓) ดร.อดิเทพ ผาธา คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒๔) นายชอและห์ ตาละ รองอธิการบดีฝ่ายกิจการพิเศษและการลงทุน มหาวิทยาลัยฟาฏอนี อำเภอยะรัง จังหวัดยะลา

๒๕) นายอาซิช สาเมาะ ผู้จัดการโรงเรียนจริยธรรมศึกษามูลนิธิ จังหวัดสงขลา

๒๖) นายซารีฟุดดีน สารีมิง ผู้จัดการโรงเรียนจริยศาสตร์อิสลาม จังหวัดสงขลา

๒๗) นางจุฬารวรรณ์ บัวหลวง ครูชำนาญการพิเศษ โรงเรียนบ้านบน จังหวัดปัตตานี

๒๘) นางรุฮานี บิลราห์มาน ครูชำนาญการพิเศษ โรงเรียนบ้านโคกขี้เหล็ก จังหวัดปัตตานี

๒๙) นายกอเดร์ ยะพา โตะอิหม่าม มัสยิดอัลฟุรกอน อำเภोजะเอย์ริง จังหวัดนราธิวาส

๓๐) นายอัสนันต์ ตะมิงมะ นักวิชาการอิสลามศึกษา สำนักงานการศึกษาเอกชนจังหวัดนราธิวาส

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย (Research tools)

๓.๓.๑ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In - depth interviews form) เป็นเครื่องมือที่ใช้ในงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยร่างเป็นประเด็นที่สำคัญ ทั้งสิ้น ๔ ประเด็น จากการบูรณาการ แนวคิด ทฤษฎี เพื่อนำมาสร้างแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In - depth interview form) ใช้เป็นเครื่องมือในงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) เพื่อนำไปวิเคราะห์ห้อัตลักษณ์ ความขัดแย้ง สิทธิมนุษยชน และการสื่อความหมายทางศาสนาเพื่อสร้างความเข้าใจเชิงสันติของประชาคมอาเซียน โดยมีแนวคำถาม ดังนี้

- ๑) ปัญหา สาเหตุ และผลกระทบของความขัดแย้งทางศาสนาและสิทธิมนุษยชน
- ๒) องค์กรความรู้ด้านการสื่อสารสารเชิงสันติตามแนวศาสนา
- ๓) แนวทางการสื่อสารเชิงสันติของประชาคมอาเซียนและ กิจกรรมสื่อสารระหว่างประชาคมของผู้นำศาสนาและองค์กรส่งเสริมสิทธิมนุษยชน
- ๔) การเสริมสร้างความเข้าใจด้านการสร้างและการใช้อัตลักษณ์ทางศาสนาเพื่อส่งเสริมสันติภาพของประชาคมอาเซียน

๓.๓.๒ แบบการประชุมกลุ่มย่อย (focus Group) การใช้กระบวนการสนทนาร่วมกัน (Dialogue) ร่วมกับผู้นำศาสนา ผู้นำชุมชน สื่อมวลชน องค์กรสิทธิมนุษยชน และตัวแทนองค์กร/หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดกิจกรรมทางศาสนา การแก้ไขความขัดแย้ง กลุ่มสื่อสร้างสรรค์รวมทั้งการใช้เทคนิค Time Line เอกสารสำคัญ ข้อตกลงร่วมของประชาคมอาเซียน และอุปกรณ์เทคโนโลยีในการเก็บและวิเคราะห์ข้อมูล เช่น การวิเคราะห์ทางปรากฏการณ์วิทยา การวิเคราะห์จากปัญหาชุมชน องค์กรที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น ทั้งนี้ ทั้งนี้เพื่อทราบถึงแนวการพัฒนาารูปแบบและกระบวนการสื่อความหมายทางศาสนาและการสร้างวาทกรรมเพื่อสร้างความเข้าใจเชิงสันติของประชาคมอาเซียน

๓.๓.๓ การสังเกตการณ์ โดยการสังเกตรูปแบบการเรียนรู้และการจัดกิจกรรมที่เหมาะสมกับการส่งเสริมการอยู่ร่วมกันขององค์กรศาสนา ภาครัฐ และภาคประชาชนด้านวัฒนธรรมตามหลักการทางศาสนา กระบวนการสื่อสารขององค์กรทางศาสนาและกระบวนการส่งเสริมการสร้างสันติเชิงศาสนา เป็นต้น

๓.๓.๔ การใช้เทคนิค SWOT เพื่อศึกษาวิเคราะห์ปัญหา อุปสรรคนโยบาย และผลกระทบของการอยู่ร่วมกัน วิธีปฏิบัติและอัตลักษณ์ทางศาสนาของประชาคมอาเซียน กระบวนการสื่อความหมายทางศาสนาของผู้นำศาสนาและองค์กรส่งเสริมสิทธิมนุษยชน รวมทั้งการวิเคราะห์ห้อัตลักษณ์ ความขัดแย้ง สิทธิมนุษยชน และการสื่อความหมายทางศาสนาเพื่อสร้างความเข้าใจเชิงสันติของประชาคมอาเซียนในการส่งเสริมการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล (Data collection)

ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) มีการเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้

๓.๔.๑ การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงเอกสาร (Documentary research)

ซึ่งมีวิธีการดังต่อไปนี้

๑) ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลเชิงเอกสาร(Documentary study) เพื่อค้นหาข้อมูลความรู้เกี่ยวกับแนวคิด นโยบาย เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติและความเข้าใจในอัตลักษณ์ทางศาสนาของประชาคมอาเซียนปัญหา อุปสรรค การแก้ไขความขัดแย้งระหว่างศาสนาในเชิงเอกสารที่ปรากฏนับจากการเกิดขึ้นของประชาคมอาเซียนในปี ๒๕๑๐ เป็นต้นมาที่ปรากฏในข้อมูลชั้นปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎก และข้อมูลชั้นทุติยภูมิ ได้แก่ หนังสือ เอกสาร งานวิจัย ฯลฯ

๒) ผู้วิจัยตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อมูลจากเอกสารที่เก็บรวบรวมตาม ข้อ ๑ เพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

๓) ผู้วิจัยใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) ได้แก่ การแสวงหาความเชื่อถือได้ของข้อมูลจากแหล่งที่แตกต่างกัน ซึ่งผู้วิจัยได้ใช้วิธีการตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) ดังต่อไปนี้

(๑) ด้านข้อมูล (Data) ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลจากเอกสาร (Documentary study) เพื่อค้นหาข้อมูลความรู้เกี่ยวกับแนวคิด นโยบาย เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติและความเข้าใจในอัตลักษณ์ทางศาสนาของประชาคมอาเซียนปัญหา อุปสรรค การแก้ไขความขัดแย้งระหว่างศาสนาในเชิงเอกสารที่ปรากฏนับจากการเกิดขึ้นของประชาคมอาเซียนในปี ๒๕๑๐ เป็นต้นมา และได้ศึกษาจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informants) ใช้การรวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกันจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) หลายกลุ่ม ได้แก่ ผู้นำศาสนา ผู้นำชุมชน สื่อมวลชน องค์กรสิทธิมนุษยชน และตัวแทนองค์กร/หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดกิจกรรมทางศาสนา การแก้ไขความขัดแย้ง กลุ่มสื่อสร้างสรรค์

(๒) ด้านแนวคิดทฤษฎี (Theory) ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดทฤษฎีตามที่กล่าวอ้างอิงไว้ในบทที่ ๒ เป็นเครื่องมือตรวจสอบ

(๓) ด้านผู้วิจัย (Researcher) ผู้วิจัยใช้ข้อมูลจากเอกสารงานวิจัยของผู้วิจัยหลายท่านที่เป็นงานวิจัยในกรอบแนวคิดทฤษฎีเดียวกันมาตรวจสอบความถูกต้อง

๓.๔.๒ การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม

จากผู้นำศาสนา นักวิชาการ รัฐบาลสื่อมวลชน ประชาคม/ชุมชนในแต่ละประเทศที่มีหน้าที่ในการส่งเสริมความสัมพันธ์ของศาสนาต่าง ๆ และมีกระบวนการส่งเสริมการอยู่ร่วมกัน มีการทำงานในลักษณะต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนและสังคมในพื้นที่หัวอาเซียน จำนวน ๕ ประเทศ

ประกอบด้วยกัมพูชาเมียนมา มาเลเซีย อินโดนีเซียและไทย โดยถือว่าเป็นผู้นำศาสนา ภาครัฐ องค์กร สหิทธิมนุษยชน กลุ่มสื่อสร้างสรรค์ประเทศละ ๓-๕ ราย ด้วยวิธีการดังต่อไปนี้

๑) เก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In- depth interviews)จากผู้ให้ข้อมูล สำคัญ (Key Informants) จำนวนทั้งสิ้น ๓๐ รูป/คน โดยผู้วิจัยได้ทำหนังสือเพื่อให้ผู้เชี่ยวชาญ ตรวจสอบแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview form)อย่างเป็นทางการ โดยขออนุมัติจาก ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ลงนามรับรองและอนุมัติกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key - informants) ก่อนลงพื้นที่สัมภาษณ์เชิงลึก(In - depth interviews)โดยผู้วิจัยประสานขอเข้าพบกับ ตนเอง พร้อมหนังสือแนะนำ มอบเอกสารหัวข้อสัมภาษณ์ให้แก่ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informants) ก่อนดำเนินการสัมภาษณ์แบบตัวต่อตัว (Face to face) เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลตามประเด็นที่ เกี่ยวข้อง

๒) เก็บรวบรวมข้อมูลจากการสนทนากลุ่มเฉพาะ(Focus group discussion) ของผู้นำ ศาสนา นักวิชาการ รัฐบาลสื่อมวลชน ประชาคม/ชุมชนจำนวน ๕ ประเทศ ประกอบด้วย ไทย กัมพูชาเมียนมา มาเลเซีย และอินโดนีเซีย โดยผู้วิจัยได้ทำหนังสือขออนุมัติรายนามในการสนทนา กลุ่มอย่างเป็นทางการพร้อมเครื่องมือแบบสนทนากลุ่ม (Focus group discussion form) ให้ ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์อนุมัติก่อนลงพื้นที่ดำเนินการตามวันเวลาที่กำหนดไว้

๓) การสังเกตการณ์และการใช้เทคนิค SWOT โดยการสังเกตรูปแบบการเรียนรู้และการ จัดกิจกรรมที่เหมาะสมกับการส่งเสริมการอยู่ร่วมกันขององค์กรศาสนา กระบวนการสื่อสารของ องค์กรทางศาสนาและกระบวนการส่งเสริมการสร้างสันติเชิงศาสนารวมทั้งการวิเคราะห์อัตลักษณ์ ความขัดแย้ง สิทธิมนุษยชน และการสื่อความหมายทางศาสนาเพื่อสร้างความเข้าใจเชิงสันติของ ประชาคมอาเซียนในการส่งเสริมการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม

๓.๕ การจัดการและการวิเคราะห์ข้อมูล(Data analysis)

๓.๕.๑ การจัดการข้อมูล

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้อาจจากการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยจำแนกตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยมาดำเนินการดังต่อไปนี้

๑) นำข้อมูลเชิงเอกสาร (Documentary research) ที่เก็บรวบรวมได้มาศึกษาพร้อม จัดระบบหมวดหมู่ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒) นำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้จาก การสัมภาษณ์เชิงลึก(In - depth interviews) และการ สนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus group discussion) มาจัดหมวดหมู่ และสรุปสาระสำคัญตามประเด็นที่ กำหนดไว้

๓) นำข้อมูลทั้งหมด มาตรวจสอบความถูกต้อง โดยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Methodological triangulation) ได้แก่ การแสวงหาความเชื่อถือได้ของข้อมูลจากแหล่งที่แตกต่างกัน ตามลำดับต่อไปนี้

(๑) ด้านข้อมูล (Data) ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลแบ่งเป็น ๒ ประเภทดังต่อไปนี้

ประเภทที่ ๑ ด้านเอกสาร ใช้การรวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกันที่มาจากแหล่งต่างกัน

ประเภทที่ ๒ ด้านผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ใช้รวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกันจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ หลายกลุ่ม ที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการสื่อความหมายเพื่อสร้างสันติภาพของประชาคมอาเซียน

(๒) ด้านแนวคิดทฤษฎี (Theory) ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดทฤษฎีตามที่กล่าวอ้างอิงไว้ในบทที่ ๒ เป็นเครื่องมือตรวจสอบ

(๓) ด้านผู้วิจัย (Researcher) ผู้วิจัยใช้ข้อมูลจากเอกสารงานวิจัยของผู้วิจัยหลายท่านที่เป็นงานวิจัยในกรอบแนวคิดทฤษฎีเดียวกันมาตรวจสอบความถูกต้อง^๑

การดำเนินการมีวิธีการทำไปพร้อมๆ กัน ตลอดระยะเวลาที่ดำเนินการวิจัย ผู้วิจัยได้นำข้อมูลจากการมีส่วนร่วมในกิจกรรม การบันทึกข้อมูล การถอดบทสัมภาษณ์ ภาพกิจกรรมโดยจัดหมวดหมู่ตามความเหมาะสมของข้อมูลแล้วนำมาวิเคราะห์เปรียบเทียบกับข้อมูลเชิงเอกสาร (Documentary research) เพื่อให้เกิดความถูกต้อง

๓.๕.๒ วิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In - depth interviews)

โดยการนำข้อมูลที่ได้รับจากการสัมภาษณ์มาเรียบเรียงแนวคิดของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informants) จากนั้นนำประเด็นสำคัญจากการสัมภาษณ์เชิงลึก มาวิเคราะห์ และสังเคราะห์เป็นรูปแบบการสื่อความหมายเพื่อสร้างสันติภาพของประชาคมอาเซียนของผู้นำศาสนา นักวิชาการ รัฐบาลสื่อมวลชน ประชาคม/ชุมชนจำนวน ๕ ประเทศ ประกอบด้วย ไทย กัมพูชา เมียนมา มาเลเซีย และอินโดนีเซีย โดยบูรณาการระหว่างบทสัมภาษณ์กับแนวคิดทฤษฎี เพื่อมาเป็นเครื่องมือในการดำเนินการสนทนากลุ่มเฉพาะเพื่อรับรองรูปแบบต่อไป

๓.๕.๓ นำรูปแบบร่างจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In - depth Interviews) มาดำเนินการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus group discussion) จากผู้ทรงคุณวุฒิ ๑๐ รูป/คน

การวิเคราะห์ข้อมูล เน้นการวิเคราะห์ข้อมูลความรู้ในเชิงคุณภาพจากเอกสาร การสัมภาษณ์ การสุนทรียสนทนาหรือจากนักวิชาการ นักสังคมวิทยา นักวิชาการด้านศาสนา นักพัฒนา ชุมชน-สังคม องค์กรสิทธิมนุษยชน เพื่อให้เห็นชุดความรู้ และกระบวนการที่ได้จากการศึกษาตามวัตถุประสงค์นอกจากนี้ยังมีการวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูล ความรู้โดยวิธีการเชิงประจักษ์ตามหลักสังคมวิทยาศาสนา

^๑ สุภางค์ จันทวานิช, วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ, พิมพ์ครั้งที่ ๑๔, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๙), หน้า ๑๒๙ - ๑๓๐.

๓.๕.๔ นำข้อเสนอแนะในการสนทนากลุ่มเฉพาะ(Focus group discussion) มา วิเคราะห์ประเด็นสำคัญ จากนั้นสรุปเชิงประจักษ์จากข้อมูลส่วนต่าง ๆ มาสังเคราะห์รวมกัน โดยให้ความสำคัญกับกระบวนการและแนวทางการองค์ความรู้ การสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจเชิงสันติ และการประยุกต์ใช้หลักการอยู่ร่วมกันของชุมชนชาวพุทธ คริสต์ อิสลาม และฮินดู รวมทั้งการนำเสนอในเชิงสิทธิมนุษยชน แล้วพัฒนาผลการวิจัยเพื่อเป็นชุดความรู้การสร้างสรรค์สันติภาพของประชาคมอาเซียน

๓.๕.๕ นำเสนอผลงานวิจัยต่อสาธารณชน (Public hearing) โดยการเผยแพร่และการ นำเสนอผลงานจะนำไปสู่การเผยแพร่ในวารสารตามมาตรฐาน TCI และมาตรฐานสากลที่จะนำไปสู่การนำเสนอผลงานในระดับนานาชาติ

๓.๖ การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย

การนำเสนอข้อมูลอยู่ในลักษณะของการพรรณนาความ (Descriptive Presentation) ประกอบตาราง แผนภาพ ภาพถ่าย และการพรรณนาความประกอบการบรรยายเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับนโยบายและกลไกการส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียนตามแนวศาสนา กระบวนการสื่อความหมายทางศาสนาของผู้นำศาสนาและองค์กรส่งเสริมสิทธิมนุษยชนเพื่อสร้างความเข้าใจเชิงสันติ รวมทั้งการวิเคราะห์อัตลักษณ์ ความขัดแย้ง สิทธิมนุษยชน และการสื่อความหมายทางศาสนาเพื่อสร้างความเข้าใจเชิงสันติของประชาคมอาเซียนในการส่งเสริมการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรมโดยเสนอผลการศึกษาที่สำคัญตามวัตถุประสงค์ ๔ ประเด็น ได้แก่

- ๑) แนวคิด วิถีปฏิบัติ อัตลักษณ์ และการอยู่ร่วมกันทางศาสนาของประชาคมอาเซียน
- ๒) กระบวนการสื่อความหมายทางศาสนาเพื่อสร้างความเข้าใจเชิงสันติของประชาคมอาเซียน
- ๓) การวิเคราะห์อัตลักษณ์ ความขัดแย้ง สิทธิมนุษยชน ปัญหาอุปสรรค และการสื่อความหมายทางศาสนาเพื่อสร้างความเข้าใจเชิงสันติของประชาคมอาเซียน
- ๔) องค์ความรู้จากการวิจัย

บทที่ ๔

ผลการศึกษาวิจัย

การวิจัยเรื่อง“อัตลักษณ์ทางศาสนา: รูปแบบการสื่อความหมายเพื่อสร้างสันติภาพของประชาคมอาเซียน” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาแนวคิด วิถีปฏิบัติ และอัตลักษณ์ทางศาสนาของประชาคมอาเซียน ๒) เพื่อศึกษากระบวนการสื่อความหมายทางศาสนาเพื่อสร้างความเข้าใจเชิงสันติของประชาคมอาเซียน และ ๓) เพื่อวิเคราะห์อัตลักษณ์ ความขัดแย้ง สิทธิมนุษยชน และการสื่อความหมายทางศาสนาเพื่อสร้างความเข้าใจเชิงสันติของประชาคมอาเซียน การวิจัยในครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมผสานโดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลทั้งในเชิงคุณภาพและเชิงเอกสาร แล้วนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ เพื่อให้ได้ผลการศึกษิตตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ โดยมีการศึกษาวิจัยดังต่อไปนี้

๔.๑ แนวคิด วิถีปฏิบัติ อัตลักษณ์ และการอยู่ร่วมกันทางศาสนาของประชาคมอาเซียน

๔.๒ กระบวนการสื่อความหมายทางศาสนาเพื่อสร้างความเข้าใจเชิงสันติของประชาคมอาเซียน

๔.๓ การวิเคราะห์ปัญหาอุปสรรค อัตลักษณ์ ความขัดแย้ง สิทธิมนุษยชน และการสื่อความหมายทางศาสนาเพื่อสร้างความเข้าใจเชิงสันติของประชาคมอาเซียน

๔.๔ องค์ความรู้จากการวิจัย

๔.๑ แนวคิด วิถีปฏิบัติ อัตลักษณ์ และการอยู่ร่วมกันทางศาสนาของประชาคมอาเซียน

แนวคิด วิถีปฏิบัติ อัตลักษณ์ และการอยู่ร่วมกันทางศาสนาของประชาคมอาเซียนแนวคิดนั้น คณะผู้วิจัยได้ทำการศึกษาวิเคราะห์แนวคิดและหลักคำสอนของศาสนาที่ประชาชนในประชาคมอาเซียนนับถือซึ่งมีศาสนาหลักอยู่ ๔ ศาสนา คือ พุทธ คริสต์ อิสลาม พราหมณ์หรือฮินดู โดยมองว่า ศาสนาเป็นกระบวนการหนึ่งของพัฒนาการทางสังคมที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นมาเพื่อเป็นที่พึ่งทางจิตใจ ดังนั้น หลักคำสอนของแต่ละศาสนาจึงมีส่วนที่จะส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของศาสนิกชนอันเป็นหลักจริยธรรมพื้นฐานของสังคมมนุษย์ โดยทุกศาสนาล้วนให้ความสำคัญกับการพัฒนาชีวิตและสังคม และมองว่าชีวิตแต่ละชีวิตล้วนมีส่วนสัมพันธ์พึ่งพาอาศัยกัน จะอยู่โดดเดี่ยวคนเดียวไม่ได้ ฉะนั้น การแสดงถึงความเป็นอัตลักษณ์ที่เฉพาะของการนับถือศาสนาในแต่ละประเทศหรือแต่ละสังคม ย่อมมีความหมายและระเบียบการปฏิบัติที่แตกต่าง ๆ การนำหลักการทางศาสนาที่มีความหลากหลายนั้นมาเป็นข้อขัดแย้งในสังคมย่อมจะไม่เกิดผลที่เหมาะสม แต่หากมีการยอมรับความหลากหลายในสังคมสังคมพหุวัฒนธรรม

ย่อมจะนำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ บนพื้นฐานของความรัก ความเมตตา ความปรารถนาดีต่อกัน ซึ่งแต่ละศาสนามีแนวคิดและหลักปฏิบัติเพื่อส่งเสริมการอยู่ร่วมกันในประชาคมอาเซียน ดังนี้

๔.๑.๑ แนวคิด วิถีปฏิบัติ อัตลักษณ์และหลักการอยู่ร่วมทางพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาสากล มีประชากรนับถือมากเป็นอันดับ ๓ ของโลกรองจากศาสนาอิสลามและศาสนาคริสต์ แต่ถ้านับรวมผู้ที่ไม่นับถือศาสนาอะไร ก็อาจจะอยู่ในลำดับที่ ๔ จากประชากรในโลกที่มีความเชื่อทางศาสนา สำหรับสังคมไทยนั้นมีการนับถือพระพุทธศาสนาเป็นอันดับ ๑ ของประเทศ พระพุทธศาสนาเป็นทั้งศาสนาและปรัชญา โดยพระพุทธศาสนาได้เกิดในประเทศอินเดียเมื่อประมาณ ๔๕ ปีก่อนพุทธศักราชจนถึงปัจจุบันรวมเวลา ๒,๖๐๐ ปี ปัจจุบันพระพุทธศาสนาแบ่งออกเป็น ๒ นิกายใหญ่ ๆ คือ นิกายเถรวาทหรือหินยานและนิกายอักษรวาทหรือนิกายมหายาน สำหรับนิกายเถรวาทหรือหินยานนั้นมีประชากรนับถือมากในประเทศศรีลังกา เมียนมา ไทย ลาว กัมพูชา อินเดีย บางส่วนของมาเลเซียและบังคลาเทศ ส่วนนิกายอักษรวาทหรือมหายาน มีประชากรนับถือมากในประเทศจีน ทิเบต ญี่ปุ่น มองโกเลีย เกาหลี สิงคโปร์ และเวียดนาม^๑

ประเทศไทยมีการนับถือพระพุทธศาสนาเป็นเวลายาวนานนับตั้งแต่พระพุทธศาสนาเข้ามาสู่ดินแดนสุวรรณภูมิในราวพุทธศตวรรษที่ ๓ จากนั้นประชาชนในดินแดนแถบนี้ก็มีกรนับถือพระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่องทั้งนิกายเถรวาทและมหายาน โดยพระพุทธศาสนาได้กลายเป็นสถาบันหลักของสังคมและเป็นเอกลักษณ์ของชาติไทย มีภูมิปัญญาศาสนธรรม พุทธศิลปกรรมอย่างมาก และเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของคนไทยมาเป็นเวลาช้านาน โดยหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนามุ่งส่งเสริมให้มีการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง มุ่งให้คิดอย่างมีเหตุผลและส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข สำหรับอัตลักษณ์ แนวคิดและหลักธรรมในการส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของผู้คนนั้น พระพุทธศาสนามีแนวคิดและหลักการที่สำคัญหลายประการ ดังนี้^๒

๑) แนวคิดและวิถีปฏิบัติเพื่อการอยู่ร่วมของศาสนาพุทธ

พระพุทธศาสนาถือว่า มนุษย์เป็นสัตว์ที่จะต้องพึ่งพาอาศัยกัน โดยมีบุคคลผู้ที่เป็นกัลยาณมิตรคอยเป็นผู้แนะนำแนวทางให้กับบุคคลและสังคม การที่บุคคลแต่ละบุคคลจะมีสติปัญญา มีความสามารถในการดำเนินชีวิต หรือสามารถดำรงชีวิตอย่างถูกต้องเหมาะสม มีความสมบูรณ์ในความเป็นมนุษย์นั้น จะต้องอาศัยกัลยาณมิตรคอยดูแล แนะนำ ซึ่งบุคคลที่เป็นกัลยาณมิตรนั้นประกอบด้วย บิดา มารดา ครูอาจารย์ ญาติ เพื่อน หรือบุคคลที่ผู้ใดใกล้ชิดซึ่งเป็นผู้ที่มีส่วนในการ

^๑ คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **วัฒนธรรมไทย**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๓.

^๒ คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **พระไตรปิฎกศึกษา**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๒.

ดำรงชีวิตของเราถ้าบุคคลเกิดความทุกข์ไม่ว่าจะเป็นทุกข์ทางกาย ทางใจขึ้นมา กัลยาณมิตรก็จะเข้ามาช่วยให้เกิดการจัดการที่ดีต่อบุคคลนั้น ดังนั้น แนวคิดการอยู่ร่วมของพระพุทธศาสนาจึงมีนัยที่เกี่ยวข้อง ๓ ประการ คือ

(๑) การพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน

พระพุทธศาสนามองว่า สรรพสิ่งในตัวเองและสิ่งต่าง ๆ ในโลกและสากลจักรวาลนั้นเกิดขึ้นด้วยการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ไม่มีสิ่งใดจะเกิดขึ้นอย่างโดดเดี่ยว ทุกสิ่งมีที่มา มีที่ไป มีเหตุ มีปัจจัย เมื่อเหตุและปัจจัยเกิดขึ้นพร้อมกันอย่างเกื้อกูล ย่อมเป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดสิ่งใหม่ และสิ่งใหม่ก็สร้างเส้นทางการเชื่อมโยงกับสิ่งเก่าและสรรพสิ่งอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ทุกอย่างเป็นกระบวนการที่โยงใย สลับซับซ้อน เป็นเครือข่าย (network) ที่เชื่อมโยงจากสิ่งเล็กๆ และภายในสิ่งเล็กๆ ก็มีการเกาะเกี่ยวกันอย่างน่าอัศจรรย์ จากอนุที่เล็กที่สุดอย่างเช่น ควอนตัมฟิสิกส์ ไปจนถึงจักรวาลที่กว้างใหญ่ล้วนมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงต่อกัน และภายใต้ระบบความสัมพันธ์นั้น สิ่งต่างๆ มิได้เป็นตัวตนของสิ่งหนึ่งใดสิ่งหนึ่งเพียงอย่างเดียว หากในทุกอนุของสรรพสิ่งเต็มไปด้วยความเชื่อมโยงเกาะเกี่ยวกับสรรพชีวิต และสรรพสิ่งอย่างกว้างขวาง เป็นสายใยที่ต่อเนื่องและเป็นส่วนเสี้ยวของโครงข่ายที่มีความสลับซับซ้อน เลื่อนไหลไปมา และมีการปรับเปลี่ยนเข้ากับสิ่งรอบข้าง เพื่อให้เกิดการดำรงอยู่ในสภาวะที่เหมาะสม โดยที่สรรพสิ่งในตัวเองและสิ่งรอบข้างนั้น เป็นส่วนหนึ่งขององค์ประกอบต่างๆ ที่มาบรรจบกันแล้วก่อรูปและสร้างกระบวนการจนเป็นข่ายใยชีวิตที่ปรากฏอัตลักษณ์หรือภาพแห่งความเคลื่อนไหวที่มีความสัมพันธ์กับสิ่งต่าง ๆ โดยที่มนุษย์อาจจะลืมนึกถึงความเป็นจริงแห่งข่ายใยชีวิตในมิติแห่งความสัมพันธ์อันนั้นที่เชื่อมต่อในจักรวาลนั้น^๓

นอกจากนี้ พระพุทธศาสนายังกล่าวถึงสภาวะความเป็นจริงตามธรรมชาติของสิ่งต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์ต่อกันว่าเป็นไปตามหลัก “ปฏิจจนสมุปบาท” ที่หมายถึงอาการและความที่สรรพสิ่งต่างก็พึ่งพาอาศัยกันเกิดขึ้น โดยต่างฝ่ายต่างก็เป็นเหตุเป็นปัจจัยของกันและกัน เป็นกระบวนการที่มีความเกี่ยวพันกันอย่างลึกซึ้งและเป็นองค์รวมเสมือนห่วงโซ่ที่ร้อยรัดและผูกพัน ซึ่งก่อให้เกิดปัจจัยอื่น ๆ ตามมาในลักษณะที่ว่า “เพราะมีสิ่งนี้ สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น” และท้ายที่สุดในทัศนะของพระพุทธศาสนา กล่าวถึงสภาวะของสิ่งต่าง ๆ ว่า ไม่มีตัวตนที่แท้จริง เป็นเพียงองค์ประกอบที่มีการเกื้อหนุนหรือเกิดขึ้นอย่างพร้อมเพรียงของสิ่งต่าง ๆ ที่สมมติขึ้นในความหมายและภาษาที่ใช้พูดของมวลมนุษย์ ซึ่งนั่นก็หมายถึง “ความเป็นสิ่ง หรือสิ่งมีชีวิต” ที่เราเข้าใจในความหมาย ความคิด และภาษาของเราเอง

อีกนัยหนึ่ง แท้ที่จริงแล้วสิ่งต่าง ๆ นั้น ล้วนดำรงอยู่อย่างเป็นกลุ่มก้อน เป็นสายใยแห่งความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงเป็นเครือข่ายและมีความสลับซับซ้อนนับตั้งแต่ตัวเราในระดับปัจเจกบุคคล

^๓ พระมหาสุทิตย์ อากาศโร (อบอ่วน). เครือข่าย: ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ, (กรุงเทพมหานคร: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข, ๒๕๔๘), หน้า ๑.

ไปจนถึงหน่วยของสังคมมนุษย์ในขนาดและรูปแบบต่างๆ รวมทั้งสิ่งที่เป็นธรรมชาติ เทคโนโลยี ความคิดเห็นและหรือสิ่งอื่น ๆ ซึ่งทั้งหมดล้วนดำรงอยู่และเชื่อมโยงกันอย่างอนอกอนันต์ โดยความเป็นเครือข่ายและความสัมพันธ์ที่มีต่อกันของสรรพสิ่งนั้น เป็นสิ่งที่เราสามารถพบเห็นได้อย่างชัดเจนในวิถีชีวิตของเราที่มีการรู้จักคุ้นเคยกับสิ่งต่าง ๆ เช่น เมื่อเรามองไปยังแอ่งน้ำในระบบนิเวศแห่งหนึ่งก็พบว่า มีแหล่งกำเนิดเผ่าพันธุ์ (species) ของสัตว์และพืช ที่มีความหลากหลายในระบบนิเวศนั้นๆ มีการอยู่ร่วมกันอย่างเหมาะสม ทั้งสัตว์บก สัตว์น้ำ ต้นไม้ ต้นหญ้า หรือสัตว์และพืชอื่นๆ ที่ต่างก็พึ่งพาอาศัยกันเป็นห่วงโซ่ที่โยงใยและเกี่ยวกล โดยมิต้องกล่าวถึงเครือข่ายในสังคมมนุษย์ (social network) ที่ตัวเรามีความผูกพันใกล้ชิดกับบุคคลต่าง ๆ เช่น พ่อ แม่ ญาติ พี่น้อง เพื่อนฝูง เพื่อนร่วมงาน รวมทั้งเครือข่ายที่เกิดจากระบบเทคโนโลยีที่มีความเกี่ยวข้องกับตัวเรา ซึ่งล้วนพึ่งพาอาศัยและสร้างข่ายใยแห่งชีวิตที่ต่อเนื่อง เหตุปัจจัยและข่ายใยแห่งความสัมพันธ์ดังกล่าวเป็นทั้งความสัมพันธ์ที่มีปรากฏอยู่ในสถานะตามความเป็นจริงของธรรมชาติและสิ่งที่เกิดขึ้นจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่าง ๆ ซึ่งอาจรวมถึงระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ วิทยาศาสตร์ อารยธรรม ระบบสาธารณสุข โภค ฯลฯ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและในด้านความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสังคมที่เรียกว่าเครือข่ายทางสังคม (social network) ที่มีความหมายต่อการเรียนรู้ของผู้คนในสังคมปัจจุบัน

ดังนั้น การมองชีวิต โลก และจักรวาล จึงควรสืบสาวไปถึงความสัมพันธ์ต่อกันว่า ทุกสรรพสิ่งมีการเชื่อมโยงถึงกัน ทุกสรรพสิ่งล้วนเป็นข่ายใยแห่งชีวิตและจิตวิญญาณ การมองผ่านโดยใช้กระบวนทัศน์เชิงพุทธ (Buddhist Paradigm) ที่ถือว่าเป็นแนวคิดพื้นฐานแบบใหม่ที่เป็นทางเลือกของมนุษยชาติเพราะเป็นกระบวนทัศน์ที่จะช่วยปรับเปลี่ยนทิศทางการความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติที่ปัจจุบันแยกมนุษย์ออกจากธรรมชาติหรือนั้นการพิชิตและครอบครองธรรมชาติ มาสู่การมองความจริงแห่งสรรพสิ่งใหม่ว่า สรรพสิ่งล้วนเชื่อมโยงอิงอาศัยกันและกันเป็นองค์รวม (Holistic) ตามหลักปัจจุสมุพบาท (Dependent Origination) ที่ให้แง่คิดว่า “ไม่มีอะไรที่จะดำรงอยู่ได้โดยไม่มีพึ่งพิงสิ่งอื่น” และนอกจากพระพุทธศาสนามองสรรพสิ่งเป็นองค์รวม หลักพุทธธรรมยังได้เชื่อมโยงอิงอาศัยกันและกันตามระบบธรรมชาติ โดยมองว่า ธรรมชาติความจริงของธรรมชาติและกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ ซึ่งเป็นสิ่งที่มีอยู่แล้วพระพุทธเจ้าได้ทรงค้นพบความจริงของธรรมชาติแล้วนำมาเผยแพร่ โดยทรงนำความรู้ความเข้าใจในกฎเกณฑ์ธรรมชาตินั้น มาวางเป็นหลักปฏิบัติสำหรับมนุษย์ที่จะอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างกลมกลืนมากที่สุด ซึ่งแนวคิดเรื่ององค์รวมหรือการบูรณาการนั้น เกิดขึ้นหลังจากอิทธิพลของวิทยาศาสตร์แบบลดทอนได้สร้างความเสียหายกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจและสังคม การพัฒนาที่มากเกินไป การใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างเต็มที่เพื่อผลทางเศรษฐกิจ การเกิดภาวะโลกร้อน ภาวะเรือนกระจก และการขาดความใส่ใจต่อเพื่อนมนุษย์และต่อธรรมชาติ ก่อให้เกิดความเห็นแก่ตัวและขาดจิตวิญญาณของการรับผิดชอบต่อทุกสรรพสิ่ง แนวคิดวิทยาศาสตร์แบบลดทอนนอกจากจะสร้างปัญหาแล้วยังไม่สามารถนำปรัชญาแนวคิดนั้นมาแก้ไข

ปัญหาที่ซับซ้อนและยุ่งยากได้ การมองปัญหาอย่างแยกส่วน การความเชื่อมโยงของปัญหา เช่น แยกกายออกจากจิต แยกความคิดเรื่องวัฒนธรรมออกจากโครงสร้างของสังคม ยิ่งซ้ำเติมปัญหายิ่งขึ้น ปรัชญาแนวคิดเรื่ององค์รวมจึงเกิดขึ้น เพื่อแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชื่อมโยงของทุกสรรพสิ่งหรือทุกสิ่งทุกอย่างเกี่ยวข้องกัน ทุกอย่างประกอบเข้าด้วยกัน เชื่อมโยงกัน (web) ^๔

องค์ประกอบของมนุษย์ก็ดีของสิ่งต่าง ๆ รอบตัวก็ดี มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงเกี่ยวข้องกัน มนุษย์จึงไม่สามารถอยู่อย่างโดดเดี่ยวได้ มนุษย์ต้องอาศัยสิ่งต่าง ๆ เป็นเครื่องอยู่อาศัยเช่นกัน ไม่ว่าจะอากาศที่บริสุทธิ์ แม่น้ำที่สะอาด ความอุดมสมบูรณ์ของป่าไม้เพื่อผลิตฝืน เพื่อการเกษตร และการดำรงชีวิต เป็นต้น ดังนั้น การพึ่งพาอาศัยกันจึงเป็นแนวคิดหลักทางพระพุทธศาสนาที่ก่อให้เกิดการอยู่ร่วมกันบนเส้นทางของกิจกรรมมนุษย์และสังคม

(๒) การจัดการและคุ้มครองชีวิตที่ดีร่วมกัน

พระพุทธศาสนาถือว่า เมื่อบุคคลมาอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัว เป็นสังคมแล้ว ย่อมจะมีการกิจ หน้าที่ ความรับผิดชอบต่อกัน ให้มีการทำหน้าที่ของตนเองอย่างถูกต้อง เหมาะสม เพื่อการจัดการคุ้มครองชีวิตที่ดีร่วมกัน เป็นกัลยาณมิตรต่อกัน ดังเช่น หลักการอยู่ร่วมกันที่ปรากฏในสังคาลสูตร ซึ่งพระพุทธองค์ได้กล่าวถึงหน้าที่ของบุคคลภายในครอบครัวและสังคมใกล้ชีวิตภายใต้หลักที่ศ ๖ ซึ่งหมายถึง การจัดการดูแลกันภายในครอบครัวซึ่งเป็นหน่วยทางสังคมที่เล็กที่สุด แต่มีความสำคัญมากที่สุดในการดูแลคุ้มครองบุคคลให้เกิดความผาสุก หากบุคคลในแต่ละทิศปฏิบัติตนตามหน้าที่ซึ่งมีอยู่ประจำทิศได้อย่างเหมาะสมแล้ว ย่อมสามารถที่จะพัฒนาสังคมส่วนใหญ่ให้มีความเจริญรุ่งเรืองประกอบด้วย

- ปุริตถิมทิศ แปลว่า ทิศเบื้องหน้า ได้แก่ บิดา มารดาหรือพ่อแม่ ซึ่งเป็นผู้มีอุปการคุณคนแรกของเรา ท่านก้าวเข้ามารับผิดชอบต่อชีวิตของเราก่อนใคร ๆ ในโลก และทุกสิ่งทุกอย่าง ไม่ว่าจะ เป็นชีวิต เลือดเนื้อ รวมทั้งความเป็นคน เราได้มาจากท่านทั้งนั้น พระพุทธเจ้า จึงทรงจัดให้ท่านทั้งสองมาอยู่ข้างหน้าเป็นทิศเบื้องหน้าของเราที่จะพึงตอบแทนด้วยความกตัญญู

- ทักขิมทิศ แปลว่า ทิศเบื้องขวา ได้แก่ ครูบาอาจารย์ โดยครูบาอาจารย์นั้นนับว่าเป็นบุคคลสำคัญกับชีวิตของเราอีกท่านหนึ่ง เพราะท่านสอนเราตั้งแต่ให้รู้จักการเรียนรู้ การอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ ให้รู้จักการรักษาเนื้อรักษาตัวให้พ้นจากภัยอันตรายต่าง ๆ ตลอดจนสอนให้รู้จักแนวทางการประกอบอาชีพหรือการทำมาหากิน ท่านจึงเป็นทักษิณบุคคล คือบุคคลที่พวกเราต้องเคารพกราบไหว้บูชาเคารพด้วยความกตัญญู^๕

^๔ Ken Wilber, *Sex, Ecology, Spirituality: The Spirit of Evolution*, Second Edition Revised, (Boston: Shambhala, ๒๐๐๐), pp. ๔๔-๔๕.

^๕ ทิศ ๖ คืออะไร, [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ ๒๒ ต.ค. ๒๕๕๗ แหล่งที่มา: <http://www.kalyanamitra.org/u-ni-boon/mar๔๘/p๕๗/c๕๗.htm>

- ปัจฉิมทิส แปลว่า ทิศเบื้องหลัง ได้แก่ ภรรยาหรือสามี ซึ่งเป็นบุคคลสำคัญในการดำเนินชีวิตของสังคมทั่วไปที่จะต้องมีส่วนมี-ภรรยา เพื่อเป็นกำลังใจในดำเนินชีวิต เป็นคู่ชีวิต เสริมส่งให้มีการดูแลซึ่งกันและกัน เป็นผู้ติดตามคอยสนับสนุนช่วยเหลืออยู่ข้างหลังทั้งสิ้น ดังนั้น การหมั่นคอยดูแลเอาใจใส่ซึ่งกันและกันหรือมอบความเป็นใหญ่ให้เกียรติต่อกันและกันย่อมจะเติมเต็มชีวิตของบุคคลให้มีความสุขได้

- อุตตรทิส แปลว่า ทิศเบื้องซ้าย ได้แก่ มิตรสหายสำหรับมิตรสหายนั้นเป็นบุคคลที่คบค้าสมาคมกันมาตั้งแต่เด็กจนโตหรือทำงานร่วมกัน เป็นผู้ที่ยคอยช่วยเหลือให้เราข้ามพ้นอุปสรรคและภัยอันตรายต่าง ๆ ในเวลาเดียวกันก็ยังเป็นกำลังสนับสนุนให้เราสามารถบรรลุความสำเร็จอีกด้วย

- เหมฐิมทิส แปลว่า ทิศเบื้องล่าง ได้แก่ ทีมงาน คนรับใช้ หรือลูกน้องซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการทำงานในโลกปัจจุบันที่จะต้องมียังมีทีมงาน เจ้านาย ลูกน้องที่คอยช่วยเหลือหรือทำงานร่วมกันให้เกิดความสำเร็จ ทิศเบื้องล่างนี้เอง ที่คอยเป็นฐาน เป็นกำลัง เป็นที่มาแห่งทรัพย์สินเงินทอง สำหรับเอามาใช้เป็นกองเสบียงในการหล่อเลี้ยงชีวิตของเรา

- อูปริมทิส แปลว่า ทิศเบื้องบน ได้แก่ สมณะ พราหมณ์ หรือบุคคลผู้ที่เรานับถือ โดยปกติบุคคลทั่วไปย่อมจะมีการนับถือศาสนาเพื่อเป็นที่พึ่งทางใจ โดยเฉพาะชาวพุทธนั้น ก็จะมีพระภิกษุสงฆ์เป็นผู้นำทางจิตใจ เพราะเป็นผู้ที่คอยแนะนำทางธรรมให้บุคคลได้ก้าวเดิน เป็นผู้ชี้ทิศแนะนำทางศีลธรรม ฉะนั้น การดูแลอุปถัมภ์บุคคลผู้ที่เรา นับถือย่อมจะนำความสุขมาให้

แนวคิดการอยู่ร่วมกันตามหลักทิส ๖ ดังกล่าว จะเห็นได้ว่า เป็นกระบวนการจัดการเพื่อคุ้มครองชีวิตที่ตีร่วมกัน บุคคลที่เป็นทิศเบื้องหน้าย่อมเป็นเสมือนกัลยาณมิตรคอยแนะนำสั่งสอนให้บุคคลที่ตามมาทีหลังได้มีแนวคิด วิธีการที่เอื้อต่อการดำรงชีวิตของตนเอง ฉะนั้น แนวคิดการอยู่ร่วมกันในทางศาสนาพุทธนั้นจึงเกิดจากการทำหน้าที่ของบุคคลและสังคมเริ่มจากหน่วยที่เล็กที่สุดคือครอบครัวก่อนที่จะขยายไปในสังคมเพื่อให้เกิดการจัดการและคุ้มครองชีวิตที่ตีร่วมกัน

(๓) การพัฒนาสังคมที่ยั่งยืน

การที่มนุษย์จะมีความสุขสมบูรณ์ได้นั้น การมีความสุขทางจิตใจเป็นสิ่งที่มีความสำคัญเป็นการอย่างยิ่ง ในทางพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงพัฒนาการของสังคมไว้ในคัมภีร์อัคคัญญสูตรซึ่งมีเนื้อหาโดยสรุปว่า เมื่อมนุษย์มีความปรารถนาที่จะดำรงชีวิตร่วมกันจึงได้กระทำกิจการใหญ่เพื่อตอบสนองความต้องการทางด้านกายและจิตใจ มารวมตัวกันเป็นสังคม เป็นหมู่คณะ เพื่อช่วยเหลือดูแลกันและกัน โดยมีข้อตกลงร่วมกันว่าจะประพฤติ ปฏิบัติในสิ่งที่ประ โยชน์ร่วมกัน ต่อมาบุคคลบางพวก บางหมู่ ได้มีการละเมิดในข้อตกลง ละเมิดกติกากฎของหมู่ชน เช่น ทำลายชีวิตและทรัพย์สิน มีการโกหกหลอกลวงว่าร้ายซึ่งกันและกันด้วยความโลภ ความโกรธ ความหลง ตัณหา มาณะ ทิฐิ ซึ่งเป็นพื้นฐานตามธรรมชาติมนุษย์ที่เกิดจากสิ่งเร้าทั้งภายในและภายนอก เมื่อบุคคลและสังคมเดือดร้อนเพราะการกระทำของบุคคลบางกลุ่มจึงทำให้มีการแสวงหาระเบียบกฎเกณฑ์ กติกาที่

จะทำให้คนอยู่ร่วมกันอย่างเหมาะสม ต่อมาจึงสมมติให้มีกษัตริย์ มีผู้ปกครอง และมีกระบวนการ เพื่อให้คนในสังคมนั้นดำรงอยู่ร่วมกันอย่างสันติ เป็นประโยชน์เกื้อกูลต่อการพัฒนาคน และหากยังมีการล่วงละเมิดกฎเกณฑ์ที่เป็นข้อตกลงร่วมกันจึงให้มีการลงโทษทางสังคม เพื่อให้สังคมและบุคคล ดำรงชีวิตที่ดีต่อไปได้ โดยในตอนสุดท้ายของพระสูตรเรื่องนี้ พระพุทธองค์ได้ตรัสถึงความแตกต่างของ มนุษย์ว่า เกิดขึ้นเพราะการกระทำและความประพฤติเท่านั้น ชาตีกำเนิดไม่ใช่เครื่องบ่งชี้ถึงความดี และเลวของมนุษย์ได้และหมู่สัตว์เหล่านั้นจะดีเลวก็ด้วยการกระทำของตนเองเป็นไปตามอำนาจแห่ง การกระทำ^๖

แนวความคิดการพัฒนาศิลปะและสังคมจึงเกิดขึ้นโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ “สังคมมีการจัดการ และคุ้มครองชีวิตที่ดีร่วมกัน” มีการพัฒนาศิลปะเพื่อให้เป็นผู้ที่มีการฝึกฝนตนเอง เป็นสมาชิกที่ดีของ สังคม มีอิสระจากเครื่องผูกมัดทั้งหลายอันเป็นกิเลสภายในของตนเอง มีการพัฒนาคนและสังคม เพื่อให้ระบบในสังคมมีความเกื้อกูลต่อการพัฒนาคน เป็นสังคมแห่งกาลยาณมิตรที่คอยส่งเสริมการ พัฒนาคนให้มีความพร้อมทั้งด้านร่างกาย จิตใจ และปัญญา ให้บุคคลมีความสุขบนพื้นฐานของความ มนุษย์ และพัฒนามนุษย์ไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

๒) อรรถลักษณะทางพระพุทธศาสนา

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงลักษณะแห่งพระพุทธศาสนาว่า เป็นไปเพื่อ การพัฒนาศิลปะและสังคมว่ามีลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์สำคัญทางพระพุทธศาสนา ๑๕ ประการ คือ^๗

(๑) พระพุทธศาสนามีคำสอนเป็นกลาง ปฏิบัติสายกลาง มิให้ดำเนินการไปในสิ่งสุดโต่งที่ จะทำให้เกิดความเดือดร้อนเสียหายให้ดำเนินการตามหลักมัชฌิมาปฏิปทา

(๒) พระพุทธศาสนามีหลักการเป็นสากล สอดคล้องกับศีลธรรมสากล เช่น การละเว้น ความชั่ว การทำความดี การมีศีล ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่โกหกหลอกลวง เป็นต้น

(๓) พระพุทธศาสนาถือสำคัญทั้งสาระและรูปแบบ มีพระธรรมวินัยเป็นเครื่องกำกับ โดย ให้ความสำคัญกับการพัฒนาศิลปะและระบบ ให้ความสำคัญทั้งการปฏิบัติทางกาย วาจา ใจ

(๔) พระพุทธศาสนาเป็นกรรมวาท กิริยวาท วิริยวาท โดยมุ่งสอนเรื่องกรรมและผลของ กรรม ให้กระทำด้วยความเป็นเหตุและผล ในขณะเดียวกันก็ให้มีความขยันหมั่นเพียรในการประกอบ กิจที่เป็นกุศล

(๕) พระพุทธศาสนาเป็นวิภาษวาท โดยมีหลักการที่จำแนกแยกออกไปด้วยเหตุและผล มุ่งสู่การสร้างสิ่งที่เป็นจริงแท้ ประกอบด้วยประโยชน์

^๖ ที.ปา.๑๑/๖๓/๗๑-๘๘.

^๗ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), ลักษณะแห่งพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: เจริญติ่มนังค การพิมพ์, ๒๕๕๘), หน้า ๖-๖๓.

(๖) พระพุทธศาสนามุ่งสู่อิสรภาพ คือ ความเป็นอิสระจากกิเลส เครื่องเศร้าหมองภายในจิตใจและมุ่งต่ออิสรภาพภายนอกที่จะอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

(๗) พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งปัญญา ให้ความสำคัญกับการพัฒนาปัญญาของบุคคลในการที่จะดำรงชีวิตอย่างเหมาะสม พอเพียง

(๘) พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่สอนหลักอนัตตา เพื่อการเข้าถึงความจริงของธรรมชาติที่มาจากการเชื่อมโยงของสรรพสิ่ง เป็นขำเฝือของชีวิตเพื่อลดอัตตาตนตัวของตนเอง

(๙) พระพุทธศาสนาสอนให้มองตามเหตุปัจจัย โดยมองว่าทุกสรรพสิ่งล้วนเป็นเหตุปัจจัยของกันและกันตามหลักอิทัปปัจจยตาและปฏิจจสมุปบาท

(๑๐) พระพุทธศาสนาเชื่อว่ามนุษย์ประเสริฐด้วยการพัฒนา มองว่าในบรรดาหมู่มนุษย์ผู้ที่ฝึกหัดดีแล้วย่อมเป็นผู้ประเสริฐซึ่งประเสริฐด้วยการเรียนรู้และการปฏิบัติตนตามหลักไตรสิกขา

(๑๑) พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการศึกษา เพื่อส่งเสริมให้บุคคลเรียนรู้และมีการปฏิบัติด้วยตนเองตามหลักมรรคมืองค์ ๘ ให้เรียนรู้เพื่อความเบิกบานตลอดชีวิต

(๑๒) พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญทั้งแก่ปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก คือ ให้ตระหนักถึงวิธีคิดของตนเองตามหลักโยนิโสมนสิการและการเรียนรู้จากกัลยาณมิตรบุคคลภายนอกหรือเรียกว่า ปรโตโฆสะ ทั้งสองอย่างนั้นเป็นปัจจัยเพื่อเกื้อกูลต่อการดำรงอยู่ของบุคคลและสังคม

(๑๓) พระพุทธศาสนาให้ต้นตัวด้วยความไม่ประมาท โดยกล่าวถึงว่า บรรดารอยเท้าทั้งหลายย่อมลงในรอยเท้าช้าง บรรดาธรรมทั้งปวงย่อมรวมลงในความไม่ประมาท ดังนั้นความไม่ประมาทจึงเป็นหลักปฏิบัติที่สำคัญของการดำรงชีวิต

(๑๔) พระพุทธศาสนาเห็นทุกข์แต่เป็นสุข โดยมองว่าชีวิตมนุษย์นั้นมีความทุกข์แต่สามารถดำรงอยู่อย่างมีความสุขได้ ด้วยการปฏิบัติตามธรรมและหน้าที่ของตนเองให้ดีพร้อม

(๑๕) พระพุทธศาสนามุ่งประโยชน์สุขเพื่อมวลชน ดังที่คราวพระพุทธองค์ส่งพระสาวกไปประกาศพระศาสนาที่ว่า “พวกท่านจงเที่ยวจาริกไปเพื่อประโยชน์และความสุขของคนหมู่มาก” การปฏิบัติเพื่อให้เกิดประโยชน์และความสุขจึงเป็นหลักการที่สำคัญ

จากลักษณะสำคัญของพระพุทธศาสนาดังกล่าว สามารถนำมาประมวลเพื่อให้เห็นเป็นหลักการสำคัญของพระพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนาสังคมใน ๙ ประการ ดังนี้

(๑) หลักแห่งปัญญา

พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับปัญญาเป็นอย่างยิ่ง เพราะนำไปสู่การเข้าใจตนเอง สังคม จนถึงการหลุดพ้นจากวัฏฏะสงสาร หลักปัญญานั้นเป็นองค์ประกอบที่สำคัญใน “ไตรสิกขา”^๔

^๔ พุ.ธ.๒๕/๓๐/๕๑.

คือ ศิล สมาธิ และปัญญา กล่าวคือ ไตรสิกขา เป็นเครื่องนำพาไปสู่การพัฒนาบุคคลเพื่อการบรรลุเป้าหมายของคุณภาพของชีวิต โดยองค์ประกอบของไตรสิกขา คือ

ศีล เป็นขบวนการระเบียบปฏิบัติ (วินัย) เพื่อให้เกิดวาจาชอบ การกระทำชอบ และการประกอบอาชีพชอบเป็นแนวทางและกรอบที่กำกับการกระทำหรือการประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ในการที่จะไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่นให้เดือดร้อน ผู้ที่มีศีลย่อมจะประกอบกิจกรรมที่เป็นไปเพื่อรักษาชีวิต รักษาทรัพย์ รักษาครอบครัว รักษาสุขภาพหรือมิตรภาพ และรักษาสติปัญญาแห่งตน

สมาธิ เป็นขบวนการฝึกอบรมจิตเพื่อให้จิตใจผ่องใส เบิกบาน เป็นหนึ่งเดียวเหมาะสมกับการงาน เป็นการพัฒนาจิตสำนึกที่ดีเพื่อให้เกิดความเพียรชอบ การระลึกรู้ชอบ และมีจิตสำนึกที่ชอบและเป็นขบวนการเพื่อให้จิตมีความสมดุล เกื้อหนุนให้สิ่งที่รับเข้ามาในชีวิตดำเนินไปด้วยความดีงามจนเข้าถึงการหลุดพ้นจากอำนาจของกิเลสพื้นฐานทั้งปวง

ปัญญา เป็นขบวนการทางความรู้ เป็นวิธีการอบรมศึกษาเพื่อให้เกิดวิชาความรู้และปัญญา ซึ่งจะยังผลให้เกิดมีทัศนคติ ความเชื่อ ค่านิยมที่ถูกต้อง มีความดำริตรองที่ชอบปัญญาเป็นตัวควบคุมกำหนดการรับชนิดต่าง ๆ เข้าสู่ชีวิต หากบุคคลประกอบด้วยปัญญาย่อมรักษาตนได้ มองเห็นสิ่งต่างๆ ตามความเป็นจริง ในทางการพัฒนาสังคมตามแนวพระพุทธศาสนานั้นมุ่งเน้นการพัฒนาสติปัญญาของบุคคล ให้มีปัญญารู้เท่าทันกับการบริโภคและใช้ประโยชน์ เพื่อการการผลิตและการบริโภคด้วยปัญญามุ่งเน้นความไม่ยึดมั่นถือมั่น ไม่เน้นประโยชน์ส่วนตน ใช้ปัญญาเป็นวิถีแห่งการผลิตและการบริโภค ปัญญาจึงเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญหรือเรียกว่าปัญญานิยม

(๒) หลักแห่งอหิงสธรรม

คือ การไม่เบียดเบียนตนเอง ผู้อื่น และสรรพสิ่งให้เดือดร้อน หลักธรรมนี้ปรากฏในหลักศีล ๕ ที่ส่งเสริมให้ปฏิบัติเพื่อมิให้เบียดเบียนซึ่งกันและกัน ให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติ และในหลักทศพิธราชธรรม ๑๐^๔ ประการ ซึ่งเป็นธรรมของพระราชาภิษัตริย์ที่พระเจ้าแผ่นดินควรประพฤติปฏิบัติเป็นคุณธรรมของผู้ปกครองบ้านเมือง หรือการมีธรรมาภิบาลของนักปกครอง ประกอบด้วย

ทาน การให้ คือ สละทรัพย์สิ่งของ บำรุงเลี้ยง ช่วยเหลือประชาราษฎร์ และบำเพ็ญสาธารณประโยชน์

ศีล คือ ความประพฤติดีงาม คือ สำรวมกายและวจีหวาร ประกอบแต่การสุจริต รักษา กิตติคุณ ให้ควรเป็นตัวอย่าง และเป็นทีเคารพนับถือของประชาราษฎร์ มิให้มีข้อที่ใครจะดูแคลน

ปริจจาคะ การบริจาค คือ เสียสละความสุขสำราญ เป็นต้น ตลอดจนชีวิตของตน เพื่อประโยชน์สุขของประชาชน และความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง

^๔พ.ชา. ๒๘/๒๔๐/๘๖.

อาชชวะ ความซื่อตรง คือ ซื่อตรงทรงสัตย์ไว้มารยา ปฏิบัติภารกิจโดยสุจริต มีความจริงใจ ไม่หลอกลวงประชาชน

มัททวะ ความอ่อนโยน คือ มีอัธยาศัย ไม่เย่อหยิ่งหยาบคายกระด้างถื่อองค์ มีความงามสง่าเกิดแต่ท่วงทีกิริยาสุภาพนุ่มนวล ละมุนละไม ให้ความรักภักดี แต่มีขาคายำเกรง

ตปะ การเผากิเลสตัณหา มิให้เข้ามาครอบงำอำยัจิต ระวังยับยั้งข่มใจได้ ไม่ยอมให้หลงใหลหมกมุ่นในความสุขสำราญและความปรนเปรอ มีความเป็นอยู่สม่ำเสมอ หรืออย่างสามัญมุ่นมันแต่จะบำเพ็ญเพียร ทำกิจให้บริบูรณ์

อ๊กโกระ ความไม่โกรธ คือ ไม่กริ้วกราด ลุอำนาจความโกรธ จนเป็นเหตุให้วินิจฉัยความและกระทำการต่างๆ ผิดพลาดเสียธรรม มีเมตตาประจําใจไว้ระงับความเคืองชุ่น วินิจฉัยความและกระทำการด้วยจิตอันราบเรียบเป็นตัวของตนเอง

อวิหิงสา ความไม่เบียดเบียน คือ ไม่บีบบั่นกดขี่ เช่น เก็บภาษีขูดรีด หรือ เกณฑ์แรงงานเกินขนาด ไม่หลงระเริงอำนาจ ขาดความกรุณา หาเหตุเบียดเบียนลงโทษอาชญาแก่ประชาราษฎร์ผู้ใด เพราะอาศัยความอาฆาตเกลียดชัง

ขันติ ความอดทน คือ อดทนต่องานที่ตรากตรำ ถึงจะลำบากกายนำเหนื่อยหน่ายเพียงไรก็ไม่ท้อถอย ถึงจะถูกยั่วถูกหยันด้วยคำเสียดสีถากถางอย่างไรก็ไม่หมัดกำลังใจ ไม่ยอมละทิ้งกรณีย์ที่บำเพ็ญโดยชอบธรรม

อวิโรธนะ ความไม่คลาดธรรม คือ วางองค์เป็นหลักหนักแน่นในธรรม คงที่ไม่มีมีความเอนเอียงหวั่นไหวเพราะถ้อยคำที่ตีร้าย ลากสักการะ หรืออัญฐานรณณ์ อัญฐานรณณ์ใด ๆ สติมั่นในธรรม ทั้งส่วนยุติธรรม คือ ความเที่ยงธรรม ก็ดี นิติธรรม คือ ระเบียบแบบแผนหลักการปกครอง ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม ก็ดี ไม่ประพฤติให้เคลื่อนคลาดวิบัติไป^{๑๐}

หลักอหิงสาในทางการพัฒนาสังคมนั้น มุ่งเน้นการไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น มุ่งเน้นการดำเนินชีวิตไปตามทางสายกลาง ให้จัดการต่อสิ่งต่าง ๆ อย่างเกื้อกูลและสมดุล ไม่เน้นประโยชน์ส่วนตนเป็นหลัก ซึ่งนำไปสู่การแข่งขันแย่งชิงจนเป็นการเบียดเบียนตนเองและผู้อื่นและทำลายสิ่งแวดล้อม

(๓) หลักแห่งความไม่ประมาท (อัปมาทธรรม)

ความไม่ประมาท คือ ความเป็นอยู่อย่างไม่ขาดสติหรือความเพียรที่มีสติเป็นเครื่องเร่งเร้าและควบคุม ได้แก่ การดำเนินชีวิตโดยมีสติเป็นเครื่องกำกับความประพฤติปฏิบัติและการกระทำทุกอย่าง ระมัดระวังตัว ไม่ยอมมถล่าไปในทางเสื่อม แต่ไม่ยอมพลาดโอกาสสำหรับความดีงามและความ

^{๑๐} พระพรหมคุณาภรณ์, พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๘, (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์การพิมพ์, ๒๕๕๓), หน้า ๒๓๔.

อันจะต้องรับผิดชอบ ไม่ยอมปล่อยปละละเลย การทำการด้วยความจริงจัง รอบคอบและรวดเร็ว เร็วไปโดยพระพุทธรองค์กล่าวถึงความไม่ประมาทว่า “ภิกษุทั้งหลาย เมื่อดวงอาทิตย์อุทัยอยู่ ย่อมมีแสงอรุณขึ้นมาก่อนเป็นบุพนิมิต ฉันทใด ความถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท ก็เป็นตัวนำ เป็นบุพนิมิต แห่งการเกิดขึ้นของอารยอัชฎางคิกมรรค แก่ภิกษุ ฉันทนั้น...ธรรมเอกที่มีอุปการะมาก เพื่อการเกิดขึ้น แห่งอารยอัชฎางคิกมรรคที่ยังไม่เกิด ก็เกิดขึ้น ที่เกิดขึ้นแล้ว ก็เจริญบริบูรณ์ เหมือนอย่างความถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาทนี้เลย..” ความไม่ประมาทในทางการพัฒนาสังคม หมายถึง การเตรียมความพร้อม ระมัดระวัง ปรับปรุงส่วนที่บกพร่อง เพิ่มพูนความรู้ที่เกี่ยวข้องพร้อมรับกับสถานการณ์ที่ต้องเปลี่ยนแปลงไป ดังนั้น ในการดำเนินกิจกรรมใด ๆ เกี่ยวการดำรงอยู่และการพัฒนาจะต้องกระจายความเสี่ยง มีการบริหารความเสี่ยงที่เหมาะสม ไม่มัวเมาในการใช้ชีวิตด้วยหลักความไม่ประมาท

(๔) หลักสัมมาอาชีวะ

หลักสัมมาอาชีวะ คือ การประกอบอาชีพสุจริต ดีงาม ถูกต้องตามครรลองครองธรรม ปรากฏอยู่ในมรรคมีองค์ ๘ หลักธรรมที่สำคัญของพระพุทธศาสนา ประกอบด้วย

สัมมาทิฐิ มีปัญญาเห็นชอบ หมายถึง ปฏิบัติตนอย่างเหมาะสมตามความเป็นจริงด้วยสติและปัญญา

สัมมาสังกัปปะ ดำริชอบ หมายถึง การใช้สมองความคิดพิจารณาแต่ในทางกุศลหรือความดีงาม ไม่หลุมหลงมัวเมาในสิ่งไม่ดี

สัมมาวาจา เจรจาชอบ หมายถึง การพูดต้องสุภาพ แต่ในสิ่งที่สร้างสรรค์ดีงาม ไม่พูดเพื่อจ้อไร้สาระ

สัมมากัมมันตะ ความประพฤติชอบ หมายถึง การประพฤติดีงาม อยู่ในทำนองคลองธรรม

สัมมาอาชีวะ การมีอาชีพชอบ หมายถึง การทำมาหากินอย่างสุจริตชน ไม่คดโกง ไม่เอาเปรียบหรือเบียดเบียนผู้อื่น

สัมมาวายามะ การมีความมานะชอบ หมายถึง ความอุตสาหะ มีความพยายาม มีความอดทนต่อการปฏิบัติงานใด ๆ

สัมมาสติ การมีสติชอบ หมายถึง การมีสติ ใช้สติอยู่ตลอดเวลา ไม่ทำจิตให้เลื่อนลอย ดำรงอยู่ด้วยความรู้ตัวอยู่เป็นปกติ

สัมมาสมาธิ การมีสมาธิชอบ หมายถึง การฝึกจิตให้สงบและตั้งมั่น เพื่อให้ปราศจากกิเลสและนิวรณ์อยู่เสมอ หลักสัมมาทิฐิ

การพัฒนาสังคมโดยนัยนี้เน้น มุ่งเน้นการส่งเสริมการประกอบอาชีพสุจริต ซื่อสัตย์ ไม่ประกอบอาชีพที่หลอกลวง บีบบังคับขู่เข็ญ เบียดเบียนผู้อื่นหรือทำลาย สิ่งมีชีวิตและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งไม่ประกอบอาชีพ ๕ ประเภท ได้แก่ การขายอาวุธ การค้าขายมนุษย์ การค้าขายสัตว์ การค้า

ขายน้ำเมาและสารเสพติด การค้าขายยาพิษ เช่น ยาฆ่าแมลง สารเคมีต่าง ๆ ซึ่งจะมีผลย้อนกลับมาทำลายมนุษย์และสิ่งแวดล้อม รวมทั้ง การไม่ดำเนินการผลิตการบริโภคหรือการดำเนินการทางธุรกิจที่มากเกินไปจนสิ้นเปลืองทรัพยากรธรรมชาติและทำลายระบบนิเวศ

(๕) หลักแห่งการพึ่งตนเอง

หลักแห่งการพึ่งตนเอง เป็นหลักการสำคัญของพระพุทธศาสนาที่ต้องการพัฒนาบุคคลให้เกิดการพึ่งพาตนเอง มีคุณธรรมอันทำให้ตนเป็นที่พึ่งได้ ซึ่งการพึ่งพาตนเองได้ในระยะยาวหรือเกิดการพัฒนายั่งยืนนั้นจะเป็นการพึ่งพาในเรื่องของความดีงาม โดยพระพุทธศาสนามีหมวดธรรมที่เรียกว่า นาถกรณธรรม ๑๐ ประการ คือ

ศีล คือ ความประพฤติดีงามสุจริต รักษาระเบียบวินัย มีอาชีพบริสุทธิ์

พาหุสัจจะ ความเป็นผู้ได้ศึกษาเล่าเรียนมาก มีความรู้ความเข้าใจลึกซึ้ง

กัลยาณมิตรตตา ความมีกัลยาณมิตรการคบคนดีที่ได้ที่ปรึกษา และผู้แนะนำสั่งสอนที่ดี

โสวจิตตตา ความเป็นผู้ว่าง่ายสอนง่าย รับผิดชอบต่อผล

กิงกรณียesu ทักขตา ความเอาใจใส่ช่วยขวนขวายในกิจใหญ่น้อยทุกอย่างของเพื่อนร่วมหมู่คณะ รู้จักพิจารณาไตร่ตรอง สามารถจัดทำให้สำเร็จเรียบร้อย

ธัมมกามตา ความเป็นผู้ใคร่ธรรม คือ รักธรรม ใฝ่ความรู้ใฝ่ความจริง รู้จักพูดรู้จักฟัง ทำให้เกิดความพอใจ นำร่วมปรึกษาสันทนา ชอบศึกษา ยินดีปรีดาในหลักธรรมหลักวินัยที่ละเอียดลึกซึ้งยิ่ง ๆ ขึ้นไป

วิริยารัมภะ ความขยันหมั่นเพียร คือ เพียรละความชั่ว ประกอบความดีมีใจแก่กล้าบากบั่นก้าวหน้า ไม่ย่อท้อ ไม่ทอดทิ้งธุระรวมทั้งการมีความเพียรในการประกอบกิจน้อยใหญ่ของตนเอง

สันตุฎฐี ความสันโดษ คือ ยินดี มีความสุขความพอใจด้วยปัจจัย ๔ ที่หามาได้ด้วยความเพียรอันชอบธรรมของตน

สติ ความมีสติ รู้จักกำหนดจดจำ ระลึกการที่ทำคำที่พูดไว้ได้ ไม่มีความประมาท

ปัญญา ความมีปัญญายิ่งรู้เหตุผล รู้จักคิดพิจารณา เข้าใจภาวะของสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง

นาถกรณธรรมนี้ มีข้อธรรมที่สำคัญในการส่งเสริมการพัฒนาบุคคลให้มีความสุข ความมั่นคงและยั่งยืน สามารถพึ่งพาตนเองได้ เช่น มีความขยัน คบคนดี มีความรู้ มีสติ ไม่ประมาท เป็นต้น ดังนั้น ในการพัฒนาบนพื้นฐานของการพึ่งพาตนเอง จึงมุ่งไปที่การสร้างที่พึ่งแห่งตน และความสามารถในการดำเนินกิจการต่างๆ ได้ด้วยตนเองเป็นการลดความเสี่ยงจากการพึ่งปัจจัยภายนอกที่ไม่สามารถควบคุมได้ ทำให้ลดปัญหาการมีอำนาจการต่อรองที่ไม่เท่าเทียมกันในสังคม เพื่อ

การพึ่งตัวเองได้จะลดการทำลายสิ่งแวดล้อมโดยมีความขยัน การเรียนรู้ การรู้จักคบคนดี มีความรู้ มีสติ ไม่ประมาทและมีปัญญาในการดำเนินการกิจการน้อยใหญ่ของตนเองและสังคม เป็นต้น

(๖) หลักแห่งความพอเพียง

หลักแห่งความพอเพียง หลักนี้มีปรากฏในหลักมรรคมืองค์ ๘ ซึ่งเรียกรวมว่า “มัชฌิมาปฏิปทา” หมายถึง ข้อปฏิบัติแบบทางสายกลาง ได้แก่ การไม่ยึดถือสิ่งสุดโต่ง ๒ ข้าง คือ การประกอบตนเองให้ลำบากเกินไป (อัตตกิลมถานุโยค) และการพัวพันในกามในความสุขสบาย (กามสุขัลลิกานุโยค) พระพุทธองค์ทรงกำหนดหลักทางสายกลางนี้ไว้ใน อริยมรรคมืองค์ ๘ แต่เมื่อย่นย่อแล้วเรียก “ไตรสิกขา” ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา “มัชฌิมาปฏิปทา” นับได้ว่าเป็นความสมดุล ความเหมาะสม ความเสมอ ความพอดี ซึ่งเป็นความประสานสอดคล้องกันระหว่างข้อปฏิบัติปลีกย่อยต่าง ๆ ที่มาประชุมกันร่วมกันทำงาน ข้อปฏิบัติต่าง ๆ ในพระพุทธศาสนาจะต้องมีสมตา คือ ความสมดุล ซึ่งเป็นความพอดีชนิดหนึ่ง หรือเป็นชื่อเรียก “สติ” อีกอย่างหนึ่ง เช่น ความสมดุลระหว่างวิริยะกับสมาธิ และความพอดีระหว่างศรัทธากับปัญญา โดยมีสติเป็นเครื่องควบคุม

นอกจากนี้ยังหมายถึง มัตตัญญูตา คือ ความรู้จักประมาณ หรือรู้จักพอดีในการปฏิบัติต่าง ๆ โดยทั่วไป หรือรู้จักพอดีที่เป็นหลักกลาง ๆ เช่น จะรับประทานอาหารก็ต้องมีความรู้จักประมาณ รู้จักพอดีในอาหาร ถ้ารับประทานอาหารไม่พอดีก็เกิดโทษแก่ร่างกาย แทนที่จะได้สุขภาพ แทนที่จะได้กำลัง ก็อาจจะเสียสุขภาพ และอาจจะทอนกำลังทำให้อ่อนแอลงไป หรือเกิดโรค เพราะฉะนั้นท่านจึงสอนให้มีความรู้จักประมาณในการบริโภค เรียกว่า โภชนมัตตัญญูตา การพัฒนาสังคมโดยนัยนี้ จึงมุ่งเน้นความพอดี ความพอเหมาะไม่มากหรือน้อยเกินไปจนเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ยึดหลักทางสายกลางและความไม่โลภ

(๗) หลักแห่งการแบ่งปันและความรับผิดชอบ

หลักการแบ่งปันและความรับผิดชอบนี้มีความสำคัญต่อการสร้างความเสมอภาคทางการบริโภคและการอยู่ร่วมกันด้วยปัญญามีปรากฏในหลักสังคหวัตถุ ๔ คือ

ทาน การเอื้อเฟื้อ แบ่งปัน

ปิยวาจา การพูดจาไพเราะ หรือการสื่อสารด้วยความเข้าใจ

อิตถจริยา การประพฤติประโยชน์ คือ ขวนขวายช่วยเหลือกิจการ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ ตลอดถึงช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมในทางจริยธรรม

สมานัตตตา ความมีตนเสมอ คือ ทำตนเสมอต้นเสมอปลาย ปฏิบัติสม่าเสมอกันในชนทั้งหลายและเสมอในสุขทุกข์โดยรวมรับรู้ร่วมแก้ไข ตลอดถึงวางตนเหมาะสมแก่ฐานะ ภาวะ บุคคล หลักการแบ่งปันนี้มุ่งเน้นการให้ คือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของตลอดถึงให้ความรู้และแนะนำสั่งสอนการพัฒนาสังคมโดยนัยนี้ หมายถึง การสร้างสังคมแห่งความเอื้อเฟื้อ

แบ่งปัน จัดสรรปันส่วนให้เหมาะสม และมีความรับผิดชอบต่อสิ่งที่ตนกระทำลงไป มีกระจายการแบ่งปันอย่างเหมาะสม และดำเนินการเพื่อให้สังคมที่ตนเองอาศัยอยู่มีการเจริญเติบโตไปพร้อมกัน

นอกจากนี้ การแบ่งปันและความรับผิดชอบนั้น ยังปรากฏในหลักโศกอาทิยะ ๕ คือ การยังประโยชน์ที่ควรถือเอาจากโศกทรัพย์หรือเหตุผลที่อริยชนควรยึดถือในการที่จะมีหรือแบ่งปันครอบครองโศกทรัพย์ ที่แสวงหามาได้ด้วยน้ำพักน้ำแรง ความขยันหมั่นเพียรของตนโดยทางสุจริตชอบธรรมแล้วโดยมีการแบ่งปันทรัพย์ออกเป็น ๔ ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ ๑ เลี้ยงตัว มารดาบิดา บุตรภรรยาและคนในปกครองทั้งหลายให้เป็นสุข

ส่วนที่ ๒ บำรุงมิตรสหายและผู้ร่วมกิจการงานให้เป็นสุข

ส่วนที่ ๓ ใช้ป้องกันภัยอันตราย

ส่วนที่ ๔ คือ ทำพลี ๕ อย่าง ได้แก่ ญาติพลี สงเคราะห์ญาติ อติถิพลี ต้อนรับแขกปุพพเปตพลี ทำบุญอุทิศให้ผู้ล่วงลับ ราชพลี บำรุงราชการด้วยการเสียภาษีอากร การมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคม เป็นต้น และเทวดาพลี การถวายเทวดาคือ สักการะบำรุงหรือทำบุญอุทิศสิ่งที่เคารพบูชาตามความเชื่อถือเช่น นักบวช นักพรต สัตว์เลี้ยง ธรรมชาติ และเทวดา เป็นต้น

สำหรับคนที่ยังมีความเชื่อถือในสิ่งเหล่านี้ พระพุทธศาสนาสอนเปลี่ยนแปลงเพียงให้เล็ก เช่น สรวงสังเวชเอาชีวิตบูชาขัยัญ หันมาบูชาขัยัญชนิดใหม่ คือ บริจาคทานและบำเพ็ญกุศลกรรมต่าง ๆ อุทิศไปให้แทน คือ มุ่งที่วิธีการอันจะให้สำเร็จประโยชน์เพื่อส่วนรวมตามหลักความรับผิดชอบต่อสังคม หลักแห่งการแบ่งปันและความรับผิดชอบนี้ มีความสำคัญต่อการพัฒนาระบบสังคมโดยรวม ถ้าบุคคล องค์กร และกลุ่มองค์กรต่าง ๆ มีความรับผิดชอบต่อสังคม รู้จักช่วยเหลือ แบ่งปัน เกื้อกูลต่อกันในสังคมทั้งในการบริโภค การผลิต การพัฒนาที่ยั่งยืน การคำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นต่อสังคม การใส่ใจถึงธรรมาภิบาล การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เป็นต้น สิ่งทั้งปวงนี้ ย่อมจะนำไปสู่การจัดการเพื่อบุคคลในสังคมที่เหมาะสม ดังนั้น หลักการแบ่งปันและความรับผิดชอบ จึงเป็นการดำเนินการทางสังคมที่ตั้งอยู่บนความสมดุลของสรรพสิ่ง

(๘) หลักแห่งความซื่อสัตย์สุจริต

หลักนี้มีปรากฏในหลักสุจริต ๓ ว่าด้วยการประพฤติดี ใน ๓ ด้าน คือ

กายสุจริต ทำสิ่งที่ดีงาม ถูกต้อง ประพฤติชอบด้วยกาย

วจีสุจริต ความสุจริตทางวาจา พูดสิ่งที่ดีงาม ถูกต้อง ประพฤติชอบด้วยวาจา

มโนสุจริต ประพฤติชอบทางใจ คิดสิ่งที่ดีงาม ถูกต้อง ประพฤติชอบด้วยใจ

โดยบุคคลสามารถปฏิบัติได้เหมาะสมตามทางแห่งกุศลกรรม เช่น ละเว้นการฆ่า การสังหาร การบีบคั้นเบียดเบียน มีเมตตา กรุณา ช่วยเหลือเกื้อกูล สงเคราะห์กันละเว้นการแย่งชิงลักขโมย และการเอารัดเอาเปรียบ เคารพสิทธิในทรัพย์สิน ของกันและกันละเว้นการประพฤติดีผิด ล่วงละเมิดในของรัก ของหวงของผู้อื่น ไม่ข่มเหงจิตใจ ทำลายลบลู่เกียรติ และวงศ์ตระกูลของกันละเว้น

การพูดเท็จ โทกหกหลอกลวง กล่าวแต่คำสัตย์ ไม่ตั้งใจพูดให้ผิดจากความจริง เพราะเห็นแก่ผลประโยชน์ใด ๆ ละเว้นการพูดส่อเสียด ยุยง สร้างความแตกแยก พูดคำที่ส่งเสริมสามัคคีไม่ละโมภ ไม่เพ่งเล็ง คิดหาทางเอาแต่ได้ คิดให้ คิดเสียสละ ทำใจเผื่อแผ่ไม่คิดมุ่งร้าย เบียดเบียน หรือเพ่งมองในแง่ที่จะทำลาย ตั้งความปรารถนาดี แผ่ไมตรีจิต มุ่งให้เกิดประโยชน์สุขแก่กันมีความเห็นถูกต้อง เป็นสัมมาทิฐิ เข้าใจในหลักกรรมว่า ทำดีมีผลดี ทำชั่วมีผลชั่ว รู้เท่าทันความจริง ที่เป็นธรรมชาติของโลก และชีวิต มองเห็นความเป็นไป ตามเหตุปัจจัยหลักความซื่อสัตย์สุจริตนี้ มีความสำคัญต่อการพัฒนาบุคคลและสังคมเป็นอย่างมาก ถ้าบุคคลและระบบทางธุรกิจประกอบด้วยความสุจริต โปร่งใส ดำเนินการพัฒนาระบบอย่างถูกต้อง เป็นธรรม การประกอบกิจกรรมต่างๆ ย่อมจะเกิดประโยชน์ทั้งต่อบุคคล สังคม ประเทศชาติ การดำเนินการในทางทุจริต คอร์รัปชั่น โกงกิน ฉ้อราษฎร์บังหลวง เป็นต้น ล้วนเป็นหนทางแห่งความล่มสลายของบุคคลและสังคม ดังนั้น การดำรงอยู่ด้วยความถูกต้อง เป็นธรรมทางกาย วาจา และใจ ทั้งในการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ มีความละเอียดและเกรงกลัวต่อการทำความผิดหรือมีหิริโอตตปละ จึงเป็นแนวทางแห่งการพัฒนาที่ยั่งยืน

(๙) หลักแห่งศานติสุขหรือความสุข

พระพุทธศาสนามองว่า ชีวิตของมนุษย์นั้นจะต้องมีการพัฒนาใน ๔ ด้าน คือ การพัฒนา ด้านกาย ศีล จิต และปัญญา ถ้าบุคคลพัฒนาใน ๔ ด้านแล้วย่อมจะได้ความสุขหรือความเจริญตาม การพัฒนาของชีวิตหรือย่อมจะมีความสุขใน ๔ ระดับ

ความสุขทางกาย (Physical) ได้แก่ ร่างกายที่แข็งแรง สมบูรณ์ ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ และมีสิ่งแวดล้อมภายนอกที่ดี สะอาด ปลอดภัย เช่น มีน้ำสะอาด อากาศบริสุทธิ์ ป่าไม้สมบูรณ์ สวยงาม ที่อยู่อาศัยสะอาด ไม่มีขยะมูลฝอยเน่าเหม็น อาหารสะอาดถูกหลักอนามัย เป็นต้นผู้ที่มีความสุขด้านนี้เรียกว่า “ภาวิตกายบุคคล” หรือบุคคลผู้มีกายเจริญแล้ว

ความสุขทางสังคมหรือศีล (Moral) ได้แก่ มีสิ่งแวดล้อมทางสังคมที่ดี มีคุณภาพ มีคุณธรรม จริยธรรมมีการจัดการเพื่อความสุขความเจริญของบุคคลในสังคม ปราศจากการเบียดเบียน ชิงกันและกันผู้ที่มีความสุขด้านนี้เรียกว่า “ภาวิตศีลบุคคล” บุคคลผู้มีศีลเจริญแล้ว

ความสุขทางจิตใจ (Emotional) ได้แก่ มีส่วนประกอบทางด้านคุณธรรมความดีงามทั้งหลายภายในจิตใจ ได้แก่ ความมีเมตตากรุณา ความขยันหมั่นเพียร อดทน มีสมาธิ และสดชื่น เบิกบาน เป็นสุข ผ่องใส เป็นต้นผู้ที่มีความสุขด้านนี้เรียกว่า “ภาวิตจิตบุคคล” บุคคลผู้มีจิตใจเจริญแล้ว

ความสุขทางปัญญา (intellectual) ได้แก่ มีสติปัญญา ความเชื่อ ความรู้ ความนึกคิด ความเห็น ความเข้าใจชีวิตและโลกอย่างถูกต้อง ตามความเป็นจริง สามารถอยู่กับความเป็นจริงของโลกและชีวิตได้อย่างปกติสุขและอย่างเข้าใจ ผู้ที่มีความสุขด้านนี้เรียกว่า “ภาวิตปัญญาบุคคล” บุคคลผู้มีปัญญาเจริญแล้วบุคคลผู้ที่ฝึกฝนตนเองตามหลักภาวนาทั้ง ๔ ประการนี้ ย่อมได้รับความสุขทั้งที่เป็นโลกียะสุขหรือเป็นความสุขที่เกิดจากกิเลสความทุกข์ของสัตว์และมนุษย์ผู้เสพยาคุณ ๕

ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ที่น่าปรารถนา น่ารักใคร่ น่าชอบใจ ที่เกี่ยวข้องกับวัตถุธรรมทั้งหลาย ที่มีลักษณะเปลี่ยนแปลงได้ง่าย มิใช่ความสุขที่แท้จริง เป็นความสุขเพียงชั่วคราวและจะต้องแสวงหา สิ่งแปลกใหม่อยู่ร่ำไปและยอมเข้าถึงโลกุตระสุข ได้แก่ ความสุขที่เกิดจากความสิ้นไปแห่งกิเลส ตัณหาเป็นความสุขที่สัมพันธ์กับความรู้สึทางจิตใจและปัญญาที่รู้จักจริง มีลักษณะสงบและดำรงอยู่ที่ยาวนาน เป็นความรู้สึกบรมสุขหรือภาวะแห่งการปล่อยวางไม่ยึดติดในตัวตน เรียกว่าเป็นความสุขของผู้ประพาศธรรมหรือพระอรหันต์ อันได้แก่ นิพพาน อันเป็นความสุขอย่างยิ่ง

๓) การอยู่ร่วมกันตามหลักพระพุทธศาสนา

การส่งเสริมการอยู่ร่วมกันตามหลักพระพุทธศาสนา มองว่า การอยู่ร่วมกันและการพัฒนา สังคมวิถีพุทธเป็นกระบวนการที่เกื้อกูลต่อการพัฒนามนุษย์ กล่าวคือ มนุษย์จะต้องมีการพัฒนาตนเอง ให้มีสัมมาทิฐิ โดยจะต้องมีปัจจัยที่เกื้อกูล ๒ ประการ คือ หลักปรโตโฆสะและโยนิโสมนสิการ

คำว่า ปรโตโฆสะ แปลว่า เสียงพร่ำสอนจากผู้อื่น หมายถึง การกระตุ้นหรือชักจูงจาก บุคคลและสังคมภายนอก เช่น การแนะนำสั่งสอน การถ่ายทอด การให้ข้อมูลข่าวสาร การเรียนรู้จาก ผู้อื่น โดยเฉพาะส่วนที่ดึงามถูกต้องซึ่งเป็นความรู้หรือคำแนะนำจากบุคคลที่กัลยาณมิตรในระบบ สังคมนั้น^{๑๑}

ความเป็นผู้มีกัลยาณมิตรนั้น มีลักษณะสำคัญ คือ เป็นบุคคลที่มีศรัทธา มีศีล มีสุตะ คือ เป็นพหูสูต มีจาคะและปัญญา การคบหาบุคคลหรือสังคมเช่นนั้น ย่อมนำพาบุคคลไปสู่การพัฒนา ตนเองให้เข้าถึงความดีงามตามหลักการที่ดีของสังคมนั้นหลักปรโตโฆสะนี้ถือว่าเป็นปัจจัยภายนอกที่ ก่อให้เกิดการเรียนรู้ของบุคคลเช่น ผู้ที่เป็นบิดา มารดา ครู อาจารย์ นับว่าเป็นกัลยาณมิตรที่คอย แนะนำสั่งสอนให้เกิดทัศนคติ มุมมองที่ดีต่อการพัฒนาบุคคลและสังคม ส่วนคำว่า โยนิโส มนสิการ หมายถึง การใช้ความคิดถูกวิธีของบุคคล คือ การกระทำภายในใจโดยละเอียดถี่ถ้วน คิด พิจารณาถึงสิ่งทั้งหลายด้วยความเป็นเหตุเป็นผล พิจารณาสืบค้นถึงต้นเค้า สวหาเหตุจนตลอดสาเหตุ ต้นทาง แยกแยกพิเคราะห์ด้วยปัญญาที่คิดเป็นระเบียบและโดยอุบายวิธีให้เห็นสิ่งนั้นๆ ตามสภาพ ความเป็นจริงและความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย หลักโยนิโสมนสิการนี้ ถือว่าเป็นปัจจัยภายในของ บุคคลที่จะทำให้บุคคลได้รู้จักคิด รู้จักพิจารณาด้วยตนเองอย่างถูกวิธี มีความคิดของตนอย่างอิสระ สามารถมองเห็นสิ่งต่างๆ ตามความเป็นจริง นำไปสู่สัมมาทิฐิ และเข้าถึงความเป็นจริงของสรรพสิ่ง

แนวคิดพื้นฐานของการพัฒนาสังคมตามหลักพระพุทธศาสนานั้น มุ่งเน้นการส่งเสริมให้ บุคคลและสังคมเป็นกัลยาณมิตรต่อกันมีกระบวนการพัฒนาทางศีล สมาธิ ปัญญา ไปสู่การงดเว้นจาก การทำบาป การทำกุศลให้ถึงพร้อม และการพัฒนาจิตใจ โดยมีเป้าหมายหลัก คือ “การจัดการและ

^{๑๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย**, พิมพ์ครั้งที่ ๓๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พลีธัมม์, ๒๕๕๕), หน้า ๕๖๓-๕๖๔.

คุ้มครองชีวิตที่ตีรวมนั้น” ซึ่งกระบวนการพัฒนาสังคมนั้นจะประกอบด้วยการพัฒนาขั้นพื้นฐาน คือ กายภาวนา (การพัฒนาสภาพแวดล้อมทางกายภาพ การพัฒนากายให้แข็งแรง) ศิลภาวนา (การพัฒนาด้านพฤติกรรมให้ทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์เกื้อกูลไม่เบียดเบียนทำลายหรือทำร้ายซึ่งกันและกัน ทั้งต่อชีวิตและทรัพย์สิน) จิตใจภาวนา (การพัฒนาด้านจิตใจให้เกิดความพอใจ มีสมรรถนะพร้อมที่จะกระทำความดีงามให้กับชีวิตและสังคม) และปัญญาภาวนา (การพัฒนาด้านปัญญา เพื่อให้เกิดความรู้เท่าทันกับสิ่งต่างๆ ตามความเป็นจริง ไม่ติดอยู่กับอวิชชา คือ ความรู้ไม่จริงหรือรู้เพียงอย่างเดียวหนึ่งและอนุমানว่าสิ่งนั้นจะเป็นเช่นนั้น) แนวคิดการพัฒนาสังคมตามแนวพระพุทธศาสนานี้ให้ความสำคัญกับ “การพัฒนาคน” และ “การพัฒนาระบบที่เกื้อกูล” ที่หมายถึงการพัฒนาสังคมแห่งกาลยามิตรเพื่อให้บุคคลและสังคมมีความเกื้อกูลต่อกัน มีการแบ่งปันความสุข และการสร้างสรรค์ความดีงามภายใต้การเข้าใจถึงหลักความจริงของสรรพสิ่ง

นอกจากนี้พระพุทธศาสนายังมองผลสุดท้ายหรือเป้าหมายของการดำรงอยู่อย่างมีความสุข ซึ่งเกิดจากความเข้าใจในการทำงาน มีความพึงพอใจในการดำรงชีวิตที่มีคุณภาพ ไม่แสวงหาจนเกินไป ใช้จ่ายอย่างเหมาะสม พอเพียง ไม่ฟุ่มเฟือยและฝืดเคืองจนเกินไป บุคคลที่ได้ดำเนินการตามหลักดังกล่าวย่อมจะเข้าถึงประโยชน์และความสุขจากการดำเนินชีวิตและการบริโภคตามความเหมาะสม ด้วยการมีการพัฒนาด้านกาย ศิล จิตใจ และปัญญา ^{๑๒}

ดังนั้น สรุปได้ว่า พระพุทธศาสนามุ่งเน้นการสร้างสันติภาพที่มาจากสันติภายใน คือ การสร้างความสงบสุข การงดเว้นการพยาบาทปองร้ายต่อผู้อื่นที่มาจากภายในจิตใจที่ประกอบด้วยเมตตา และการมีศีล มีหลักการแห่งสันติ เพื่อสันติภาพของสังคมภายนอก มุ่งสู่การสร้างความสุขและการพัฒนาปัญญาของบุคคลและสังคมให้เข้าถึงความดีงามเพื่อการจัดการและคุ้มครองชีวิตที่ตีรวมนั้น

๔.๑.๒ แนวคิด วิถีปฏิบัติ อัตลักษณ์และหลักการอยู่ร่วมกันตามหลักศาสนาคริสต์

จากการศึกษาถึงแนวคิด วิถีปฏิบัติ อัตลักษณ์และหลักการอยู่ร่วมกันตามหลักศาสนาคริสต์ในเชิงเอกสารพบว่า มีแนวคิดและวิถีปฏิบัติ ดังนี้

๑) แนวคิดและวิถีปฏิบัติของคริสต์ศาสนา

ศาสนาคริสต์เป็นศาสนาที่เชื่อในพระเจ้า พระเจ้าที่ชาวคริสต์เชื่อทรงเป็นพระเจ้าหนึ่งเดียว สูงสุดและทรงเป็นผู้สร้างสรรค์สรรพสิ่งทั้งมวล (จักรวาล โลก สิ่งมีชีวิต และสิ่งไม่มีชีวิต) ความเชื่อในพระเจ้าของศาสนาคริสต์มีรากฐานสืบเนื่องมาจากศาสนายิว ซึ่งเป็นแหล่งกำเนิดของคริสต์ศาสนา ศาสนายิวเกิดจากอับราฮัม ผู้นำของตระกูลหนึ่งในกลุ่มชนเร่ร่อนซึ่งไม่มีแผ่นดินที่จะปักหลักสร้างบ้าน สร้างเมืองเป็นปึกแผ่น ต้องท่องเทียวเร่ร่อนไปอย่างไม่มีหลักแหล่งในดินแดนแถบตะวันออก

^{๑๒} ชลวิทย์ เจียรจิต, ศาสนากับการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาสังคมวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๘), หน้า ๑๒๖-๑๓๐.

กลาง ภูมิภาคระหว่างอียิปต์ และเมโสโปเตเมีย แถบลุ่มแม่น้ำไนล์ และลุ่มแม่น้ำไทกริส และยูเฟรติส เมื่อประมาณ ๔๐๐๐ปีมาแล้ว ^{๑๓}สำหรับจริยธรรมขั้นพื้นฐานที่เป็นข้อปฏิบัติที่ชาวคริสต์จะต้องปฏิบัติตามน้ำพระทัยของพระเป็นเจ้า อันประกอบด้วยปัญญาตามหลักมูลฐานจริยธรรมพระคัมภีร์ คือ การนอบน้อมเชื่อฟังต่อพระเป็นเจ้า ดังที่ท่านดับบลิว. เอส บรูยซ์ ได้กล่าวว่า “พระเจ้าผู้เป็นบุคคล พระเจ้าผู้ทรงอยู่เป็นหลักศีลธรรม และหลักความดีประเสริฐทุกประการต้องเป็นสิ่งที่มาจากน้ำพระทัยของพระองค์” ต้องเชื่อฟังและกระทำตามพระทัยพระเป็นเจ้าเป็นหลักปฏิบัติ เป็นความดีประเสริฐที่สุดการไม่เชื่อฟังเป็นบาปเป็นการละเมิดพระบัญญัติ ^{๑๔}

ศาสนาคริสต์เป็นศาสนาแห่งความรัก ซึ่งสรุปได้ ๒ ประการ คือ รักพระเจ้าอย่างสูงสุด ชีวิตจิตใจและรักเพื่อนมนุษย์อย่างสูงสุดเหมือนรักตนเอง คริสตชนที่แท้จริงจึงเป็นผู้ที่ดำเนินชีวิตตามแบบอย่างของพระเยซู พยายามเรียนรู้ที่จะรักอย่างที่พระเยซูทรงรัก คือ รักอย่างไม่เห็นแก่ตัว พยายามแทนความเห็นแก่ตัวด้วยความรักต่อพระเจ้าด้วยสิ้นสุดจิตใจ สิ้นสุดชีวิต สิ้นสุดปัญญา และด้วยความรักพระเจ้านี้ คริสตชนรักเพื่อนมนุษย์โดยไม่คำนึงว่า เขาจะเป็นคนที่เราชอบหรือไม่ชอบ เป็นคนดี หรือไม่ดี รักเราหรือเกลียดเรา

ตลอดระยะเวลา ๒๐๐๐ ปีที่ผ่านมา มีมนุษย์นับไม่ถ้วนที่ได้เรียนรู้ และดำเนินชีวิตตามความรักของพระเยซูนี้ และได้ทำสิ่งที่ยิ่งใหญ่ โดยทำให้มนุษย์สามารถอยู่ด้วยกันอย่างสันติ ท่านเหล่านี้ชาวคริสต์เรียกว่านักบุญ คือ ผู้ที่อุทิศตนเพื่อมวลมนุษย์โดยไม่คำนึงถึงตนเองดังคำกล่าวของท่านมหาตมาคานธีที่ได้รับวิดิแห่งพระเยซูมาเป็นแนวทางการต่อสู้แบบสันติเคราะห์ของท่าน “ข้าพเจ้ารู้สึกดีที่สุดในคำเทศบนภูเขา (The Sermon on the Mount) เป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะบทที่มีคำสอนว่า “เราขอบอกท่านว่าท่านต้องไม่ต่อสู้กับความชั่ว ใครก็ตามที่ตีบท่านที่แก้มข้างขวา ท่านจงหันแก้มข้างซ้ายให้เขาตบด้วย ถ้าหากใครเอาเสื้อนอกของท่านไป ท่านจงให้เสื้อคลุมของท่านแก่เขาด้วย” นั่นเป็นที่ถูกอกถูกใจข้าพเจ้าอย่างสุดพรรณนาได้”

ความรักที่พระเยซูสอนสำหรับคนธรรมดาอย่างเราดูเหมือนจะเป็นไปไม่ได้ แต่ในความเป็นจริงนั้นเป็นไปได้ ถ้าเราจริงใจในการฝึกฝนเปลี่ยนแปลงตนเอง ให้ลืมตัวตนของเรา ให้ไม่ให้เห็นแก่ตัว เราก็สามารถรักอย่างที่พระเจ้ารักเราได้ ดังที่พระเยซูสอนว่า “ถ้าเมล็ดข้าวไม่ได้ตกลงไปในดินและเปื่อยเน่าไปเมล็ดเดียวจะคงอยู่เป็นเมล็ดเดียว แต่ถ้าเปื่อยเน่าไปแล้วก็จะงอกขึ้นเกิดผลมาก ผู้ใดที่รัก

^{๑๓} ศาสตราจารย์เกียรติคุณศรีสุรางค์ พูลทรัพย์, **สุนทรียธรรม หลักธรรมเพื่ออยู่ร่วมโลกเดียวกันอย่างสันติสุข** คริสต์พุทธ ยูดาห์ อิสลาม ฮินดู, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, ๒๕๕๐), หน้า ๑.

^{๑๔} เอนลี เอช. บาร์เนท, **คริสเตียนจริยธรรม**, แปลโดย ทอด ประทีปเสน, (กรุงเทพมหานคร: อุทนาการพิมพ์, ๒๕๒๓), หน้า ๒๕.

ชีวิตตนก็ต้องเสียชีวิต และผู้ที่ซังชีวิตของตนในโลกนี้ก็จะดำรงชีวิตนั้นไว้วันรันดร”^{๑๕} หน้าที่ที่สำคัญของคริสตชน ก็คือ ทำลายความเห็นแก่ตัวและดำเนินชีวิตเพื่อผู้อื่น

๒) อุตลักษณ์ของศาสนาคริสต์

ศาสนาคริสต์มองว่าการที่พระเจ้าทรงบังเกิดเป็นมนุษย์นั้น เป็นการแสดงความรักอันปราศจากขอบเขตของพระเจ้าที่มีต่อเรา จนกระทั่งว่าเราไม่สามารถจะเข้าใจได้ และบางคนก็คิดว่าเป็นเรื่องที่เป็นไปไม่ได้ อย่างไรก็ตาม พระบุตรของพระเจ้าก็ได้เสด็จมาบังเกิดเป็นมนุษย์เหมือนเราทุกอย่าง เว้นแต่ว่าพระองค์ไม่มีบาป ทั้งนี้ก็เพื่อไถ่บาปของโลก พระองค์ได้ทรงเปิดประตูสวรรค์ให้เราอีกครั้งหนึ่ง โดยการพลีชีพบนเนินกัลวารีโอ และได้แนะแนวทางในการดำเนินชีวิต และยังได้ทรงประทานเครื่องมือเพื่อเราทุกคนจะได้บรรลุถึงพระอาณาจักรสวรรค์เนื่องจากความรักอันปราศจากขอบเขตของพระเจ้า พระองค์จึงได้ทรงไถ่มนุษยชาติ เพราะฉะนั้น มนุษยชาติก็ต้องตอบแทนความรักของพระองค์ด้วยความรักเช่นเดียวกัน แม้ความรักของมนุษย์จะมีขอบเขตก็ตามนักบุญยอห์นได้กล่าวไว้ว่า “ถ้าพระเจ้าทรงรักเราเช่นนี้ เราก็ควรจะรักกันด้วย”^{๑๖} ที่จริงนักบุญยอห์นก็ไม่ได้พูดอะไรใหม่ ท่านเพียงแต่จำคำสั่งของพระอาจารย์เจ้าที่ได้เคยตรัสอย่างหนักแน่นว่า ผู้ที่จะติดตามพระองค์อย่างแท้จริงจะต้องมีความรักต่อเพื่อนมนุษย์เพราะฉะนั้น สำหรับทุกคนที่พระคริสตเจ้าได้ทรงไถ่และสำหรับผู้ติดตามพระคริสตเจ้า ความรักอันพี่น้องควรจะเป็นเอกลักษณ์ที่เด่นชัดแม้แต่คริสตชนที่ใจเย็นเฉยก็ยอมรับความจริงข้อนี้ทางทฤษฎี สำหรับคริสตชนที่มีใจร้อนรนอย่างแท้จริงนั้นก็ได้รับเอาไปปฏิบัติด้วยความมานะและพากเพียร เพราะว่าธรรมชาติมนุษย์เรามักจะเห็นแก่ตัว แก่แค้น ไม่ยอมอภัยโทษให้ง่ายๆ และมักจะมีอคติ คริสตชนที่แท้จริงจะต้องพยายามปราบความโน้มเอียงไปในทางชั่วเหล่านี้ ถ้าหากเขาจะมองเห็นเสมอว่า มนุษย์ทุกคนต่างก็เป็นบุตรของพระเจ้า และเป็นพี่น้องของพระคริสตเจ้า พระอาจารย์เจ้าผู้อารีทรงทราบดีว่า การที่เราจะรักเพื่อนมนุษย์ทุกคนนั้นไม่ใช่เรื่องง่าย เพราะฉะนั้น พระองค์จึงไม่เพียงแต่ทรงสั่งให้เรารักกันและกันเท่านั้น แต่พระองค์ยังได้ทรงเล่าอุปมาเพื่อสอนเราด้วย เพื่อว่าเราจะได้ปราบความเห็นแก่ตัว ความใจแข็ง อคติ ซึ่งเป็นศัตรูอย่างร้ายกาจต่อความรักแบบคริสตชนโดยมีอัตลักษณ์ที่สำคัญ คือ

(๑) หลักความรักจงรักผู้อื่นเหมือนกับรักตนเอง

หลักความรักจงรักผู้อื่นเหมือนกับรักตนเอง คือ การปรารถนาที่จะเห็นผู้อื่นมีความสุข มีความเมตตากรุณาต่อผู้อื่น รู้จักการให้อภัยซึ่งกัน และยินดีอย่างสุดหัวใจเมื่อเห็นผู้อื่นได้ดีหลักความรักในศาสนาคริสต์แบ่งออกเป็น ๒ แบบ คือ

ความรักของมนุษย์กับพระเจ้า เปรียบได้ดังเช่นความรักของ พ่อ กับ ลูก

^{๑๕} ยอห์น ๑๒: ๒๔-๒๕.

^{๑๖} ยน. ๔ : ๑๑.

ความรักของมนุษย์ที่มีต่อมนุษย์ด้วยกัน พระเยซูสอนให้รักเพื่อนบ้าน หรือก็คือ รักมนุษย์ทั้งโลก เรียนรู้ที่จะรักศัตรู รู้จักการให้อภัยและเสียสละ

(๒) หลักบาป

กำเนิดหลักการนี้สามารถสรุปได้สั้นๆว่า แม้มนุษย์จะสร้างบาปแค่ไหนแต่พระเจ้าทรงอภัยให้เสมอ ๆ โดยการส่งพระเยซูลงมาเพื่อไถ่บาปให้แก่มนุษย์ทั้งหลาย เพราะจิตใจของมนุษย์ยังมีความเข้มแข็งไม่มากพอจึงจำเป็นต้องได้รับความช่วยเหลือจากพระเจ้าคนเราจะดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุขนั้น ต้องมีหลักธรรมยึดเหนี่ยวภายในใจ ซึ่งหลักธรรมนั้นต้องสอนให้คนเป็นคนดี รู้จักมีเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์แม้แต่สรรพสัตว์เองก็เช่นเดียวกัน หลักธรรมของศาสนาคริสต์ที่กล่าวมาตั้งข้างต้นนั้นเข้าใจได้ง่าย และ สามารถนำไปใช้ได้ในชีวิตประจำวันพระเจ้าทรงเป็นความรัก เพราะฉะนั้นพระองค์ทรงให้และทรงสร้างพระเจ้าทรงเป็นความรัก เพราะฉะนั้นพระองค์ทรงเคารพผู้อื่น ทรงเคารพสิ่งสร้างพระเจ้าทรงสร้างมนุษย์ให้มีเสรีภาพ เสรีที่จะตอบรับหรือปฏิเสธพระองค์พระเจ้าทรงเป็นความรัก เพราะฉะนั้นพระองค์ทรงต้อนรับทุกคนที่รักพระองค์ด้วยใจเสรีความสุขของพระองค์คือการแบ่งปันความสุขและชีวิตของพระองค์แก่สิ่งสร้าง แต่พระเจ้าก็มีทรงบังคับผู้ใดให้รับและเลือกที่จะเป็นสุขอยู่กับพระองค์พระเยซูเจ้าทรงเรียกพระเจ้าผู้สร้างว่าพระบิดาของพระองค์และพระบิดาทรงเรียกพระเยซูเจ้าว่าพระบุตรพลึงแห่งความรักของพระบิดาและพระบุตรเป็นพระจิตที่เป็นเอกภาพและความสนิทสัมพันธ์ของพระเจ้าหนึ่งเดียวข้อความจากพระคัมภีร์: “ไม่มีใครมีความรักยิ่งใหญ่กว่าการสละชีวิตของตนเพื่อมิตรสหาย”^{๑๗}

๓) หลักการอยู่ร่วมกันของศาสนาคริสต์

หลักการสำคัญจะปรากฏอยู่ในหลักคำสอนพื้นฐาน คือ บทบัญญัติ ๑๐ ประการ ซึ่งเป็นหลักการพื้นฐานของศาสนาคริสต์ที่มีความประสงค์จะให้หมู่มนุษย์ได้ประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่เป็นประโยชน์เกื้อกูลต่อกันเป็นพันธสัญญาที่พระองค์ทรงกระทำกับพวกเขาบัญญัติสิบประการเป็นบัญญัติที่สำคัญสำหรับชาวคริสต์ด้วย แม้ว่าบัญญัติสำคัญที่สุดคือบัญญัติแห่งความรัก แต่บัญญัติสิบประการเป็นหลักการที่เป็นรูปธรรมเพื่อการปฏิบัติในชีวิตประจำวัน แม้ว่าจะเป็นหลักการที่กว้างก็ตาม บัญญัติสิบประการมี ดังนี้

- (๑) จงนมัสการพระเจ้าแต่ผู้เดียว
- (๒) อย่าออกพระนามพระเจ้าโดยไม่สมควร
- (๓) วันพระเจ้าให้ถือเป็นวันศักดิ์สิทธิ์
- (๔) จงนับถือบิดามารดา
- (๕) อย่าฆ่าคน

^{๑๗} ยน ๑๕ : ๑๓.

- (๖) อย่าล่วงประเวณี
- (๗) อย่าลักทรัพย์
- (๘) อย่านิทาว่าร้ายผู้อื่น
- (๙) อย่าคิดโลภในประเวณี
- (๑๐) อย่าคิดโลภในสิ่งของของผู้อื่น

บทบัญญัติของที่ ๑ - ๓ นั้น มุ่งเน้นการสร้างศรัทธาในพระเจ้าโดยมีหลักการ เช่น “เจ้าจงอย่ามีพระเจ้าอื่นต่อหน้าเรา” “เจ้าจงอย่าสร้างรูปเคารพสำหรับคนเป็นสัณฐานรูปใด ๆ ซึ่งมีอยู่ในท้องฟ้า อากาศเบื้องบนหรือแผ่นดินเบื้องล่าง หรือในน้ำใต้แผ่นดิน อย่ากราบไหว้ ปฏิบัติรูปนั้น ๆ ด้วยเรา คือ ยะโฮวาฮพระเจ้าเบื้องบนของเจ้า เป็นผู้หวงแหน ให้โทษของบิดา ซึ่งซึ่งเราติดถึงลูกหลาน กระทั่ง ๓-๔ชั่วอายุคน แต่แสดงกรณมาต่อผู้ที่รักเรา และรักษาบัญญัติของเราหลายพันชั่วอายุคน อย่าออกนาม ยะโฮวาฮ พระเจ้าของเจ้าเปล่า ๆ ด้วยผู้ที่ออกนามของพระองค์ท่านเล่นเปล่า ๆ นั้น พระเจ้าจะไม่ปรับโทษก็หาไม่ได้จนถึงวันสะบาโต (Sabbath day) คือ วันอาทิตย์เป็นวันบริสุทธิ์ จงทำงานของเจ้าให้เสร็จใน ๖ วัน (ตั้งแต่วันจันทร์ถึงวันเสาร์) แต่วันที่ ๗ เป็นวันสะบาโตของพระยะโฮวาฮพระเจ้าของเจ้า ในวันนั้นจงอย่าทำงานใด ๆ คือเจ้าเองหรือบุตรธิดาของเจ้าหรือทาสของเจ้า หรือบรรดาสัตว์ใช้งานของเจ้าหรือแขกผู้อาศัยอยู่ข้างในประตูเมืองของเจ้า ทั้งนี้ เพราะพระเจ้าได้สร้างฟ้า แผ่นดิน และทะเล และทุกสิ่งที่มีอยู่ในที่ทั้งปวงนั้น พระองค์ทรงเหน็ดเหนื่อยมาก จึงทรงพักในวันที่ ๗ ฉะนั้น พระเจ้าจึงทรงอวยพรแต่วันสัปดาห์และทรงถือว่าเป็นวันบริสุทธิ์

บัญญัติข้อที่ ๔ จงนับถือบิดามารดา ประเพณีของอิสราเอลไม่แตกต่างจากประเพณีชนชาติต่าง ๆ ในโลกซึ่งให้ความนับถือบิดามารดาและ บรรพบุรุษของเผ่าพันธุ์ของตนแต่ก็จริงสำหรับทุกเผ่าพันธุ์เช่นเดียวกันว่า มีผู้ที่ออกตัญญูต่อบุการีของตนในลักษณะต่าง ๆ บัญญัติข้อนี้มีไว้เพื่อย้ำให้เห็นความสำคัญและกล่าวโทษผู้ที่กระทำผิดในเรื่องนี้ว่า "ผู้ใดทุบตีบิดามารดาของตน จะถูกปรับโทษ ถึงตาย" "ผู้ใดด่าแข่งบิดามารดาของตน ต้องถูกปรับโทษถึงตาย" "นัยน์ตาที่เเยะเย้ยบิดาและดูถูกไม่ฟังมารดา จะถูกแห่งหุบเขาจิกออก และแร้งกินเสีย" ในพันธสัญญาเดิมมีบทสอนเกี่ยวกับเรื่องนี้อยู่มาก โดยเฉพาะในหนังสือสุภาษิตซึ่งล้วนสอนให้ปฏิบัติต่อบิดามารดา ด้วยความเคารพ "บุตรของเราเอ๋ยจงรักษาบัญญัติของพ่อเจ้า และอย่าละทิ้งคำสั่งสอนของแม่เจ้ามัดมันไว้ ในใจของเจ้าเสมอผูกมันไว้ที่คอของเจ้า เจ้าจะเดินมันจะนำหน้า ถ้าเจ้านอนลงมันจะเฝ้าเจ้าและเมื่อเจ้าตื่นมันจะพูดกับเจ้า"

ในพันธสัญญาใหม่ พระเยซูก็ทรงย้ำเรื่องนี้เช่นเดียวกัน แต่ก็อาจมีความสงสัยในท่าทีและ คำสอนของพระองค์ในบางครั้งเมื่อพระองค์บอกกับผู้ที่อยากติดตามพระองค์ซึ่งขออนุญาตกลับไปฝังศพบิดามารดาก่อนว่า "ปล่อยให้คนตายฝังคนตายเองเถิด"^{๑๘} หรือ "ถ้าผู้ใดมาหาเราและไม่ซึ่งบิดา

^{๑๘} ลูกา ๙.๖๐.

มารดาบุตรภรรยาและพี่น้องชายหญิง แม้กระทั่งชีวิตของตนเองด้วย ผู้นั้นเป็นศิษย์ของเราไม่ได้"คำว่า "ซิง" ในที่นี้มีความหมายว่า ถือเป็นเรื่องรอง ไม่ได้หมายความว่าให้ "เกลียดซิง" ตามความหมายของอักษร เช่นเดียวกับเรื่องของคนที่ยกขูดไปฝังศพ ซึ่งหมายถึงขอไปเลี้ยงดูบิดามารดาจนท่านถึงแก่กรรมก่อน ซึ่งพระเยซูก็คงไม่ให้ห้ามเพราะสิ่งที่พระองค์ทรงกระทำก็ล้วนแสดงให้เห็นถึงความเป็นมนุษย์ แต่ทรงบอกเช่นนั้นเพื่อให้ผู้ันั้นเห็นว่า การติดตามพระองค์นั้นสำคัญกว่าทุกสิ่งที่เหลือพระเจ้าจะทรงจัดการให้เอง เซนต์ปอลเองก็สอนเรื่องนี้หลายครั้งเช่นเดียวกันว่า"จงนบอบเชื่อฟังบิดามารดาของตนในองค์พระผู้เป็นเจ้า เพราะกระทำ อย่างนั้นเป็นการถูกจงให้เกียรติแก่บิดาของเจ้า นี่เป็นพระบัญญัติข้อแรกที่มีพระสัญญาไว้ด้วย เพื่อเจ้าจะไปดีมาดีและมีอายุยืนนานบนแผ่นดินโลก" แต่ท่านก็สอนบิดามารดาเช่นเดียวกันว่า "อย่างยั่วบุตรของตนให้เกิดโทษแต่จงอบรมบุตรของตนด้วยการสั่งสอนและการเตือนสติตามหลักขององค์พระผู้เป็นเจ้า

การนับถือบิดามารดาและบรรพบุรุษเป็นหน้าที่สำคัญเพราะพวกเขาคือผู้ถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมอันประกอบด้วยคุณค่า ซึ่งเป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อการดำเนินชีวิตในทุก ๆ ด้าน บุตรคือผู้สืบทอดเจตนารมณ์ต่าง ๆ ด้วยการรับและปฏิบัติตาม ซึ่งก็อาจมีการ ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตามเงื่อนไขของกาลเวลาการเน้นความเคารพต่อบิดามารดาเป็นการตอกย้ำความสำคัญของอุดมคติคุณธรรมและคุณค่าต่าง ๆ ของอดีตเพื่อไม่ให้ลืมอดีต ลืมรากฐานชีวิตดั้งเดิมของตนเอง หันไปหาสิ่งอื่น ๆ ที่ไม่มีคุณค่าที่แท้จริงและไม่อาจต่อเนื่องกับประเพณีเดิมได้ ดำเนินชีวิตไปอย่างไม่มีรากเหง้า

บัญญัติข้อที่ ๕ อย่างมาคน บัญญัติข้อนี้มาจากความเชื่อที่ว่า พระเจ้าทรงเป็นผู้ให้กำเนิดแก่ชีวิตมนุษย์ พระองค์ทรงเป็นเจ้าของและมีสิทธิ์เหนือชีวิตนี้ชีวิตมีค่าสูงสุดซึ่งมนุษย์ยอมสละทุกสิ่งเพื่อจะได้อยู่ยืนาน เมื่อลมหายใจเข้าออกมาจากพระเจ้า ทุกขณะในชีวิต จึงเป็นชีวิตในพระเจ้า "พระองค์ทรงเป็นผู้ประทานชีวิต ลมหายใจและสิ่งสารพัดแต่คนทั้งปวงต่างหากพระองค์ได้ทรงสร้างมนุษยชาติ สืบสายโลหิตอันเดียวกันให้อยู่ทั่วโลก และได้ทรงกำหนดเวลาและเขตแดนให้เขาอยู่เพื่อเขาจะได้แสวงหาพระเจ้าและมุ่งหวังจะคลำหาให้พบพระองค์ที่จริงพระองค์ไม่ได้อยู่ห่างไกลจากทุกคนเลย ด้วยว่า "เรามีชีวิต เป็นอยู่และไหวตัวอยู่ในพระองค์ ตามที่กวีบางคนในพวกท่านได้กล่าวไว้ว่า "แท้จริงเราทั้งหลายเป็นเชื้อสายของพระองค์"

เมื่อชีวิตเป็นสิ่งประเสริฐเช่นนี้ ความตายจึงเป็นสิ่งตรงกันข้ามอิสราเอลมองว่าถ้าชีวิตเป็นสิ่งที่ดีความตายก็เป็นสิ่งชั่วร้าย บางครั้งก็มองว่าความตายเป็นการลงโทษของพระเจ้า แต่ก็ถือด้วยว่าเป็นกฎ "ธรรมชาติ"หรือกฎที่มาจากพระเจ้าที่มนุษย์ต้องตาย พระเจ้าเท่านั้นไม่รู้จักตายพระองค์ทรงเป็น "พระเจ้าทรงชีวิตมนุษย์ไม่มีสิทธิ์ทำลายชีวิตทั้งของตนเองและของผู้อื่น ในพันธสัญญาเดิมกำหนดโทษในเรื่องนี้ไว้หนักมาก เมื่อทำให้ผู้อื่น ตายตัวเองก็ต้องตายด้วยนอกจากการฆ่าแล้วยังรวมความไปถึงการเบียดเบียนด้วย ซึ่งได้กล่าวไว้แล้วข้างต้น

บัญญัติข้อที่ ๖ อย่างล่งประเวณี การผิดประเวณีเป็นความผิดของทั้งชายและหญิงเท่ากัน อย่างไรก็ตามก็ดียังมองว่าเป็นความผิดของหญิง มากกว่า หญิงมักจะถูกประณามและกล่าวโทษมากกว่าชาย (ซึ่งเป็นลักษณะของสังคมส่วนใหญ่ในโลกแม้ในปัจจุบัน) แต่ก็ไม่ได้ หมายความว่า ฝ่ายชายจะไม่ผิดเพราะโทษที่กำหนดไว้ในนั้นมีสำหรับหญิงและชายหนักพอ ๆ กัน

บัญญัติข้อที่ ๗ อย่างลักทรัพย์ บัญญัติข้อนี้ไม่ได้หมายถึงแต่การขโมยของผู้อื่น แต่รวมถึงการเบียดเบียน การกดขี่ การเอาเปรียบผู้อ่อนแอกว่า ผู้ที่ยากจนกว่าหรืออีกนัยหนึ่งเป็นเนื่องเกี่ยวกับความยุติธรรม ส่วนที่เกี่ยวกับการลักทรัพย์โดยตรง พระคัมภีร์กล่าวถึงความโลภในทรัพย์สินของผู้อื่นและของโลกโดยทั่วไป การลักทรัพย์มีโทษหนักเบาตามกรณี หนังสือห้าเล่มแรกได้กำหนดกฎเกณฑ์และการลงโทษเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้มากเกี่ยวกับบัญญัติข้อนี้มีเรื่องที่กรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน ซึ่งมนุษย์แต่ละคนมีแม้ว่าในท้ายที่สุดทุกสิ่งทุกอย่างก็เป็นของพระเจ้า พระเจ้าตรัสว่า "เจ้าจะขายที่ดินของเจ้าให้ชาดามีได้เพราะว่าที่ดินนั้นเป็นของเราเพราะเจ้าเป็นแขกเมืองและเป็นผู้อาศัยอยู่กับเรา"^{๑๔}

บัญญัติข้อที่ ๘ อย่างนิทานว่าร้าย ซึ่งรวมถึงการมุสาการเป็นพยานเท็จทำให้ผู้อื่นเสียหาย เสียชื่อเสียง การหลอกลวงทุกชนิดทั้งด้วย การปฏิบัติและคำพูด "คนไร้ค่าคือคนชั่วร้ายที่เที่ยวไปด้วยวาจาอคตเคี้ยว ตาของเขาก็ขยับ เท้าของเขาก็ขยับ นิ้วของเขาก็ชี้ไป ประดิษฐ์ความ ชั่วร้ายด้วยใจตลบตลวงหวานความแตร้าวอยู่เรื่อยไป" การกล่าวเท็จโยงไปถึงจิตใจและความคิดที่ชั่วร้ายความอิจฉาริษยา ความมุ่งร้ายต่อผู้อื่น ดังตัวอย่างของกาอินที่ฆ่าอาเบล น้องชายพระเจ้าทรงถามถึงอาเบล กาอินก็โกหกว่าไม่ทราบหรือพี่น้องของโยเซฟที่อิจฉาโยเซฟและขายให้กับ พ่อค้าอียิปต์แล้วไปโกหกยากอบผู้บิดาว่าโยเซฟถูกสัตว์ป่ากัดกิน และเรื่องอื่น ๆ ซึ่งได้รับการกล่าวโทษและประณามเช่นเดียวกับที่พระเยซูทรงประณามพวกฟาริสี คัมภีร์จารย์ เพราะความหน้าซื่อใจคดของพวกเขา พระองค์เปรียบเทียบคนเหล่านี้กับหลุมศพที่ งดงามแต่ภายนอก คนเหล่านี้ไม่พูดความจริงและไม่ปฏิบัติ "จริง" เซนต์ปีเตอร์สอนว่า "ที่ท่านทั้งหลายได้ชำระจิตใจของท่านให้บริสุทธิ์แล้วด้วยการเชื่อฟังความจริงจนมีใจรักเพื่อนพี่น้องอย่างจริงใจ ท่านทั้งหลายจงรักกันมากด้วยน้ำใสใจจริง" ทั้งนี้เพราะพวกเขาเชื่อในพระเยซูผู้ทรงเป็น "หนทางความจริง และชีวิต"

บัญญัติข้อที่ ๙ และ ๑๐ ในหนังสือห้าเล่มแรกรวมอยู่ด้วยกัน คือ "อย่าโลภครวเรือนของเพื่อนบ้าน อย่าโลภภรรยาของเพื่อนบ้านหรือทาสทาสีของเขาหรือโคลาของเขาหรือสิ่ง ๆ ซึ่งเป็นของเพื่อนบ้าน" ทั้งสองข้อนี้เกี่ยวกับข้อหกและข้อเจ็ดแต่เน้นที่จิตใจของผู้กระทำผิดซึ่งมีความโลภมากมักได้ของของผู้อื่น แม้ว่าจะยังไม่ได้ ลงมือกระทำก็ตามพระเยซูเองก็เน้นเรื่องนี้ พระองค์ทรงสอนว่า "ความคิดชั่วร้าย การผิดผิดผิดเมีย การล่งประเวณี การลักขโมย การเป็นพยานเท็จการใส่ร้าย ก็ออกมาจากใจ" พันธสัญญาเดิมสอนว่า "พระเจ้าทรงทอดพระเนตรจิตใจ" ผู้เป็นที่โปรดปรานของพระ

^{๑๔} เลวีนิติ บท ๒๕.

เจ้าและเข้าใกล้ พระองค์ได้คือที่มีจิตใจบริสุทธิ์เท่านั้นพระองค์ทรงหยั่งทราบในใจของมนุษย์และทรงทดลองใจของมนุษย์ พระเยซูตรัสว่า"เจ้าทั้งหลายดูท่าทีเป็นคนชอบธรรมต่อหน้ามนุษย์ แต่พระเจ้าทรงทราบใจของท่านทั้งหลาย ด้วยว่าสิ่งที่เป็นที่นับถือท่ามกลางมนุษย์ก็ยังคงเป็นที่เกลียดชังจำเพาะ พระพักตร์พระเจ้า"ความสัมพันธ์ระหว่างพระเจ้ายกกับมนุษย์เป็นความสัมพันธ์ "ทางใจ" พระองค์ทรง "ตลใจ" มนุษย์โดยพระจิตของพระองค์ ทรง "เปิดใจ" ทำให้มนุษย์เชื่อดังที่พระองค์ทรงเปิดจิตใจของสาวกสองคนที่กำลังสนทนากันเรื่องพระเยซู โดยไม่ทราบว่าผู้เข้าร่วม เดินทางกับพวกเขาเหล่านั้นคือ พระเยซูผู้กลับคืนชีพแล้ว ผู้ที่จะเข้าสู่อาณาจักรของพระเจ้าได้ต้องเป็นผู้มีใจบริสุทธิ์ เหมือนเด็กน้อย ผู้ยังมีแต่ความเชื่อและบริสุทธิ์รัก" ทุกคนที่รักก็บังเกิดจากพระเจ้าและรู้จักพระเจ้าผู้ที่ไม่รักก็ไม่รู้จักพระเจ้า เพราะว่าพระองค์ทรงเป็นความรัก" ผู้ที่รักคือ ผู้ที่มีพระจิตของพระเจ้า เขาเกิดใหม่และเป็นบุตรของพระเจ้าด้วยเป็นการยากอย่างยิ่งที่จะกล่าวถึงเรื่องพระตรีเอกภาพอันเป็นรหัสธรรมอันสำคัญและลึกซึ้งนี้แต่เพียงสั้น ๆ เหตุผลของ มนุษย์คงไม่สามารถ "เข้าถึง" ได้จนสามารถ "อธิบาย" ได้อย่างเห็นแจ้ง เช่นเดียวกับไม่สามารถกระทำได้ดีกับรหัสธรรมอื่น ๆ พระเยซูได้ทรงเปิดเผยให้ทราบถึงพระบิดาและพระจิต แต่พระองค์ไม่เคยเอ่ยคำว่า "สาม" พระองค์ตรัสถึงความเป็นหนึ่งเดียว กับพระบิดาและกับพระจิต พยานความเชื่อของพระศาสนจักรนับแต่บรรดาสาวกทำให้เชื่อว่าพระเจ้าทรงเป็นหนึ่งเดียว ทรงเป็นพระเจ้าเดียวเป็นสามพระบุคคล (One God, Three Persons) เท่าเทียมกันทุกประการ ทรงมีธรรมชาติเดียว คือ ธรรมชาติ หรือ ความเป็นพระเจ้าไม่ทรงมีเบื้องต้นและบั้นปลาย ทรงเป็นอยู่แต่ในรันดร์ สัจธรรมนี้พระเยซูคริสต์ได้ทรงเปิดเผยและ ถูกถ่ายทอดมาด้วยภาษามนุษย์ ซึ่งมีขีดจำกัดและอยู่ในเงื่อนไขของกาลเวลาและสถานที่ และเป็นข้อจำกัดของธรรมชาติมนุษย์ของแต่่มนุษย์ก็สามารถข้ามพ้นขีดจำกัดนี้ได้โดยการดำเนินชีวิตตามวิถีแห่งพระเจ้า วิถีแห่งความรักด้วยจิตวิญญาณแห่งพระเจ้าผู้ประทับ อยู่กับผู้ที่หัวใจรัก นี่คือนิรันดร์ชีวิตของพระเยซูคริสต์เองผู้ทรงเป็น "บุตรหัวปี" ของพระเจ้าแต่ทรงกำเนิดแต่ในรันดร์ภาพ ความรู้แจ้งในสัจธรรมข้อนี้ก็จะเกิดขึ้นจากการร่วมชีวิตเป็นหนึ่งเดียวกับพระเจ้า

นอกจากนี้ ยังมีความศรัทธาและความเชื่อสำหรับคริสต์ชนเป็นเรื่องเดียวกัน ศรัทธาเป็นความมุ่งมั่นที่จะเป็นหนึ่งเดียวกับพระเจ้า ความศรัทธาทำให้เกิดความเชื่อ ด้วยความเชื่อนี้มนุษย์จะสามารถทำสิ่งที่ไปไม่ได้ ดังที่พระเยซูสอนว่า "ถ้าพวกท่านมีความเชื่อเท่าเมล็ดพืชเมล็ดหนึ่ง ท่านก็จะสั่งต้นหมอนี้ได้ว่า 'จงถอนขึ้นออกไปปักในทะเล' และมันจะฟังท่าน"^{๒๐}

ความเชื่อนี้มนุษย์ต้องวิงวอนขอต่อพระเจ้าด้วยความศรัทธา ดังที่พระอัครสาวกของพระเยซูวิงวอนขอต่อพระองค์ว่า "ขอพระองค์โปรดให้ความเชื่อของพวกข้าพเจ้ามากยิ่งขึ้น"^{๒๑} ความเชื่อ

^{๒๐} ลูกา ๑๗: ๑๖.

^{๒๑} ลูกา ๑๗: ๕.

เป็นสิ่งที่ทำให้มนุษย์มีความกล้าแกร่งทางคุณธรรม ดังที่พระเยซูวอนขอความเชื่อจากพระเจ้าให้แก่เปโตร หัวหน้าที่ของอัครสาวกของพระองค์ว่า “แต่เราได้ริษฐานเพื่อตัวท่าน เพื่อความเชื่อของท่านจะได้ไม่ขาด และเมื่อท่านได้หันกลับแล้ว จงชูกำลังพี่น้องของท่าน” ^{๒๒} เพราะเปโตรกลัวที่จะแสดงว่ารู้จักพระเยซูเมื่อพวกเขาจะมาจับพระองค์ ทั้งนี้เพื่อเปโตรจะได้มีความกล้าที่จะเป็นผู้นำทางธรรมะของพระองค์ จนในที่สุดเปโตรก็สละชีวิตโดยถูกตรึงกางเขนเช่นเดียวกับพระเยซู

ในคริสต์ศาสนา เนื่องจากศาสนาคริสต์มีความรักเป็นหัวใจของตรีศตรธรรม ความสุขสำหรับคริสตชนจึงไม่เป็นเพียงความสุขทางกายเท่านั้น แต่เป็นการแสดงความรักอันเป็นเอกลักษณ์ของศาสนาคริสต์นี้ ดังที่พระเยซูตรัสไว้ในมัทธิว บทที่ ๕ ข้อ ๑ - ๑๑ ซึ่งชาวคริสต์เรียกว่ามหาบุญลาภ “บุคคลผู้ใดรู้สึกบกร่องฝ้ายวิญญาณ ผู้นั้นเป็นสุข เพราะแผ่นดินสวรรค์เป็นของเขา” ^{๒๓} ในความเชื่อของคริสตชน มนุษย์ทุกคนเป็นคนบาป ไม่มีผู้ใดที่ตีบริบูรณ์นอกจากพระเจ้าเท่านั้น ^{๒๔} ผู้ที่รู้สึกบกร่องฝ้ายวิญญาณคือ ผู้ที่รู้จักตัวเองตามความเป็นจริง และตระหนักว่าตนต้องเป็นหนึ่งเดียวกับพระเจ้า ไม่ยึดมั่นถือมั่นอยู่กับตนเองอย่างเห็นแก่ตัว “บุคคลผู้ใดโศกเศร้า ผู้นั้นเป็นสุข เพราะเขาจะได้รับการปลอบประโลม” ความเศร้าโศกนี้ไม่ใช่เป็นการสงสารตนเอง แต่เกิดจากการร่วมทุกข์ร่วมสุข การเอาใจเขามาใส่ใจเราทำให้รู้สึกเห็นอกเห็นใจผู้อื่น เป็นความรู้สึกร่วมกับผู้ที่มีความทุกข์ยาก “บุคคลผู้ใดมีใจอ่อนโยน ผู้นั้นเป็นสุข เพราะเขาจะได้แผ่นดินโลกเป็นมรดก” “บุคคลผู้ใดสร้างสันติ ผู้นั้นเป็นสุข เพราะพระเจ้าจะทรงเรียกเขาว่าเป็นลูก” “บุคคลผู้ใดต้องถูกข่มเหงเพราะความชอบธรรม ผู้นั้นเป็นสุข เพราะแผ่นดินสวรรค์เป็นของเขา” “เมื่อเขาจะติเตียนข่มเหงและนิทาว่าร้ายท่านทั้งหลายเป็นความเท็จเพราะเรา ท่านก็เป็นสุข จงชื่นชมยินดีเพราะว่าบำเหน็จของท่านมีบริบูรณ์ในสวรรค์เพราะเขาได้ข่มเหงผู้เผยพระวจนะทั้งหลายที่อยู่ก่อนท่านเหมือนกัน ความทุกข์ก็เช่นเดียวกัน เกิดจากความไม่ใส่ใจในเพื่อนมนุษย์ พระเยซูได้พูดถึงเรื่องความทุกข์นี้โดยตรงเล่าเป็นนิทานเปรียบเทียบเรื่องเศรษฐีกับลาซารัสเศรษฐีในเรื่องเป็นทุกข์อย่างแสนสาหัสร้องต่ออับราฮัมว่า “อับราฮัมบิดาของข้าพเจ้า ขอเอ็นดูข้าพเจ้าเถิดขอใช้ลาซารัสมา เพื่อจะเอาปลายนิ้วจุ่มน้ำมาแตะลิ้นของข้าพเจ้าให้เย็น ด้วยว่า ข้าพเจ้าตรึกตรามานอยู่ในเปลวไฟนี้” ซึ่งอับราฮัมตอบว่า “ลูกเอ๋ยเจ้าจงระลึกว่าเมื่อเจ้ายังมีชีวิตอยู่ เจ้าได้ของดีสำหรับตัว และลาซารัสขาดของแล้ว แต่เดี๋ยวนี้เขาได้รับการเล่าโลม แต่เจ้าได้รับความแสนระทม” ความทุกข์ของเศรษฐีเกิดจากการที่เขาไม่เห็นใจคนยากจน ^{๒๕}

^{๒๒} ลูกา ๒๒: ๓๒.

^{๒๓} ลูกา ๑๘: ๑๙.

^{๒๔} ลูกา ๑๘: ๑๙.

^{๒๕} ลูกา ๑๖:๑๙-๓๑

ดังนั้น อัตลักษณ์ของศาสนาคริสต์ จึงมุ่งเน้นการอยู่ร่วมกัน ด้วยการให้ความรัก ความเมตตาเป็นพื้นฐานของการดำรงชีวิต เน้นการแบ่งปันเพื่อให้ทุกคนได้มีชีวิตที่ดีร่วมกันพระเจ้าทรงรักมนุษย์พระองค์ทรงเสนอให้มนุษย์เป็นสุขอยู่กับพระองค์แต่มนุษย์ปฏิเสธพระเจ้าจุดหมายปลายทางของมนุษยชาติเมื่อเราตายแล้ว ความเป็นคนของเราก็อยู่ในสภาพที่คงตัว - หากเราได้รัก เราก็จะอยู่กับพระเจ้าผู้เป็นองค์ความรักความรักนี้ คือ สันติสุขของพระเจ้าและมิตรของพระองค์ ...สันติสุขก็ คือ สวรรค์ - หากเรามีได้รัก เราก็ได้ปฏิเสธพระเจ้าซึ่งเป็นองค์ความรักเราก็ปฏิเสธสันติสุขที่อยู่ในความรักนี้ และนั่นหมายถึงความทุกข์ทรมานนิรันดร์ มันคือนรก - หากเราได้รับบ้างแต่ยังไม่สมบูรณ์ หรือบาปได้ทำให้เราปฏิเสธที่จะรักไปบ้างในบางครั้ง เราก็จำ ต้องรู้สึกเป็นทุกข์ทรมานเป็นอย่างยิ่ง จนกระทั่งความรักของเราจะบริสุทธิ์ยิ่งขึ้น หรือคำ ภาวนาของเพื่อนๆ ก็สามารถจะช่วยให้ความรักของพระเจ้าโปรดพระพรทำให้ความรักของเราบริสุทธิ์ขึ้น ความทุกข์ทรมานชั่วคราวนี้คือไฟชำระพระเยซูเจ้าได้ตรัสไว้ว่า “นี่เป็นบทบัญญัติเอกและเป็นบทบัญญัติแรก บทบัญญัติประการที่สองก็เช่นเดียวกันคือ ท่านต้องรักเพื่อนมนุษย์เหมือนรักตนเอง”

๔.๑.๓ แนวคิด วิถีปฏิบัติ อัตลักษณ์และหลักการอยู่ร่วมของศาสนาอิสลาม

ศาสนาอิสลามเป็นศาสนาที่มีหลักการปฏิบัติที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะมุ่งเน้นการสร้างศรัทธาในพระเจ้าเพื่อให้เกิดความสันติสุข โดยแนวคิดและวิถีปฏิบัติดังนี้

๑) แนวคิดและวิถีปฏิบัติของศาสนาอิสลาม

ศาสนาอิสลามเป็นศาสนาที่จัดอยู่ในประเภทเอกเทวนิยม (Monotheism) คือศาสนาที่นับถือพระเจ้าองค์เดียวอิสลามมาจากรากศัพท์ภาษาอาหรับ “อัล-ลิลม” แปลว่า “สันติภาพ” “การนอบน้อมและการยอมจำนน” ในด้านนิรุกติศาสตร์ อิสลามจึงมีความหมายว่า “การยอมจำนนตนเองต่อพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของเพื่อจะได้บรรลุถึงความสงบสุข” มุสลิมเป็นคำที่ใช้เรียกผู้นับถือศาสนาอิสลาม หมายถึง ผู้ที่นอบน้อมมอบตนต่อพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของแต่ผู้เดียว เพื่อความสันติ กฎหมายของพระเจ้าซึ่งประกาศไว้อย่างชัดเจนในคัมภีร์อัลกุรอาน โดยมีวิธีการดำเนินชีวิตของศาสนทูตมุฮัมมัดเป็นแบบฉบับ (ซุนนะฮ์) นั้นมีความสำคัญเหนือสิ่งอื่นใด กฎหมายดังกล่าวใช้ได้กับผู้คนอย่างเท่าเทียมตั้งแต่ระดับสูงสุดจนถึงต่ำสุด ตั้งแต่กษัตริย์ไปจนถึงปุถุชนคนธรรมดา และตั้งแต่ผู้ปกครองไปจนถึงผู้ถูกปกครอง

ศาสนาอิสลามมาจากพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของและมีได้ถูกก่อตั้งขึ้นโดยมนุษย์คนใด มุสลิมทั่วไปถือว่าศาสนาอิสลามได้ปรากฏขึ้นในโลกตั้งแต่มีมนุษย์คนแรก คือ อาดัมและได้มีวิวัฒนาการทางคำสอนตาม

วิวัฒนาการของสังคมมนุษย์ โดยผ่านทางประกาศต่าง ๆ จนกระทั่งมาเป็นคำสอนที่สมบูรณ์แบบในสมัยของท่านศาสดานบีมุฮัมมัด^{๒๖}หลักคำสอนของศาสนาอิสลามแบ่งไว้ ๓ หมวด ดังนี้

(๑) หลักการศรัทธาศาสดาปัญญาและสามัญสำนึกจะพบว่า จักรวาลและมวลสรรพสิ่งทั้งหลายที่มีอยู่ มิได้อุบัติขึ้นมาด้วยตัวเอง เป็นที่แน่ชัดว่า สิ่งเหล่านี้ได้ถูกอุบัติขึ้นมาโดยพระเจ้าผู้สร้าง ผู้ทรงสูงสุดเพียงพระองค์เดียว ที่ไม่แบ่งภาค หรือแบ่งแยกเป็นสิ่งใด ไม่ถูกบังเกิด ไม่ถูกกำเนิด และไม่ให้กำเนิดบุตร ธิดาใด ๆ ผู้ทรงสร้าง และบริหารสรรพสิ่งด้วยอำนาจและความรอบรู้ที่ไร้ขอบเขต ทรงกำหนดกฎเกณฑ์ที่โดยทั่วไปไม่มีการเปลี่ยนแปลงหรือไว้ทั่วทั้งจักรวาลหรือที่เข้าใจว่าเป็น"กฎธรรมชาติ" ทรงขับเคลื่อนจักรวาลด้วยระบบที่ละเอียดอ่อน มีเป้าหมาย ซึ่งไม่มีสรรพสิ่งใดถูกสร้างขึ้นมาอย่างไร้สาระพระเจ้าเป็นเจ้าของผู้ทรงเมตตา ทรงสร้างมนุษย์ขึ้นมาอย่างประเสริฐจะเป็นไปได้อย่างไรที่พระองค์จะปล่อยให้มนุษย์ดำเนินชีวิตอยู่ไปตามลำพัง โดยไม่ทรงเหลียวแล หรือปล่อยให้สังคมมนุษย์ และสิ่งมีชีวิต กำเนิดขึ้น แล้วดำเนินไปตามยถากรรมของตัวเอง สภาวะแวดล้อมที่สิ่งมีชีวิตดำรงอยู่จึงเป็นความพอตัวอย่างที่สุดที่ผู้ใช้ปัญญา ไม่สามารถอธิบายได้ด้วย"ความบังเอิญ" สอดคล้องตามทฤษฎีความน่าจะเป็นทางคณิตศาสตร์พระองค์ทรงขจัดความสงสัยเหล่านี้ ด้วยการประทานกฎการปฏิบัติต่าง ๆ ผ่านบรรดาศาสดา ให้มาสั่งสอนและแนะนำมนุษย์ไปสู่การปฏิบัติ สำหรับการดำเนินชีวิต แน่ใจว่ามนุษย์อาจมองไม่เห็นผลหรือได้รับประโยชน์จากการทำความดีหรือได้รับโทษจากการทำชั่ว ของตนในชีวิตบนโลกนี้ ที่เป็นเพียงโลกแห่งการทดสอบ โลกแห่งการตอบแทนที่แท้จริงยังมาไม่ถึง จากจุดนี้ทำให้เข้าใจได้ทันทีว่า ต้องมีสถานที่อื่นอีก อันเป็นสถานที่ตรวจสอบการกระทำของมนุษย์อย่างละเอียดถี่ถ้วน ถ้าเป็นความดีพวกเขาจะได้รับรางวัลเป็นผลตอบแทน แต่ถ้าเป็นความชั่วก็จะถูกลงโทษไปตามผลกรรมนั้น ศาสนาได้เชิญชวนมนุษย์ไปสู่หลักการศรัทธา และความเชื่อมั่นที่สัตย์จริง พร้อมพยายามผลักดันมนุษย์ ให้หลุดพ้นจากความโง่เขลาเบาปัญญา ระบอบการกดขี่ การแบ่งชั้นวรรณะ และบังเกิดสันติสุขของมนุษยชาติโดยรวมในที่สุด

(๒) หลักจริยธรรมศาสนาอิสลามสอนว่า ในการดำเนินชีวิตจงเลือกสรรเฉพาะสิ่งที่ดี อันเป็นที่ยอมรับของสังคม จงทำตนให้เป็นผู้ดำรงอยู่ในศีลธรรม พัฒนาตนเองไปสู่การมีบุคลิกภาพที่ดี เป็นคนที่มีใจรักหน้าที่ ห่วงใย มีเมตตา มีความรัก ซื่อสัตย์ต่อผู้อื่น รู้จักปกป้องสิทธิของตน ไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น เป็นผู้มีความเสียสละไม่เห็นแก่ตัว และหมั่นใฝ่หาความรู้ ทั้งหมดที่กล่าวมานี้เป็นคุณสมบัติของผู้มีจริยธรรม ซึ่งความสมบูรณ์ทั้งหมดอยู่ที่ความยุติธรรม

(๓) หลักการปฏิบัติศาสนาอิสลามสอนว่า กิจการงานต่าง ๆ ที่จะทำนั้น มีความเหมาะสมกับตนเองและสังคม ขณะเดียวกันต้องออกห่างจากการทำงานที่ไม่ดี ที่สร้างความเสื่อมเสียอย่างสิ้นเชิง

^{๒๖} ภัทรพร สิริกาญจน และคณะ, ความรู้พื้นฐานทางศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๖), หน้า ๘๑.

ส่วนการประกอบคุณงามความดีอื่น ๆ การถือศีลอด การนมาซ และสิ่งที่คล้ายคลึงกับสิ่งเหล่านี้ เป็นการแสดงให้เห็นถึงการเป็นบ่าวที่จงรักภักดี และปฏิบัติตามบัญชาของพระองค์ กฎเกณฑ์และคำสอนของศาสนา ทำหน้าที่คอยควบคุมความประพฤติของมนุษย์ ทั้งที่เป็นหลักศรัทธา หลักปฏิบัติและจริยธรรมเราอาจกล่าวได้ว่าผู้ที่ละเมิดคำสั่งต่าง ๆ ของศาสนา มิได้ถือว่าเขาเป็นผู้ที่ศรัทธาอย่างแท้จริง หากแต่เขากระทำการต่าง ๆ ไปตามอารมณ์และความต้องการใฝ่ต่ำ

๒) อัตลักษณ์ของศาสนาอิสลาม

ศาสนาอิสลามจัดว่าเป็นศาสนาที่มีลักษณะเด่น โดยเฉพาะศาสนิกชนที่เรียกว่า มุสลิม จะแสดงออกซึ่งศรัทธาต่อพระเจ้าอย่างมั่นคง คำว่าอิสลาม แปลว่า สันติซึ่งหมายถึงศาสนาที่มุ่งสันติแก่มนุษยชาติ แม้ว่าในประวัติศาสตร์ของอิสลาม ซึ่งสังคมยุคนั้นตกอยู่ในภาวะของความแตกแยกทางความเชื่อ ความคิด ขาดเอกภาพ จนทำให้เกิดสงครามจึงถูกมองว่าความรุนแรงดังกล่าวมีสาเหตุมาจากความเชื่อทางศาสนา อีกประการหนึ่งการดำเนินชีวิตตามหลักคัมภีร์ อัล-กุรอานนั้น จัดว่าเป็นรัฐธรรมนูญสูงสุดของชีวิตครอบคลุมทุกอย่าง และสมบูรณ์ที่สุดที่ได้รับ^{๒๗} ดังนั้น เอกลักษณ์ของศาสนาอิสลามสามารถกล่าวโดยสรุปได้ดังต่อไปนี้

(๑) อิสลามเป็นศาสนาแห่งการมอบตนต่อพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของด้วยศรัทธา เพื่อความสันติสุขต้องปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ที่รวบรวมขึ้นไว้ในพระมหาคัมภีร์อัล-กุรอานอย่างเคร่งครัด ซึ่งครอบคลุมกิจกรรมของชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย

(๒) อิสลามถือว่าการปฏิบัติตามศาสนาให้ถือเอาเทวโองการ วาจา จริยวัตรของท่านศาสดามุฮัมมัดเป็นเกณฑ์ตัดสิน ซึ่งในปัจจุบันนอกจากต้องยึดถือตามหลักการที่กล่าวมาแล้ว ยังต้องเชื่อฟังและปฏิบัติตามคำวินิจฉัยของมุจญ์ตะฮิดที่มีความรู้สูงสุดในสมัยของตน นักปราชญ์ของอิสลามที่สามารถค้นคว้าหาเหตุผล และวินิจฉัยปัญหาของศาสนาได้เรียกว่า “มุจญ์ตะฮิด” หรืออีกนัยหนึ่งหมายถึงผู้ที่มีความเชี่ยวชาญพิเศษด้านนิติศาสตร์อิสลาม โดยมีการวินิจฉัยที่นำเอาคำสอน กฎเกณฑ์ทางศาสนบัญญัติมาวิเคราะห์ และวินิจฉัยความออกมาตามความรู้ความสามารถและความเข้าใจพื้นฐานอันเป็นแหล่งที่มาของการวินิจฉัยมีทั้งสิ้น

(๓) ศาสนาอิสลามตั้งอยู่บนเทวโองการที่ประทานแก่ท่านศาสดามุฮัมมัด โดยผ่านญิบรออีลทูตสวรรค์ของพระเจ้า ต่อมาได้รวบรวมเทวโองการเหล่านั้นเป็นรูปเล่มตั้งแต่ในสมัยของท่านศาสดา เรียกว่า อัล-กุรอาน ซึ่งกลายเป็นกฎหมายและระเบียบการดำเนินชีวิตของมุสลิม นำไปสู่การรำลึกถึงพระเจ้าและการแสวงหาความใกล้ชิดยังพระองค์ พระเจ้า คือ พระผู้ทรงสร้างสรรคทุกสรรพสิ่ง และทรงชี้นำสิ่งเหล่านั้น พระเจ้าทรงกำหนดกฎเกณฑ์ให้มนุษย์ปฏิบัติตาม พระองค์ทรงกำหนด

^{๒๗} ศาสตราจารย์เกียรติคุณศรีสุรางค์ พูลทรัพย์, สุนทรียธรรม หลักธรรมเพื่ออยู่ร่วมโลกเดียวกันอย่างสันติสุข คริสต์พุทธ ยูดาห์ อิสลาม อินดู, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, ๒๕๕๐), หน้า ๘๖.

ประทานกฎระเบียบต่าง ๆ ที่สมบูรณ์ที่สุดให้กับศาสนทูตสุดท้าย คือ ท่านมุฮัมมัด เพื่อเผยแผ่และ
ชี้นำมนุษย์ไปสู่หนทางอันเที่ยงธรรม ผู้ที่เชื่อฟังปฏิบัติตามท่านเรียกว่าผู้ศรัทธา

(๔) อิสลามถือว่าทุกคนเกิดมาโดยความปราณีของพระเจ้า ไม่มีบาปติดตัวมาแต่กำเนิดทุก
คนเสมอภาค และมีสิทธิเท่าเทียมกันในการเข้าใกล้พระเจ้า ไม่มีนักพรตและนักบวชทุกคนเป็นมุสลิม
เหมือนกัน และเมื่อตายจากโลกไปแล้ว ทุกคนจะฟื้นคืนชีพอีกครั้งในวันสิ้นโลกเพื่อรอรับการสอบสวน
คุณงามความดี และการตอบแทนผลรางวัลหรือบทลงโทษไปตามกรรมเหล่านั้น

(๕) อิสลามถือว่า ไม่มีผู้ใดมีสิทธิในการไถ่บาปมนุษย์ สิทธิในการไถ่บาปเป็นของพระเจ้าแต่
เพียงพระองค์เดียวหรือผู้ที่ได้รับอนุญาต จากพระองค์เท่านั้น อิสลามเป็นคำสอนสุดท้ายที่มีความ
สมบูรณ์ที่สุดที่พระเจ้าทรงประทานมาให้แก่ มนุษย์^{๒๘}

ส่วนเอกลักษณ์เฉพาะของจริยศาสตร์อิสลามนั้นประกอบด้วยลักษณะสำคัญ ดังนี้

(๑) เป็นกฎเกณฑ์ที่เป็นรูปธรรมไม่ใช่นามธรรม ซึ่งเน้นย้ำในเรื่องของ การมีสิทธิเสรีภาพ
ของมนุษย์ และการรับผิดชอบต่อผลการกระทำของตนเอง

(๒) เป็นกฎเกณฑ์ที่จำเป็นและครอบคลุมโดยทั่วกัน ไม่มีการเปลี่ยนแปลง หรือปรับปรุงใด
ๆ เพราะลัทธิครอบคลุมทั้งด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ ด้านการปกครอง ยิ่งไปกว่านั้น จริยศาสตร์
อิสลามยังเป็นประหนึ่งประการสำคัญที่ป้องกันความอธรรมและความชั่วช้าต่างๆ ความครอบคลุมนี้
ยังรวมถึงเรื่องส่วนตัวของปัจเจกบุคคลและเรื่องที่เกี่ยวข้องกับบุคคลอื่น กลุ่มคนหรือแม้แตรัฐ ซึ่ง
ทั้งหมดนี้ต้องอยู่ภายใต้ขอบเขตของจริยธรรมอย่างเคร่งครัด

(๓) เป็นกฎเกณฑ์ที่กำหนดหลักการและรายละเอียดแก่ร่างกายและจิตวิญญาณพร้อมๆ
กัน มนุษย์ไม่สามารถตอบสนองความต้องการ อารมณ์ใคร่ฝ่ายต่ำของตน ตามแต่ที่ตนปรารถนา
หากแต่ต้องดำเนินอยู่ภายใต้กรอบแห่งศาสนบัญญัติพระคัมภีร์ระบุว่า "และพระองค์ทรงห้ามการ
ลามก ความชั่วช้าและการก่ออธรรม พระองค์ทรงตักเตือนพวกเจ้า เพื่อพวกเจ้าจักได้รำลึก" ^{๒๙} คำ
ดังกล่าวเป็นกฎเกณฑ์จริยธรรมอันแผ่กว้างและครอบคลุมของพระเจ้าผู้เป็นเจ้า เพื่อให้มนุษย์ออกห่าง
จากความไม่ดีไม่งามทั้งหมด

(๔) จริยศาสตร์อิสลาม ครอบคลุม และเหมาะสมกับทุกคน ทุกเวลา ทุกสถานที่ มีความ
ง่ายตาย ไม่ยากลำบาก อีกทั้งยังไม่จำกัดขอบข่ายที่บุคคลจะก้าวสู่ความเจริญแห่งชีวิต ดังคำรัสของ
พระองค์ที่ว่า "อัลลอฮ จะไม่ทรงบังคับชีวิตหนึ่งชีวิตใด นอกจากตามความสามารถของชีวิตนั้นเท่านั้น"
^{๓๐} และว่า "และพระองค์มิได้ทรงทำให้เป็นการยากลำบากแก่พวกเจ้าในเรื่องของศาสนา"

^{๒๘} **เอกลักษณ์เฉพาะของจริยศาสตร์อิสลาม**, [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑
แหล่งที่มา: <http://www.islammore.com/view/2749>.

^{๒๙} อันนะฮฺล ๑๖/๙๐.

^{๓๐} อัลบะเกาะเราะฮฺ ๒/๒๘๖.

(๕) จริยศาสตร์อิสลามไม่ตัดสินแต่เพียงการกระทำภายนอกเท่านั้น แต่ถือการพิจารณาที่เจตจำนงและภาวะที่ผลักดันสู่การกระทำนั้นๆ เป็นหลักท่านนบีมุฮัมหมัดกล่าวว่า “แท้จริง การงานนั้น ขึ้นอยู่กับเจตนา และสำหรับทุกคนจะได้รับตามสิ่งที่เขาตั้งใจเจตนาไว้”

(๖) จริยศาสตร์อิสลามเป็นกฎเกณฑ์ที่สติปัญญาให้การยอมรับและเป็นที่ยังใจของจิตวิญญาณ ทุกสิ่งที่อิสลามสั่งห้ามล้วนแล้วแต่เป็นสิ่งที่มิมีเหตุผลทั้งสิ้น" ผู้ศรัทธาทั้งหลาย แท้จริงสุรา และการพนัน และแท่นหินสำหรับเชือดบูชาญู และการเสียดังนั้น เป็นสิ่งโสมม อันเกิดจากการกระทำของชัยฏอนดังนั้นพวกเจ้าจงห่างไกลจากมันเสีย เพื่อว่าพวกเจ้าจะได้รับความสำเร็จ ที่จริงชัยฏอนนั้นเพียงต้องการที่จะให้เกิดการเป็นศัตรูกันและการเกลียดชังกันระหว่างพวกเจ้าในสุราและการพนันเท่านั้น และมันจะหันเหพวกเจ้าออกจากการรำลึกถึงอัลลอฮ์ และการละหมาด แล้วพวกเจ้าจะยังไม่ยุติอีกละหรือ"^{๓๑}

(๗) จริยศาสตร์อิสลาม จำเป็นต้องยึดมั่นในวิธีการและเป้าหมาย การกล่าวว่า “เป้าหมายจะกำหนดวิธีการ” ถือเป็นคำกล่าวที่ค้ำกับระบบจริยธรรมอิสลามโดยสิ้นเชิง จริยธรรมอิสลามต้องมีพื้นฐานจากวิธีการอันชอบธรรมและคำนึงถึงคุณค่าทางจริยธรรมเสมอ ดังตัวอย่างจากพระคัมภีร์ที่ว่า "และหากพวกเขาขอให้พวกเจ้าช่วยเหลือในเรื่องศาสนา ก็จำเป็นที่พวกเจ้าต้องช่วยเหลือ นอกจากนี้ในการต่อต้านซึ่งระหว่างพวกเจ้ากับพวกเขามีสันติสัญญาต่อกัน และอัลลอฮ์นั้นเป็นผู้ทรงเห็นในสิ่งที่พวกเจ้ากระทำ" คำรสนี้เป็นการบัญญัติใช้ให้มุสลิมต้องช่วยเหลือพี่น้องของพวกเราที่ถูกกดขี่ ซึ่งถือเป็นการปฏิบัติตามหน้าที่ทางด้านศาสนาของมุสลิม แต่หากการช่วยเหลือดังกล่าวทำให้ต้องละเมิดสันติสัญญาที่มีอยู่กับคนต่างศาสนา ก็ไม่สามารถให้การช่วยเหลือได้ เพราะเป็นวิธีการที่นำไปสู่การบิดพลิ้วและละเมิดข้อตกลง ศาสนาอิสลามเกลียดการบิดพลิ้วและเกลียดชังผู้บิดพลิ้วทั้งหลาย

(๘) จริยศาสตร์อิสลามเกี่ยวข้องโดยตรงกับการศรัทธาและการยำเกรงต่อพระเจ้า จริยธรรมหาใช่เป็นเพียงนามธรรมที่ประเสริฐเท่านั้น หากแต่จริยธรรมจำเป็นต้องเชื่อมสัมพันธ์เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับการดำเนินชีวิตทั้งหมด ดังนั้น สำหรับอิสลามแล้ว หลักการเชื่อมั่นก็คือ จริยธรรม หลักการปฏิบัติก็คือจริยธรรม เมื่อส่วนหนึ่งส่วนใดบกพร่อง อีกส่วนหนึ่งย่อมจะได้รับผลกระทบด้วยเช่นเดียวกัน

(๙) จริยศาสตร์อิสลามระบุถึงการตอบแทนอย่างชัดเจน บัญญัติอิสลามจึงเป็นในลักษณะคำสั่งใช้ให้กระทำ และคำสั่งห้ามไม่ให้กระทำ ดังนั้น ผู้ที่ละเมิดคำสั่งย่อมได้รับผลกระทบตามที่ตนกระทำไว้ การลงโทษผู้ฝ่าฝืน สำหรับบางกรณีก็มีผลทันทีในโลกนี้ ตัวอย่าง เช่น การเป็นพยานเท็จ การใช้วาจาหยาบคายและการทรยศ ผู้พิพากษาสามารถลงโทษได้ตามความเหมาะสม ดังนั้น "มุสลิมควรที่จะศรัทธาและศึกษาศาสนาอิสลามด้วยเหตุผล"

^{๓๑} อัลมาอิดะฮฺ ๕/๙๑.

จริยศาสตร์อิสลามล้วนแล้วแต่เป็นกฎเกณฑ์ที่ธรรมชาติความเป็นมนุษย์อันบริสุทธิ์ให้การยอมรับ และสติปัญญาที่ถูกต้องไม่อาจปฏิเสธความสมบูรณ์นี้ได้ จริยธรรมจึงเป็นหลักฐานบ่งชี้ถึงการมีอิสลามที่สมบูรณ์ทั้งในด้านการศรัทธาและการปฏิบัติ เมื่อใดก็ตามที่ศรัทธาเข้มแข็ง จริยธรรมที่เข้มแข็งก็จะเป็นผลสืบเนื่องติดตามมาอยู่เสมอ

๓) หลักการอยู่ร่วมกันของศาสนาอิสลาม

หลักคำสอนของศาสนาอิสลาม การใช้ชีวิตของคนในสังคมเป็นเป้าหมายสำคัญที่สุด ไม่แพ้เรื่องชีวิตของปัจเจกบุคคล และจักรวาลที่เป็นเวทีสำหรับการดำรงอยู่ของคน แต่เรื่องของสังคมออสลับซับซ้อน มีรายละเอียดปลีกย่อยมาก เนื่องจากอิสลามได้วางกฎเกณฑ์ความประพฤติที่เรียกว่ากฎหมาย (ชะรีอะฮ์) ที่ครอบคลุมการใช้ชีวิตร่วมกันในสังคมทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับสังคม บุคคลกับบุคคลหรือสังคมกับสังคม ในรูปของการใช้ชีวิตส่วนตัวและการใช้ชีวิตเกี่ยวกับครอบครัว เศรษฐกิจ การศึกษา การเมือง การปกครอง หรือเรื่องอื่น ๆ แม้กระทั่งความสัมพันธ์ระหว่างประเทศตัวอย่างโองการในคัมภีร์อัลกุรอานเป็นต้นว่า^{๓๒}

(๑) อิสลามถือว่าระเบียบแบบแผนของพฤติกรรมร่วมกันของกลุ่มชน เป็นรากฐานที่จำเป็นของความเป็นชุมชน คือ เป็นแนวทางหรือเป็นแบบแผนของความประพฤติ ระเบียบแบบแผนทางด้านความเชื่อ ความเข้าใจ ความรู้สึกนึกคิด ตลอดจนการปฏิบัติ ซึ่งเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวให้คนใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มได้

(๒) คนทุกคนในทุกที่ทุกเวลา มีฐานะเป็นสมาชิกของชุมชนมนุษย์โดยเสมอภาคกัน ภายใต้แบบแผนที่มีลักษณะร่วมกันเป็นสากล เป็นการยอมรับฐานะของบุคคลโดยเสมอภาคกัน คนแต่ละคนในโลกนี้ เป็นเสมือนหยดน้ำแต่ละหยดจากมหาสมุทรเดียวกัน ต่างก็มีแบบแผนที่สำคัญร่วมกัน เช่น มีกำเนิดมาจากพระเจ้าองค์เดียวกัน มีธรรมชาติทางกายภาพ จิตตานุภาพโดยทั่วไปอย่างเดียวกัน และมีบรรพบุรุษร่วมกัน คือ อาดัมกับเฮวารี มีจุดหมายปลายทางของชีวิตร่วมกัน ในลักษณะร่วมเหล่านี้ อิสลามยังถือว่าคนได้รับหลักการดำเนินชีวิต เป็นแบบแผนการดำเนินชีวิตทางสังคมที่มีแก่นแท้อย่างเดียวกันมีวัตถุประสงค์อย่างเดียวกัน

(๓) ชุมชนแต่ละชุมชน อาจมีความแตกต่างกันในแบบแผนความประพฤติโดยที่แบบแผนดังกล่าว อาจขัดแย้งต่อแบบแผนและเจตนารมณ์ของแบบแผนเดิมหรือแบบแผนที่อัลลอฮ์ ทรงวางไว้ เป็นรากฐานของการใช้ชีวิตและการปฏิบัติต่อกันในชุมชน ดังใจความที่ว่า “มนุษย์ทั้งหลายมิใช่เป็นอย่างอื่น นอกจากเป็นชุมชนเดียวกัน และพวกเขาได้แตกแยกกัน”

^{๓๒}เสรี พงศ์พิศ และคณะ, คนในทรงสนะของพุทธศาสนา อิสลาม และคริสต์ศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทย, ๒๕๒๔), หน้า ๑๕๓.

(๔) ชุมชนมีกฎเกณฑ์ของความเจริญ และความเสื่อมสลาย ความเสื่อมสลายของชุมชน เกิดจากการละเมิดกฎเกณฑ์ของจริยธรรมหรือศีลธรรม อันมีลักษณะร่วมกัน เป็นแบบที่มีจุดมุ่งหมาย อย่างเดียวกัน ที่เห็นได้ชัด คือ เป็นแบบแผนที่สร้างคุณธรรมให้แก่บุคคลในสังคม เพื่อความผาสุก และการอยู่รอดของสังคม คนในทุกยุคทุกสมัยมีศักยภาพที่จะได้รับการปลูกฝังสิ่งที่ตั้งตามทัศนะของ ศาสนา

(๕) ความแตกต่างระหว่างบุคคลหรือชุมชนเป็นสิ่งที่คนหรือกลุ่มบุคคลต้องถือเป็นเงื่อนไข ในการสถาปนาระบบความสัมพันธ์ ทางสังคมในวงกว้างออกไป เพื่อเกื้อกูลประโยชน์สุขร่วมกัน เมื่อ แผลผลประโยชน์ระหว่างกัน ในโลกที่อัลลอฮ์ ทรงมอบให้แก่คนทุกคน ความแตกต่างระหว่างคนที่ต่างก็ มีบรรพบุรุษเดียวกัน ไม่ว่าจะเป็นในด้านถิ่นที่อยู่อาศัย เชื้อชาติ วงศ์ตระกูล เพศ ภาษา อายุ ซึ่งเป็น ความแตกต่างในข้อปลีกย่อยของคนหรือกลุ่มชนเป็นรากฐานให้คนสามารถเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ซึ่งกันและ กัน สามารถจำแนกสิ่งต่าง ๆ โดยอาศัยความแตกต่างกัน รวมทั้งได้รู้จักสร้างสัมพันธ์ภาพระหว่างกัน เรียนรู้ที่จะใช้ชีวิตร่วมกันภายในชุมชนของตนระหว่างชุมชนย่อย ระดับครอบครัวไปจนถึงระดับโลก ปัจจุบันบุคคลและกลุ่มชนในโลกเป็นคนในครอบครัวเดียวกัน เป็นพี่น้องกันต้องการร่วมมือเกื้อกูลกัน เพื่อรักษาอะมานะฮ์หรือหน้าที่ความรับผิดชอบของคน

(๖) คุณค่าของคนหรือกลุ่มชนวัดกันด้วยการสำรวมตนตามข้อบัญญัติของอัลลอฮ์ วัดกัน ด้วยความรับผิดชอบต่อแบบแผนในการดำเนินชีวิตที่เป็นเครื่องวัดว่าคนหรือกลุ่มชนมีความภักดี ต่ออัลลอฮ์เพียงใด และประชาชาติทุกกลุ่มในโลก ทุกสถานที่และกาลเวลาจะต้องได้รับการทดสอบ ด้วยมาตรการที่บ่งถึงความสัมพันธ์ ระหว่างคนกับอัลลอฮ์ ในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง ไม่ว่าจะเราจะ ประเมินหรือชี้ให้เห็นถึงลักษณะดังกล่าวและความสำเร็จ หรือความล้มเหลวของคนและชุมชน “จง แสวงหาที่พำนักแห่งปรโลกด้วยปัจจัยที่อัลลอฮ์ได้ทรงประทานแก่ผู้เจ้า และจงอย่าลืมส่วน และจง อย่ำลืมส่วนของผู้เจ้าแห่งโลกนี้ และจงปฏิบัติต่อผู้อื่น เช่นที่อัลลอฮ์ได้ทรงปฏิบัติดีต่อเจ้า และจงอย่าก่อ ความเสียหาย ณ แผ่นดินแท้จริง อัลลอฮ์มิทรงรักผู้ก่อความเสียหาย โองการนี้เป็นโองการที่สะท้อนถึง เป้าหมายของชีวิต และเป้าหมายของชุมชน แสดงให้เห็นว่า การใช้ชีวิตหรือการพัฒนาความเป็นอยู่ ของคนหรือของชุมชน โดยส่วนรวมเป็นไปในแนวเดียวกัน คือ เป็นการกระทำเพื่อสร้างความผาสุกใน โลกนี้และโลกหน้าโดยอาศัยปัจจัยต่าง ๆ ที่อัลลอฮ์ทรงประทานมาให้ เช่น อาศัยความรู้ความสามารถ ทำการงานเพื่อยกสภาพความเป็นอยู่ของตนในทางสุจริตไม่ขัดต่อบทบัญญัติของศาสนา ขณะเดียวกัน คนต้องปฏิบัติตามศาสนกิจในความรับผิดชอบต่อสมรรถภาพของตนให้ครบถ้วน เพื่อผลตอบแทนที่ดี ในจุดหมายปลายทางของชีวิตหรือรักษาตนเองให้พ้นจากการลงโทษ^{๓๓}

^{๓๓} เสรี พงศ์พิศ และคณะ, คนในทรรศนะของพุทธศาสนา อิสลาม และคริสต์ศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทย, ๒๕๒๔), หน้า ๑๔๔.

๔.๑.๔ แนวคิด วิธีปฏิบัติ อัตลักษณ์และหลักการอยู่ร่วมกันของศาสนาพราหมณ์

(ฮินดู)

ศาสนาพราหมณ์ หรือที่เรียกเป็นสากลว่า “ศาสนาฮินดู” ได้ถือกำเนิดขึ้น ณ ดินแดนชมพูทวีป เมื่อกว่า ๓,๐๐๐ ปี โดยเริ่มต้นขึ้นเมื่อมีการผสมผสานวัฒนธรรมและคติความเชื่อซึ่งคล้ายคลึงกันของชาวอารยันและชาวดราวิเดียนเข้าด้วยกัน ทั้งเรื่องการนับถือวิญญาณบรรพบุรุษ การสวดอ้อนวอน และการบวงสรวงหมู่เทพผู้อยู่เบื้องหลังปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ เพื่ออำนาจให้พืชพันธุ์ธัญญาหารอุดมสมบูรณ์ ไร่อุปสรรคในการดำเนินชีวิตที่ผูกพันอยู่กับการเกษตรกรรม ในห้วงเวลานี้ มีการจัดหมวดหมู่เทพประจำธรรมชาติออกเป็น ๓ พวกเพื่อการทำบัตร์พิธีบูชา พวกที่หนึ่งอยู่ในสวรรค์ พวกที่สองอยู่ในฟ้า (อากาศ) และพวกที่สามอยู่ในพื้นโลก

ในยุคพระเวท เมื่อราว ๑,๐๐๐ ปีก่อนพุทธกาล เป็นยุคที่ศาสนาพราหมณ์ได้พัฒนาพิธีกรรมและความเชื่อเรื่องพระผู้เป็นเจ้าให้เป็นระเบียบแบบแผนยิ่งขึ้น ได้พัฒนาความเชื่อเรื่องพระผู้เป็นเจ้าหลายองค์ หรือพหุเทวนิยม (Polytheism) ไปสู่ความเชื่อเรื่องพระผู้เป็นเจ้าองค์เดียวหรือ เอกเทวนิยม (Monotheism) ในยุคนี้ ได้เกิดความคิดเรื่อง เอก์ สัต คือ ความคิดที่ว่า สิ่งจริงแท้มีอยู่เพียงหนึ่งเดียว หากแต่ปรากฏให้เห็นเป็นเทพหลายองค์ผู้อยู่เบื้องหลังปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ

ต่อมาในสมัยอุปนิษัท เป็นช่วงสุดท้ายของยุคพระเวทเป็นสมัยที่เริ่มมีการคิดคาดคะเน (Speculation) ทางด้านปรัชญา เกิดข้อถกเถียงในวงกว้างว่า สิ่งที่มีอยู่จริงๆ คืออะไร เกิดความคิดว่า สิ่งจริงแท้ที่มีอยู่เพียงหนึ่งนั้น คือ พรหม (อ่านว่า บระ-หมัน = พรหม ที่ไม่มีเพศ) บางทีก็เรียกว่า อาตมันหรืออาตมา บางครั้งก็เรียกว่า สัต (สัต = สิ่งที่มีอยู่) พรหม เท่านั้นเป็นสิ่งที่มีอยู่อย่างแท้จริง (พรหม สত্য) ส่วนโลกไม่มีอยู่จริง (ชคนมิถยา) เป็นเพียงการเห็นด้วยอำนาจแห่งมายาโดยพรหม นั้นมีอยู่ ๒ ระดับ เมื่อมองถึงแก่นแท้ซึ่งถึงความมีอยู่อย่างเป็นมายาของโลก พรหมจะเป็นสิ่งเดียวกับอาตมันที่อยู่ในสิ่งมีชีวิตและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นความรู้บริสุทธิ์ ที่เรียกว่า ชญาน (ชญาน) เป็นสิ่งที่มีอยู่อย่างแท้จริงในรูปของสัตยะ (สัตยะ) เป็นสิ่งที่ไม่มีที่สิ้นสุด เรียกว่า อนันตะ (อนันต) ไม่มีตัวตน เป็นวิญญาณที่อยู่ในทุกสรรพสิ่ง เป็นนิรันดร์ และเป็นนิรันดร์ คือ ไม่มีเบื้องต้นและเบื้องปลาย ถ้ามองในระดับสายตาของชาวโลกธรรมดา ซึ่งมองเห็นว่าโลกเป็นสิ่งที่อยู่จริง จะมองเห็นพรหมเป็นพระผู้เป็นเจ้าที่มีคุณสมบัติ ผู้สรรค์สร้างสรรพสิ่ง และกำหนดชะตากรรมของมนุษย์ ซึ่งแบ่งภาคออกเป็นรูป ๓ หรือพระผู้เป็นเจ้าสูงสุด ๓ พระองค์ ได้แก่

(๑) พระพรหมฮาดา (Brahma) เทพผู้่นฤมิตรสรรพสิ่ง (สฤชฎิ)

(๒) พระศิวะ (Shiva) หรือพระอิศวร เทพผู้ทำลาย และทำให้อุบัติใหม่ (ประลัย)

(๓) พระวิษณุ (Vishnu) หรือพระนารายณ์ เทพผู้ปกป้องรักษา (สฤติ) รวมเรียกว่า ตริมูรติ ซึ่งแท้จริงแล้วเป็นเพียงส่วนหนึ่งของวิญญาณอมตะหรือปรมาตมัน นอกจากนี้ ศาสนาพราหมณ์

ยังให้ความเคารพนับถือเหล่าทวยเทพ เทวา และเทวี ซึ่งเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับปรมาตมอันอีกหลายพระองค์

พลังศรัทธาที่มีต่อพระผู้เป็นเจ้า ก่อให้เกิดการพัฒนาศาสนาพราหมณ์อย่างเป็นแบบแผน คือ เริ่มมีการรจนาและรวบรวมบทสวดอันวอนเทพเจ้าที่ชาวอารยันและชาวพื้นเมืองเคารพนับถือ จากปราชญ์ผู้รู้ทางศาสนาออกเป็นหมวดหมู่ โดยให้ชื่อว่า พระเวท คัมภีร์พระเวทแบ่งออกเป็น ๒ ส่วน ได้แก่

ส่วนแรก ได้แก่ บทสวดขับร้อง มন্ত্র หรือคาถา ใช้ในพิธีบูชาโยคีที่เรียกว่า สหิตาหรือมนตรซึ่งได้แยกย่อยออกไปเป็นความรู้อันดั่งบรณลงมาที่เรียกว่า คัมภีร์จตุรเวท หรือ พระเวททั้ง ๔ อัน ได้แก่

(๑) ฤคเวท (Rigveda) ว่าด้วยบทสวดดีพระผู้เป็นเจ้า ซึ่งเป็นคัมภีร์ที่เก่าแก่ที่สุดในจำนวนพระเวททั้ง ๔

(๒) ยชุรเวท (Yajurveda) ว่าด้วยสูตรสำหรับการใช้ในพิธีบูชาโยคี ซึ่งแยกย่อยออกเป็นอีก ๒ แขนง คือ กฤษณยชุรเวท (ฝ่ายดำ) และศุกलयชุรเวท (ฝ่ายขาว)

(๓) สามเวท (Samaveda) ว่าด้วยบทสวดขับร้อง

(๔) อาถรรพเวท (Atharvaveda) ว่าด้วยมนตร์หรือคาถาต่าง ๆ

ส่วนที่สอง เรียกว่า พราหมณะ ว่าด้วยการอธิบายรายละเอียดการจัดศาสนพิธี ซึ่งสามารถแยกย่อยออกเป็น ๒ แขนง คือ อรรถยกะ หมายถึง บทเรียนของผู้อยู่ป่า มีเนื้อหาเกี่ยวกับคำสอน การดำเนินชีวิตของพราหมณ์ตั้งแต่เกิดจนกระทั่งออกไปอยู่ป่า บำเพ็ญเพียรเพื่อเข้าถึงโมกษะ และ อุปนิษัท ซึ่งแปลว่า เข้าไปนั่งลง เป็นคำสอนที่ว่าด้วยหลักหรือคำสอนเกี่ยวกับปรมาตม และหนทางที่อาตมอันจะกลับคืนสู่ปรมาตม

๑) หลักการปฏิบัติของศาสนาพราหมณ์

ศาสนาพราหมณ์หรือฮินดู สอนหลักมานวธรรม คือ การปฏิบัติหน้าที่ระหว่างบุคคลต่อบุคคล โดยมีการแสดงไว้เป็นข้อๆ เช่นบุคคลที่ได้กระทำโดยการพูด โดยกาย โดยใจแล้ว ผลแห่งการกระทำนั้นก็จักอำนวยให้แก่บุคคลนั้นเป็น มัชยคติ และอุตมคติ จึงควรทำแต่กรรมดีโดยตลอดแต่ฝ่ายเดียวคิดแต่ทรัพย์สมบัติของผู้อื่น คิดแต่การทำเสียประโยชน์แก่ผู้อื่น ไม่ยอมนับถือผู้ใหญ่นี้เป็นโทษทางจิตใจ จงอย่าทำการพูดด่าว่า พูดคำหยาบ พูดความไม่จริง พูดให้ร้ายลับหลัง พูดนิทา พูดส่อเสียด นี่เป็นโทษทางวาจา จงอย่าทำถือเอาทรัพย์สมบัติของผู้อื่นโดยเขายังไม่ทันให้ หรือใช้อำนาจฆ่าหรือทำหรือทำร้ายร่างกายผู้อื่น เป็นชู้กับภรรยาหรือสามีของผู้อื่นเป็นโดยทางกาย จึงต้องไม่กระทำก่อนจะลงมือกระทำใด ๆ จงพิจารณาดูว่า ชัดกับขนบธรรมเนียมของสังคมที่ตนสังกัดอยู่หรือไม่ ถ้าไม่ชัดต่อขนบธรรมเนียมดังกล่าวแล้วไซ้ จึงลงมือทำการกระทำใด จะให้ได้รับแต่การนิทาจากสังคม และไปสู่คตินัยดังกล่าวฝ่ายเดียวการนั้นอย่าทำบุคคลใดไม่ชื่อตรงต่อมิตร บุคคลที่ไม่รู้จัก

บุญคุณ บุคคลที่หักหลังต่อบุคคลอื่น บุคคลประเภทนี้ต้องไปตกนรกอยู่จนถึงพระอาทิตย์และพระจันทร์สถิตอยู่บนนภาอากาศ

บุคคลใดที่เสียสละชีวิตเพื่อชาติ เพื่อธรรม บุคคลนั้นจะไปสู่สุคติสูงสุดโดยฝ่ายสุริยะมณฑลไปบุคคลใดถือว่า ภรรยาของผู้อื่นเป็นเหมือนภรรยา มารดาตน ทรัพย์สมบัติของผู้อื่นเป็นโลหะสัตว์ทั้งหลายเป็นเหมือนตัวเอง บุคคลนั้นเป็นนักธรรมแท้ในโลกนี้ใครมาแย่งที่ดิน คือ ประเทศชาติของเรา ซึ่ง ปู่ ย่า บิดา มารดา ได้รับความไว้วางใจนั้นจะเป็นศัตรูที่หนึ่งของเรา ขอให้ทำลายผู้นั้นเสีย ไม่ว่าผู้นั้นจะเป็นญาติมิตรก็ตามพระราชเป็นญาติของผู้ที่ไม่มีญาติ พระราชาเป็นตาของผู้ที่ไม่มีความสว่างในดวงตา พระราชาเป็นบิดามารดาของประชาชนที่เดินบนทางยุติธรรม ฉะนั้นแลทรัพย์สมบัติเงินทองมีคตินี้ ๓ ประการ คือ จ่ายไปเพื่อบำเพ็ญกุศลทาน ๑ จ่ายไปเพื่อการจัดหาเครื่องอุปโภคบริโภค ๑ หากไม่จำเป็นทั้ง ๒ ประการดังกล่าวข้างต้นนี้แล้วทรัพย์นั้นก็วินาศไปจงฟังสาระสำคัญแห่งธรรม คือ สิ่งใดที่ตัวเองไม่ชอบ อย่าพึงอำนาจสิ่งนั้นให้แก่ผู้อื่น การกระทำของผู้อื่นประการใดที่เราไม่ชอบ อย่ากระทำการนั้นแก่ผู้อื่น สารธรรมนี้จึงถือไว้ตลอดไป ก็มีแต่ความสุขสันต์เป็นนิตย์

ข้อปฏิบัติในศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู มีทั้งที่เป็นส่วนเฉพาะและส่วนรวมต้องประพฤติปฏิบัติตามกฎประเพณีที่ทำไว้สำหรับบรรณะของตนนั้น แบ่งออกเป็น ๔ หมวด คือ

- ๑) กฎสำหรับบรรณะ ที่เกี่ยวกับการแต่งงาน อาหารการกิน อาชีพ และเคหสถานที่อยู่
- ๒) พิธีประจำวัน ชาวฮินดูต้องทำพิธีกรรมประจำบ้านที่ขาดไม่ได้ การทำพิธีต้องอาศัยพราหมณ์ นักบวชเป็นผู้ทำเรียกว่า พิธีสังสการ เป็นพิธีประจำบ้านมี ๑๒ ประการ
- ๓) พิธีศราทธ์ ได้แก่ พิธีของผู้มีศรัทธาคือมีใจเชื่อมั่นเป็นการทำบุญอุทิศให้แก่บิดา มารดา หรือบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วในเดือน ๑๐ ตั้งแต่วันแรม ๑ ค่ำ ถึงวันแรม ๑๕ ค่ำ การทำบุญอุทิศนั้นเรียกอีกอย่างว่า ทำบิณฑชะ
- ๔) บูชาเทวดา การทำพิธีบูชาต่างกันไปตามบรรณะ ถ้าบรรณะสูงพอจะกำหนดลงได้ เช่น สวคมนตรีภาวนา อาบน้ำชำระกายและสังเวคคงคาทุกวัน พิธีสมโภชน์ถือศีลในวันศักดิ์สิทธิ์และไปนมัสการบำเพ็ญกุศลในเทวาลัย ถ้าบรรณะต่ำก็มีพิธีผิดแผกแตกต่างกันออกไป

สรุปอัตลักษณ์และหลักการอยู่ร่วมกันของศาสนา การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข หมายถึง การที่มนุษย์มาอยู่ร่วมกันเป็นสังคม สามารถปฏิบัติตามกฎเกณฑ์การอยู่ร่วมกันในรูปของกฎระเบียบหรือกฎหมาย และมีคุณธรรม จริยธรรมในการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การมีส่วนร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของสังคม เช่น การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเมืองการปกครอง การมีส่วนร่วมในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน และการปฏิบัติตามคุณธรรมของการอยู่ร่วมกันตามหลักศาสนาที่ตนเองนับถือ จะทำให้ประชาชนสามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขคุณธรรมของการอยู่ร่วมกันตามหลักศาสนาที่บุคคลนับถือ หลักธรรมที่เน้นการอยู่ร่วมกันอย่างสันติของศาสนาต่าง ๆ

ศาสนาพุทธ มีส่งเสริมการอยู่ร่วมกันบนพื้นฐานของความจริงที่มาจากจิตใจภายในของแต่ละบุคคลเพื่อให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข โดยมีหลักธรรมที่สำคัญที่หล่อหลอมให้พุทธศาสนิกชนเป็นคนรักสันติ รักอิสระเสรี มีนิสัยโอบอ้อมอารี มีเมตตากรุณาต่อกัน ได้แก่ หลักโอวาทปาติโมกข์ เบญจศีลหรือ ศีล ๕ สังคหวัตถุ ๔ พรหมวิหาร ๔ ขรവാสธรรม ๔ สัมปยุตธรรม ๗ หมายถึง หลักธรรมของคนดี หรือหลักธรรมของสัตบุรุษ ๗

ศาสนาคริสต์ มีหลักธรรมที่หล่อหลอมให้คริสต์ศาสนิกชนมีจิตเมตตา มีความรักเพื่อนมนุษย์ เหมือนรักตัวเอง บัญญัติ ๑๐ ประการหลักอณาจักรพระเจ้า อณาจักรพระเจ้าเป็นอาณาจักรที่มีแต่ความสุข เป็นอาณาจักรแห่งความรักอย่างแท้จริงหลักคำสอนอื่น ๆ ได้แก่ หลักตรีเอกานุภาพ หลักความรัก ศาสนาคริสต์ได้ชื่อว่าเป็นศาสนาแห่งความรัก พระเยซูคริสต์ทรงสอนให้รักเพื่อน มนุษย์ เหมือนรักตัวเอง ให้รักแม้กระทั่งศัตรู

ศาสนาอิสลาม มีหลักธรรมในศาสนาอิสลาม มุ่งให้มุสลิมปฏิบัติอย่างเคร่งครัด มุสลิมทุกคนมีความรู้ในข้อปฏิบัติทางศาสนาอย่างดี มีการรวมกลุ่มอย่างเป็นเอกภาพสอนให้มนุษย์พึงยึดหลักศรัทธา ๖ ประการและหลักปฏิบัติ ๕ ประการ ตลอดจนเน้นการกระทำหน้าที่อีก ๓ ประการต่อพระเจ้า ต่อมนุษย์และต่อตนเอง จะทำให้เกิดความผูกพันกับพระเจ้า จุดหมายสูงสุดคือทำความดีแล้วในมนุษย์โลกเมื่อสิ้นชีวิตแล้วจะไปอยู่ในสวรรค์กับพระเจ้านั้นชีวิตไปชั่ววันนั้น

ศาสนาฮินดู เน้นหลักคำสอนเรื่องมานวธรรม ที่ถือว่าเป็นหลักการสำคัญของการอยู่ร่วมกันโดยการกำหนดให้บุคคลพึงปฏิบัติต่อบุคคลด้วยดี

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า ศาสนาทุกศาสนาล้วนต้องการให้บุคคลในสังคมเป็นคนดี มีสติ มีความรัก ความเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์ให้รู้จักการเอื้อเฟื้อแบ่งปัน มีความเคารพในความเป็นมนุษย์ มิได้ส่งเสริมการเห็นแก่ตัว ให้โอกาสและความเท่าเทียมต่อกัน เพื่อสร้างสันติภาพของโลกให้งดงาม ดังนั้นศาสนาถือว่าเป็นพื้นฐานของความคิดและการกระทำของบุคคลที่จะพึงมีต่อผู้อื่น เพื่อให้เป็นสังคมที่น่าอยู่และมีสันติสุข

ภาพที่ ๔.๑ แสดงสัญลักษณ์ของศาสนาต่าง ๆ

๔.๒ กระบวนการสื่อความหมายทางศาสนาเพื่อสร้างความเข้าใจเชิงสันติของประชาคมอาเซียน

การศึกษากระบวนการสื่อความหมายทางศาสนาเพื่อสร้างความเข้าใจเชิงสันติของประชาคมอาเซียนผู้วิจัยได้ทำการรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์จากผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้นำทางศาสนา และตัวแทนที่เกี่ยวข้องจำนวน ๓๐ รูป/ คน ผลการศึกษาสามารถสรุปเป็นกระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจเชิงสันติของประชาคมอาเซียนได้ ดังนี้

๔.๒.๑ กระบวนการสื่อความหมายเชิงสันติโดยการเผยแพร่วัฒนธรรม-คำสอนตามหลักศาสนา

ผลการศึกษาพบว่า ผู้นำทางศาสนาและองค์กรทางศาสนาในประชาคมอาเซียนส่วนใหญ่ได้มีการนำแนวคิดและหลักการของแต่ละศาสนามาส่งเสริมการอยู่ร่วมกันโดยสันติโดยศาสนาพุทธมุ่งเน้นให้คนอยู่ร่วมกันด้วยหลักศีล ๕ หลักของการเอื้อเพื่อแบ่งปัน ให้มีความเมตตา กรุณาต่อกัน และให้มีความอดทนต่อสิ่งที่เกิดขึ้นโดยให้พัฒนาสติปัญญาของตนเองในการดำเนินชีวิต โดยเฉพาะหลักศีล ๕ นั้น ถือเป็นพื้นฐานของการดำเนินชีวิต เป็นหลักมนุษยธรรม เพราะบุคคลผู้ที่รักษาศีล ๕ ย่อมจะทำให้มีความเป็นมนุษย์ในตนเองสมบูรณ์ยิ่งขึ้นด้วยการไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่นในการประกอบกิจกรรมการงานของตนเองให้สำเร็จเรียบร้อย^{๓๔}

ศีล ๕ ถือเป็นจิตสำนึกแห่งความดีงามเนื่องจากศีลมาจาก “เจตนา” ความตั้งใจที่จะงดเว้นจากการประพฤติที่ไม่ดีงามทั้งหลาย เช่น กายทุจริต วาจาทุจริต และมโนทุจริต และเป็นเจตนาแห่งความสำรวมระวังเพื่อปิดกั้นหนทางความชั่วร้ายที่เกิดจากการเบียดเบียนซึ่งกันและกัน ศีลจะเอื้อเพื่อต่อความรัก ความเมตตาในตนเองและเพื่อนมนุษย์ ศีล ๕ นั้น เป็นสิ่งที่พระพุทธองค์และมวลมนุษยช่วยกันบัญญัติขึ้นมา เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข จากสามัญสำนึกที่รู้ว่า เมื่อเรามีความรักตนเองต้องการความสุข ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน คนอื่นก็ย่อมมีความรู้สึกเช่นเดียวกับเรา ด้วยเหตุนี้ ศีล ๕ จึงเป็นความรักในตนเองและเพื่อนมนุษย์^{๓๕} และเป็นการสร้างสันติภาพสากล โดยปัจจุบันความไม่สงบสุขในโลกส่วนใหญ่เกิดจากการละเมิดในกฎเกณฑ์ของมนุษย์ที่พยายามประหัตประหารทำร้ายซึ่งกันและกัน ผนวกกับความสงบสุขในใจของบุคคลไม่มี สันติภาพจึงเกิดขึ้นได้ยาก หากสังคม

^{๓๔} สัมภาษณ์ Ven.VY Sovechea, THE WORLD BUDDHIST UNIVERSITY Cambodia, วันที่ ๕ มิถุนายน ๒๕๖๐.

^{๓๕} สัมภาษณ์ พระราชวรมนูญี รองอธิการบดีฝ่ายกิจการนิสิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, วันที่ ๒๒ กันยายน ๒๕๖๐.

ใดมีศีล มีเหตุมีผล รู้จักยับยั้งชั่งใจ สันติภาพในใจของบุคคลและของโลกย่อมจะเกิดขึ้น คนที่มีศีล มีปกติแห่งการประพฤติปฏิบัติตนที่เหมาะสมจึงมีศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ที่แท้ได้^{๓๖}

กลุ่มผู้นำชาวพุทธยังมุ่งเน้นการเผยแพร่หลักธรรมในสังคมาวงกว้าง โดยมองปรัชญาพื้นฐานทางพระพุทธศาสนาที่ถือว่า “ปัญหาชีวิตและความทุกข์” ที่มนุษย์จะต้องประสบอย่างแน่นอนไม่ว่ามนุษย์จะต้องการหรือไม่ก็ตาม หากมนุษย์ต้องการจะหลุดพ้นจากปัญหาชีวิตเหล่านี้ ก็ต้องยอมรับความจริงข้อนี้และพร้อมที่จะเผชิญหน้าหาวิธีการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นนี้ ด้วยปัญญาที่เกิดจากความรู้ ความเข้าใจ ซึ่งพัฒนาขึ้นในตัวมนุษย์เองภารกิจสำคัญในการสื่อสารเพื่อสร้างความสุขจึงเป็นการชี้แนะทางให้มนุษย์พัฒนาปัญญาด้วยตัวเองโดยการช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ ดังนั้น วิธีการสื่อสารจะต้องดำเนินตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งถือว่าเป็นระบบที่ทำให้บุคคลมีการพัฒนาตนเอง^{๓๗}

ในการที่จะเข้าไปช่วยบุคคลอื่น เพื่อนำเขาเข้าสู่วิถีแห่งการพัฒนาปัญญานั้น ผู้ชี้แนะนำทางจึงต้องวางตัวเป็นกัลยาณมิตรและต้องรู้จักบุคคลเสียก่อน ว่าเขามีลักษณะอย่างไร มีขีดความสามารถ ความถนัด อุปนิสัยเป็นอย่างไร ตลอดจนทั้งพยายามสรรหาอุบายกลวิธีและอุปกรณ์ ที่จะทำให้ผู้รับสารเกิดทัศนคติที่ถูกต้อง คือรู้จักมองสิ่งทั้งหลายตามที่มันเป็น และสามารถจัดการกับสิ่งเหล่านั้นตามที่ควรจะเป็น เพื่อให้เกิดประโยชน์ทั้งแก่ตนและสังคม ให้มองและจัดการอำนาจกิเลสตัณหา ซึ่งทัศนคติที่ถูกต้องและความสามารถจัดการดังกล่าวจะเกิดขึ้นได้ด้วยการพัฒนาปัญญา^{๓๘}

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า วิธีการสื่อสารเชิงสันติของพระพุทธศาสนา ก็คือกระบวนการพัฒนามนุษย์ตัวแกนสำคัญของการพัฒนามนุษย์หรือการพัฒนาบุคคลอันได้แก่ ปัญญา เพราะปัญญาทำให้รู้จักสิ่งทั้งหลายและรู้ที่จะปฏิบัติต่อสิ่งนั้นอย่างไร ในขณะที่ปัญญาเกิดขึ้นนั้น การปรับตัวก็เกิดขึ้นทั้งทำให้เกิดการพัฒนาอย่างมีคุณภาพครบถ้วน และในกระบวนการพัฒนามนุษย์นั้นจะต้องมีการประเมินหรือวัดผลว่า บุคคลนั้นได้พัฒนาไปถึงจุดหมายที่กำหนดไว้หรือไม่เครื่องวัดที่เห็นได้ง่ายวิธีหนึ่งก็คือ ตั้งวัตถุประสงค์สำรองไว้เพื่อจะรู้ว่ากระบวนการพัฒนาดำเนินการไปถึงไหนพุทธวิธีการสื่อสารก็มีการกำหนดวัตถุประสงค์ไว้เป็นเครื่องวัดระดับการพัฒนาของบุคคล^{๓๙}

^{๓๖} สัมภาษณ์ Ven.LormLoeum, Executive Director, Life and Hope Association, and Member, Sangha Council of Siem Reap Province Cambodia, วันที่ ๖ มิถุนายน ๒๕๖๐.

^{๓๗} สัมภาษณ์ พระมหาสุรศักดิ์ ปัจจนตเสโน รองคณบดีคณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, วันที่ ๒๐ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๓๘} สัมภาษณ์ พระมหาเกรียงศักดิ์ อินทปถโญ สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, วันที่ ๒๐ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๓๙} สัมภาษณ์, ดร.อดิเทพ ผาธา คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, วันที่ ๒๑ กันยายน ๒๕๖๐.

สำหรับหลักการสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้นผู้ทรงคุณวุฒิให้ความหมายตามหลักการของพุทธวิธีการสื่อสารว่ามี ๔ ประการเพื่อให้เข้าใจแจ่มแจ้งเพื่อจูงใจให้เกิดศรัทธาเพื่อปลุกใจให้หาญกล้าเพื่อให้ร่าเริงบันเทิงใจในการที่จะเรียนรู้และสร้างประโยชน์และความสุขต่อตนเองและสังคม ในขณะที่เดียวกันก็มุ่งเน้นให้ผู้ฟังได้ฟังเรื่องใหม่ได้วิจัยเรื่องเก่าได้บรรเทาข้อกังขาหรือข้อสงสัยได้พัฒนาความคิดในการอยู่ร่วมกันและมีจิตใจผ่องใสใจเบิกบาน โดยมุ่งเน้นการช่วยเหลือมนุษย์ให้พ้นทุกข์ ฉะนั้น การสื่อสารหรือการเผยแผ่ตามหลักพระพุทธศาสนาจึงต้องดำเนินไปตามกระบวนการพัฒนาปัญญาหรือตามหลัก ไตรสิกขา คือศีล สมาธิ ปัญญา ตัวแกนสำคัญของการพัฒนา คือปัญญา เพราะทำให้รู้จักสิ่งทั้งหลายและรู้ที่จะปฏิบัติต่อสิ่งนั้น^{๔๐} และในการวิเคราะห์หลักการเผยแผ่นั้น พระพุทธศาสนามุ่งเน้นหลักการเชิงสันติและความสุข คือ เป็นไปเพื่อความคลายกำหนดเพื่อปราศรัยออกจากภพเป็นไปเพื่อไม่สั่งสมกองกิเลสเป็นไปเพื่อความมกน้อยเป็นไปเพื่อสันโดษความสงบเพื่อปรารถนาความเพียร และเพื่อความเป็นคนเลี้ยงง่าย

ในขณะที่ศาสนาคริสต์นั้น ชาวคริสต์เชื่อว่า การปฏิบัติตามบทบัญญัติ ๑๐ ประการ ได้แก่ งามนัสการพระเจ้าแต่ผู้เดียว อย่าออกพระนามพระเจ้าโดยไม่สมควร วันพระเจ้าให้ถือเป็นวันศักดิ์สิทธิ์จงนับถือบิดามารดาอย่าฆ่าคนอย่าล่วงประเวณีอย่าลักทรัพย์อย่านินทาว่าร้ายผู้อื่นอย่าคิดโลภในประเวณีอย่าคิดโลภในสิ่งของของผู้อื่น บทบัญญัติของที่ ๑-๓ นั้น มุ่งเน้นการสร้างศรัทธาในพระเจ้าซึ่งมีอยู่ในท้องฟ้า อากาศเบื้องบน หรือแผ่นดินเบื้องล่าง หรือในน้ำใต้แผ่นดิน และให้มีจิตคิดเมตตา ให้มีความรักต่อเพื่อนมนุษย์เสมือนรักตนเองนอกจากนี้ ยังต้องพัฒนาสังคมให้เกิดความสงบสุข มีคุณภาพชีวิตที่ดี จะสังเกตได้จากเมื่อศาสนาคริสต์หรือชาวคริสต์ไปที่ไหนมักจะสร้างที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม เช่น การสร้างโรงเรียน โรงพยาบาล หรือแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ เพื่อให้สังคมอยู่ร่วมกันได้ และนำไปสู่การสร้างความเป็นสังคมที่มีพระเจ้าเดียวกัน^{๔๑}

ส่วนศาสนาอิสลามนั้นมุ่งสอนให้มนุษย์อยู่ร่วมกันด้วยหลักหลักศรัทธา ๖ และหลักปฏิบัติ ๕ ประการ คือ การไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกันโดยมุ่งเน้นการกระทำหน้าที่ ๓ ประการ คือ การมีความรัก มีสันติการสร้างความดีงามต่อพระเจ้า ต่อมนุษย์และต่อตนเองโดยอิสลามถือว่าระเบียบแบบแผนของพฤติกรรมร่วมกันของกลุ่มชน เป็นรากฐานที่จำเป็นของความเป็นชุมชน คือเป็นแนวทางหรือเป็นแบบแผนของความประพฤติของสังคมมนุษย์ ดังนั้น ระเบียบแบบแผนทางด้านความเชื่อ ความเข้าใจ ความรู้สึกนึกคิด ตลอดจนการปฏิบัติ ซึ่งเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวให้คนใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มได้ และคนทุกคนมีฐานะเป็นสมาชิกของชุมชนมนุษย์โดยเสมอกัน ภายใต้แบบแผนที่มีลักษณะร่วมกันเป็น

^{๔๐} สัมภาษณ์ พระราชวรมณี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, วันที่ ๒๒ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๔๑} สัมภาษณ์ Josept ChusakSirisut Bishop : Catholic Bishop of Diocese of Nakhonratchasima, Thailand, วันที่ ๒๐ กันยายน ๒๕๖๐.

สากลตามความประสงค์ของพระเจ้าหรือองค์อัลลอฮ์^{๔๒} โดยเป็นการยอมรับฐานะของบุคคลโดยเสมอภาคกัน คนแต่ละคนในโลกนี้ เป็นเสมือนหยดน้ำแต่ละหยดจากมหาสมุทรเดียวกัน คือ พระเจ้าองค์เดียวกัน ถึงแม้ว่าแต่ละคนต่างก็มีแบบแผนที่สำคัญร่วมกัน เช่น มีกำเนิดมาจากพระเจ้าองค์เดียวกันมีธรรมชาติทางกายภาพ และจิตตานุภาพโดยทั่วไปอย่างเดียวกัน ฉะนั้นอำนาจของพระเจ้าจะดลบันดาลให้ทุกคนทำตามหน้าที่ของตนเองเพื่อรอกการพิสูจน์ของพระเจ้า เราได้เน้นเรื่องสันติภาพอย่างมากแก่เยาวชนและนักศึกษาอิสลามด้วยเหตุผลสองประการ คือ หนึ่งหลักการของศาสนาอิสลามนั้นเน้นเรื่องของการสันติภาพ และสองความจำเป็นในการสร้างสันติภาพให้เกิดขึ้นภายในพื้นที่ ๆ เราอยู่ หากปราศจากการสร้างสันติภาพแล้ว จะไม่เป็นประโยชน์ในการสร้างมหาวิทยาลัย โดยที่เราสร้างมหาวิทยาลัยมาเพื่อที่จะพัฒนาคนของเรา พัฒนาพื้นที่ และการพัฒนาในทุกมิติ หากแต่การศึกษาอย่างเดียวโดยที่มุ่งเอาหลักการของทางศาสนาอิสลามออกมาให้คนได้รับรู้ ว่าแท้ที่จริงศาสนาอิสลามเน้นเรื่องสันติภาพ ให้ความสำคัญเกี่ยวกับการสร้างสันติภาพ โดยการนำหลักการทางศาสนามาใช้ในพื้นที่ให้เกิดประโยชน์อย่างจริง โดยในมหาวิทยาลัยเองเราก็ได้ใช้วิชาสันติศึกษาเป็นวิชาบังคับที่ทุกคนจะต้องเรียน โดยที่ทำความเข้าใจกับนักศึกษาว่าเมื่อคุณเรียนวิชานี้แล้ว คุณจะต้องนำหลักการไปใช้ในชุมชนของตนเองให้เกิดสันติสุขหรือสันติภาพภายในชุมชน สามารถที่จะแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชนด้วยสันติวิธีได้ โดยที่ทางเรายังได้มีความตั้งใจเป็นอย่างยิ่งว่า จะทำอย่างไรให้นักศึกษาของเป็นตัวขับเคลื่อนในกระบวนการของสันติภาพในชุมชน อย่างน้อยที่สุดในชุมชนร่วมมหาวิทยาลัยของเราต้องมีสันติภาพ^{๔๓}

สันติภาพในมุมมองของมุสลิมนั้นมีด้วยกันหลายด้าน เช่นสันติสุขภายในครอบครัว ภายในชุมชน และการไม่สร้างความรุนแรงที่จะเกิดระหว่างศาสนิกชนและนอกจากนี้ยังได้ให้ความสำคัญโดยเน้นให้นักศึกษาได้นำกระบวนการสร้างสันติสุขภายในชุมชนโดยมีการประเมินดูว่าภายในชุมชนนั้นมีคติความมากหรือลดน้อยลงอย่างไร นอกจากนี้ยังได้มีการเน้นให้นักศึกษาได้รู้จักการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับเพื่อนต่างศาสนา เพื่อให้เกิดสันติสุขและสันติภาพโดยมุ่งให้เราทุกคนมีความสุขในการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกัน มุสลิมต้องเป็นมุสลิมตัวอย่าง เป็นมุสลิมที่ดีในทางด้านคุณธรรม มีคุณภาพ มีความสามารถ และเป็นที่ยิ่งของคนอื่นได้ มุสลิมที่ดีคือเป็นคนให้และปฏิบัติตามหลักคำสอนของศาสดา มีความเมตตาต่อสรรพสิ่งทั้งหลาย มุสลิมที่ดีต้องอยู่ร่วมกับเพื่อนบ้านได้ดี เหมือนอย่างที่เราได้สอนไว้ว่า “คุณจะต้องดูแลเพื่อนบ้านของคุณให้ดี มีอะไรก็รู้จักแบ่งปันกัน” นี่คือการ หรือแม้กระทั่งธรรมชาติก็ต้องช่วยกันดูแล มุสลิมจะรู้จักสร้างชุมชนให้เป็นชุมชนที่ดี ไม่มีการตีหมา เล่นการพนัน มหาวิทยาลัยต้องเป็นสื่อกลางในการสร้างความเข้าใจที่ดีทั้งในฝ่ายมุสลิมเองและเพื่อนต่างศาสนา

^{๔๒} สัมภาษณ์ Dr.I Wayan Ardika, Udayana University, Indonesia, วันที่ ๑๕ มิถุนายน ๒๕๖๐.

^{๔๓} สัมภาษณ์ นายชอและห์ ตาละ รองอธิการบดีฝ่ายกิจการพิเศษและการลงทุนมหาวิทยาลัยฟาฏอนี จังหวัดยะลา, วันที่ ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

โดยเฉพาะการสื่อสารที่คนในพื้นที่จะต้องเข้าใจในหลักการของศาสนาอิสลาม และการสร้างคนที่มี ความยึดมั่นในหลักการของอิสลาม โดยมุ่งเน้นให้คนทำดี แต่ไม่ต้องโอ้อวดหรือการโอ้อวดในการทำความ ดีนั้น

ผลการศึกษาพบว่า ผู้นำทางศาสนาและภาคประชาสังคมได้ดำเนินการสื่อสารความหมาย เชิงสันติโดยการสร้างและใช้อัตลักษณ์ทางศาสนา โดยมองว่า ศาสนาแต่ละศาสนามีความแตกต่างกัน ทั้งในแนวคิดและวิถีปฏิบัติแต่ทุกศาสนาก็มุ่งสอนให้คนเป็นคนดีและสามารถอยู่ร่วมกันได้ภายใต้ความ ศรัทธา วิถีปฏิบัติ กฎหมายและการยอมรับความแตกต่างทางวัฒนธรรม แต่สิ่งที่ยังคงรทงศาสนาได้ ดำเนินการ คือ การสร้างและใช้อัตลักษณ์ร่วม คือ การมุ่งเน้นการพัฒนาคนและสังคมให้สงบร่มเย็น โดยมีการแบ่งปันอัตลักษณ์การอยู่ร่วมกันอย่างเอกภาพท่ามกลางความหลากหลาย ซ่อนความต่าง เอาไว้แต่ขณะเดียวกันก็พยายามมุ่งความสำคัญคือ ความเหมือนกัน ตามหลักที่ว่า “แสวงหาจุดร่วม สงวนจุดต่าง” ทั้งนี้เพื่อยอมรับความแตกต่างหลากหลายในสังคมพหุวัฒนธรรมและการสร้างอัตลักษณ์ ร่วมของประชาชนว่าเป็นคนของสังคม รวมถึงการสร้างอัตลักษณ์ทางศาสนาว่า “เป็นศาสนาแห่ง สันติ” ^{๔๔} “เป็นศาสนาแห่งความรัก” “เป็นศาสนาแห่งความสงบสุข” เป็นต้น ดังนั้น เมื่อมองใน ภาพรวม อัตลักษณ์ทางศาสนา คือการสร้างศรัทธาเพื่อนำพาผู้คนไปสู่การทำความดีภายใต้บริบทของ ความเชื่อนั้นๆ เช่น อิสลามเชื่อในอำนาจของพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของ ส่วนพระพุทธศาสนามีความเชื่อ ความ ศรัทธาในเรื่องการสร้างกรรมดี บาป บุญ คุณ โทษ เป็นต้น ^{๔๕} ส่วนการใช้สัญลักษณ์ในเชิงศาสนานั้น ถือว่า ทุกศาสนาสามารถแสดงออกซึ่งสัญลักษณ์ทางศาสนาของตน โดยมีถือว่าเป็นความแตกต่างและ อยู่ร่วมกัน กรณีของที่ตั้งของวัด มัสยิด โบสถ์ ของทุกศาสนาสามารถตั้งอยู่ร่วมกัน โดยชุมชนมิได้มี ความขัดแย้ง

ศาสนาอิสลามเป็นศาสนาที่ให้เกียรติแก่ผู้ที่นับถือและไม่นับถือโดยมีความเมตตาเป็นที่ เหมือนกับนบะปีเป็นที่ยอมรับของทุกศาสนาที่ด้วยมารยาทอันดีงามระหว่างกันและกัน ซึ่งสอดคล้องกับ หลักธรรมคำสอนข้อหนึ่งของท่านศาสดามุฮัมมัดฉันได้ถูกส่งมายังมวลมนุษยชาติด้วยหลัก “เมตตาธรรม” เพื่อค้ำจุนโลกใบนี้ให้ดำรงอยู่ท่ามกลางความหลากหลายของชาติพันธุ์มนุษย์ทั้งมิติสังคม ภาษา วัฒนธรรม ความเชื่อ ซึ่งเป็นความต่างตามธรรมชาติของสิ่งสร้างทั้งหลาย เพื่อปฏิสัมพันธ์ต่อกันฉันท์ มนุษย์ร่วมสังคม ไม่เบียดเบียนต่อกันและให้โทษต่อกันอันจะนำไปสู่ความสงบสุขความสันติของสังคม ย้อนรำลึกถึงหน้าประวัติศาสตร์อิสลามท่านนบะปีปฏิบัติต่อชาวยาฮูดีชาวนัสรอญี(ยิวและคริสเตียน) ด้วยความเมตตาธรรมในฐานะมนุษย์ร่วมสังคมจนเมืองมาดีนะห์ถูกขนานเรียกว่าเป็นเมืองหรือสังคมอัน

^{๔๔} สัมภาษณ์ Josept ChusakSirisut Bishop : Catholic Bishop of Diocese of Nakhonratchasima, Thailand, วันที่ ๒๒ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๔๕} สัมภาษณ์ พระราชวรมุนี รองอธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, วันที่ ๒๒ กันยายน ๒๕๖๐.

ประเสริฐในประวัติศาสตร์เพราะหลักเมตตาธรรมของอิสลามที่ควรจะเป็น Best Practic สำหรับสังคมปัจจุบัน หากอิสลามนิยมความรุนแรงจริงๆแน่นอนว่าแผ่นดินผืนนี้เกือบจะไม่หลงเหลือมนุษย์ผู้ปฏิเสธศรัทธาหลงเหลืออยู่แม้เพียงตารางนิ้ว เพราะประวัติอิสลามแผ่อำนาจและอิทธิพลเหนือชนชาติใดๆ แต่ด้วยหลักเมตตาธรรมให้อิสราภาพ เสรีภาพกับมนุษย์ร่วมสังคม โดยที่ผู้ใดประสงค์จะศรัทธาก็จงศรัทธา ส่วนผู้ใดที่ประสงค์จะปฏิเสธก็จงปฏิเสธ" อิสลามจะไม่ห้ามนำล้างเผ่าพันธุ์เพื่อนมนุษย์ร่วมโลกด้วยเหตุผลเพราะบุคคลผู้นั้นปฏิเสธศรัทธาหรือ"กาเฟร"แต่ด้วยเหตุผลเพื่อปกป้องหลัก "อากีดะห์"ไม่ให้เสื่อมสลายไปจากหัวใจของมุสลิมต่างหากที่อิสลามจำเป็นต้องจับดาบท่ามกลางหลักเมตตาธรรมคือหัวใจหลักของหลักธรรมคำสอนอิสลาม และบุคลิกภาพของอิสลามแต่หลักเมตตาธรรมมิได้หมายความว่าหย่อนยานไม่ถึงระเบียบวินัยหลักเมตตาธรรมต้องคู่กับทางสายกลางไม่หย่อนยานและไม่ตึง ไม่หย่อนแม้กับคนต่างศาสนาและศาสนาเดียวกันการหาจุดลงตัวไม่เจอ อาจเป็นปัญหาหนึ่งของมุสลิมบางพื้นที่อันเป็นเหตุให้เกิดความไม่สงบนี้คือส่วนหนึ่งของหลักธรรมคำสอนของศาสนาที่ใช้สอนเยาวชนในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม^{๔๖}

ในขณะที่อัตลักษณ์ทางศาสนาเราจะพบว่า มีความคล้ายคลึงในการสื่อสารเพื่อให้เกิดสันติ คือ อัตลักษณ์ทางศาสนาพุทธมุ่งเน้นหลักการสำคัญ ได้แก่ขันติ ปัญญา และสัมมาสติ ส่วนศาสนาอิสลามมุ่งเน้นการสร้างศรัทธาและสันติ สำหรับศาสนาคริสต์มุ่งเน้น ความรักและความเมตตา ดังนั้นการสร้างและการใช้อัตลักษณ์ทางศาสนาที่ดั้งเดิม จะนำไปสู่ความเข้าใจของศาสนิกชนมากกว่าการสื่อสารที่มุ่งไปสู่การสร้าง ความขัดแย้งในสังคม โดยอาจจะนำหลักการของแต่ละศาสนามาบูรณาการ เช่น ในทางพระพุทธศาสนามุ่งการเรียนรู้หรือการสื่อสาร โดยการเข้ามาดูและสร้างประโยชน์ตามหลักโอปนยิก ปจจตต วิญญูหิ ส่วนศาสนาอิสลามให้อึดความเชื่อมั่น ความศรัทธาที่มีต่อพระเจ้า และการตีความของผู้นำศาสนาเพื่อให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติ และให้ทุกฝ่ายเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของพลังศรัทธาตามหลักศาสนาคริสต์ ฉะนั้น เชื่อว่า การรักษาไว้ซึ่งอัตลักษณ์และหลักการสำคัญของแต่ละศาสนาจะทำให้เกิดสันติสุขได้^{๔๗}

การสร้างและการใช้อัตลักษณ์ทางศาสนาที่แสดงถึงความสงบสุขและสันติภาพ ผ่านหลักเมตตาธรรมและความรัก รวมถึงการใช้ปัญญาของทุกศาสนาจะช่วยให้เกิดการสื่อสารที่มีพลังและนำไปสู่การสร้างสันติภาพให้เกิดขึ้นได้ ถึงแม้ว่าจะมีการสื่อสารเพื่อให้เกิดความขัดแย้งในบางกรณีก็ตาม เช่น การวิจารณ์ของผู้นำศาสนาบางกลุ่มที่มองเห็นข้อเท็จจริงไม่ครบถ้วนและไม่เข้าใจถึงหลักการอยู่ร่วมกันและอัตลักษณ์ของศาสนาตนเองบ้างก็ตาม แต่โดยหลักการสำคัญของแต่ละศาสนา ก็

^{๔๖} สัมภาษณ์ นายอาชิซ สาเมาะ ผู้จัดการโรงเรียนจริยธรรมศึกษามูลนิธิ อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา, วันที่ ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๔๗} สัมภาษณ์ รศ.ดร.สุวิญ รัชส์สัตย์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, วันที่ ๒๑ กันยายน ๒๕๖๐.

พบว่า การยึดมั่นในหลักธรรมคำสอนของแต่ละศาสนาจะช่วยนำพาชุมชนและสังคมไปสู่ความสงบสุขได้บนพื้นฐานของการยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรมและความคิดเห็น

๔.๒.๒ กระบวนการสื่อความหมายเชิงสันติตามหลักสิทธิมนุษยชนและนโยบายของภาครัฐ

ด้วยเหตุที่สภาพการณ์การละเมิดสิทธิบุคคลและสิทธิของชุมชน รวมทั้งการละเมิดสิทธิในการนับถือศาสนายังปรากฏขึ้นอย่างต่อเนื่องในสังคมอาเซียน โดยมีรูปแบบการละเมิด ความรุนแรงที่แตกต่างออกไปด้วยอำนาจของระบบทุนนิยม กลุ่มคน และการครอบงำในเชิงความคิดและวิธีการปฏิบัติ สิทธิ จนนำไปสู่ความขัดแย้งทางศาสนาในประชาคมอาเซียนตามที่กล่าวแล้ว ผู้นำทางศาสนาจึงได้ตระหนักถึงสิทธิและเสรีภาพของบุคคลและสิทธิชุมชนว่า น่าจะเป็นแนวคิดหลักของการพัฒนาประเทศ การส่งเสริมการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม หากประเทศใดยังมีการละเมิดสิทธิมนุษยชนและไม่มีการส่งเสริมสิทธิชุมชนในระดับสูงก็จะถูกสังคมโลกตำหนิว่า ยังไม่มีการพัฒนาในด้านสิทธิมนุษยชนและสิทธิชุมชน ผนวกกับบุคคลในสังคมเรียกร้องถึงสิทธิของตนเองและสิทธิชุมชนมากขึ้น จึงทำให้แนวคิดสิทธิมนุษยชนและสิทธิชุมชนกลายเป็นวาทกรรมที่สร้างระบบ กฎเกณฑ์ และค่านิยมทางสังคมขึ้นมาเพื่อสะท้อนภาพความเป็นจริงและการพัฒนาบางอย่างในสังคม โดยเฉพาะการมีเสรีภาพในการนับถือศาสนา^{๔๘}

แนวคิดสิทธิมนุษยชน (Human Rights) ได้รับการกล่าวถึงทั้งในมติกฎหมายและวิธีการปฏิบัติโดยเฉพาะการขจัดความขัดแย้งทางศาสนา ในการที่จะคุ้มครองสิทธิมนุษยชนเพื่อให้เกิดผลจริงตามเจตนารมณ์ที่กำหนดไว้ในกฎบัตรสหประชาชาติและเพื่อใช้เป็นมาตรฐานกลางสำหรับประเทศสมาชิกที่จะนำไปใช้เป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อให้เกิดผลภายในประเทศ โดยกำหนดให้รัฐต้องส่งเสริมการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนโดยไม่มีการเลือกปฏิบัติโดยเหตุผลทางด้านเผ่าพันธุ์ เพศ ภาษา และศาสนาและให้ปฏิญญาว่าทุกคนมีสิทธิและเสรีภาพอย่างเท่าเทียมกัน^{๔๙} ดังนั้น การไม่เลือกปฏิบัติจึงเป็นหลักการพื้นฐานในกฎหมายสิทธิมนุษยชน ซึ่งถือว่าเป็นไปตามกฎบัตรสหประชาชาติ ที่กำหนดให้รัฐต้องส่งเสริมการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนโดยไม่มีการเลือกปฏิบัติโดยเหตุผลทางด้านเผ่าพันธุ์ เพศ ภาษา และศาสนาหรือในข้อ ๑๘ ปฏิญญาสากลสิทธิมนุษยชนที่ว่าบุคคลมีสิทธิในเสรีภาพแห่งความคิด มโนธรรม และศาสนา สิทธินี้รวมถึงเสรีภาพที่จะเปลี่ยนศาสนา หรือความเชื่อถือ และเสรีภาพ ที่จะแสดงให้ศาสนาหรือความเชื่อถือประจักษ์ในรูปของการสั่งสอน การปฏิบัติกิจความเคารพสักการบูชา สวด

^{๔๘} สัมภาษณ์ Associate Prof. Dr. Wong Wong Bin Deputy Dean of Institute of Chinese Studies, University Tunka Abdul Malaysia, วันที่ ๒๘ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^{๔๙} สัมภาษณ์ Ven. Dr. Santacitto Santot Head of Department Buddhist College of Kertarajasa, Indonesia, วันที่ ๑๕ มิถุนายน ๒๕๖๐.

มนต์ และการถือปฏิบัติพิธีกรรม ไม่ว่าจะโดยลำพังตนเองหรือร่วมกับผู้อื่นในประชาคมในที่สาธารณะ หรือส่วนตัว

ในทางกฎหมายสิทธิมนุษยชนหลักการไม่เลือกปฏิบัติมีสองนัยด้วยกัน คือ ในความหมายแรกหมายถึงการห้ามปฏิบัติที่แตกต่าง ส่วนนัยที่สองหมายถึงการกระทำในทางยืนยัน ในความหมายแรกหมายความว่าในการดำเนินการใด ๆ ของรัฐเพื่อให้สิทธิหรือประโยชน์แก่ประชาชนแล้วจักต้องให้โดยอยู่บนพื้นฐานแห่งความเท่าเทียมกันโดยไม่มี การปฏิบัติหรือให้สิทธิพิเศษแก่บุคคลใด ๆ การปฏิบัติ นั้นต้องเท่าเทียมกันไม่ว่าจะเป็นการกระทำที่ลดทอนสิทธิหรือการกระทำที่ส่งเสริมหรือขยายขอบเขต สิทธิหรือการให้ประโยชน์ใด ๆ ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าการเลือกปฏิบัติในทางกฎหมายนั้นมีความหมาย ต่างจากคำว่า การปฏิบัติที่ไม่เหมือนกันหรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง การปฏิบัติที่ไม่เหมือนกันหาได้เป็นการ เลือกปฏิบัติทุกกรณีไม่แต่ขึ้นอยู่กับปัจจัยอื่น ๆ ประกอบด้วย คือ เป้าหมายของการกระทำที่แตกต่าง และส่วนสัดของความแตกต่างที่สมเหตุสมผล

สำหรับสังคมไทย หากเราพิจารณาจากบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญปี พ.ศ.๒๕๖๐ ใน มาตรา ๒๗ ที่ระบุว่า “บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมาย มีสิทธิและเสรีภาพและได้รับความคุ้มครอง ตามกฎหมายเท่าเทียมกันชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกันการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคล ไม่ว่าด้วยเหตุความแตกต่างในเรื่องถิ่นกำเนิด เชื้อชาติภาษา เพศ อายุ ความพิการ สภาพทางกายหรือ สุขภาพ สถานะของบุคคล ฐานะทางเศรษฐกิจหรือสังคมความเชื่อทางศาสนา การศึกษาอบรม หรือ ความคิดเห็นทางการเมืองอันไม่ขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญหรือเหตุอื่นใดจะกระทำมิได้” ดังนั้น การยอมรับสิทธิเสรีภาพและความแตกต่างหลากหลายเป็นสิ่งที่กฎหมายรับรองและบุคคลในสังคมก็ ต้องยอมรับเพื่อความมั่นคงของประเทศ มิใช่กลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง แต่หากกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งนำเอาสิทธิและ ความเชื่อของตนเองมาสร้างความขัดแย้งหรือเกลียดชัง บ่อนทำลายสังคมอื่น ๆ นับว่าไม่เหมาะสม^{๕๐}

ดังนั้น การยอมรับในหลักสิทธิมนุษยชนแล้วสื่อความหมายเชิงสันติย่อมจะนำไปสู่การลด ความคิดเห็นที่แตกต่างทางศาสนาและนำไปสู่การยอมรับการเคารพ ศรัทธาในศาสนาที่แตกต่างได้ ซึ่ง ในเรื่องนี้รัฐธรรมนูญให้สิทธิอยู่สองประการ คือ ประการแรกบุคคลมีสิทธินับถือศาสนาใดก็ได้แม้จะ เป็นศาสนาเดียวกัน แต่จะนับถือต่างนิกายหรือต่างลัทธิก็ได้ ประการที่สอง บุคคลมีสิทธิปฏิบัติ พิธีกรรมได้การมีสิทธิทั้งสองประการดังกล่าวต้องไม่เป็นปฏิบัติที่ขัดต่อหน้าที่ตามกฎหมายหรือความสงบ เรียบร้อยหรือศีลธรรมของประชาชนหรือค่านิยมอันเป็นค่านิยมที่พึงประสงค์ของสังคมส่วนรวม และ รัฐต้องไม่ริดรอนสิทธิหรือทำให้บุคคลต้องเสียประโยชน์ในการนับถือต่างความเชื่อหรือต่างพิธีกรรม การใช้กฎหมายของบ้านเมืองในการบังคับบุคคลโดยไม่คำนึงถึงสิทธิข้อนี้เป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชน

^{๕๐} สัมภาษณ์ ดร.จรัญ วรณกสิณานนท์ ประธานกลุ่มชาวพุทธพลังแผ่นดิน, วันที่ ๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๑.

อย่างยิ่ง ภาครัฐหากไม่ตระหนักถึงสิทธิในการนับถือศาสนาต่างความเชื่อ ย่อมจะเกิดเหตุการณ์ดังที่ เกิดขึ้นมาแล้ว การอ้างแต่หลักกฎหมายโดยไม่อาศัยความยุติธรรมตามหลักยุติธรรมภาวะอาจไม่เป็น ธรรมแก่ผู้ที่มีความเชื่อต่างกันไป^{๕๑}

๔.๒.๓ สำหรับการปฏิบัติตามหลักกฎหมายและนโยบายของภาครัฐ

ผู้นำทางศาสนาเสนอว่า ทุกฝ่ายควรใช้หลักสากล เช่น หลักความเสมอภาค ความเท่าเทียมความยุติธรรมและหลักสิทธิมนุษยชน รวมถึงการเคารพศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์กับหลักการ และแนวปฏิบัติของแต่ละศาสนาเพื่อเอื้อเฟื้อต่อกัน ซึ่งจะทำให้ทุกฝ่ายเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน โดยที่ ผ่านมาภาครัฐและผู้นำทางศาสนาได้มีการดำเนินการร่วมกันดำเนินการผ่านกระบวนการทางกฎหมาย มีการประชาสัมพันธ์หรือแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประเด็นต่างๆ เพื่อร่วมกันพัฒนาในสังคมพหุ วัฒนธรรม ส่วนการประยุกต์ใช้กฎหมายแห่งรัฐกับหลักศาสนาในการส่งเสริมการอยู่ร่วมกัน โดย ภาครัฐและองค์กรทางศาสนา สามารถนำบทบัญญัติแห่งกฎหมายและรัฐธรรมนูญซึ่งทุกประเทศได้มีการ กำหนดบทบัญญัติแห่งกฎหมายเพื่อให้สิทธิและเสรีภาพของประชาชนในการที่จะนับถือศาสนา และมีการบัญญัติกฎหมายบนพื้นฐานของหลักคำสอนทางศาสนา เช่น ประเทศมาเลเซีย บรูไน เมียนมาร์ เป็นต้น ที่ส่งเสริมกิจการทางศาสนาหลักของประเทศผ่านกฎหมายของประเทศ ดังนั้น การ ยอมรับและปฏิบัติตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายจะทำให้เกิดความสงบสุขทางสังคมได้^{๕๒} ซึ่งผล การศึกษาพบว่า องค์กรทางศาสนาและประเทศที่มีการปฏิบัติตามกฎหมายของบ้านเมืองในระดับดีจะ มีความขัดแย้งทางศาสนาน้อยลง และไม่คอยการละเมิดสิทธิทางศาสนาและความเชื่อได้ดีกว่าสังคมที่ ไม่กฎหมายหรือกติกาที่เป็นส่วนรวมของสังคมโดยท่าน Balwant Singh^{๕๓} ได้กล่าวถึงการอยู่ร่วมกัน ของประชาคมอาเซียนตามหลักศาสนาต่าง ๆ โดยมีหลักการ คือ “เราต้องเคารพศาสนาต่างๆในโลกนี้ ให้ได้เสียก่อน ถ้าเราเคารพข้อนี้ได้เราก็จะยอมรับความเป็นมนุษย์ของทุกๆศาสนา แล้วเราก็จะอยู่ ร่วมกันได้อย่างดี ข้อปฏิบัติทางศาสนาไม่ใช่อุปสรรคในการอยู่ร่วมกันเลย เราต้องมองข้ามข้อนี้แต่ควร ไปสนใจในความดีที่ศาสนามีให้แก่กันมากกว่า” ส่วนท่าน Vijaya Samarawickrama^{๕๔} ได้แสดง ความเห็นเกี่ยวกับหลักการของการอยู่ร่วมกันในประชาคมอาเซียนและของโลกว่า “แนวคิดของการ

^{๕๑} สัมภาษณ์ Dr.Thiri Nyunt, Paipatti Faculty International Thervada Buddhist Missionary University (ITBMU) Yangon, Myanmar, วันที่ ๒ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๕๒} สัมภาษณ์ Mr. Lim Jin Aun Executive Vice President Group Communication and Strategic Marketing Department Prasarana, Malaysia, วันที่ ๒๙ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^{๕๓} สัมภาษณ์ Balwant Singh : Sikhism From Indonesia, วันที่ ๑๖ มิถุนายน ๒๕๖๐.

^{๕๔} สัมภาษณ์ Vijaya Samarawickrama : Buddhism Senior Lecturer ๑ , American Degree Transfer Program, Taylors University:Malaysia, วันที่ ๒๙ ตุลาคม ๒๕๖๐.

อยู่ร่วมกันนั้น เราขอแสดงเท่าที่เราเข้าใจ คือ เราทุกคนต้องตายเพราะโลกใบนี้เล็กมาก เรามีคนมากในโลกใบนี้แต่ไม่เคยที่จะพูดคุยกัน เขาไม่ค่อยจะพูดคุยกันในเรื่องที่ศาสนามีความแตกต่าง เราขอแสดงทัศนะตามที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ คือ เราต้องเคารพทุก ๆ ศาสนา ทุก ๆ อย่างตั้งอยู่ในหลักของอริยสัจ ๔ และศาสนาทุกศาสนามีหลักนี้ด้วยกันทั้งหมด และเมื่อเป็นอย่างนี้ทุกศาสนาจะมีขันติธรรมทางศาสนา ไม่ขัดแย้ง ไม่ทะเลาะกัน ไม่ก่อความรุนแรงจนนำไปสู่ความตาย”

นักวิชาการทางศาสนากล่าวว่า “ศาสนาทุกศาสนาต่างมีเป้าหมายเพื่อให้สันติสุข และสันติภาพ สามารถขับเคลื่อนตามกระบวนการสันติภาพได้เป็นอย่างดีโดยเฉพาะบทบาทในการสร้างความเข้าใจต่อหลักคำสอนที่ถูกต้องสามารถสร้างความเข้าใจร่วมกันและยอมรับความแตกต่างสำหรับแนวทางการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งโดยใช้หลักศาสนาอันเป็นแนวทางที่สำคัญต่อเยาวชนอย่างมากคือ

๑) ต้องเข้าใจหลักคำสอนของศาสนาที่แท้จริง เพื่อปรับใช้ในการแก้ปัญหาให้ยั่งยืนมากขึ้น

๒) สร้างคนในชุมชนให้เห็นประโยชน์ของชุมชนร่วมกัน อย่ามองแต่ผลประโยชน์ของตนเอง เพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติ

๓) นำหลักคำสอนของศาสนาไปปฏิบัติอย่างถูกต้อง

ทั้งนี้ทั้งนั้นเราต่างก็ต้องทำหน้าที่ประสานเพื่อให้เยาวชนของเราเกิดการช่วยเหลือซึ่งกันและกันเพื่อให้เกิดผลสันติสุขหรือในสังคมและเป็นการเสริมสร้างการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขจากเหตุการณ์ความไม่สงบที่เกิดขึ้น เราได้ให้ข้อคิดกับเยาวชนว่าการอยู่ในพื้นที่ความขัดแย้งจำเป็นต้องเปิดใจกว้างและต้องถ่อมตนเองให้มากที่สุด และต้องสอนทักษะในการอยู่ในสังคมที่หลากหลายหรือพหุวัฒนธรรมที่สำคัญคือต้องสร้างพื้นที่หรือเปิดใจการให้เยาวชนได้เรียนรู้ ศึกษาเกี่ยวกับการจัดการความขัดแย้งและกระบวนการสันติภาพ เพราะความขัดแย้งและการสร้างสันติภาพเป็นเทคนิคหรือทักษะที่ต้องศึกษาเรียนรู้ต้องเข้าใจเกี่ยวกับบทสังคัมและพหุวัฒนธรรม เพราะพหุสังคัมไม่ใช่แค่ความหลากหลายของสังคัมเท่านั้น และพหุวัฒนธรรมจำเป็นต้องเคารพกันและกันพร้อมทั้งให้คุณค่าของอีกฝ่ายและยอมรับความต่างนั้น ๆ เป็นการสร้างสันติภาพในการอยู่ร่วมกันภายในพื้นที่อย่างสันติสุข^{๕๕}

นอกจากนี้ยังพบว่า ภาครัฐก็มีส่วนสำคัญในการส่งเสริมการอยู่ร่วมกัน โดยการสร้างกฎเกณฑ์และค่านิยมร่วมกันตามหลักประชาธิปไตยและหลักสิทธิมนุษยชนโดยมุ่งเน้นการเสริมสร้างความเข้าใจให้กับประชาชนในระบบสังคมและและชุมชนที่มีประวัติศาสตร์ที่แตกต่างกัน เพื่อให้ประชาชนและชุมชนเข้าใจกันมากขึ้นตัวอย่าง เช่น ไทยกับเมียนมา มาเลเซียกับสิงคโปร์ เวียดนามกับกัมพูชา ชาวพุทธกับชาวคริสต์ ชาวคริสต์กับอิสลาม ชาวพุทธกับอิสลาม เป็นต้นที่มีประวัติศาสตร์

^{๕๕} สัมภาษณ์ นายอัสนันต์ ตะมิงมะ นักวิชาการอิสลามศึกษา สำนักงานการศึกษาเอกชนอำเภอระแงะ จังหวัดนราธิวาส, วันที่ ๑๗ ธันวาคม ๒๕๖๑.

ต่างกันหรืออาจจะมี ความขัดแย้งกันแต่ภาครัฐก็จะพยายามดำเนินการให้เข้าใจกันในมิติประวัติศาสตร์ ดังกล่าวเพื่อให้อยู่ร่วมกันได้ในสังคมปัจจุบัน ไม่นำเอาอดีตกลับมาเพื่อให้เกิดความเข้าใจผิดหรือขัดแย้งกันโดยมีกระบวนการส่งเสริมการพัฒนาประชาธิปไตยและส่งเสริมการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน ในเมื่อยุคสมัยและค่านิยมจะต้องสานสัมพันธ์และสนับสนุนซึ่งกันและเพื่อการปกป้องคุ้มครองศาสนา โดยเฉพาะศาสนาพุทธที่คนส่วนใหญ่นับถือ และก็ยอมรับความแตกต่างทางศาสนา อย่างไรก็ตาม ภาครัฐจะต้องเข้ามา มีบทบาทในการเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ของศาสนาต่างๆ และจะต้องคำนึงถึง วิถีวัฒนธรรมของชนชาติด้วย ^{๕๖} ในกรณีประเทศไทย ภาครัฐให้ความสำคัญกับการศึกษาของคณะสงฆ์ และศาสนาอิสลาม โดยให้มีการก่อตั้งมหาวิทยาลัยสงฆ์ มหาวิทยาลัยของอิสลาม มหาวิทยาลัยของ ศาสนาคริสต์ หรือในระดับโรงเรียน เช่น โรงเรียนปอเนาะ โรงเรียนพระปริยัติธรรม เป็นต้น เพื่อสร้าง พื้นที่ทางสังคมของการอยู่ร่วมกัน ดังนั้น ภาครัฐจะต้องกำหนดบทบาทบัญญัติแห่งกฎหมายเพื่อส่งเสริมให้ เกิดความเท่าเทียมทางศาสนา มิให้นำหลักการทางศาสนามาเป็นข้อขัดแย้งหรือการต่อรองทางสังคม เนื่องจากนโยบายของภาครัฐมีความสำคัญต่อการส่งเสริมการอยู่ร่วมกัน เพราะกฎหมายมีผลต่อการ ดำเนินชีวิตของประชาชนในประเทศนั้นๆ และหากมีนโยบายและมาตรการที่เหมาะสมต่อการสร้าง ความเข้าใจอันดีร่วมกันแล้ว ย่อมจะนำพาสังคมที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมไปสู่สันติภาพที่ ยั่งยืน^{๕๗}

๔.๒.๔ กระบวนการสื่อความหมายเชิงสันติโดยการใช้หลักขันติธรรมและเมตตาธรรม

ผู้ให้ข้อมูลระบุว่า จำเป็นต้องใช้หลักขันติธรรมและเมตตาธรรมที่มีในคำสอนของทุก ศาสนามาใช้ เนื่องจากหลักขันติธรรมและหลักเมตตาธรรมนั้นเป็นไปตามหลักการที่ว่า “ถ้าไม่มีขันติ และเมตตา สันติก็ไม่มี” โดยทุกฝ่ายจะต้องมีความเคารพต่อกัน การมีขันติธรรม คือ การที่ทุกฝ่าย หยุดการสร้างความขัดแย้ง เกียรติขัง หรือก่อวินาศกรรมผู้อื่นที่มีความเชื่อหรือวัฒนธรรมที่แตกต่างจาก ตนเอง และต้องปกป้องคุ้มครองผู้อื่นที่อาจเป็นส่วนน้อยในสังคมให้สามารถดำเนินชีวิตตามวิถีทางที่ พวกเขาต้องการ ดังนั้น ขันติธรรมจึงเป็นคุณธรรมที่ต่ออย่างหนึ่งที่ควรจะมีฝึกฝน พัฒนาจิตใจ หากเรา ฝึกฝนและนำมาปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ขันติธรรมจะติดตัวเราไปตลอด ขันติธรรมจึงเป็นสิ่งสำคัญ หากเราต้องการจะเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมของการทำสงครามแทนที่ด้วยวัฒนธรรมของสันติภาพ นอกจากนี้ ทุกฝ่ายยังต้องเสริมสร้างความมีเมตตา ความปรารถนาดีต่อเพื่อนมนุษย์ที่มาจากหลักคำสอน ของแต่ละศาสนา ที่มุ่งสอนให้ทุกคนมีการเอื้อเฟื้อแบ่งปัน มีความอดทนต่อสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้น และการไม่ ละเมิดบทบัญญัติของศาสนา เพื่อให้เป็นหลักการสำคัญในการส่งเสริมการอยู่ร่วมกัน โดย Ven.Ashin

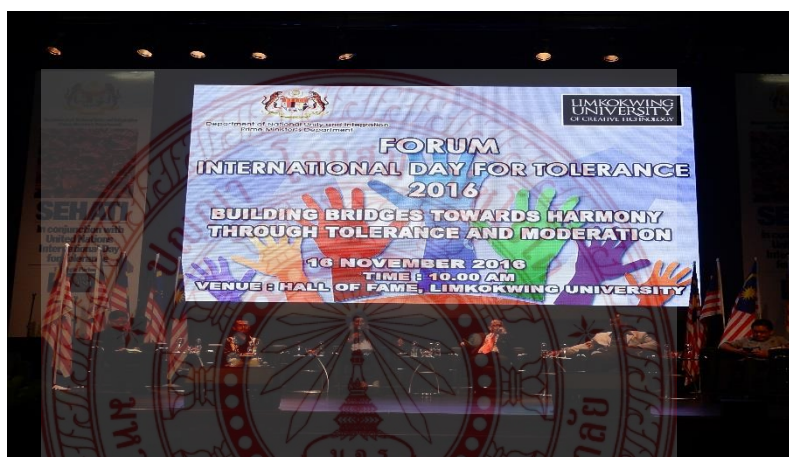
^{๕๖} สัมภาษณ์ Dr.Thiri Nyunt, Paipatti Faculty International Thervada Buddhist Missionary University (ITBMU) Yangon, Myanmar, วันที่ ๒ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๕๗} สัมภาษณ์ พระราชวรมุนี รองอธิการบดีฝ่ายกิจการนิสิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และรองเจ้าคณะภาค ๖, วันที่ ๒๒ กันยายน ๒๕๖๐.

Uttamannda ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวคิด การสื่อความหมาย และการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียนว่า^{๕๘} “ก่อนอื่นเราต้องทำความเข้าใจก่อนว่า ทุกประเทศเป็นดินแดนที่มีความอิสระทางศาสนา ฉะนั้นเราก็สามารถเห็นได้อย่างชัดเจนจากตัวอย่างในประเทศไทยหรือประเทศในอาเซียนว่า เราจะอยู่ในพื้นที่ไหนก็ได้ โดยไม่มีความเกลียดชังกัน แม้จะอยู่บนความหลากหลายทางศาสนา นอกจากนี้ท่านยังได้แสดงความคิดเห็นต่อการใช้ขันติธรรมในศาสนาว่า “ขันติธรรมทางศาสนานั้นมีความสำคัญมากครอบคลุมไปทั่วทั้งโลก ถ้าแต่ละศาสนาได้ใช้ขันติธรรมอย่างจริงจังโลกเราก็จะมีแต่ความสงบสุขมากกว่านี้”

ภาพที่ ๔.๑ แสดงการใช้หลักขันติธรรมเพื่อส่งเสริมการอยู่ร่วมกันในมาเลเซีย

สำหรับการนำหลักขันติธรรมของแต่ละศาสนามาส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียนนั้น พบว่า มีหลักการทางขันติธรรมแต่ละศาสนา ดังนี้

หลักขันติธรรมทางในพุทธศาสนาในหลักธรรมคำสอนเพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขนั้น พุทธศาสนิกชนสามารถนำไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิตคือ ให้ความอดทน ไม่ว่าจะถูกระทบกระแทงจากสิ่งที่พึงปรารถนาหรือไม่ปรารถนา ก็สามารถรักษาจิตใจให้หนักแน่น ไม่หวั่นไหว ความอดทนมี ๔ ประเภท คือ อดทนต่อทุกขเวทนาที่เกิดจากความเจ็บไข้ได้ป่วย อดทนต่อความลำบากตรากตรำ อดทนต่อความทุกข์ยากจากการทำงานต้องขยันหมั่นเพียร และไม่เกียจคร้าน อดทนต่ออำนาจกิเลส คือ เมื่อกิเลสใด ๆ เช่น ความโลภ ความโกรธ หรือความหลง ก็ต้องมีขันติอดทน และเพียรพยายามกำจัดกิเลสนั้นออกไปเสียจากตน อดทนต่อความเจ็บใจ คือ ความอดทนต่อความล่วงเกินของผู้อื่น เฉพาะอย่างยิ่งคนที่ต่ำกว่าเรา อดทนต่อการกระทบกระแทกแตกตันจากคนอื่นเพื่อให้เราอยู่ร่วมกันให้ได้ตั้งนั้น หลักขันติธรรมจึงสนับสนุนให้ทุกฝ่ายมีความอดทนและประนีประนอมต่อกัน และนำไปสู่

^{๕๘} สัมภาษณ์ Ven.Ashin Uttamannda Sitagu International Buddhist Academy, Yangon Myanmar, วันที่ ๒ สิงหาคม ๒๕๖๐.

ความเข้าใจต่อความหลากหลายทางวัฒนธรรม^{๕๙} โดย Ven.Lorm Loeuem Cambodia ได้แสดงความเห็นว่า “เราพยายามที่จะใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับศาสนาที่จะเรียนรู้การอยู่ร่วมกัน ในประเทศของเรานั้นไม่มีศาสนามากเหมือนที่ประเทศไทย มีคริสต์ อิสลาม พุทธและฮินดู-พราหมณ์” หลักการที่เข้าไปช่วยในการใช้ขันติธรรมมีอะไรบ้างนั้นท่านได้กล่าวว่า “ในแนวทางพุทธศาสนานั้น เราจะส่งเสริมการใช้ขันติในการสอนประชาชนของเรา ในกิจกรรมต่าง ๆ เช่น กิจกรรมพระสงฆ์คุยกับประชาชนเป็นต้น และนอกจากนี้ต้องให้ประชาชนเข้าใจในเรื่องขันติธรรมด้วย”^{๖๐} นอกจากนี้ การอยู่ร่วมกันนั้น ควรมีการยึดแนวปฏิบัติทางศาสนาในทัศนะของผู้นำทางศาสนาต่าง ๆ ในอาเซียน เช่น พระพรหมบัณฑิต เชื่อว่า ทุกศาสนาหรือผู้นำศาสนาทุกศาสนาล้วนต้องการสันติภาพ และต้องการให้ผู้นำทางศาสนาหยุดการนำความเชื่อของศาสนาไปใช้ในทางที่ผิด เช่น นำมาเป็นสิ่งจูงใจในการทำสงคราม เพราะว่าการทำสงครามเป็นเรื่องของการเมือง ไม่ใช่อุดมคติทางศาสนาแท้ที่จริงแล้วทุกศาสนาต้องการสร้างสันติภาพ สังคมในอาเซียนนั้นเป็นพหุสังคม (Plural Society) ที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรมประกอบไปด้วยศาสนาที่หลากหลาย เป็นหนึ่งในภูมิภาคที่มีความพิเศษที่มีความหลากหลายของวัฒนธรรมแห่งหนึ่งของโลกที่มีการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

หลักขันติธรรมทางในคริสต์ศาสนาคริสต์ศาสนิกชนจะต้องมีความศรัทธาในพระเยซูสูงสุดในชีวิตและจงรักเพื่อนบ้าน เพื่อนมนุษย์ เหมือนรักตัวท่านเอง หลักคำสอนเรื่องความรักในคริสต์ มี ๒ ระดับคือ ความรักระหว่างมนุษย์กับพระเจ้า เปรียบเหมือนความรักระหว่างบิดากับบุตรความรักระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ พระเยซูสอนให้รักเพื่อนบ้าน สอนให้รักศัตรู รู้จักการให้อภัยและเสียสละ นอกจากนี้ยังมีศีลธรรมสัมบูรณ์ ข้อ โดยพูดถึงในฐานะอัครสาวกซึ่งพระเจ้าพระเยซูคริสต์ทุกคนเป็นพี่น้องกันภายใต้พระเจ้า ทุกคนได้รับการสอนในศาสนาต่าง ๆ ให้รักกันและทำดีต่อกันและการอยู่ด้วยความแตกต่างเป็นสิ่งที่พระกิตติคุณของพระเยซูคริสต์สอนให้เราต้องทำ เช่น มุ่งประพฤติในสิ่งซึ่งทำให้เกิดความสุข เพราะฉะนั้นเราจึงควรตื่นตัวที่จะให้เกียรติสิ่งดี ๆ ที่เราพินิจในทุกคน รวมทั้งความคิดเห็นและการปฏิบัติหลายอย่างที่แตกต่างกัน เรามีบทบาทเป็นนักรบในสงครามระหว่างศีลธรรมกับความคลาดเคลื่อนไม่มีพื้นที่ตรงกลาง เราต้องยึดหยัดเพื่อความจริง แม้ในขณะที่เราใช้ขันติธรรมและความเคารพความเชื่อกับความคิดที่แตกต่างกันเรารวมถึงคนที่ยึดถือสิ่งเหล่านั้นด้วย ^{๖๑}

^{๕๙} สัมภาษณ์ พระมหาสุรศักดิ์ ปจจนตเสโน รองคณบดี คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, วันที่ ๒๐ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๖๐} สัมภาษณ์ Ven.Lorm Loeuem Executive Director, Life and Hope Association, and Member, Sangha Council of Siem Reap Province Cambodia, วันที่ ๒๘ กันยายน ๒๕๕๘.

^{๖๑} สัมภาษณ์ Mr.Gerald Kong : Christianity Executive Secretary, Roman Catholic Archdiocese of Malaysia-Singapore, Archdiocesan Catholic Council, วันที่ ๒๙ ตุลาคม ๒๕๖๐.

สำหรับหลักชั้นดีธรรมทางในอิสลามนั้น อิสลามมุ่งหลัก ๓ หมวด คือ หลักศรัทธา หลักจริยธรรม และหลักปฏิบัติ ซึ่งในหมวดว่าด้วยหลักจริยธรรมนั้นอิสลามสอนว่าในการดำเนินชีวิตควรประกอบด้วยคุณสมบัติ เช่นจงเลือกสรรเฉพาะสิ่งที่ดีอันเป็นที่ยอมรับของสังคม จงทำตนให้เป็นผู้ดำรงอยู่ในศีลธรรมพัฒนาตนเองไปสู่การมีบุคลิกภาพที่ดี รู้จักหน้าที่ ห่วงใย มีเมตตา มีความรัก ชื่อสัตย์ต่อผู้อื่น รู้จักปกป้องสิทธิของตนไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น เสียสละไม่เห็นแก่ตัว และหมั่นใฝ่ความรู้ ดังนั้น อิสลาม จึงให้ความสำคัญกับทุกคนและอดทนต่อการพิพากษาของพระเจ้า^{๖๒} เราได้สอนและให้ข้อคิดแก่เยาวชนและผู้คนที่มาทำการละหมาดที่มีสยิดในทุกวันศุกร์ โดยเป็นการให้ข้อคิดในการอยู่ร่วมกันในพื้นที่ โดยให้ทุกคนได้ปฏิบัติให้ถูกต้องตามหลักธรรมของศาสนา ตามหลักคัมภีร์ของศาสนาอิสลาม และการรู้จักให้เกียรติต่อกันและในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น มีความอดทนต่อสิ่งต่างๆ เราจะร้องสร้างความเป็นพี่น้องกัน ทำงานร่วมกันด้วยความเป็นพหุวัฒนธรรม เราต้องมีความรักความสามัคคีกัน เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนั้นไม่ใช่ปัจจัยที่ทำให้เราแตกแยกกัน ทำให้เราไม่รักกัน^{๖๓}

ดังนั้น สรุปได้ว่า การใช้หลักชั้นดีธรรมและเมตตาธรรมนั้นมีความสำคัญต่อทุกฝ่าย โดยเฉพาะผู้นำทางศาสนาและประชาชนในพื้นที่ที่จะต้องมีความอดทนต่อสถานการณ์ความขัดแย้งทางศาสนาที่เกิดขึ้น มิให้ความแตก่างหายไปจากจิตใจและความศรัทธาในหลักธรรม คำสอนของแต่ละศาสนา

๔.๒.๕ การสื่อความหมายเชิงสันติโดยการส่งเสริมกิจกรรมศาสนิกสัมพันธ์และโครงการเชิงสร้างสรรค์

ปัจจัยสำคัญส่วนหนึ่งของการลดความขัดแย้งในทางศาสนาในประชาคมอาเซียน ก็คือการส่งเสริมกิจกรรมศาสนิกสัมพันธ์และโครงการเชิงสร้างสรรค์ โดยผู้นำทางศาสนาในอาเซียนสามารถดำเนินการเพื่อเสวนาระหว่างความคิด ความเชื่อหรือศาสนาที่แตกต่างกันให้มากขึ้น เพื่อส่งเสริมให้เกิดความรู้ ความเข้าใจต่อผู้ที่มีความคิด ความเชื่อที่แตกต่างกัน ซึ่งจะกลายเป็นจุดเริ่มต้นของการอยู่ร่วมกันโดยสันติ โดยอาจจะมีการเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนหรือศาสนิกชนต่างๆ ท่ามกลางความหลากหลายของสังคมโดยประยุกต์ใช้หลักการเพื่อแก้ไขความขัดแย้ง ซึ่งผู้นำศาสนาจะต้องป้องกันการความขัดแย้งไม่ให้เกิดขึ้น โดยการเผยแพร่คำสอนต่อศาสนิกชนด้วยชั้นดีธรรม ทำลายความมึดคึดออกไปจากผู้คน ควรมอบโอกาสในการเรียนรู้ ทำความรู้จักเพื่อนศาสนาอื่น ๆ ให้กับศาสนิกชน และวิธีแก้ไขปัญหา คือ ผู้นำศาสนาต้องนำประเด็นเข้าสู่โต๊ะเจรจาและหลังจากความขัดแย้งนั้นทุกฝ่ายจะต้องลืมนและให้อภัย ซึ่งจะทำให้ความขัดแย้งไม่ย้อนกลับมา ซึ่งจะทำให้เกิด

^{๖๒} สัมภาษณ์ Sultan Maguid Maruhom : Islam Executive Director, วันที่ ๑๖ มิถุนายน ๒๕๖๐.

^{๖๓} สัมภาษณ์ นายกอร์ดอร์ ยะพา โต๊ะอิหม่ามมัสยิดอัลฟุรกอน อำเภอเจาะไอร้อง จังหวัดนราธิวาส, วันที่ ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

สันติภาพอย่างยั่งยืน สูดทำยทำให้โลกเห็นว่าเราสามารถอยู่ด้วยกันอย่างสันติสุข “หลักการอยู่ร่วมกันของอาเซียนนั้น ควรอยู่ด้วยกันด้วยความมีสามัคคีธรรม อย่างมีสมานฉันท์ แม้ว่าความคิดทางศาสนาจะแตกต่างกันแต่เราก็อยู่ด้วยกันได้อย่างสันติ มีความร่วมมือกันในการพัฒนาในทุกๆด้าน ถ้าเกิดแต่ละประเทศในอาเซียนร่วมมือกันอย่างมีความสามัคคีแล้ว ประชาคมอาเซียนจะรุดหน้าไปอย่างรวดเร็ว” นอกจากนี้ท่านยังได้กล่าวถึงการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียนตามหลักศาสนาต่างๆและวิธีปฏิบัติว่า “ควรใช้หลักสามัคคีธรรม ความมีสมานฉันท์และความอดทนอดกลั้นมาใช้ให้เป็นจริงในประชาคมอาเซียน ศาสนาต่าง ๆ ก็จะต้องร่วมมือกันให้เกิดวิถีทางปฏิบัติอย่างสันติสุขให้เกิดขึ้นให้ได้” นอกจากนี้ท่านแสดงความเห็นว่า “ควรมีนโยบายที่ให้ประชาคมอาเซียนมีเวทีให้ผู้นำศาสนาต่าง ๆ ได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็น แล้วเอานโยบายนั้นลงไปสู่ชุมชนนั้นให้เข้าใจต่อแนวปฏิบัติแล้วสร้างให้เกิดขึ้นจริง”^{๖๔}

ในขณะที่ครูสามจังหวัดชายแดนใต้ที่มีปัญหาความขัดแย้งทางศาสนาของไทยได้กล่าวว่า ในสภาพของความไม่สงบที่เกิดขึ้นภายในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้นั้น ก็ได้จัดการการเรียนการสอนแบบบูรณาการโดยการนำเอาคุณธรรมจริยธรรมมาบูรณาการในทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ โดยการสอดแทรกหลักคุณธรรมจริยธรรมให้ปรากฏอย่างชัดเจน เช่น ความพอเพียง ความขยัน ความรักสามัคคี เพื่อเป็นการส่งเสริมให้เยาวชนได้มีการเรียนรู้ในทางที่ถูกต้องภายในสังคมมีการจัดโครงการจริยคุณ โดยการใช้กระบวนการโครงการจริยคุณมาเป็นนวัตกรรมในการให้เกิดการฝึกทักษะการคิดแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันและภายในโรงเรียน ส่งเสริมให้นักเรียนทำงานกันเป็นทีม โดยเรียนรู้การทำงานร่วมกับคนอื่น และเป็นการฝึกหัดการยอมรับฟังความคิดของคนอื่น โดยมีการเน้นกระบวนการการคิด การวิเคราะห์สังเคราะห์ จนออกมาเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตที่ดีงามในการอยู่ภายในสังคม นอกจากนี้ยังได้มีการจัดกิจกรรมคุณธรรมประจำสัปดาห์ โดยมีการอบรมบ่มเพาะคุณธรรมที่ดีงาม ในเชิงของการให้นักเรียนได้รับฟังความรู้ไม่ว่าจะเป็นอยู่ร่วมกันในสังคม การดำเนินชีวิตประจำวัน และหลักการปฏิบัติให้ถูกต้องตามหลักของศาสนาจากการบรรยายจากวิทยากรผู้ทรงความรู้^{๖๕}

นอกจากนี้ทางโรงเรียนยังได้มีการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมแก่เยาวชนให้เป็น “มุสลิมที่ดี” เรียนรู้เรื่องของการใช้ชีวิตตามวิถีของมุสลิม การเรียนรู้ในการอยู่ร่วมกับเพื่อนต่างศาสนา และให้นักเรียนได้ปฏิบัติศาสนกิจของการเป็นมุสลิมที่ดี เช่น การละหมาด อีกทางโรงเรียนยังได้ส่งเสริมและสนับสนุนกิจกรรม ห้องเรียนพลเมือง ส่งเสริมการเรียนรู้วิถีการเป็นพลเมืองที่ดีในสังคม การมีวินัย การรู้จักหน้าที่แห่งตนจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นภายในสังคม ก็ได้มีการให้ความรู้เกี่ยวกับการรู้จักสิทธิ

^{๖๔} สัมภาษณ์ Ven.Dr Numlang Sai, Myanmar, วันที่ ๒ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๖๕} สัมภาษณ์ นางรุฮานี บิลร่าหมาน ครูชำนาญการพิเศษ โรงเรียนบ้านโคกขี้เหล็ก อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานีวันที่ ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

และหน้าที่ของตนเอง และการแสดงออกซึ่งสิทธิและหน้าที่แห่งตนในทางที่ถูกที่สมควร และการยอมรับสิทธิเสรีภาพของคนอื่น ซึ่งใช้ชีวิตร่วมกันอยู่ในสังคม การให้เกียรติแก่กันและกัน การยอมรับในความแตกต่างของกันและกัน และยังสามารถจัดให้มีกรรมต่าง ๆ เช่น กิจกรรมสถานักเรียน โดยการให้นักเรียนได้ตระหนักถึงการปฏิบัติหน้าที่ในฐานะผู้นำ และการเป็นผู้ตามที่ดีก็ต้องมีความรับผิดชอบในหน้าที่ของตนเองอย่างยั้งยวด การเคารพเชื่อฟังกัน การมีวินัยเคารพกฎกติกาของสังคมหรือชุมชนที่ตนเองได้อยู่อาศัย การยอมรับในความแตกต่างกันเพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ดีต่อกัน

กิจกรรมคุณธรรมประจำสัปดาห์ การให้ความรู้ การอบรมขัดเกลาในคุณธรรมต่าง ๆ ที่ดีงาม เพื่อให้นักเรียนสามารถนำไปใช้ได้ในชีวิตประจำวัน การปลูกฝังการรักในการทำความดี การส่งเสริมให้มีการช่วยเหลือในการทำความดี การมีความตระหนักในการเป็นมุสลิมที่ดี มีความรักและเคารพต่อตนเองและผู้อื่น รวมทั้ง กิจกรรมเยี่ยมบ้านนักเรียน การให้ความช่วยเหลือแก่ครอบครัวของนักเรียน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นครอบครัวที่มีฐานะยากจน หาเช้ากินค่ำ การให้ความสำคัญกับสถาบันครอบครัวในการส่งเสริมในบุตรหลานเห็นความสำคัญของชีวิตของการเรียน

เช่นเดียวกับครูโรงเรียนโรงเรียนบ้านบน อำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานีระบุว่าทางโรงเรียนบ้านบนได้จัดการเรียนการสอนโดยยึดหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ โดยที่มีการสอนโดยใช้หลักธรรมทางศาสนาอิสลามไปถ่ายทอดต่อนักเรียน เพื่อให้เป็นการเสริมสร้างการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขมีเนื้อหายุ่งในกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม วิชาเพิ่มเติม อัล-กุรอานได้มุ่งเน้นทางด้านศาสนา ศิลธรรม จริยธรรม ในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม และเพื่อเป็นการพัฒนาผู้เรียนให้มีความเจริญงอกงามในด้านต่าง ๆ เช่นความเข้าใจเกี่ยวประวัติ ความสำคัญ ศาสนา หลักธรรมของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือและศาสนาอื่น มีศรัทธาที่ถูกต้อง ยึดมั่นและปฏิบัติตามหลักธรรมเพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข การเรียนรู้เกี่ยวกับทางศาสนาที่ตนเองนับถือหรือศาสนาอื่น เช่น การบอกความหมาย ความสำคัญ และเคารพพระรัตนตรัย ปฏิบัติตามหลักธรรมโอวาท ๓ ในพระพุทธศาสนา หรือหลักธรรมของศาสนาที่ตนนับถือตามที่กำหนด เรียนรู้มารยาทในการอ่านดูออกก่อนและหลังรับประทานอาหารมารยาทและการอ่านดูออกก่อนนอนและตื่นนอนการให้เกียรติแก่เพื่อนมนุษย์ต่างศาสนิก การชื่นชมและบอกแบบอย่างการดำเนินชีวิตและข้อคิดจากประวัติสาวก ชาดก/เรื่องเล่าและศาสนิกชนตัวอย่างตามที่กำหนดเพื่อเป็นแนวทางในการดำรงชีวิตของตนเองการแสดงความเคารพ พระรัตนตรัย ปฏิบัติตามไตรสิกขาและหลักธรรมโอวาท ๓ ในพระพุทธศาสนา หรือหลักธรรมของศาสนาที่ตนนับถือตามที่กำหนดการอธิบายองค์ประกอบ และความสำคัญของพระไตรปิฎก หรือคัมภีร์ของศาสนาที่ตนนับถือ เห็นคุณค่าและ

ประพุดิตนตามแบบอย่างการดำเนินชีวิตและข้อคิดจากประวัติสาวก ชาคก/เรื่องเล่า และศาสนิกชน ตัวอย่างตามที่กำหนด^{๖๖}

กิจกรรมที่ทางโรงเรียนบ้านบงจัดเพื่อการให้แก่งคิดในการใช้ชีวิตอยู่ในสังคมร่วมกันอย่างเป็นสุข คือ กิจกรรมอบรมคุณธรรม ในทุกเช้าวันศุกร์หลังเลิกกิจกรรมหน้าเสาธงและกิจกรรมบรรยายธรรมหลังการละหมาดซุฮรี (ละหมาดรวมในภาคบ่าย) ของทุกวัน ตัวอย่างหัวข้อในการบรรยาย คือ การปฏิบัติตัวและมารยาททางสังคมกับผู้ใหญ่หรือผู้ที่มีวัยวุฒิสูงกว่า ที่เป็นผู้ต่างศาสนิก การปฏิบัติตนและการให้เกียรติเพื่อนต่างโรงเรียนในการร่วมทำกิจกรรมของศูนย์เครือข่ายสายชล เช่น การเข้าค่ายลูกเสือ การแข่งขันกีฬา การแข่งขันในงานวิชาการต่าง ๆ

นอกจากนี้ควรมีการประยุกต์ใช้วิถีวัฒนธรรมของอาเซียนในการส่งเสริมการอยู่ร่วมกัน ผู้นำทางศาสนา มองว่า ในกลุ่มประชาคมอาเซียนนั้นมีวัฒนธรรมร่วมกันหลายประการทั้งภูมิปัญญา ท้องถิ่น ศาสนา และวิถีการดำรงชีวิต เช่น ประเพณีสงกรานต์ การแข่งขันกีฬาพื้นบ้านบางประเภท การแต่งกาย ภาษาตระกูลไท เป็นต้น การใช้วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นดังกล่าวมาส่งเสริมให้ประชาชนและชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ย่อมเป็นบทรสะท้อนจากวัฒนธรรมที่ทุกฝ่ายร่วมกันต้องร่วมกันสร้างสรรค์ขึ้นมา ดังนั้น ภาครัฐในหลายประเทศและองค์ในระดับพื้นที่จึงใช้วิถีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นมาส่งเสริมการอยู่ร่วมกัน ^{๖๗}

สรุป กระบวนการสื่อความหมายทางศาสนาเพื่อสร้างความเข้าใจเชิงสันติของประชาคมอาเซียนดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงกระบวนการสื่อสารเชิงสันติทางสังคมและวัฒนธรรมตามหลักศาสนาที่สามารถนำไปสู่การจัดการความขัดแย้งทางศาสนาและวัฒนธรรมในหลายพื้นที่ในสงบลงได้ เช่น ความขัดแย้งของชาวคริสต์-อิสลามในอินโดนีเซีย ชาวพุทธ-อิสลามในเมียนมาร์ หรือแม้กระทั่งในสามจังหวัดชายแดนใต้ของประเทศไทย เป็นต้น ถึงแม้ว่าความขัดแย้งดังกล่าวจะสงบลงชั่วคราวในบางพื้นที่ก็ตาม แต่ก็มีกระบวนการที่จะนำไปสู่การสร้าง ความเข้าใจอันดีระหว่างศาสนาได้ โดยใช้กระบวนการตามที่ได้กล่าว คือ

- ๑) กระบวนการสื่อความหมายเชิงสันติโดยการเผยแพร่หลักธรรม-คำสอนตามหลักศาสนา
- ๒) กระบวนการสื่อความหมายเชิงสันติโดยการสร้างและใช้อัตลักษณ์ทางศาสนา
- ๓) กระบวนการสื่อความหมายเชิงสันติตามหลักสิทธิมนุษยชนและนโยบายของภาครัฐ
- ๔) กระบวนการสื่อความหมายเชิงสันติโดยการใช้หลักขันติธรรมและเมตตาธรรม

^{๖๖} สัมภาษณ์ นางจุฬารัตน์ บัวหลวง ครูชำนาญการพิเศษ โรงเรียนบ้านบง อำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานีวันที่ ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๖๗} สัมภาษณ์ รศ.ดร.สุวิญ รัชชสัจย์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วันที่ ๒๒ กันยายน ๒๕๖๐.

๕) การสื่อความหมายเชิงสันติโดยการส่งเสริมกิจกรรมศาสนิกสัมพันธ์และโครงการเชิงสร้างสรรค์ ดังนั้น การสร้างความรู้ ความเข้าใจตามหลักคำสอนและหลักปฏิบัติของศาสนาต่างๆ จะเป็นปัจจัยสำคัญต่อการส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียนและมีผลต่อการสร้างสันติภาพที่ยั่งยืนสืบต่อไป

๔.๓ การวิเคราะห์ปัญหาอุปสรรค อัตลักษณ์ ความขัดแย้ง สิทธิมนุษยชน และการสื่อความหมายทางศาสนาเพื่อสร้างความเข้าใจเชิงสันติของประชาคมอาเซียน

ในส่วนนี้จะกล่าวถึงผลการวิเคราะห์เกี่ยวกับปัญหา อุปสรรค สาเหตุของความขัดแย้งทางศาสนา การประยุกต์ใช้อัตลักษณ์เพื่อลดความขัดแย้ง สิทธิมนุษยชน และการสื่อความหมายทางศาสนาเพื่อสร้างความเข้าใจเชิงสันติของประชาคมอาเซียน

ปัญหา อุปสรรค และสาเหตุความขัดแย้งระหว่างศาสนา

สาเหตุความขัดแย้งระหว่างศาสนา เกิดสาเหตุหลายประการ เช่น เกิดจากความเชื่อความศรัทธาในคำสอนของศาสนาแตกต่างกัน ความมีทิฐิมานะ ถือว่าความคิดของตนเองดีกว่าคนอื่น ความมีวิสัยทัศน์ที่คับแคบ ขาดการประสานงานที่ดี ขาดการควบคุมภายในองค์กรศาสนา การเปลี่ยนแปลงของสังคมภายนอกและค่านิยมที่นับถือศาสนาต่างกันจึงเป็นสาเหตุให้เกิดความขัดแย้งระหว่างศาสนาขึ้นในนี้สามารถสรุปเป็นประเด็นที่น่าไปสู่การสื่อความหมายที่สร้างความขัดแย้งทางศาสนาได้ดังนี้

๑) การไม่เรียนรู้หลักคำสอนในศาสนาที่แท้จริงของตนเอง

ผลจากการศึกษาสัมภาษณ์ผู้นำทางศาสนาในประชาคมอาเซียนพบว่า ทุกท่านล้วนกล่าวถึงปัจจัยสำคัญของความไม่เข้าใจกันทางศาสนาหรือการสร้าง ความขัดแย้งทางศาสนา คือ การไม่เรียนรู้ในหลักธรรม-คำสอนที่แท้จริงตามหลักศาสนาของตนเองแล้วนำไปสู่การตีความหมายที่ผิดๆ ของผู้นำทางศาสนาบางกลุ่ม ส่งผลให้เกิดความขัดแย้ง ดังเช่น คำว่า “เป็นศาสนาแห่งความรุนแรง” “เป็นศาสนาแห่งความมั่งงาย ไหว้หรือเคารพอิฐ ปูน ทราย” “เป็นศาสนาที่สอนให้คนเห็นแก่ตัว” “เอาระเบียบหรือความเชื่อทางศาสนาของตนเองมาเป็นใหญ่การตัดสินคนหรือเพื่อให้เป็นเครื่องมือในการทำมาหากิน” เป็นต้น ซึ่งตรงกันข้ามกับอัตลักษณ์และแนวคำสอนของศาสนาส่วนใหญ่ที่กล่าวถึง “ศาสนาแห่งความสงบสุข” “ศาสนาแห่งสันติ” “ศาสนาแห่งความรักความเมตตา” และ “ทุกศาสนาสอนให้คนเป็นคนดี” ดังนั้น การไม่เรียนรู้ถึงหลักคำสอนที่แท้จริงของศาสนาที่ตนเองนับถือจึงนำไปสู่การสร้างวาทกรรมแห่งความขัดแย้งจนกลายเป็นโรคกลัวศาสนา

๒) การมีศรัทธาต่อศาสนาแบบไร้ปัญญา

ผลการศึกษาวิเคราะห์ได้ว่า ความศรัทธาที่มีต่อศาสนาในทุกๆ ศาสนานั้น เป็นสิ่งที่ดีงาม แต่เมื่อมีการเรียนรู้หลักศาสนาที่น้อยลงและมีศรัทธาในหลักการบางส่วนของศาสนาเกินไป ทำให้

เข้าใจผิดคิดว่า สิ่งที่ตนเองนับถือนั้นเกิดประโยชน์สูงสุดตามหลักศาสนา จึงทำให้เกิดอคติ มีทัศนคติที่คับแคบไม่เปิดใจรับกว้างเพื่อการเรียนรู้ในสิ่งที่มีมากกว่า ผลจากการมีศรัทธาแบบไร้ปัญญาจึงเกิดขึ้น โดยเฉพาะต่อผู้นำหรือตัวแทนทางศาสนา ซึ่งส่งผลให้นำความศรัทธานั้นไปสู่การสร้างความขัดแย้งของผู้ไม่เข้าใจ เช่นการมองว่า ศาสนาอื่นๆ เป็นศาสนาที่ไม่สอดคล้องกับความเป็นจริง ผิดต่อพระเจ้ามกาย เป็นต้น ทำให้บางคนบางกลุ่มยึดหลักศรัทธาในศาสนาของตนเป็นใหญ่ ไม่ให้เกียรติ ไม่เคารพ และสร้างความเกลียดชังต่อผู้นับถือศาสนาอื่นๆ การมีศรัทธาต่อศาสนาของตนเองโดยไม่เคารพ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ย่อมก่อให้เกิดความขัดแย้งทางศาสนาได้ การขาดการวิเคราะห์และการค้นหาข้อมูลอย่างไม่รอบด้านส่งผลให้มีการสื่อความหมายไปอย่างผิดๆนอกจากนี้ ยังรวมถึงการตีความหลักคำสอนผิด ๆ ของผู้นำทางศาสนาส่งผลต่อความเชื่อ ความศรัทธาของศาสนิกชนโดยส่วนใหญ่ หากมีการตีความผิดไปจากเจตนารมณ์ดั้งเดิมของศาสนาย่อมจะทำให้เกิดแนวปฏิบัติที่แตกต่างออกไปนำไปสู่ความไม่เข้าใจและสร้างความรุนแรงทางศาสนาและสังคมได้ ดังนั้น การอธิบายถึงความศรัทธา ความเชื่อที่ประกอบด้วยปัญญาจะเป็นปัจจัยสำคัญของการลดความขัดแย้งทางศาสนา โดยเฉพาะผู้นำทางศาสนาที่มีอิทธิพลต่อความคิดของคนในสังคมจึงควรมีการเรียนรู้ การปลูกฝังศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญา

๓) การไม่ยอมรับความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรม

ตามหลักสิทธิมนุษยชนสากลที่ต้องการขจัดความขัดแย้งต่างๆ โดยเฉพาะการขจัดความขัดแย้งทางศาสนา โดยกำหนดให้รัฐหรือประเทศต่างๆ จะต้องส่งเสริมการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนโดยไม่มีการเลือกปฏิบัติโดยเหตุผลทางด้านเผ่าพันธุ์เพศภาษาและศาสนาและให้ปฏิญญาว่าทุกคนมีสิทธิและเสรีภาพอย่างเท่าเทียมกันการไม่เลือกปฏิบัติจึงเป็นหลักการพื้นฐานในกฎหมายสิทธิมนุษยชนรวมทั้งคำว่า บุคคลมีสิทธิในเสรีภาพแห่งความคิด มโนธรรม และศาสนา สิทธินี้รวมถึงเสรีภาพที่จะเปลี่ยนศาสนา หรือความเชื่อถือ และเสรีภาพ ที่จะแสดงให้ศาสนาหรือความเชื่อถือประจักษ์ในรูปของการสั่งสอน การปฏิบัติกิจกรรมเคารพสักการบูชา สวดมนต์ และการถือปฏิบัติพิธีกรรม ไม่ว่าโดยลำพังตนเอง หรือร่วมกับผู้อื่นในประชาคมในที่สาธารณะหรือส่วนตัวหลักสิทธิมนุษยชนดังกล่าวเกิดขึ้นเพื่อให้ทุกคนในโลกนี้ ยอมรับความแตกต่าง หลากหลายทางวัฒนธรรม สถานการณ์ความขัดแย้งทางศาสนาในหลายประเทศเป็นบริบทหนึ่งการละเมิดสิทธิมนุษยชน ไม่ยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรม มีการกีดกันเชื้อชาติ เพศ ภาษา และศาสนา ดังนั้น จึงกลายเป็นปัญหาอุปสรรคต่อความขัดแย้งต่อความมั่นคงและการอยู่ร่วมกันในสังคม

๔) การใช้พลังมวลชนกลุ่มใหญ่ควบคุมคนกลุ่มน้อยที่มีความเชื่อที่แตกต่าง

ท่ามกลางปัญหาความขัดแย้งทางศาสนาที่เกิดขึ้นในประชาคมอาเซียน ผลจากการศึกษาพบว่า มีการแก้ไขปัญหาและการข่มทับหรือกดทับไว้ด้วยกระบวนการทางสังคม คือ การใช้พลังมวลชนของคนกลุ่มใหญ่ในสังคมออกมาควบคุมข่มเหงคนกลุ่มน้อยที่มีความเชื่อที่แตกต่างๆ และสร้าง

วาทกรรมความเกลียดชังให้เกิดขึ้น เช่น “พวกไม่กินเนื้อหมู” “พวกคุมหัว” “พวกเคราพหิน ปูนทราย” “ดินแดนแห่งเป็นดินแดนของพระเจ้า” “ดินแห่งนี้สร้างด้วยบรรพบุรุษที่นับถือศาสนา...” เป็นต้น ซึ่งก่อให้เกิดการตีความและสื่อความหมายไปทางผิดจากทบัญญัติทางศาสนา และนำเรื่องความเชื่อความศรัทธาและวิถีปฏิบัติที่แตกต่างมาเข้าวิพากษ์ วิจารณ์ จนให้เกิดความเสียหายต่อหลักคำสอนที่แท้จริงของศาสนาทำให้เกิดความเกลียดชังทางศาสนาและนำไปสู่ความขัดแย้ง และการสร้างแตกต่างในวิถีปฏิบัติของคนส่วนใหญ่ ในขณะที่คนกลุ่มออกไม่กล้าแสดงออกซึ่งสัญลักษณ์ทางศาสนา ผลก็คือ การนำไปสู่การบังคับใช้กฎหมายเพื่อควบคุมคนในสังคม การแอบอิงกฎหมายภาครัฐเพื่อยกสถานทางศาสนาของตนให้สูงเกินกว่าศาสนาอื่นๆ ถึงแม้ว่า รัฐส่วนใหญ่จะให้ความสำคัญและส่งเสริมการเรียนรู้ของศาสนาต่างๆ ก็ตาม แต่การใช้ขบวนการทางสังคมในลักษณะของกฎหมายเหนือกฎหมายทำให้เกิดความขัดแย้งทางศาสนาได้

๕) การใช้ข้อแตกต่างทางศาสนาเป็นข้ออ้างความชอบธรรมและความขัดแย้ง

หลายกรณีผู้นำทางศาสนาและผู้นำท้องถิ่นมักจะอ้างข้อความที่แตกต่างทางศาสนาและสถานที่ทางศาสนาเป็นข้ออ้างในทางการเมืองเพื่อสร้างความขัดแย้งในสังคมได้เช่นการอ้างข้อพิพาทในดินแดนหรือศาสนสถานที่มีความขัดแย้งกล่าวคือ ศาสนาสถานทุกแห่งถือเป็นศูนย์รวมจิตใจของบรรดาศาสนิกชนและจะต้องเป็นพื้นที่ปลอดภัยการใช้ความรุนแรงในศาสนสถานจึงเป็นสิ่งที่ไม่มีผู้ใดสามารถยอมรับได้ ซึ่งการขัดแย้งกันเกี่ยวกับศาสนสถานนั้นถูกกระทำด้วยความรุนแรงเพื่อสร้างความโกรธและมุ่งหวังให้เกิดความเกลียดชังกันระหว่างมนุษย์ซึ่งนับถือศาสนาที่ต่างศาสนากันออกไปแล้วมุ่งไปสู่การประหัตประหาร เบียดเบียนทำลาย ทำร้ายซึ่งกันและกัน เช่น คนที่นับถือศาสนาพุทธจะเข้าไปในมัสยิดของอิสลามไม่ได้เพราะถือว่าไม่ใช่คนที่นับถือศาสนาอิสลาม คนอิสลามจะร่วมพิธีกรรมกับศาสนาอื่นๆ ไม่ได้เพราะผิดหลักต่อความศรัทธาที่มีต่อพระเจ้าพระองค์เดียว เป็นต้น รวมไปถึงประวัติศาสตร์ของชนชาติที่ขัดแย้งกันชุมชนและศาสนาแต่ละศาสนาล้วนมีประวัติศาสตร์ที่ยาวนานกันมาทั้งสิ้น นับว่าเป็นความภาคภูมิใจของคนในศาสนาที่ได้ทราบถึงการกำเนิดของศาสนาตนหรือได้ทราบถึงเรื่องราวของศาสดาตน ฉะนั้นหากประวัติศาสตร์ศาสนาของศาสนาตนถูกศาสนาอื่นกล่าวอ้างก็ย่อมเป็นที่มาของความขัดแย้งได้จนนำไปสู่การทำร้ายซึ่งกันและกันอย่างที่พบกันในประวัติศาสตร์ของศาสนาต่าง ๆ ดังนั้น การไม่ใช่ข้อแตกต่าง ๆ ทางศาสนาเป็นข้ออ้างความชอบธรรมและความขัดแย้ง จะเป็นประโยชน์ต่อการอยู่ร่วมกันของศาสนิกชนได้มากกว่า

อัตลักษณ์ทางศาสนาสากลในโลกนี้นั้น ล้วนมีอัตลักษณ์ที่คล้ายคลึงกัน คือ การมุ่งสอนให้คนเป็นคนดี มีความเมตตาเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อสังคม นำไปสู่ความสันติ สร้างสงบบนพื้นฐานของจิตใจที่ดีงาม แต่เนื่องจากผลประโยชน์ การตีความความ การไม่เคารพความแตกต่างหลากหลาย ไม่เคารพสิทธิมนุษยชนการมีศรัทธาที่ไม่ประกอบด้วยปัญญา และการใช้มาตรการทางกฎหมายของแต่ละประเทศทำให้หลักคำสอนทางศาสนาถูกบิดเบือนไปจากการหลักการที่แท้จริง ก่อให้เกิดความขัดแย้ง

ทางศาสนาที่ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตและการพัฒนาประเทศ ดังนั้น การเคารพศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ สิทธิมนุษยชน การเข้าใจถึงแก่นแท้ของศาสนา และการสื่อความหมายเพื่อสร้างความสันติ ย่อมจะเป็นมาตรการและแนวทางที่นำไปสู่การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม

สำหรับแนวทางการเสริมสร้างสันติภาพระหว่างศาสนาเพื่อการอยู่ร่วมกันในประชาคมอาเซียนผ่านกระบวนการสื่อสารเชิงสันติจากการศึกษาพบว่า ผู้แทนทางศาสนาและผู้นำชุมชนได้มีแนวทางการให้ข้อเสนอแนะต่างๆ ดังนี้ ผู้แทนกัมพูชาแสดงความเห็นเกี่ยวกับแนวคิดและหลักการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียนว่า “หลักการอยู่ร่วมกันของอาเซียนนั้น ควรอยู่ด้วยกันด้วยความมีสามัคคีธรรม อย่างมีสมานฉันท์ แม้ว่าความคิดทางศาสนาจะแตกต่างกันแต่เราก็อยู่ด้วยกันได้อย่างสันติ มีความร่วมมือกันในการพัฒนาในทุกๆด้าน ถ้าเกิดแต่ละประเทศในอาเซียนร่วมมือกันอย่างมีความสามัคคีแล้ว ประชาคมอาเซียนจะรุดหน้าไปอย่างรวดเร็ว”^{๖๘}

ท่าน Gerald Kong ได้กล่าวถึงแนวคิดและหลักการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียนว่า “ถึงเวลาที่อาเซียนหรืออาจจะหมายถึงทุก ๆ ประเทศทั่วโลกถ้าอาจเป็นไปได้ หันหน้าเข้าหากันและเลิกปิดกั้นความคิดของตัวเอง ลองพยายามที่จะเรียนรู้หลักการและแนวคิดศาสนาต่าง ๆ ที่ล้วนแล้วแต่เป็นเพื่อนเราทั้งสิ้น เราต้องให้ความรักแก่คนทุกคนทุกศาสนาทุกภาษาเลิกสร้างกำแพงขังตัวเอง แล้วคุณจะพบกับความสุขอันยิ่งใหญ่และอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้แม้จะแตกต่างกันในหลาย ๆ เรื่อง” ท่านได้กล่าวถึงปัญหาอุปสรรคของการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียนตามแนวศาสนาว่า “เกิดจากการที่เราปิดกั้นตัวเองแล้วไม่ยอมรับศาสนาอื่น ๆ จึงทำให้เราอยู่ในโลกที่คับแคบ ดังนั้น ลองเปิดโลกเปิดใจแล้วจะพบว่าอุปสรรคจริงๆอยู่ที่ใจของเราเอง” นอกจากนี้ท่านยังได้เสนอแนะแนวทางบูรณาการหลักคำสอนในศาสนาต่าง ๆ เพื่อการอยู่ร่วมกันว่า “หลักศาสนาต่าง ๆ ล้วนมีข้อดีของตัวเอง ถ้าเอาข้อดีมาใช้โดยมองข้ามข้อจำกัดของแต่ละศาสนาเราก็อยู่กันได้อย่างมีความสุข”^{๖๙}

ท่าน Ven. Budi Utomo Ditthisampamno ได้กล่าวถึงการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียนตามหลักศาสนาต่าง ๆ โดยมีหลักการ คือ “เราต้องเคารพศาสนาต่างๆในโลกนี้ให้ได้เสียก่อน ถ้าเราเคารพข้อนี้ได้เราก็จะยอมรับความเป็นมนุษย์ของทุกๆศาสนา แล้วเราก็จะอยู่ร่วมกันได้อย่างดี ข้อ

^{๖๘} สัมภาษณ์ Ven.Samart Promrath Pagoda Siem Raep, Cambodia, วันที่ ๖ มิถุนายน ๒๕๖๐.

^{๖๙} สัมภาษณ์ Mr.Gerald Kong: Christianity Executive Secretary, Roman Catholic Archdiocese of Malaysia-Singapore, Archdiocesan Catholic Council, วันที่ ๒๙ ตุลาคม ๒๕๖๐.

ปฏิบัติทางศาสนาไม่ใช่อุปสรรคในการอยู่ร่วมกันเลย เราต้องมองข้ามข้อนี้ แต่ควรไปสนใจในความคิดที่ ศาสนามีให้แก่มนุษย์มากกว่า”^{๗๐}

ท่าน Vijaya Samarawickrama ได้แสดงความเห็นเกี่ยวกับหลักการของการอยู่ร่วมกันใน ประชาคมอาเซียนและของโลกว่า “แนวคิดของการอยู่ร่วมกันนั้น เราขอแสดงเท่าที่เราเข้าใจ คือ เรา ทุกคนต้องตายเพราะโลกใบนี้เล็กมาก เรามีคนมากในโลกใบนี้แต่ไม่เคยที่จะพูดคุยกัน เขาไม่ค่อยจะ พุดกันในเรื่องที่ศาสนามีความแตกต่าง เราขอแสดงทัศนะตามที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้คือ เราต้องเคารพ ทุกๆศาสนา ทุก ๆ อย่างตั้งอยู่ในหลักของอริยสัจ ๔ และศาสนาทุกศาสนามีหลักนี้ด้วยกันทั้งหมด และเมื่อเป็นอย่างนี้ทุกศาสนามีขันติธรรมทางศาสนา ไม่ขัดแย้ง ไม่ทะเลาะกัน ไม่ก่อความรุนแรง จนนำไปสู่ความตาย”นอกจากนี้ ท่านแสดงความเห็นว่า “ศาสนาสามารถช่วยประคับประคองการอยู่ ร่วมกันได้ ศาสนาในวันนี้ก็เหมือนกับที่ผ่านมาสองพันกว่าปี เราไม่สามารถจะเปลี่ยนแปลงแนวคำสอน ไปจากเดิมได้ แต่เราต้องพยายามเรียนรู้ถึงความแตกต่างของทุกๆศาสนา เพื่อทำความเข้าใจและ ยอมรับกันได้ในโลกใบนี้ ดังนั้น เราต้องเปลี่ยนความคิดที่ว่าศาสนาต่างกันไม่สามารถจะทำงานร่วมกัน ได้เสียใหม่ เราสามารถทำให้สำเร็จถ้าเราสามารถจะปรับเปลี่ยนแม้แต่ตัวเราเอง เปลี่ยนศาสนาให้ เรียนรู้ร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็นอย่างใดก็ตามต้องช่วยกันรักษา เราสามารถพูดได้ทุกๆที่ไม่จำกัด เพราะความ เป็นมนุษย์แตกต่างจากศาสนา เราต้องเปลี่ยนตัวเราให้ได้”ประเด็นต่อมาในเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น ของประชาคมอาเซียนจะส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างไรนั้น ท่านแสดงความเห็นว่า “ศาสนาของเราคือ สิ่งที่อยู่ภายในไม่สามารถเปลี่ยนได้ สิ่งที่อยู่ภายในนั้นคือศาสนาเป็นสิ่งที่ไม่สามารถเปลี่ยนได้ เป็นภูมิ ปัญญาที่ทุกอย่างไม่สามารถเปลี่ยนได้ แต่คุณจะใช้ประโยชน์อย่างไรเพื่อให้เกิดการส่งเสริมการอยู่ ร่วมกันต่างหากที่ต้องนำมาคิด เพราะสามารถจะประยุกต์เข้ากับวิทยาการสมัยใหม่ เราสามารถ ประยุกต์ภูมิปัญญาเก่าแก่เข้ากับยุคสมัยปัจจุบันได้ ตัวอย่างเช่นสองพันกว่าปีมาแล้วที่คนธรรมดาคน หนึ่งกลายเป็นพระและปัจจุบันก็ยังเป็นเช่นนั้น วิถีชาวบ้านไม่ได้หายไปไหนแต่เป็นสิ่งที่คนเรา ประยุกต์ปรับเปลี่ยนไปต่างหากเพื่อให้เกิดประโยชน์มากขึ้น ดังนั้น ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงสำคัญมาก เป็นสิ่งที่ดีและทันสมัยอยู่ตลอด”^{๗๑}

ท่าน Ven.Dr.Numlang Sai, Myanmarท่านได้แสดงความเห็นเกี่ยวกับหลักการและ แนวคิดของการอยู่ร่วมกันในประชาคมอาเซียนว่า “เราจะทำงานด้วยกันอย่างไร การเดินไปด้วยกันมี ความสำคัญมาก เราจะต้องร่วมกันทั้งหมดเพื่อการทำอย่างเดียวกันคืออยู่ด้วยกันอย่างสงบ เราต้องคิด

^{๗๐} สัมภาษณ์ Ven. Budi Utomo Ditthisampamno Smaratunga Buddhist College Jl. Semarang-Solo- Km ๖๐ Ampel-Boyalali Jawa Tengah Boyalali Central Jawa Indonesia, วันที่ ๑๖ มิถุนายน ๒๕๖๐.

^{๗๑} สัมภาษณ์ Vijaya Samarawickrama: Buddhism Senior Lecturer ๑, American Degree Transfer Program, Taylors University:Malaysia, วันที่ ๒๙ ตุลาคม ๒๕๖๐.

ว่าเราอยู่ด้วยกันเป็นครอบครัวใหญ่” “ถ้าเกิดเรามีสังคมที่ใหญ่เหมือนร่มที่มีหลายแขนงในสังคมอาเซียน การคุยกันของเราจะดีมากขึ้นและการทำงานร่วมกันจะมีประสิทธิภาพรวมถึงเรื่องอื่นๆด้วย เป็นความคิดที่ดีที่จะสร้างครอบครัวใหญ่ขึ้นมาในประชาคมอาเซียนซึ่งประกอบไปด้วยหลายๆศาสนา เป็นครอบครัวใหญ่ที่ไร้ความแตกต่างที่ร่วมกันได้อย่างไม่มีปัญหา” ต่อคำถามที่เราจะส่งเสริมศาสนา และภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการอยู่ร่วมกันได้นั้นท่านแสดงความเห็นว่า “ถ้าเรารวมกันเป็นครอบครัวใหญ่ เราสามารถส่งเสริมกิจกรรมที่เป็นเรื่องท้องถิ่นและกิจกรรมทางวัฒนธรรมต่าง ๆ เราสามารถที่จะเชื่อถือในศาสนาที่แตกต่างกันได้ในทางนี้ เราย่อมความสงบอันเกิดจากการร่วมกัน” นอกจากนี้ท่านแสดงความเห็นว่า “ศาสนาและกฎหมายทางศาสนา เราสามารถที่จะส่งเสริมนโยบายของอาเซียนและประเทศอื่น ๆ ได้ ถ้าเราอยู่อย่างสันติสุขโดยไม่มีความรุนแรงต่อใคร ๆ และโดยไม่มีปัญหา เราก็สามารถอยู่ได้อย่างมีสันติสุข” ประเด็นต่อมา เราจะส่งเสริมการข้อตกลงร่วมกันของอาเซียนได้อย่างไร ท่านกล่าวว่า “เป็นไปได้อยู่แล้วที่เราจะอยู่ร่วมกันในทุกๆอย่างของประชาคมอาเซียน ซึ่งจะต้องมีมิตรภาพต่อกันถึงจะทำข้อตกลงร่วมกัน”^{๗๒} สำหรับสันติภาพระหว่างศาสนาควรมาจากความร่วมมือกันระหว่างศาสนาประเภทต่างๆความแตกต่างระหว่างศาสนาหากมองอีกมุมก็ไม่ใช่ปัญหาเสียทีเดียวที่จะทำให้ผู้คนมาร่วมกันได้ ดังนั้น จากความเห็นนี้จึงทำให้เกิดการการร่วมมือกันของระหว่างศาสนาเพื่อแสดงให้เห็นให้โลกรู้ว่าศาสนาไม่ใช่ตัวแบ่งกันมนุษย์ออกเป็นฝ่ายอย่างที่หลายคนเชื่อ อย่างเช่น โครงการที่นำเยาวชนพุทธ-คริสต์-อิสลาม เข้าค่ายยุวทูตศาสนิกสัมพันธ์เพื่อส่งเสริมความเข้าใจอันดีระหว่างกัน

ส่วนผลกระทบของปัญหาความขัดแย้งทางศาสนาในดินแดนต่าง ๆ เช่น ทำให้การเมืองของโลกตึงเครียดขึ้น เนื่องจากความขัดแย้งไม่ได้จำกัดแต่เพียงคู่กรณีพิพาทเท่านั้นแต่ยังเกี่ยวพันกับมหาชาติอำนาจให้เข้ามามีส่วนร่วมกับความขัดแย้ง จนถึงขั้นเผชิญหน้ากัน เปิดโอกาสให้ชาติมหาอำนาจเข้ามาแทรกแซงมีอิทธิพลในประเทศต่าง ๆ เปิดโอกาสให้ชาติมหาอำนาจโดยเฉพาะอย่างยิ่งสหรัฐอเมริกา ซึ่งมีบทบาทในการขับไล่อิรักออกจากคูเวตได้ขยายอิทธิพลเข้าไปในกลุ่มประเทศตะวันออกกลางจนถึงขั้นจัดตั้งฐานทัพในประเทศอิสลามหลายประเทศ ส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจโลกอย่างรุนแรง เนื่องจากตะวันออกกลางเป็นกลุ่มประเทศผู้ส่งออกน้ำมันรายใหญ่ของโลก เมื่อปัญหาความขัดแย้งในภูมิภาคนี้เกิดขึ้น ราคาน้ำมันจะต้องเพิ่มสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว จนส่งผลกระทบต่อ การขยายตัวของระบบเศรษฐกิจโลกและส่งผลให้เกิดการก่อการร้ายไปทั่วโลกซึ่งการก่อการร้ายคือ วิธีทางการต่อสู้ของผู้อ่อนแอกว่าที่มีต่อผู้เข้มแข็งที่เห็นได้ชัดเจน

จากผลการศึกษาข้างต้นสามารถสรุปได้ การสื่อความหมายเชิงสันติและการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียนนั้นมาจากแนวคิดและวิธีปฏิบัติ ๔ ประการสำคัญ คือ

^{๗๒} สัมภาษณ์ Ven. Dr Numlang Sai, Myanmar, วันที่ ๒ สิงหาคม ๒๕๖๐.

๑) จากแนวคิดและหลักการของแต่ละศาสนา โดยศาสนาพุทธมุ่งเน้นให้คนอยู่ร่วมกันด้วยหลักศีล ๕ การเอื้อเฟื้อแบ่งปัน การมีความเมตตา กรุณาต่อกัน ให้มีความอดทนต่อสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น สำหรับศาสนาคริสต์มุ่งแนะนำให้อยู่ร่วมกันด้วยบทบัญญัติ ๑๐ ประการ และให้มีจิตคิดเมตตา ให้มีความรักต่อเพื่อนมนุษย์เหมือนรักตนเอง ส่วนศาสนาอิสลาม สอนให้มนุษย์อยู่ร่วมกันด้วยหลักหลักศรัทธา ๖ และหลักปฏิบัติ ๕ ประการ คือ การไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน โดยมุ่งเน้นการกระทำหน้าที่ ๓ ประการ คือ การมีความรัก มีสันติ การสร้างความดีงามต่อพระเจ้า ต่อมนุษย์ และต่อตนเอง ในขณะที่ศาสนาฮินดูใช้หลักมานวธรรมที่ถือว่าเป็นหลักการสำคัญของการอยู่ร่วมกันโดยการกำหนดให้บุคคลพึงปฏิบัติต่อบุคคลด้วยความดีงามและความมีเมตตา

๒) จากแนวคิดและภูมิปัญญาในระดับสากล โดยทุกประเทศได้ยึดหลักความเสมอภาค ความเท่าเทียมความยุติธรรมและหลักสิทธิมนุษยชนในการเคารพศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ และการไม่เอาเปรียบซึ่งกันและกัน

๓) จากบทบัญญัติแห่งกฎหมายและรัฐธรรมนูญ ซึ่งทุกประเทศได้มีการกำหนดบทบัญญัติแห่งกฎหมายเพื่อให้สิทธิและเสรีภาพของประชาชนในการที่จะนับถือศาสนา มีความเคารพต่อเพื่อนมนุษย์และศักดิ์ศรีของกันและกัน โดยให้มีการเสริมสร้างความสามัคคีของสังคมอย่างต่อเนื่อง

๔) จากแนวคิดและหลักปฏิบัติตามภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยการใช้วัฒนธรรม ประเพณี ท้องถิ่นมาส่งเสริมให้ชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ซึ่งแนวคิดและวิธีการในข้อ ๑ เป็นการเสริมสร้างการอยู่ร่วมกันที่มาจากภายในจิตใจของมนุษย์ ส่วนประเด็นด้านนโยบาย แนวคิดสากล และภูมิปัญญา ท้องถิ่นนั้น เป็นเสมือนสัญลักษณ์ภายนอกที่มนุษย์และสังคมพึงมีต่อกัน

๔.๔ องค์ความรู้จากการวิจัย

จากวัตถุประสงค์ของการวิจัย ๓ ประการข้างต้นดังกล่าว ผู้วิจัยสามารถนำมาสรุปเป็นองค์ความรู้จากการวิจัยเป็นรูปแบบของกระบวนการสื่อความหมายทางศาสนาเพื่อสร้างความเข้าใจเชิงสันติบนอัตลักษณ์ทางศาสนาของประชาคมอาเซียนได้ ดังนี้

ปัญหาการสื่อสารความขัดแย้งศาสนา	การสื่อสารเชิงสันติเพื่อการอยู่ร่วมกัน	กระบวนการพัฒนาเพื่อการอยู่ร่วมกัน	วิถีปฏิบัติเพื่อการอยู่ร่วมกันของอาเซียน
- การไม่เรียนรู้หลักคำสอนในศาสนาที่แท้จริงของตนเอง - การมีศรัทธาต่อศาสนาแบบไร้ปัญญา	- กระบวนการสื่อความหมายเชิงสันติโดยการเผยแพร่หลักธรรม-คำสอนตามหลักศาสนา	- การบูรณาการหลักคำสอนเพื่อส่งเสริมการอยู่ร่วมกัน - การใช้มาตรการทางกฎหมายเพื่อส่งเสริม	- การเรียนรู้หลักคำสอนทางศาสนาอย่างแท้จริง - การสร้างและใช้อัตลักษณ์ทางศาสนา

ปัญหาการสื่อสาร ความขัดแย้งศาสนา	การสื่อสารเชิงสันติ เพื่อการอยู่ร่วมกัน	กระบวนการพัฒนา เพื่อการอยู่ร่วมกัน	วิถีปฏิบัติเพื่อการอยู่ ร่วมกันของอาเซียน
<ul style="list-style-type: none"> - การไม่ยอมรับความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรม - การใช้พลังมวลชนกลุ่มใหญ่ควบคุมคนกลุ่มน้อยที่มีความเชื่อที่แตกต่าง - การใช้ข้อแตกต่างทางศาสนาเป็นข้ออ้างความชอบธรรมและความขัดแย้ง 	<ul style="list-style-type: none"> - กระบวนการสื่อความหมายโดยการสร้างและใช้อัตลักษณ์ทางศาสนา - กระบวนการสื่อความหมายเชิงสันติตามหลักสิทธิมนุษยชนและนโยบายของภาครัฐ - กระบวนการสื่อความหมายโดยการใช้หลักขันติธรรมและเมตตาธรรม - การสื่อความหมายเชิงสันติด้วยการส่งเสริมกิจกรรมศาสนิกสัมพันธ์และโครงการสร้างสรรค์ 	<ul style="list-style-type: none"> การอยู่ร่วมกัน - การใช้หลักสิทธิมนุษยชนเพื่อส่งเสริมการอยู่ร่วมกัน - การใช้ภูมิปัญญาอาเซียนเพื่อส่งเสริมการอยู่ร่วมกัน 	<ul style="list-style-type: none"> เชิงสันติ - การสร้างสรรค์พลังทางสังคมด้วยการมีศรัทธาประกอบด้วยปัญญา - การยอมรับความแตกต่างหลากหลาย - การเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

จากแผนภาพดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า การสื่อสารและการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียนตามแนวคิด อัตลักษณ์และวิถีปฏิบัติตามแนวศาสนานั้น มาจากการส่งเสริมหรือการบูรณาการโดยการนำหลักคำสอนของศาสนาของแต่ละศาสนามาประยุกต์ใช้ให้ศาสนิกชนของตนเองมีความศรัทธาและเคารพต่อการปฏิบัติตามหลักศาสนาของตนเพื่อให้เป็นศาสนิกชนที่ดี เคารพสิทธิและความเห็นของผู้อื่นที่มีความแตกต่างทางศาสนา โดยภาครัฐอาจจะใช้มาตรการทางกฎหมายและหลักสิทธิมนุษยชนในการส่งเสริมความเข้าใจอันดีระหว่างกัน โดยมีกิจกรรมที่สำคัญ คือ การสานเสวนาด้านศาสนิกสัมพันธ์ การจัดโครงการเชิงสร้างสรรค์ การจัดการความขัดแย้งในพื้นที่ การพัฒนาโครงการร่วมกันในพื้นที่ และการส่งเสริมการยอมรับความแตกต่างหลากหลายในสังคมพหุวัฒนธรรม ซึ่งผู้นำทางศาสนาจะต้องมีการสื่อสารเชิงสันติแก่ประชาชน มิให้เกิดความขัดแย้ง หรือหลักคำสอน

ทางศาสนามายุงให้เกิดความแบ่งแยกระหว่างศาสนา รวมทั้งการส่งเสริมความเข้าใจอันดีต่อภาพรวมของการพัฒนาประเทศ

ดังนั้น จากการศึกษาวิจัยทำให้เห็นว่า การส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียน และการสื่อความหมายเชิงสันติทางศาสนานั้น มีแนวคิด และกรอบนโยบายที่เป็นไปตามกฎหมายของแต่ละประเทศ ตามกฎบัตรของอาเซียน และกฎบัตรและแนวคิดในระดับสากล เช่น หลักความเสมอภาค สิทธิมนุษยชน ถึงแม้ว่าจะมีปัญหา อุปสรรคในการดำเนินการของแต่ละประเทศที่มีความแตกต่างทางด้านนโยบาย วัฒนธรรม และการนับถือศาสนาก็ตาม แต่ในความเป็นจริงทุกฝ่ายยังมองเห็นประโยชน์ที่จะอยู่ร่วมกันมากกว่าการสร้างความขัดแย้งในเชิงนโยบายและการนับถือศาสนา โดยแนวทางที่เหมาะสมในการสร้างสังคมสันติในประชาคมอาเซียน ก็คือ “การแสวงหาจุดร่วมและ สงวนจุดต่าง” เพื่อยอมรับและการอยู่ร่วมกันบนพื้นฐานของความหลากหลายในสังคมพหุวัฒนธรรม โดยมีข้อเสนอแนะเพื่อการอยู่ร่วมกันตามหลักศาสนาโดยผ่านการสื่อความหมายเชิงสันติ ดังนี้

๑) ผู้นำของแต่ละศาสนาจะต้องเริ่มอบรมสมาชิกในศาสนาของตนให้ตระหนักในปรัชญาแห่งการประนีประนอมโดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนที่จะเป็นพื้นฐานแห่งความร่วมมือระหว่างศาสนาได้อย่างจริงจังใจต่อกัน

๒) ควรมีสถาบันค้นคว้าวิจัยหาทั้งคำสอนและแนวปฏิบัติเพื่อความร่วมมืออย่างมีประสิทธิภาพ

๓) ประมุขระดับชาติของทุกศาสนาควรสัมมนาขึ้นสักปีละครั้งโดยมีการประชาสัมพันธ์พอสมควรเพื่อเป็นตัวอย่างและกำลังใจแก่ศาสนิกชนทั้งหลาย

๔) มีการสัมมนาบ่อย ๆ ร่วมกันระหว่างบุคคลชั้นหัวหน้าและผู้รับผิดชอบหน่วยงานของศาสนาต่าง ๆ เพื่อปฏิบัติร่วมกันในกิจกรรมต่าง ๆ

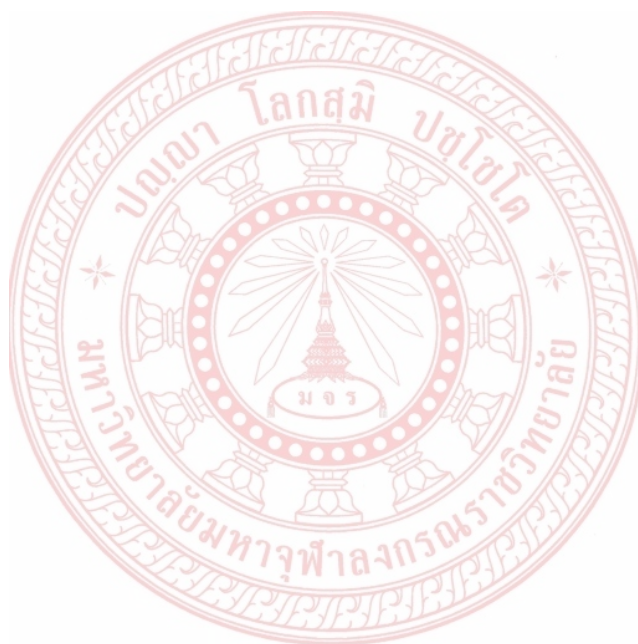
๕) เลิกการโจมตีกัน เสียดสีกัน และแบ่งสมาชิกกันอย่างเด็ดขาด ทุกฝ่ายจะสนับสนุนให้ทุกคนมีศาสนาและชื่นชมในการนับถือศาสนาของทุกคน ไม่ว่าเขาผู้นั้นจะสมัครใจนับถือศาสนาใด โดยส่งเสริมให้แต่ละคนเลือกการปฏิบัติศาสนกิจตามความสมัครใจของตนอย่างสมบูรณ์ และอาจจะตัดสินใจเปลี่ยนได้อย่างสะดวกใจเมื่อตนเองรู้สึกตระหนักแนวควรเปลี่ยน

๖) ส่งเสริมสนับสนุนการพบปะและกิจกรรมร่วมของเด็กและเยาวชนระหว่างศาสนา เช่น ชมรมศาสนศึกษา ชมรมศาสนสัมพันธ์ ธรรมสถาน ฯลฯ การแข่งขันกีฬาระหว่างศาสนาไม่ควรกระทำอย่างยิ่ง แต่ควรให้เยาวชนของศาสนาต่าง ๆ มารวมกลุ่มกัน แล้วแบ่งสีให้แต่ละสีมีสมาชิกของศาสนาต่าง ๆ คลุกเคล้ากัน แล้วจึงเล่นกีฬาระหว่างสี หรือเล่นเกมที่ส่งเสริมการรู้จักกันและความเข้าใจกัน

๗) ทุกศาสนาต้องช่วยเสริมสร้างสังคมให้ดีขึ้น เพราะศาสนาคือวัฒนธรรมรูปแบบหนึ่งของสังคม แต่มีได้หมายความว่าศาสนาเป็นเพียงปรากฏการณ์อย่างหนึ่งทางสังคมซึ่งจะต้องขึ้นกับสังคมและอยู่ใต้อาณัติของสังคม แต่ได้หมายความว่าศาสนาต้องพูดจาภาษามนุษย์ธรรมชาติของ

คนเรามักจะมีปมเชื่อง คือ ถือว่าตนเองดีกว่าคนอื่น นอกจากนี้ยังมีข้อคิดอีกว่าเราจะรู้ว่าศาสนาของเราดีกว่าของคนอื่นนั้น เราจำเป็นต้องรู้ทั้งศาสนาของเราและศาสนาของคนอื่นอย่างดี จึงสามารถจะเปรียบเทียบกันได้ แต่ถ้าคนหนึ่งรู้ศาสนาของตนอย่างดีแล้ว จะเลิกนึกถึงปมเชื่องของตนทันที แต่จะเกิดความคิดใหม่ว่า ความดี ความจริง ไม่สามารถผูกขาดได้ แต่เป็นสมบัติส่วนรวม นอกจากนี้การรู้จักศาสนาอื่นอย่างดีนั้น ยังทำให้รู้จักศาสนาของตนดีขึ้นด้วย

บทที่ ๕

สรุป และข้อเสนอแนะ

การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาแนวคิดและหลักการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียนตามแนวศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่น ๒) เพื่อศึกษานโยบายและกลไกการส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียนตามแนวศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่น ๓) เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรค และเสนอแนวทางการบูรณาการหลักคำสอนและแนวปฏิบัติในเชิงนโยบายเพื่อการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียน

วิธีการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mix Methodology Research) ทั้งการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีขั้นตอนและกระบวนการศึกษาวิจัย ดังนี้ ๑) การศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary Study) ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูล จากพระไตรปิฎก คัมภีร์ธรรม คัมภีร์ไบเบิล คัมภีร์อัลกุรอาน เอกสาร หนังสือ และงานวิจัยเกี่ยวกับแนวคิด หลักการอยู่ร่วมกันตามหลักคำสอนของศาสนาพุทธ คริสต์ อิสลาม และฮินดู รวมทั้งแนวนโยบายของภาครัฐ บุคคลสำคัญที่มีบทบาทในการส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของประชาชน ๒) การศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นศึกษาจากการสัมภาษณ์ผู้นำศาสนา องค์กรภาครัฐทั้งในระดับนโยบาย องค์กรศาสนสัมพันธ์ และชุมชนจากตัวแทนของประเทศ ๙ ประเทศ ในประชาคมอาเซียน จำนวน ๕๐ ราย และการสัมมนาเชิงวิชาการ การจัดทำ Work Shop ร่วมกับองค์กรภาคีที่เกี่ยวข้อง เช่น การสัมมนาผู้นำศาสนาอาเซียน ภายใต้การสัมมนาเรื่อง “ขันติธรรมทางศาสนา” ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการลงพื้นที่ชุมชนใน ๔ ประเทศ เพื่อได้ข้อมูล แนวทางการปฏิบัติของชุมชนชาวพุทธ คริสต์ อิสลาม และฮินดูที่มีการอยู่ร่วมกันในลักษณะต่างๆ จากนั้นนำข้อมูลมาวิเคราะห์สังเคราะห์ตามกระบวนการวิจัย ผลการศึกษาวิจัย โดยสรุป ดังนี้

๕.๑ ผลการศึกษา

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

๕.๑ ผลการศึกษา

๕.๑.๑ สถานการณ์ความขัดแย้งทางศาสนาในประชาคมอาเซียน

จากการศึกษาพบว่า ปัจจุบันความขัดแย้งทางความเชื่อและศาสนายังคงปรากฏในหลายพื้นที่ทั่วโลก มีการเกิดขึ้นของกลุ่มองค์กรที่มีความเชื่อทางศาสนาที่หลากหลายเพิ่มมากขึ้น และส่วนหนึ่งนำไปสู่ความขัดแย้งในทางศาสนาที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของผู้คนในสังคมนั้น

ๆ เช่น กลุ่ม ISIS ในพื้นที่ตะวันออกกลาง เป็นต้น ในบางพื้นที่และบางศาสนาที่มีความแตกต่างทางด้านนิกายก็ยังมีความขัดแย้งกันเอง ปรากฏการณ์เหล่านี้มีเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องนับตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบันเช่นเดียวกับในกลุ่มประชาคมอาเซียน (ASEAN Community) ที่เกิดจากสมาคมแห่งประชาชาติเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (The Association of Southeast Asian Nations-ASEAN) หรือ "อาเซียน" ที่มีสมาชิก ๑๐ ประเทศ ประกอบด้วย ไทย มาเลเซีย สิงคโปร์ อินโดนีเซีย เวียดนาม ลาว พม่า ฟิลิปปินส์ บรูไน และกัมพูชา ก็ยังคงมีปัญหาเรื่องความขัดแย้งทางศาสนาอยู่ ดังเช่น

กรณีที่ ๑ ความขัดแย้งในรัฐยะไข่ระหว่างของชาวพุทธและชาวโรฮิงญาที่มีความเข้าใจและการนับถือศาสนาที่แตกต่าง รวมทั้งมีชาติพันธุ์ที่แตกต่าง เหตุการณ์ดังกล่าวนำไปสู่การบุกปล้นทำลาย ทำร้าย เผาบ้านเรือนจนทำชาวโรฮิงญามุสลิมจำนวนราว ๑๔๐,๐๐๐ คน ถูกขับไล่ออกจากบ้านเรือนของตนในบริเวณรัฐอาระกันที่อยู่บริเวณชายฝั่งระหว่างเกาะปะทะกันของชาวพุทธ-มุสลิม และผู้คนจำนวนมากกว่า ๒๐๐ คนเสียชีวิต ความรุนแรงได้กระจายไปสู่ชุมชนชาวมุสลิมอื่นๆ ในพม่านับว่ามีความตึงเครียดทางศาสนาในระดับสูงในพื้นที่ภาคตะวันตกของพม่า โดยกลุ่มสิทธิมนุษยชนระบุว่า ชาวโรฮิงญาที่ไร้ประเทศยังคงต้องเผชิญกับการถูกทำร้ายและการกดขี่ ต่อมามีการประท้วงของพระสงฆ์ในพุทธศาสนา โดยเหล่าพระสงฆ์ชาวพุทธอยู่ในกลุ่มประชาชนนับพันคนที่เข้าร่วมการประท้วงในกรุงย่างกุ้งของพม่าเมื่อวันที่ ๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๕๖ ก่อนการเยือนขององค์การความร่วมมืออิสลาม (OIC) เพื่อสืบสวนเกี่ยวกับความรุนแรงที่มีต่อชาวมุสลิม โดยผู้ประท้วงส่วนหนึ่งระบุว่าไม่ต้องการ OIC และควรออกไปจากเมียนมาร์ ซึ่งในภาพรวมยังมีชาวโรฮิงญาราว ๘๐๐,๐๐๐ คนอาศัยอยู่ในรัฐยะไข่โดยไม่มีสัญชาติหรือสิทธิ์ครอบครองทรัพย์สิน องค์การสหประชาชาติ (UN) ได้อธิบายว่าพวกเขาเป็นชนกลุ่มน้อยทางศาสนาที่ได้รับการประหัตประหารมากที่สุดในโลก

กรณีที่ ๒ ความขัดแย้งระหว่างชาวคริสต์และอิสลามในอินโดนีเซีย หรือความรุนแรงในนามของศาสนาที่จังหวัดโมลุกกะและจังหวัดโมลุกกะเหนือ ค.ศ.๑๙๙๙-๒๐๐๔ ความรุนแรงที่เกาะโมลุกกะเป็นตัวอย่งที่ค่อนข้างมีความสำคัญ เนื่องจากเป็นกรณีที่เกิดความขัดแย้งระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ที่เป็นชาวมุสลิมและคริสเตียนในช่วงเวลาของการเปลี่ยนผ่านของอินโดนีเซียมาสู่ยุคประชาธิปไตย ส่งผลทำให้เกิดปรากฏการณ์การสู้รบกันระหว่างกองกำลังมุสลิมและคริสเตียนโดยอ้างถึงปกป้องศาสนาของตนเองจนทำให้มีจำนวนผู้เสียชีวิตในช่วงระหว่าง ค.ศ.๑๙๙๙-๒๐๐๓ อย่างน้อยยกว่า ๕,๐๐๐ คน โดยหลายพื้นที่ของเกาะโมลุกกะเกิดการย้ายถิ่นฐานของชาวมุสลิมและการแพร่ของศาสนาอิสลามทั้งในเชิงสัญลักษณ์และรูปธรรม เป็นผลทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างชนสองกลุ่มในประเด็นศาสนาที่แพร่ไปอย่างรวดเร็ว ความรุนแรงเริ่มต้น ค.ศ.๑๙๙๙ ตั้งแต่ในช่วงของรัฐบาลปีเจฮาร์ บีบี ที่เกิดขึ้นมาจากกรณีเล็กๆ ระหว่างชาวอัมบนที่นับถือศาสนาคริสต์และผู้อพยพชาวมุสลิม เหตุการณ์ความรุนแรงกินเวลากว่าสองเดือนทำให้มีผู้เสียชีวิตราว ๑,๐๐๐ คน ความรุนแรงเกิดขึ้นทั้ง

ในจังหวัดโมลุกกะและโมลุกกะเหนือก่อให้เกิดการสู้รบระหว่างกองกำลังติดอาวุธมุสลิมและ คริสต์ที่ค่อนข้างควบคุมสถานการณ์เป็นไปอย่างยากลำบาก

กรณีที่ ๓ ความขัดแย้งเชิงสัญลักษณ์ทางศาสนาในมาเลเซียกรณีศาลอุทธรณ์มาเลเซียห้ามสื่อชาวคริสต์ใช้คำว่า "อัลเลาะห์" โดยศาลอุทธรณ์ตัดสินห้าม 'เดอะเฮรัลด์' นสพ. คริสต์ในมาเลเซียใช้คำว่า "อัลเลาะห์" (Allah) เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นเมื่อวันที่ ๑๔ ต.ค. ๒๐๑๓ กรณีศาลอุทธรณ์ของมาเลเซียตัดสินให้หนังสือพิมพ์เดอะเฮรัลด์ (The Herald) ซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์คริสเตียนนิกายคาทอลิกยกเลิกการใช้คำว่า "อัลเลาะห์" (Allah) เพื่อสื่อถึงพระเจ้าในศาสนาคริสต์หลังจากกลายเป็นชนวนเหตุโจมตีศาสนสถานหลายแห่งตั้งแต่ปี ๒๐๑๐ โดยก่อนหน้านี้ทางการมาเลเซียได้แจ้งเตือนหนังสือพิมพ์เดอะเฮรัลด์ให้ยกเลิกการใช้คำว่า "อัลเลาะห์" ในการสื่อถึงพระเจ้าโดยอ้างว่าเป็นคำที่ใช้ในกลุ่มชาวมุสลิมเท่านั้น ไม่เช่นนั้นแล้วจะมีการระงับการออกใบอนุญาต ทำให้หัวหน้าบาทหลวงประจำกรุงกัวลาลัมเปอร์และหนังสือพิมพ์เดอะเฮรัลด์ยื่นฟ้องต่อศาลเพื่อให้ออกคำสั่งห้ามดังกล่าว จนกระทั่งในวันที่ ๓๑ ธ.ค. ๒๐๑๔ ศาลสูงกรุงกัวลาลัมเปอร์ได้ตัดสินให้เดอะเฮรัลด์ชนะคดี โดยบอกว่าแม้ศาสนาอิสลามจะเป็นศาสนาประจำชาติมาเลเซีย แต่รัฐบาลก็ไม่มีอำนาจในการห้ามไม่ให้ใช้คำว่า "อัลเลาะห์" トラบใดที่ไม่เป็นการใช้เพื่อชักชวนให้เปลี่ยนศาสนา โดยหลังจากนั้นก็เกิดเหตุการณ์โจมตีศาสนสถานหลายแห่งเป็นโบสถ์คริสต์ ๑๐ แห่ง มัสยิดของอิสลาม ๒ แห่ง แต่ไม่มีรายงานผู้บาดเจ็บหรือเสียชีวิตและมีโบสถ์แห่งเดียวเท่านั้นที่ได้รับความเสียหายรุนแรงทางกระทรวงกิจการภายในของมาเลเซียได้ยื่นอุทธรณ์ในกรณีดังกล่าว จนถึงวันที่ ๑๔ ต.ค. ๒๐๑๓ คณะผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์พลิกคำตัดสินโดยอนุญาตให้มีการสั่งห้ามใช้คำว่า "อัลเลาะห์" โดยบอกว่าการสั่งห้ามนี้ไม่ถือว่าผิดหลักรัฐธรรมนูญ

จากกรณีภาพความขัดแย้งทางศาสนาและความเชื่อ การละเมิดสิทธิมนุษยชนของประชาคมอาเซียนดังกล่าว ทำให้มีการตั้งคำถามถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องในหลาย ๆ ด้านว่า เกิดขึ้นจากอะไร และหนึ่งในจำนวนนั้นก็คือ ความแตกต่างของศาสนามีผลต่อสถานการณ์ความขัดแย้งด้วยหรือไม่ ซึ่งหากมองให้ภาพรวมของสังคมในอดีตที่ผ่านมาจะพบว่า ประชาคมอาเซียนมีการอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุขของชาวพุทธ คริสต์ อิสลาม และฮินดูในประเทศต่าง ๆ ตามที่กล่าวแล้ว แต่เนื่องสถานการณ์ที่เปลี่ยนไป มีการนำศาสนามาเป็นข้อขัดแย้งหวังผลประโยชน์ของฝ่ายต่างๆ มีการตีความและให้คุณค่าทางศาสนาในมิติที่แตกต่างไปจากแนวคิดและหลักปฏิบัติแบบดั้งเดิมจึงอาจทำให้เป็นส่วนหนึ่งของความไม่ปกติสุขที่เกิดขึ้นกับประเทศต่าง ๆ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางสังคมและการส่งเสริมอยู่ร่วมกันอย่างสันติของอาเซียนสืบต่อไป

๕.๑.๒. แนวคิดและหลักการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียนตามแนวศาสนา

ผลการศึกษาแนวคิดและหลักการอยู่ร่วมกันทางศาสนาจากการศึกษาในเอกสารและคำมถีย์ของศาสนาต่างๆ พบว่า แต่ละศาสนามีแนวคิดและหลักการเพื่อส่งเสริมการอยู่ร่วมกัน ดังนี้

พระพุทธศาสนา สอนการดำเนินชีวิตตามทางสายกลางหรือหลักมัชฌิมาปฏิปทา ซึ่งเป็นหลักในการดำเนินชีวิตเพื่อให้บุคคลมีสติ ปัญญา รู้เท่าทันความเป็นไปของชีวิต มุ่งไปสู่ความสุข สะอาด สว่าง สงบ มีศีล สมาธิ และปัญญา สำหรับแนวความคิดการอยู่ร่วมของศาสนาพุทธนั้นมองว่ามนุษย์เป็นสัตว์ที่จะต้องพึ่งพาอาศัยกันโดยมีบุคคลผู้ที่เป็นกัลยาณมิตรคอยเป็นผู้แนะนำแนวทางให้กับบุคคลและสังคม การที่บุคคลแต่ละบุคคลจะมีสติปัญญา มีความสามารถในการดำเนินชีวิต หรือสามารถดำรงชีวิตอย่างถูกต้องเหมาะสม มีความสมบูรณ์ในความเป็นมนุษย์นั้น จะต้องอาศัยกัลยาณมิตรคอยดูแล แนะนำ ซึ่งบุคคลที่เป็นกัลยาณมิตรนั้นประกอบด้วย บิดา มารดา ครูอาจารย์ ญาติ เพื่อน หรือบุคคลที่ผู้ใกล้ชิดซึ่งเป็นผู้ที่มีส่วนในการดำรงชีวิตของเรา ถ้าบุคคลเกิดความทุกข์ไม่ว่าจะเป็นทุกข์ทางกาย ทางใจขึ้นมา กัลยาณมิตรก็จะเข้ามาช่วยให้เกิดการจัดการที่ดีต่อบุคคลนั้น ดังนั้น แนวความคิดการอยู่ร่วมของพระพุทธศาสนาจึงมีนัยที่เกี่ยวข้อง ๓ ประการ คือ การพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน การจัดการและคุ้มครองชีวิตที่ดีร่วมกัน และการตอบสนองและสร้างความสมบูรณ์ในชีวิต โดยมีหลักการอยู่ร่วมกัน คือ

๑) หลักเบญจศีล เบญจธรรม หรือหลักศีล ๕ ที่นับว่า “บทบัญญัติพื้นฐานของการอยู่ร่วมกันในสังคม” การล่วงละเมิดศีล ก็คือ การละเมิดต่อหลักการอยู่ร่วมกันของสังคม เพราะเป็นการเบียดเบียนตนเองและผู้อื่นให้เดือดร้อน การอยู่ร่วมกันในสังคมจึงต้องมีหลักการพื้นฐานของการอยู่ร่วมกัน นอกจากนี้หลักศีล ๕ ยังถือว่าเป็นจิตสำนึกแห่งความดีงาม เนื่องจากศีลมาจาก “เจตนา” ความตั้งใจที่จะงดเว้นจากการประพฤติน่าไม่ดีทั้งหลาย เช่น กายทุจริต วาจทุจริต และมโนทุจริต และเป็นเจตนาแห่งความสำรวมระวังเพื่อปิดกั้นหนทางความชั่วร้ายที่เกิดจากการเบียดเบียนกัน

๒) หลักพรหมวิหาร ๔ ถือว่าเป็นธรรมประจำใจอันประเสริฐ เป็นหลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์ ประกอบด้วย เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ถ้าบุคคลมีหลักการในข้อนี้ถือว่าจะทำให้สังคมเต็มไปด้วยความรัก ความเมตตาต่อกัน

๓) หลักสังคหวัตถุ ๔ เป็นธรรมที่คอยยึดเหนี่ยวใจบุคคลและประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคี ประกอบด้วย ทาน การให้ คือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของ ปิยวาจา คือ การกล่าวคำสุภาพไพเราะอ่อนหวานสมานสามัคคี ให้เกิดไมตรีและความรักใคร่กัน ถ้อยจา การประพฤติประโยชน์ ช่วยเหลือกิจการและบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ สมานัตตตา การทำตนเสมอต้นเสมอปลายโดยร่วมรับรู้ ร่วมแก้ไข ช่วยเหลือพึ่งพากัน

ศาสนาคริสต์ สอนให้รับผิดชอบที่จะดำเนินชีวิตตามคำสอนของพระเยซูคริสต์และประพฤติตนเป็นศาสนิกที่ดี ชาวคริสต์มีความมั่นใจในความรักของพระเจ้าและดำรงชีวิตด้วยความรักในเพื่อนมนุษย์ และสรรพสิ่งที่พระเจ้าทรงสร้างขึ้น ชาวคริสต์ที่ดีย่อมเต็มใจที่จะเสียสละเพื่อส่วนรวมไม่เห็นแก่ตัวและมีกำลังใจในการทำความดีโดยเหตุที่พวกเขาเป็นผู้เคารพในสิ่งสร้างสรรค์ของพระเจ้า และรักเพื่อนมนุษย์ ศาสนาคริสต์นั้นถือว่าเป็นศาสนาแห่งความรักใน ๒ ประการ คือ รักพระเจ้าอย่าง

สูงสุดชีวิตจิตใจและรักเพื่อนมนุษย์อย่างสูงสุดเหมือนรักตนเอง คริสตศาสนิกชนที่แท้จริงจึงเป็นผู้ที่ดำเนินชีวิตตามแบบอย่างของพระเยซู พยายามเรียนรู้ที่จะรักอย่างที่พระเยซูทรงรัก คือ รักอย่างไม่เห็นแก่ตัว พยายามแทนความเห็นแก่ตัวด้วยความรักต่อพระเจ้าด้วยสิ้นสุดจิตใจ นอกจากความรักแล้ว คริสตศาสนิกชนยังมีการนำหลักการให้อภัยมาเป็นเรื่องสำคัญ โพระเยซูทรงสอนให้มนุษย์รู้จักให้อภัยอย่างไม่มีที่สิ้นสุดและให้อภัยแก่ทุกคน รวมทั้งการใช้ปัญญาและสันติภาพเพื่อมนุษย์โลก โดยพระเยซูทรงสอนให้มนุษย์ใช้สันติวิธีทั้งทางใจและการปฏิบัติ คือการให้ความรักและการให้อภัยแก่ทุกคนอย่างไม่มีเงื่อนไขแม้กระทั่งกับศัตรู

ศาสนาอิสลาม สอนเรื่องศรัทธาอย่างบริสุทธิ์ยอมรับในเอกภาพของของพระศาสดา และมีจุดมุ่งหมายให้สร้างดุลยภาพของชีวิต คือ วัตถุและจิตใจโดยชี้ทางให้มนุษย์ปฏิบัติตามเพื่อสันติสุขทั้งด้านจิตใจและการดำรงสันติภาพระหว่างเพื่อนมนุษย์ ตามหลักคำสอนของศาสนาอิสลามมองว่า การใช้ชีวิตของคนในสังคมเป็นเป้าหมายสำคัญที่สุดไม่แพ้เรื่องชีวิตของปัจเจกบุคคล และจักรวาลที่เป็นเวทีสำหรับการดำรงอยู่ของคน แต่เรื่องของสังคมที่มีความสลับซับซ้อน ดังนั้นอิสลามจึงได้วางกฎเกณฑ์ความประพฤติที่เรียกว่ากฎหมาย (ชะรีอะฮ์) ที่ครอบคลุมการใช้ชีวิตร่วมกันในสังคมทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับสังคม บุคคลกับบุคคลหรือสังคมกับสังคมในรูปของการใช้ชีวิตส่วนตนและการใช้ชีวิตเกี่ยวกับครอบครัว เศรษฐกิจ การศึกษา การเมือง การปกครองหรือเรื่องอื่น ๆ แม้กระทั่งความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ และอิสลามมองว่า ระเบียบแบบแผนของพฤติกรรมร่วมกันของกลุ่มชนเป็นรากฐานที่จำเป็นของความเป็นชุมชน คือ เป็นแนวทางหรือเป็นแบบแผนของความประพฤติ ระเบียบแบบแผนทางด้านความเชื่อ ความเข้าใจ ความรู้สึกนึกคิด ตลอดจนการปฏิบัติ ซึ่งเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวให้คนใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มได้ โดยคนทุกคนในทุกที่ทุกเวลา มีฐานะเป็นสมาชิกของชุมชนมนุษย์โดยเสมอกัน ภายใต้แบบแผนที่มีลักษณะร่วมกันเป็นสากล เป็นการยอมรับฐานะของบุคคลโดยเสมอภาคกัน คนแต่ละคนในโลกนี้ เป็นเสมือนหยดน้ำแต่ละหยดจากมหาสมุทรเดียวกัน ชุมชนแต่ละชุมชนอาจมีความแตกต่างกันในแบบแผนความประพฤติโดยที่แบบแผนดังกล่าว อาจขัดแย้งต่อแบบแผนและเจตนารมณ์ของแบบแผนเดิม หรือแบบแผนที่อัลลอฮ์ ทรงวางไว้เป็นรากฐานของการใช้ชีวิตและการปฏิบัติต่อกันในชุมชนตั้งใจความที่ว่า “มนุษย์ทั้งหลายมิใช่เป็นอย่างอื่นนอกจากเป็นชุมชนเดียวกันและพวกเขาได้แตกแยกกัน” ความเสื่อมสลายของชุมชนเกิดจากการละเมิดกฎเกณฑ์ของจริยธรรมหรือศีลธรรมอันมีลักษณะร่วมกัน เป็นแบบที่มีจุดมุ่งหมายอย่างเดียวกัน ดังนั้น จึงจะต้องมีแบบแผนที่สร้างคุณธรรมให้แก่บุคคลในสังคมเพื่อให้เกิดความผาสุกและการอยู่รอดของสังคม

ศาสนาฮินดู สอนหลักมานวธรรม คือ การปฏิบัติหน้าที่ระหว่างบุคคลต่อบุคคล โดยมีการแสดงไว้เป็นข้อ ๆ เช่น บุคคลที่ได้กระทำด้วยการกระทำทางกาย การพูด และทางใจแล้ว ผลแห่งการกระทำนั้นก็จักอำนวยให้แก่บุคคลนั้นเป็นมัจยคติและอุตมคติ ฉะนั้นจึงควรทำแต่กรรมดีโดยฝ่ายเดียว

การคิดเอาแต่ทรัพย์สินสมบัติของผู้อื่น การไม่ยอมนับถือผู้ใหญ่ นับว่าเป็นโทษทางจิตใจ การพูดว่า พุดคำหยาบ พุดความไม่จริง พุดให้ร้ายลับหลัง พุดนินทา พุดส่อเสียด นี่เป็นโทษทางวาจา การถือเอาทรัพย์สินสมบัติของผู้อื่นโดยเขายังไม่ทันให้หรือใช้อ่านาจ การฆ่าหรือทำหรือทำร้ายร่างกายผู้อื่น การเป็นชู้กับภรรยาหรือสามีของผู้อื่นเป็นโทษทางกาย จึงควรไม่กระทำ เป็นต้น โดยมองว่า บุคคลใดที่เสียสละชีวิตเพื่อสังคม เพื่อธรรม บุคคลนั้นจะไปสู่สุคติสูงสุดโดยฝ่ายสุริยะมณฑลไป และให้มีการใช้จ่ายทรัพย์สินเงินทองเพื่อสังคม คือ จ่ายไปเพื่อบำเพ็ญกุศลทาน จ่ายไปเพื่อการจัดหาเครื่องอุปโภคบริโภค และมองว่า สิ่งใดที่ตัวเองไม่ชอบ อย่าเพิ่งอำนวยการสิ่งนั้นให้แก่ผู้อื่น การกระทำของผู้อื่นประการใดที่เราไม่ชอบอย่ากระทำการนั้นแก่ผู้อื่น สารธรรมนี้จึงถือไว้ บุคคลและสังคมก็มีแต่ความสุข ความเจริญ

หลักการอยู่ร่วมกันของศาสนาต่าง ๆ นั้นเป็นการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข หมายถึง การที่มนุษย์มาอยู่ร่วมกันเป็นสังคม สามารถปฏิบัติตามกฎเกณฑ์การอยู่ร่วมกันในรูปของกฎระเบียบหรือกฎหมาย และมีคุณธรรมจริยธรรมในการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การมีส่วนร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของสังคม เช่น การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเมืองการปกครอง การมีส่วนร่วมในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน และการปฏิบัติตามคุณธรรมของการอยู่ร่วมกันตามหลักศาสนาที่ตนเองนับถือจะทำให้บุคคลสามารถดำรงอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขตามหลักศาสนาที่ตนเองนับถือ

๕.๑.๓ นโยบายและกลไกการส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียนตามแนวศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่น

ผลการศึกษานโยบายของประชาคมอาเซียนเพื่อส่งเสริมการอยู่ร่วมกัน จากศึกษาพบว่าแต่ละประเทศในประชาคมอาเซียนได้มีนโยบายและแนวปฏิบัติด้านศาสนาและวัฒนธรรม โดยมีการส่งเสริมการให้สิทธิและเสรีภาพในการนับถือศาสนา สำหรับประเทศลาว กัมพูชา และเมียนมาได้ระบุศาสนาพุทธว่าเป็นศาสนาประจำชาติ เช่นเดียวกับมาเลเซียและบรูไน ที่ระบุว่าศาสนาอิสลามเป็นศาสนาประจำชาติ แต่ประเทศอื่น ๆ ก็ให้สิทธิและเสรีภาพในการนับถือศาสนา โดยให้ความสำคัญกับการส่งเสริมการเรียนรู้และการปฏิบัติตามหลักศาสนา กำหนดให้หน่วยงานภาครัฐมีหน้าที่ในการส่งเสริมทำนุบำรุงศาสนาของตนเอง โดยมีให้นำความเชื่อ หลักการทางศาสนาเป็นข้อขัดแย้งในสังคม แต่มีการปกป้องวิถีวัฒนธรรมที่มีมาอย่างยาวนานของแต่ละประเทศให้คงความเป็นอัตลักษณ์เฉพาะเอาไว้ เช่น ประเทศไทยยังคงส่งเสริม คຸ່ມครອງพระพุทธศาสนาและศาสนาอื่น เช่นเดียวกับประเทศมาเลเซียที่ส่งเสริม คຸ່ມครອງศาสนาอิสลามและศาสนาอื่นเหมือนกัน อินโดนีเซียยอมรับให้มีศาสนาตามที่กฎหมายรับรองจำนวน ๖ ศาสนา เหมือนกับประเทศอื่นในอาเซียน

ดังนั้น ด้วยนโยบายและกลไกของภาครัฐและภาคประชาชนดังกล่าว จึงทำให้แต่ละประเทศมีเอกลักษณ์ทางศาสนาและวัฒนธรรม ในขณะที่เดียวกันก็ให้สิทธิและเสรีภาพในการนับถือศาสนา พร้อมทั้งมีการทำนุบำรุงศาสนาภายใต้บทบัญญัติแห่งกฎหมายและความเชื่อของประชาชน

โดยศาสนามีอิทธิต่อประชาชนในทุกมิติทั้งทางด้านสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการเมือง ดังนั้น การส่งเสริมการอยู่ร่วมกันภายใต้หลักความเชื่อทางศาสนาและบริบททางกฎหมายของประชาคมอาเซียนจึงมีความเป็นไปได้ และมีแนวโน้มที่จะเกิดการยอมรับสังคมพหุวัฒนธรรมของแต่ละประเทศ โดยรัฐบาลของแต่ละประเทศในอาเซียนได้มีการกำหนดนโยบายและการดำเนินการเพื่อส่งเสริมการอยู่ร่วมกัน ดังนี้

(๑) ประชาคมอาเซียนมีการสร้างกฎเกณฑ์และค่านิยมร่วมกันด้านประชาธิปไตยและสิทธิมนุษยชน โดยเป็นกระบวนการเสริมสร้างความเข้าใจในระบบสังคมและประวัติศาสตร์ของอาเซียนที่แตกต่างกันเพื่อให้ประชาชนเข้าใจกันมากขึ้น ตัวอย่าง เช่น ไทยกับพม่า ไทยกับลาว ไทยกับกัมพูชา ที่มีประวัติศาสตร์ต่างกันหรืออาจจะมีความขัดแย้งกัน แต่ก็พยายามดำเนินการให้เข้าใจกันในมิติประวัติศาสตร์ดังกล่าว เพื่อให้อยู่ร่วมกันได้ในสังคมปัจจุบัน ไม่นำเอาอดีตกลับมาเพื่อให้เกิดความเข้าใจผิดหรือขัดแย้งกัน มีกระบวนการส่งเสริมการพัฒนาประชาธิปไตยในกลุ่มอาเซียนและส่งเสริมการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน

(๒) ประชาคมอาเซียนมีกระบวนการเพื่อให้เกิดความเป็นเอกภาพ ความสงบสุข แข็งแกร่ง และรับผิดชอบ เพื่อแก้ไขปัญหาความมั่นคงร่วมกัน คือ การส่งเสริมเรื่องการรักษาความมั่นคงที่จะเป็นภัยคุกคามต่ออาเซียน โดยเฉพาะภัยในรูปแบบใหม่ เช่น การค้ายาเสพติด การค้ามนุษย์ เป็นต้นคอยกำกับดูแลประเทศต้นทางและประเทศปลายทางในอาเซียน โดยมีการทำงานร่วมกันเป็นหนึ่งเดียวกันมากกว่าเดิม มีการสร้างมาตรการไว้เนื้อเชื่อใจกัน ระวังข้อพิพาทด้วยสันติวิธี ให้สมาชิกอาเซียนอยู่ได้โดยสงบสุข เพราะฉะนั้นเวลาที่มีความขัดแย้งในด้านต่าง ๆ เช่น ไทยกับกัมพูชามีปัญหา ด้านชายแดน เมียนมา มีปัญหาเรื่องต่าง ๆ ที่มีผลกระทบต่อเสียชีวิต ทรัพย์สิน การย้ายถิ่น เป็นต้นอาเซียนจึงต้องเข้ามามีบทบาทและช่วยเหลือเพื่อให้เกิดสันติ เช่นเดียวกับความร่วมมือทางเศรษฐกิจที่มีการเปิดเสรีทางการค้าขายระหว่างกันมากขึ้น โดยมีการเปิดชายแดนเพื่อการค้า การเงิน การลงทุน และเปิดเสรีธุรกิจบริการร่วมกัน ดังนั้น เสาหลักเรื่องความมั่นคงและเรื่องการเมืองจึงมีความสำคัญเพื่อที่จะระงับข้อพิพาทกันได้อย่างสันติวิธี

(๓) ประชาคมอาเซียนพยายามมีการสร้างปฏิสัมพันธ์กับเอเชียและโลกภายนอก โดยคงความเป็นศูนย์กลางและบทบาทของอาเซียน ซึ่งอาเซียนได้มีการพัฒนาความสัมพันธ์กับประเทศนอกกลุ่มอาเซียน เช่น สหรัฐอเมริกา รัสเซีย ญี่ปุ่น จีน เกาหลีใต้ อินเดีย เป็นต้น โดยยังคงความเป็นศูนย์กลางของอาเซียนเอาไว้เพื่อให้เกิดการอยู่ร่วมกันในเชิงเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

แนวนโยบายเพื่อส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียนดังกล่าวสะท้อนออกมาเป็นวิสัยทัศน์ของประชาคมอาเซียนด้านการเมืองและความมั่นคง ซึ่งประกอบด้วย การสร้างบรรยากาศที่เอื้ออำนวยต่อการนำไปสู่การขยายความร่วมมือในด้านเศรษฐกิจ ประชาคมสังคม และวัฒนธรรม การพัฒนาไปสู่การเป็นประชาคมที่มีกติกาและมีการพัฒนาค่านิยมและบรรทัดฐานร่วมกัน ที่ทำให้ภูมิภาค

มีความเป็นเอกภาพ มีพลวัต และมองไปยังโลกภายนอกรวมทั้งมีการพึ่งพาซึ่งกันและกันมากยิ่งขึ้น โดยมีเป้าหมายหลักของประชาคมการเมืองและความมั่นคง คือ การส่งเสริมสันติภาพและความมั่นคง การอยู่ร่วมกันโดยสันติ การแก้ไขปัญหาข้อขัดแย้งโดยสันติวิธี การสร้างกฎเกณฑ์และค่านิยมร่วมกัน ด้านประชาธิปไตยและสิทธิมนุษยชน บนพื้นฐานของความร่วมมือรับผิดชอบในการสร้างความมั่นคงที่ครอบคลุมรอบด้าน เช่น โรคระบาด ภัยพิบัติธรรมชาติ การก่อการร้าย การลักลอบขนอาวุธ การลักลอบค้ายาเสพติด อาชญากรรมทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศ อาชญากรรมคอมพิวเตอร์ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ การลักลอบเข้าเมืองโดยผิดกฎหมาย การฟอกเงิน การค้าสตรีและเด็ก การกระทำความผิดเป็นโจรสลัด รวมทั้งความแตกต่างทางเชื้อชาติและศาสนา เป็นต้น นอกจากนี้ยังมุ่งเน้นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ การคุ้มครองและสวัสดิการสังคม การส่งเสริมสิทธิและความยุติธรรม การส่งเสริมความยั่งยืน ด้านสิ่งแวดล้อมการสร้างอัตลักษณ์ และการลดช่องว่างทางการพัฒนา โดยสมาชิกมีความเอื้ออาทรต่อกัน ประชากรมีสภาพความเป็นอยู่ที่ดี ได้รับการพัฒนาในทุกด้านและมีความมั่นคงทางสังคม

๕.๑.๔ การบูรณาการหลักการและแนวปฏิบัติทางศาสนาเพื่อส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียน

ผลการวิจัยพบว่า ในทัศนะของผู้นำทางศาสนาต่างๆ ในอาเซียนเชื่อว่า ทุกศาสนาหรือผู้นำศาสนาทุกศาสนาล้วนต้องการสันติภาพและต้องการให้ผู้นำทางศาสนาหยุดการนำความเชื่อของศาสนาไปใช้ในทางที่ผิด เช่น นำมาเป็นสิ่งจูงใจในการทำสงคราม เพราะว่าการทำสงครามเป็นเรื่องของการเมือง ไม่ใช่อุดมคติทางศาสนาแท้ที่จริงแล้วทุกศาสนาต้องการสร้างสันติภาพ สังคมในอาเซียนนั้นเป็นพหุสังคม (Plural Society) ที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรมประกอบไปด้วยศาสนาที่หลากหลาย เป็นหนึ่งในภูมิภาคที่มีความพิเศษที่มีความหลากหลายของวัฒนธรรมแห่งหนึ่งของโลกที่มีการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ สำหรับหลักการและแนวปฏิบัติเพื่อการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียนนั้นมีแนวปฏิบัติ ดังนี้

๑) การสร้างอัตลักษณ์ร่วมกัน (Common identity) ทั้งในด้านภาษา วัฒนธรรม สังคม การดำเนินการทางเศรษฐกิจและการปกครอง โดยมีการแบ่งปันอัตลักษณ์การอยู่ร่วมกันอย่างเอกภาพท่ามกลางความหลากหลาย (Unity in Diversity) ช้อนความต่างเอาไว้แต่ขณะเดียวกันก็พยายามมุ่งความสำคัญคือ “ความเหมือนกัน” (Similarity) ตามหลักที่ว่า “แสวงหาจุดร่วม สงวนจุดต่าง” ทั้งนี้เพื่อยอมรับความแตกต่างหลากหลายในสังคมพหุวัฒนธรรมและการสร้างอัตลักษณ์ร่วมของประชาชน

๒) การใช้หลักขันติธรรมและเมตตาธรรมเพื่อส่งเสริมสันติภาพตามหลักที่ว่า “ถ้าไม่มีขันติสันติก็ไม่มี” โดยทุกฝ่ายจะต้องมีความเคารพ (Respect) ต่อกัน การมีขันติธรรม คือ การที่ทุกฝ่ายหยุดการสร้าง ความขัดแย้ง เกลียดขัง หรือก่อวินาศกรรมผู้อื่นที่มีความเชื่อหรือวัฒนธรรมที่แตกต่างจากตนเอง และต้องปกป้องคุ้มครองผู้อื่นที่อาจเป็นส่วนน้อยในสังคมให้สามารถดำเนินชีวิตตามวิถีทางที่

พวกเขาต้องการ ตัวอย่างเช่น ในประเทศไทยนั้น มีวัดและมัสยิดอยู่ด้วยกัน เมื่อถึงเวลาที่พระสงฆ์ต้องฉันอาหาร หรือการทำวัตรสวดมนต์จะมีการตีระฆังเป็นการบอกเวลา หากชาวมุสลิมประท้วงให้วัดยกเลิกการตีระฆัง เพราะรบกวนการทำละหมาดเราจะทำอย่างไร ในทางกลับกัน หากมุสลิมละหมาดวันละ ๕ ครั้ง ด้วยผ่านลำโพงที่เสียงดังแล้วชาวพุทธประท้วงให้ยกเลิกเราจะทำอย่างไร สิ่งที่กำลังข้างต้นนี้ไม่ใช่ขันติธรรม ดังนั้น ขันติธรรมจึงเป็นคุณธรรมที่ดีอย่างหนึ่งที่เราควรจะฝึกฝน พัฒนาจิตใจ หากเราฝึกฝนและนำมาปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ขันติธรรมจะติดตัวเราไปตลอด ขันติธรรมจึงเป็นสิ่งสำคัญหากเราต้องการจะเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมของการทำสงครามแทนที่ด้วยวัฒนธรรมของสันติภาพ และหากเราต้องการให้สันติภาพมีแก่โลกแห่งนี้ เราต้องสอนเด็ก ๆ สอนผู้คนให้มีขันติธรรมในจิตใจและจะพัฒนาพวกเขาไปสู่สันติภาพอย่างแท้จริง นอกจากนี้ ทุกฝ่ายยังต้องเสริมสร้างความมีเมตตา ความปรารถนาดีต่อเพื่อนมนุษย์ที่มาจากหลักคำสอนของแต่ละศาสนา ที่มุ่งสอนให้ทุกคนมีการเอื้อเฟื้อแบ่งปัน มีความอดทนต่อสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น และการไม่ละเมิดทบบัญญัติของศาสนา เพื่อให้เป็นหลักการสำคัญในการส่งเสริมการอยู่ร่วมกัน

๓) การส่งเสริมกิจกรรมศาสนิกสัมพันธ์และการสานเสวนาเชิงสร้างสรรค์ กล่าวคือ ผู้นำทางศาสนาในอาเซียนสามารถดำเนินการเพื่อเสวนาระหว่างความคิด ความเชื่อหรือศาสนาที่แตกต่างกันให้มากขึ้น เพื่อส่งเสริมให้เกิดความรู้ ความเข้าใจต่อผู้ที่ความคิด ความเชื่อที่แตกต่าง ซึ่งจะกลายเป็นจุดเริ่มต้นของการอยู่ร่วมกันโดยสันติ โดยอาจจะมีการเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนหรือศาสนิกชนต่างๆ ท่ามกลางความหลากหลายของสังคม

๔) การส่งเสริมการอยู่ร่วมกันโดยประยุกต์ใช้แนวคิดและหลักการทางศาสนา จากการสัมภาษณ์ผู้นำทางศาสนาในเชิงพื้นที่ พบว่า องค์กรทางศาสนาส่วนใหญ่ได้มีการนำแนวคิดและหลักการของแต่ละศาสนา มาส่งเสริมการอยู่ร่วมกัน โดยยึดหลักคำสอนทางศาสนา มาส่งเสริมให้ศาสนิกชนได้เข้าใจพื้นฐานของศาสนาและการอยู่ร่วมกัน

๕) การบูรณาการหลักสากลกับหลักปฏิบัติทางศาสนา ผู้นำทางศาสนาเสนอว่า ทุกฝ่ายควรใช้หลักสากล เช่น หลักความเสมอภาค ความเท่าเทียม ความยุติธรรม และหลักสิทธิมนุษยชน รวมถึงการเคารพศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์กับหลักการและแนวปฏิบัติของแต่ละศาสนา เพื่อเอื้อเฟื้อต่อกัน ซึ่งจะทำให้ทุกฝ่ายเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน โดยที่ผ่านมามาภาครัฐและผู้นำทางศาสนาได้มีการดำเนินการร่วมกันดำเนินการผ่านกระบวนการทางกฎหมาย มีการประชาสัมพันธ์หรือแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประเด็นต่างๆ เพื่อร่วมกันพัฒนาในสังคมพหุวัฒนธรรม

๖) การประยุกต์ใช้กฎหมายแห่งรัฐกับหลักศาสนาในการส่งเสริมการอยู่ร่วมกัน โดยภาครัฐและองค์กรทางศาสนา สามารถนำทบบัญญัติแห่งกฎหมายและรัฐธรรมนูญซึ่งทุกประเทศได้มีการกำหนดทบบัญญัติแห่งกฎหมายเพื่อให้สิทธิและเสรีภาพของประชาชนในการที่จะนับถือศาสนา และมีการบัญญัติกฎหมายบนพื้นฐานของหลักคำสอนทางศาสนา เช่น ประเทศมาเลเซีย บรูไน เมียน

มา เป็นต้น ที่ส่งเสริมกิจการทางศาสนาหลักของประเทศผ่านกฎหมายของประเทศ ดังนั้น การยอมรับและปฏิบัติตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายจะทำให้เกิดความสงบสุขทางสังคมได้ ซึ่งผลการศึกษาพบว่า องค์กรและประเทศที่มีการปฏิบัติตามกฎหมายของบ้านเมืองในระดับดีจะมีความขัดแย้งทางศาสนา น้อยลง และไม่ค่อยการละเมิดสิทธิทางศาสนาและความเชื่อได้ดีกว่าสังคมที่ไม่กฎหมายหรือกติกาคือเป็นส่วนรวมของสังคม

๗) การประยุกต์ใช้วิถีวัฒนธรรมของอาเซียนในการส่งเสริมการอยู่ร่วมกัน ผู้นำทางศาสนา มองว่า ในกลุ่มประชาคมอาเซียนนั้นมีวัฒนธรรมร่วมกันหลายประการทั้งภูมิปัญญาท้องถิ่น ศาสนา และวิถีการดำรงชีวิต เช่น ประเพณีสงกรานต์ การแข่งขันกีฬาพื้นบ้านบางประเภท การแต่งกาย ภาษาตระกูลไท เป็นต้น การใช้วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นดังกล่าวมาส่งเสริมให้ประชาชนและชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ย่อมเป็นบทสะท้อนจากวัฒนธรรมที่ทุกฝ่ายร่วมกันต้องร่วมกันสร้างสรรค์ขึ้นมา ดังนั้น ภาครัฐในหลายประเทศและองค์กรในระดับพื้นที่จึงใช้วิถีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นมาส่งเสริมการอยู่ร่วมกัน

กระบวนการทางสังคมและวัฒนธรรมตามหลักศาสนาดังกล่าว สามารถนำไปสู่การจัดการความขัดแย้งทางศาสนาและวัฒนธรรมในหลายพื้นที่ในสงบลงได้ เช่น ความขัดแย้งของชาวคริสต์-อิสลามในอินโดนีเซีย ชาวพุทธ-อิสลามในเมียนมา เป็นต้น ถึงแม้ว่าความขัดแย้งดังกล่าวจะสงบลงชั่วคราวก็ตาม แต่ก็มีกระบวนการที่จะนำไปสู่การสร้าง ความเข้าใจอันดีระหว่างศาสนาได้ ดังนั้น การสร้างความรู้ ความเข้าใจตามหลักคำสอนและหลักปฏิบัติของศาสนาต่างๆ จะเป็นปัจจัยสำคัญต่อการส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียนและมีผลต่อการสร้างสันติภาพที่ยั่งยืนสืบต่อไป

๕.๑.๕ ปัญหา อุปสรรคของการอยู่ร่วมกันตามหลักศาสนาของประชาคมอาเซียน

จากการศึกษาพบว่า ปัญหา อุปสรรคของการส่งเสริมการอยู่ร่วมกันส่วนมาจากปัจจัย ๔ ประการ คือ

๑) การขาดความเข้าใจในหลักคำสอนที่แท้จริงของแต่ละศาสนา ทำให้เกิดการนำหลักคำสอนไปตีความเพื่อให้เกิดความขัดแย้งทางศาสนา มองผู้ที่มีความแตกต่างทางศาสนาเป็นคนอื่น พวกอื่น มิใช่พวกพ้องของตนเอง

๒) การขาดการส่งเสริมการศาสนิกสัมพันธ์ระหว่างผู้นำและศาสนิกชนของศาสนาต่างๆ ทำให้ไม่ไว้วางใจต่อกัน การมีसानเสวนา การพัฒนาเชิงพื้นที่ร่วมกัน และการทำกิจกรรมร่วมกันจะทำให้เกิดความเข้าใจต่อกัน

๓) การจัดการในระดับนโยบายของภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในระดับต่างๆ ที่จะสื่อสารเพื่อให้เกิดความเข้าใจต่อกันของประชาชนที่มีความเชื่อทางศาสนาที่แตกต่างกันในประเทศ และต่างประเทศ

๔) การใช้มาตรการทางด้านสิทธิมนุษยชนของแต่ละประเทศในอาเซียนยังไม่มีพลังเพียงพอที่จะสร้างการเปลี่ยนแปลงและสร้างการยอมรับความหลากหลายของสังคมในพหุวัฒนธรรม

สรุป การรวมตัวของประชาคมอาเซียนเพื่อให้เกิดความมั่นคงทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข และเพื่อนำไปสู่การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ การคุ้มครองและสวัสดิการสังคม สิทธิและความยุติธรรมทางสังคม ความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม การสร้างอัตลักษณ์อาเซียน และการลดช่องว่างทางการพัฒนานั้น เป็นการสร้างโอกาส การเพิ่มความสามารถในการแข่งขัน การเพิ่มอำนาจในการต่อรอง และการขยายตลาดอาเซียนที่มีประชากรประมาณ ๖๐๐ ล้านคน เพื่อเข้าสู่ประชาคมอาเซียนที่มีความสามารถในการแข่งขัน เป็นสังคมแห่งสันติภาพและภราดรภาพนับว่าเป็นกระบวนการที่สำคัญยิ่ง

อย่างไรก็ตาม ก็พบว่าประเทศในกลุ่มประชาคมอาเซียนนั้น ยังมีความแตกต่างทางความเชื่อ การนับถือศาสนาและวัฒนธรรม โดยเฉพาะศาสนานั้นจะมีความแตกต่างกันใน ๔ ศาสนาหลัก คือ พุทธศาสนา ศาสนาอิสลาม ศาสนาคริสต์ และศาสนาฮินดู ถึงแม้ว่าทุกศาสนาจะเป็นที่พึงพอใจของมนุษย์ มีหลักธรรมคำสั่งสอนที่มุ่งหมายสั่งสอนให้คนที่เป็นสมาชิกในสังคมเป็นคนดี มีคุณธรรมมีเหตุผลและศรัทธาในความถูกต้อง ในขณะที่เดียวกันก็มีความขัดแย้งในเชิงพื้นที่และความคิดเห็นในเรื่องต่าง ๆ ทั้งในเรื่องศาสนาและเรื่องผลประโยชน์อื่น ๆ มีภาพแห่งความขัดแย้งทางศาสนาและความเชื่ออย่างเนื่อง ๆ เช่น ความขัดแย้งด้านศาสนาของไทย พม่า อินโดนีเซีย มาเลเซีย เป็นต้น ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ประชาคมอาเซียนนั้นถึงแม้ว่าจะมีความพยายามที่จะร่วมมือกันในมิติต่าง ๆ ตามที่กล่าวแล้ว แต่ความขัดแย้งที่ปรากฏก็มีอาจปฏิเสธได้ว่ายังคงมีอยู่และอาจจะเกิดขึ้นในรอบใหม่ได้นับว่าเป็นปัญหาอุปสรรคต่อการสร้างสันติภาพของประชาคมอาเซียน

ดังนั้น การใช้หลักคำสอนและแนวปฏิบัติทางศาสนา การใช้มาตรการทางสังคม และกฎหมายของภาครัฐจึงจะมีส่วนสำคัญในการส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียน โดยเฉพาะการประยุกต์ใช้หลักขันติธรรมและเมตตาธรรมเพื่อส่งเสริมสันติภาพตามคติที่ว่า “ถ้าไม่มีขันติ สันติก็ไม่มี” ดังนั้น ทุกฝ่ายจะต้องมีความอดทน มีความเคารพ (Respect) ต่อกัน การมีขันติธรรม คือ การที่ทุกฝ่ายหยุดการสร้าง ความขัดแย้ง เกลียดชัง หรือการก่อวินาศกรรมผู้อื่นที่มีความเชื่อหรือวัฒนธรรมที่แตกต่างจากตนเอง และจะต้องปกป้อง คุ้มครองผู้อื่นที่อาจเป็นส่วนน้อยในสังคมให้สามารถดำเนินชีวิตตามวิถีทางที่พวกเขาต้องการ สันติจะต้องมาจากภายในจิตใจของตนเองและขยายไปสู่วงนอกของการดำรงอยู่ในสังคมที่มีความแตกต่างทางความเชื่อและศาสนา ในขณะที่ภาครัฐจะต้องใช้วิธีการที่เรียกว่า “แสวงหาจุดร่วม สงวนจุดต่าง” เพื่อให้เกิดผลประโยชน์ร่วมกันและการสร้างสันติภาพต่อไป

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

คุณค่าและประโยชน์ของผลผลิตการวิจัย

ประชาชน ภาครัฐ ผู้นำ องค์กรทางศาสนา และนิสิต นักศึกษาในกลุ่มประชาคมอาเซียน ได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ มีความรู้ ความเข้าใจถึงความแตกต่างทางศาสนาและความเชื่อ ได้เห็นแนวปฏิบัติของแต่ละศาสนาเกี่ยวกับหลักการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ โดยมีการยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรม พร้อมทั้งมีแนวปฏิบัติตามหลักศาสนาของตนเพื่อไม่ให้เกิดความขัดแย้งทางศาสนาและความเชื่อ ถึงแม้ว่าในกลุ่มผู้นำและองค์กรทางศาสนาจะมีแนวคิดที่เห็นแย้งในบางประเด็นในเรื่องความเชื่อ แต่ก็ยอมรับว่า ในสังคมพหุวัฒนธรรมทุกฝ่ายควรมีการสงวนท่าทีและการแสดงออกในทางศาสนาที่เหมาะสม โดยผลจากการวิจัยทำให้แกนนำทางศาสนายอมรับความแตกต่างทางวัฒนธรรม และมีความพยายามในการสื่อสารเพื่อให้เกิดความสงบสุขและการอยู่ร่วมกันที่เหมาะสม เช่น มีการใช้สื่อต่างๆ ที่ไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้งทางศาสนา พยายามสร้างความเข้าใจถึงความเป็นมนุษย์ และการประสานผลประโยชน์ร่วมทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนในอาเซียน

ผลลัพธ์และผลกระทบที่เกิดขึ้น

ผลการวิจัยพบว่า การอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียนนั้นมาจากแนวคิดและวิถีปฏิบัติ ๔ ประการ คือ

๑) ความมีเมตตา ความปรารถนาดีต่อเพื่อนมนุษย์ที่มาจากหลักคำสอนของแต่ละศาสนา ที่มุ่งสอนให้ทุกคนมีการเอื้อเฟื้อแบ่งปัน มีความอดทนต่อสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้น และการไม่ละเมิดบทบัญญัติของศาสนา เป็นสิ่งสำคัญในการส่งเสริมการอยู่ร่วมกัน ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นผู้นำและองค์กรทางศาสนาที่เข้าร่วมโครงการได้มีแนวทางการส่งเสริมการอยู่ร่วมกันโดยผ่านคำสอนตามหลักศาสนาของตนเองทั้งพุทธ คริสต์ อิสลาม และฮินดู

๒) การนำแนวคิดและหลักการในระดับสากล เช่น หลักความเสมอภาค ความเท่าเทียม ความยุติธรรม และหลักสิทธิมนุษยชน รวมถึงการเคารพศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ จะทำให้ทุกฝ่ายเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน โดยที่ผ่านมามาภาครัฐและผู้นำทางศาสนาได้มีการดำเนินการร่วมกันผ่านกระบวนการทางกฎหมาย มีการจัดประชาหารือแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประเด็นต่างๆ เพื่อร่วมกันพัฒนาในสังคมพหุวัฒนธรรม

๓) ภาครัฐและองค์กรทางศาสนา สามารถนำบทบัญญัติแห่งกฎหมายและรัฐธรรมนูญซึ่งทุกประเทศได้มีการกำหนดบทบัญญัติแห่งกฎหมายเพื่อให้สิทธิและเสรีภาพของประชาชนในการที่จะนับถือศาสนา ดังนั้น การยอมรับและปฏิบัติตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายจะทำให้เกิดความสงบสุขทางสังคมได้ ซึ่งผลการวิจัยพบว่า องค์กรและชุมชนที่มีการปฏิบัติตามกฎหมายได้ดีจะมีการละเมิดสิทธิทางศาสนาและความเชื่อได้น้อยลง

๔) ในกลุ่มประชาคมอาเซียนนั้น มีวัฒนธรรมร่วมกันหลายประการทั้งภูมิปัญญาท้องถิ่น ศาสนา และวิถีการดำรงชีวิต การใช้วัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่นมาส่งเสริมให้ประชาชนและชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ย่อมเป็นบทสะท้อนจากวัฒนธรรมที่ทุกฝ่ายร่วมกันสร้างสรรค์ขึ้นมา ดังนั้น หลาย

ภาคส่วนจึงให้วิถีวัฒนธรรมมาส่งเสริมการอยู่ร่วมกัน ผลงานวิจัยนี้ มีกระบวนการทางการวิจัยที่ตอบสนองต่อประเด็นทางสังคมและการเข้าสู่ประชาคมอาเซียนที่ยังคงมีความขัดแย้งทางศาสนาและวัฒนธรรมในหลายพื้นที่ เช่น ความขัดแย้งของชาวคริสต์-อิสลามในอินโดนีเซีย ชาวพุทธ-อิสลามในเมียนมา เป็นต้น การสร้างความรู้ ความเข้าใจตามหลักศาสนาและหลักการต่างๆ เพื่อส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียนจึงเป็นสิ่งจำเป็น

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบายและปฏิบัติการ

ภาครัฐ ผู้นำทางศาสนา และประชาชนในประเทศต่าง ๆ ควรมีแนวทางการดำเนินการเพื่อเสริมสร้างสันติภาพและการอยู่ร่วมกันในประชาคมอาเซียนโดยให้หลักคำสอนและแนวปฏิบัติทางศาสนาดังนี้

- ๑) การใช้หลักขันติธรรมเพื่อนำไปสู่การสร้างสันติภาพของบุคคลและสังคม
- ๒) ส่งเสริมความรู้ ความเข้าใจในหลักคำสอนที่แท้จริงของแต่ละศาสนา มิให้มีการนำหลักคำสอนไปตีความเพื่อให้เกิดความขัดแย้งทางศาสนา
- ๓) ส่งเสริมการสานเสวนาและขบวนการแห่งศาสนิกสัมพันธ์ระหว่างผู้นำและศาสนิกชนของศาสนาต่างๆ เพื่อให้เกิดความไว้วางใจต่อกัน
- ๔) การพัฒนาสังคมร่วมกันในเชิงพื้นที่และสร้างเครือข่ายแห่งความปรองดองของประชาชนในชาติ
- ๕) เสริมสร้างการจัดการในระดับนโยบายของภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในระดับต่างๆ เพื่อพัฒนาความเข้าใจให้กับประชาชนในประเทศของตนเอง
- ๖) การส่งเสริมสิทธิมนุษยชนของแต่ละประเทศเพื่อให้มีพลังในการเปลี่ยนแปลงและสร้างการยอมรับความหลากหลายของสังคมในพหุวัฒนธรรม
- ๗) การสร้างกระบวนการสื่อสารเชิงสันติของกลุ่ม องค์กรและในระดับประเทศ เพื่อให้เกิดการพัฒนาอุดมการณ์แห่งสันติร่วมกัน
- ๘) ภาครัฐ ผู้นำศาสนาและชุมชนควรมีนโยบายในด้านศาสนาเพื่อส่งเสริมการอยู่ร่วมกันในชุมชนอย่างมีความสุข คือ ใช้พื้นที่ของศาสนสถานเป็นสถานที่จัดกิจกรรมในชุมชนให้มากขึ้น เพื่อให้ผู้คนในชุมชน ให้ผู้นำทางศาสนา และผู้นำชุมชนได้จัดทำโครงการหรือกิจกรรมที่จะแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างศาสนาให้มากขึ้น
- ๙) ภาครัฐควรมีนโยบายหรือกลไกทางกฎหมายอย่างไรที่จะส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของสังคมไทย เช่น กฎหมาย หรือกลไกของรัฐ ที่จะส่งเสริมการอยู่ร่วมกัน ควรที่จะต้องคำนึงถึงโครงสร้างทางสังคมแต่ละสังคมที่แตกต่างกัน และคำนึงถึงการยอมรับของภาคประชาชน โดยอาศัยการมีส่วนร่วมของทุก ๆ ฝ่ายผ่านการทำประชาพิจารณ์รับฟังความคิดเห็นที่แตกต่าง

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

๑) การวิจัยในครั้งนี้ศึกษาหลักคำสอนและแนวปฏิบัติเพื่อส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของชุมชนชาวพุทธ คริสต์ และอิสลามใน ฉะนั้น หากมีการทำวิจัยในครั้งต่อไป ควรมีการศึกษาที่ครอบคลุมเนื้อหาสิทธิทางวัฒนธรรมทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับ แนวทาง มาตรการ การสร้างความเข้าใจถึงสิทธิทางวัฒนธรรมระหว่างศาสนาที่มีผู้นับถืออยู่ในประเทศไทย หรือ อาเซียน เพื่อการป้องกันแก้ไขและเยียวยาปัญหาในสังคม “พหุวัฒนธรรม” ได้อย่างยั่งยืนต่อไป

๒) ควรมีการศึกษาถึงกระบวนการสร้างคุณค่าของของศาสนาในอาเซียนต่อการพัฒนาสังคมอาเซียนในมิติอื่นๆ เช่น สวัสดิการแห่งชุมชน การท่องเที่ยว เป็นต้น

๓) ควรมีการวิจัยและปฏิบัติการด้านศาสนิกสัมพันธ์ของผู้นำศาสนาในอาเซียนเพื่อสร้างพลังของการพัฒนาบนพื้นฐานของสังคมพหุวัฒนธรรม.

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฎก ๒๕๐๐.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๓๕.

_____. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๓๙.

_____. อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาอฎกถา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. โรงพิมพ์วิญญาน. ๒๕๓๒.

_____. ฎีกาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาฎีกา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๓๙.

_____. ปกรณ์วิเสสภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาปกรณ์วิเสส. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิญญาน. ๒๕๓๙.

_____. มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระธัมมปัทฐกถาแปล ภาค ๒, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

มัทธิวิ ๕

ยอห์น ๑๒

ยอห์น ๔

ลูกา ๑๗

สดุดี ๙

อัลกุรอาน ๒๑

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ:

กรมประชาสัมพันธ์สำนักนายกรัฐมนตรี. ๒๕๕๒. ประเทศไทยกับอาเซียน. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เปอร์เฮาส์.

กองอาเซียนกระทรวงการต่างประเทศ. ๒๕๕๒. แผนงานการจัดตั้งประเทศสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน (ค.ศ.๒๐๐๙-๒๐๑๕) กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คาริสมามีเดียกระทรวงการต่างประเทศ.

เกียรติคุณศรีสุรางค์ พุทธรักษ์. **สุนทรียธรรม หลักธรรมเพื่ออยู่ร่วมโลกเดียวกันอย่างสันติสุข**
คริสต์ พุทธ ยูดาห์ อิสลาม ฮินดู. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร: โครงการจัดพิมพ์คบ
 ไฟ. ๒๕๕๐.

ข่าวหนังสือพิมพ์บางกอกโพสต์. ฉบับวันที่ ๑๔ พ.ย. ๒๕๕๖.

คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **วัฒนธรรมไทย.** พิมพ์ครั้งที่ ๒.
 กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๕๒.

คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกศึกษา.** พิมพ์ครั้งที่ ๒.
 กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๕๓.

ฉลาดชาย รมิตานนท์, **แนวคิดการศึกษาอัตลักษณ์ความเป็นไทย,** (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัย
 เทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี. ๒๕๕๕.

ดิเรก กุลสิริสวัสดิ์. **ความสัมพันธ์ของมุสลิมทางประวัติศาสตร์และวรรณคดีไทย.**
 กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน. ๒๕๕๕.

บรรจง บินกาซัน, **อิสลามสำหรับผู้เริ่มสนใจอิสลาม,** พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์หนังสือ
 อิสลาม. ๒๕๕๘

ประสิทธิ์ ลีปรีชา, **การสร้างและสืบทอดอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ในวาทกรรมอัตลักษณ์,**
 กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พรีนติ้งเฮาส์, ๒๕๕๗, หน้า ๓๒-๓๓.

พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ.ปยุตโต. **พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย.** พิมพ์ครั้งที่ ๓๒. กรุงเทพมหานคร:
 สำนักพิมพ์ผลิธัมม์. ๒๕๕๕.

พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ.ปยุตโต. **จาริกบุญ จาริกธรรม.** กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม.
 ๒๕๕๘.

พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ.ปยุตโต. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม.** พิมพ์ครั้งที่ ๑๐.
 กรุงเทพมหานคร: บริษัทเอส.อาร์.พรีนติ้งแมสโปรดักส์ จำกัด. ๒๕๕๕.

พระมหาบุญช่วย สุขวโน. **อินโดนีเซียวันนี้.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
 ๒๕๑๘.

พระมหาสุทิตย์ อากาศโร อบอูน. **เครือข่าย: ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ.**
 กรุงเทพมหานคร: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข, ๒๕๕๘.

พิบูล ทีปะปาล. **พฤติกรรมขององค์การสมัยใหม่.** กรุงเทพมหานคร : อมรรการพิมพ์, ๒๕๕๐.

พุทธทาสภิกขุ. **คริสต์ธรรมและพุทธธรรม.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๕๙.

ภัทรพร สิริกาญจน์ และคณะ. **ความรู้พื้นฐานทางศาสนา.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์
 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๖.

- มัสลิน มาหะมะ (บรรณาธิการ). **อิสลาม วิถีแห่งชีวิต**, สถาบันวิจัยระบบสุขภาพภาคใต้: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, ๒๕๕๑.
- ยุรฉัตร บุญสุนิต. **ลักษณะความสัมพันธ์ของวรรณกรรมกับสังคม ใน พัฒนาการวรรณคดี**. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมิกราช, ๒๕๕๖.
- รศ.พิ่น ดอกบัว. **ศาสนาเปรียบเทียบ**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ศิลปาบรรณาคาร, ๒๕๕๔.
- วันชัย วัฒนศัพท์. **การจัดการความขัดแย้ง: หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา**. นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๔๗.
- วัชรรา คลายนาทร. **ชุมชนบ้านสมเด็จพระเจ้าพระยา: กรณีศึกษาชุมชนเมืองของสังคมไทยในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น**. กรุงเทพมหานคร: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา, ๒๕๔๔.
- วัลลภ ลำพาย, **แนวคิดและกระบวนการสื่อสารทางการเมือง, การสื่อสารทางการเมืองหน่วยที่ ๑๗**, นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมิกราช, ๒๕๕๑.
- วิชัย ศรีรัตน์. **สิทธิมนุษยชนและสิทธิเสรีภาพของชนชาวไทย**, กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมิกราช, ๒๕๔๓.
- ศาสตราจารย์เกียรติคุณศรีสุรางค์ พูลทรัพย์. **สุนทรียธรรมหลักธรรมเพื่ออยู่ร่วมโลกเดียวกันอย่างสันติสุข** คริสต์ พุทธ ยูดาห์ อิสลาม ฮินดู. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร: โครงการจัดพิมพ์คปไฟ, ๒๕๕๐.
- ศูนย์กษัตริย์ฟ้าฮัตเพื่อการพิมพ์อัลกรุอาน, **พระมหาคัมภีร์อัลกรุอานพร้อมความหมายภาษาไทย**, กรุงเทพมหานคร : สมาคมนักเรียนเก่าอาหรับประเทศไทย, ๒๕๕๓.
- สถิต นิยมญาติ. **สังคมวิทยาการเมือง**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๔.
- สมชัย อนุมานราชธน. **อัลอิสลาม**. กรุงเทพมหานคร: ทู้อีส, ๒๕๕๐.
- สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระวชิรญาณวโรรส. **เบญจศีลเบญจธรรม เล่ม ๑**. พิมพ์ครั้งที่ ๒๙. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.
- สมภาร พรหมทา. **ศาสนาเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต**. กรุงเทพมหานคร: สำนักมาตรฐานและประเมินผลอุดมศึกษา, ๒๕๔๙.
- เสรี พงศ์พิศ และคณะ. **คนในทรรศนะของพุทธศาสนา อิสลาม และคริสต์ศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทย, ๒๕๒๔.
- สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา. **การศึกษาองค์ความรู้และแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนย่านกุฎีจีนและพื้นที่เกี่ยวเนื่องเขตธนบุรี**, บทสรุปผู้บริหาร เสนอต่อ สำนักวัฒนธรรม กีฬา และการท่องเที่ยว กรุงเทพมหานคร, ๒๕๕๐.

- แสง จันทร์งาม. **วิธีสอนของพระพุทธเจ้า**, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐.
- เสถียร พันธรังสี. **ศาสนาเปรียบเทียบ**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๔๒.
- เสาวนีย์ จิตต์หมวด. **กลุ่มชาติพันธุ์ชาวไทยมุสลิม**. กรุงเทพมหานคร: กองทุนสง่าารุจิระอัมพร, ๒๕๓๑.
- อภิญา เพ็องฟูสกุล. **อัตลักษณ์ (Identity)**, กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๔๖.
- เอนลี เอ็ช.บาร์เนท. **คริสเตียนจริยธรรม. แปลโดย ทอด ประทีปเสน**. กรุงเทพมหานคร: อุทยานการพิมพ์, ๒๕๒๓.
- เออร์ซูลาร์ โลเวนธอล. **คู่มือพระคัมภีร์ฉบับสมบูรณ์**. แปลโดย วาสนา อยู่กิม, Oxford England Lion Publishing, ๑๙๙๑

(๒) บทความ:

- ประชาคมอาเซียน. **วารสารปณิธาน**, ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๒ กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๐.
- พระครูปลัดไพรัช จันทสโร กาญจนแก้ว ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การอยู่ร่วมกันของชุมชนชาวพุทธและมุสลิม ในเขตพื้นที่อำเภอเทพา อำเภอสะบ้าย้อย อำเภอนาทวี และอำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา. **วารสารมหาจุฬานาครธรรม์**. ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๒ พฤษภาคม – สิงหาคม ๒๕๖๑.
- พงษ์สวัสดิ์ สวัสดิพงษ์, ประสิทธิภาพมหาวิทยาลัยในการกำับรัฐบาล, **วารสาร สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ**, ๒๕๓๒.
- สุรเกียรติ์ เสถียรไทย. **มุมมองต่อประชาคมอาเซียน ASEAN COMMUNITY**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๗.
- สุไรยา วานี และมะรอนิง สาแลมิง. “การอยู่ร่วมกันของชุมชนในสังคมพหุวัฒนธรรมกรณีศึกษา ตำบลทรายขาว อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี. **วารสารการเมืองการปกครอง**. ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑ กันยายน ๒๕๕๖ – กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗.

(๓) วิทยานิพนธ์:

- นัธน์ย ประสานนาม, การศึกษาพฤติกรรมการเปิดรับฟังความคาดหวังและความพอใจของนิสิต นักศึกษามหาวิทยาลัยในกรุงเทพมหานครและ ปริมณฑลต่อสถานีวิทยุจุฬา, **วิทยานิพนธ์นศ.ม. (นิเทศศาสตร์)**, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๙, ถ่ายเอกสาร.

พิศิษฐ์ คุณวโรดม, “อัตลักษณ์และกระบวนการต่อสู้เพื่อชีวิตของผู้ติดเชื้อ HIV อัตลักษณ์ ชาติพันธุ์ และความเป็นชายขอบ”, **วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๖.

พรอุษา ประสงค์วรรณ. “การศึกษาชุมชนต้นแบบต่างศาสนาที่อยู่ร่วมกันอย่างสันติ ในแขวงวัด กัลยาณ์ เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

เรณูมาศ รอดเนียม. “ความกลมกลืนทางวัฒนธรรมในชุมชนสองศาสนา: กรณีศึกษาชุมชน ตะโหนด อำเภอดงหลวง จังหวัดพัทลุง”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต การบริหารการพัฒนาสังคม**. คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๖.

ศิริพงษ์ ทองมีมา. “พระเจ้า”ของพุทธศาสนิกชน : กรณีศึกษาเปรียบเทียบทัศนะของนักวิชาการ ชาวพุทธและชาวคริสต์ไทยและพุทธศาสนิกชนกับคริสต์ศาสนิกชนไทย ในเขต กรุงเทพมหานคร. **วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต**, สาขาศาสนาเปรียบเทียบ มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๐.

(๔) เอกสารที่ไม่ได้ตีพิมพ์เผยแพร่

สรุปคำบรรยายโดย H.E. Mohammad dad atta เอกอัครราชทูต อินโดนีเซีย ประจำประเทศไทย “อิสลามในอินโดนีเซีย: ทางสายกลาง และสันติภาพ”, วันอังคารที่ ๒๐ ธ.ค. ๕๔ ณ โรงแรมहरรรษาเจ.บี. หาดใหญ่.

(๕) สื่ออิเล็กทรอนิกส์

การบรรยายลักษณะของศาสนาและลัทธิความเชื่อใหญ่ ๆ ของโลก: ศาสนาฮินดู ศาสนา พุทธ ศาสนาอิสลาม คริสต์ศาสนา และลัทธินิวเอจ. [ออนไลน์]. เข้าถึงเมื่อ ๐๖ ธ.ค. ๒๕๖๐ แหล่งที่มา: <https://www.everythaistudent.com/a/๒๐๕divine.html>.

การรวบรวมความหมายของอัตลักษณ์. [ออนไลน์]. เข้าถึงเมื่อ ๐๖ ธ.ค. ๒๕๖๐ แหล่งที่มา: <http://chotika51-thesis.blogspot.com/2011/07/blog-post.html>

ความขัดแย้งเชิงสัญลักษณ์ทางศาสนา. [ออนไลน์]. เข้าถึงเมื่อ ๑๕ ต.ค. ๒๕๕๖ แหล่งที่มา: <http://www.freemalaysiatoday.com/category/nation/๒๐๑๓/๑๐/๑๔/allah-remains-exclusive-for-muslims/>

ความขัดแย้งทางศาสนาในไทย. [ออนไลน์]. เข้าถึงเมื่อ ๑๕ ต.ค. ๒๕๕๖ แหล่งที่มา:
<http://m.matichon.co.th/readnews.php?newsid=142500380>

ความขัดแย้งทางศาสนาในฟิลิปปินส์. [ออนไลน์]. เข้าถึงเมื่อ ๑๕ มี.ค. ๒๕๕๗ แหล่งที่มา:
<https://www.theguardian.com/world/2017/jun/03/philippine-sectarian-bloodshed-unites-muslims-and-christians>

ความขัดแย้งทางศาสนาในมาเลเซีย. [ออนไลน์]. เข้าถึงเมื่อ ๑๕ ต.ค. ๒๕๕๗ แหล่งที่มา:
<http://www.freemalaysiatoday.com/category/nation/๒๐๑๓/๑๐/๑๔/allah-remains-exclusive-for-muslims/>

ความหมาย ความสำคัญ แนวคิด และหลักการของสิทธิมนุษยชน. [ออนไลน์]. เข้าถึงเมื่อ ๖ ธ.ค. ๒๕๕๙ แหล่งที่มา: http://www.prd.go.th/ewt_dl_link.php?nid=89894

พระพุทธศาสนากับความท้าทายในหลักการพื้นฐานอาเซียน, [ออนไลน์]. เข้าถึงเมื่อ ๒๒ ธ.ค. ๒๕๕๙ แหล่งที่มา: <https://sites.google.com/site/chutippha/hlak-kar-hun-than-xaseiyn>.

ทิศ ๖ คืออะไร, [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ ๒๒ ธ.ค. ๒๕๕๙ แหล่งที่มา: <http://www.kalyanamitra.org>
 ประวัติโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์. [ออนไลน์]. เข้าถึงเมื่อ ๒๒ ธ.ค. ๒๕๕๙ แหล่งที่มา:
http://sunday2.mcu.ac.th/?page_id=7

ปัญญาศีล. [ออนไลน์]. เข้าถึงเมื่อ ๒๕ ต.ค. ๒๕๕๙ แหล่งที่มา: <https://aseanpedia.wu.ac.th/site/readencyclopedia?id=๑๔๘>

เป้าหมายพุทธมณฑลปัตตานี. [ออนไลน์]. เข้าถึงเมื่อ ๒๖ มกราคม ๒๕๕๙ แหล่งที่มา: [https://thai-post.net/ภัยพุทธศาสนา\(ตอนที่๓\)ขยายความคำว่า“อัตลักษณ์”](https://thai-post.net/ภัยพุทธศาสนา(ตอนที่๓)ขยายความคำว่า“อัตลักษณ์”). [ออนไลน์]. เข้าถึงเมื่อ ๐๖ ธ.ค. ๒๕๖๐
 แหล่งที่มา: <http://dhamma.serichon.us>

มติชน, [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ ๒๖ มกราคม ๒๕๕๙ แหล่งที่มา: <http://www.thai-aec.com/227#ixzz2ZSBZ80B2>

ศาสนาของประชาชนในประชาคมอาเซียน (Association of Southeast Asian Nations). [ออนไลน์]. แหล่งที่มา <https://aseanasean.wordpress.com/> ๒๒ ก.ย. ๒๕๕๙.

ศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้. [ออนไลน์]. เข้าถึงเมื่อ ๖ สิงหาคม ๒๕๕๗. แหล่งที่มา:
<http://www.deepsouthwatch.org/node/๓๐๗๗>.

“ฮิญาบคืออะไร.” [ออนไลน์]. เข้าถึงเมื่อ ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐ แหล่งที่มา: http://banatulhuda.googlepages.com/hijab_is.

Some Buddhists See Danger in Christianity. ออนไลน์. เข้าถึงเมื่อ ๕ พฤษภาคม ๒๐๑๖.
 แหล่งที่มา: <https://www.cambodiadaily.com-in-christianity-๕๓๙๙๒/>.

(๖) สัมภาษณ์

การสนทนากลุ่ม นักวิชาการด้านศาสนาของประชาคมอาเซียนที่เข้าร่วมประชุมศาสนิกสัมพันธ์ จัดโดย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระนครศรีอยุธยา. สัมภาษณ์, ระหว่างวันที่ ๒๗-๒๘ กันยายน ๒๕๕๘.

พระราชวรมนี, รองอธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. สัมภาษณ์, ๒๘ กันยายน ๒๕๕๘.

พระสุยะเดช วงศ์โสภณ, Lao Buddhist fellowship organization. สัมภาษณ์, ๒๘ กันยายน ๒๕๕๘.

Balwant Singh: Sikhism From Indonesia. สัมภาษณ์, ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๙

Dr.I Wayan Ardika, Udayana University, Indonesia. สัมภาษณ์, ๒๘ กันยายน ๒๕๕๘.

Dr.Thiri Nyunt, Paipatti Faculty International Thervada Buddhist Misssionary. สัมภาษณ์, ๒๘ กันยายน ๒๕๕๘.

Dr. Uong Vibol, Responsibility of Another Religions Department International Cooperation Department Preah Sisoweth Quay Phnom Penh Cambodia. สัมภาษณ์, ๒๖ กันยายน ๒๕๕๘.

Josept ChusakSirisut, Bishop: Catholic Bishop of Diocese of Nakhonratcha-sima Thailand. สัมภาษณ์, ๒๘ กันยายน ๒๕๕๘.

Mr.Gerald Kong, : Christianity Executive Secretary, Roman Catholic Archdio-cese of Singapore, Archdiocesan Catholic Council. สัมภาษณ์, ๒๖ กันยายน ๒๕๕๘.

Sultan Maguid, Maruhom: Islam Executive Director, Ummah Fi Salam, Inc., Pagadian City, Philippines. สัมภาษณ์, ๒๖ กันยายน ๒๕๕๘.

Ven.Ariya Wun Tha Bhiwunsa, Myanmar. สัมภาษณ์, ๒๘ กันยายน ๒๕๕๘

Ven.Ashin Uttamannda Sitagu International Buddhist Academy, Yangon Myanmar. สัมภาษณ์, ๒๙ กันยายน ๒๕๕๘.

Ven.Lorm Loeuem, Executive Director, Life and Hope Association, and Member, Sangha Council of Siem Reap Province Cambodia. สัมภาษณ์, ๒๘ กันยายน ๒๕๕๘.

Ven.VY Sovechea, Cambodia. สัมภาษณ์, ๒๘ กันยายน ๒๕๕๗.

Vijaya Samarawickrama: Buddhism Senior Lecturer ๑ , American Degree Transfer Program, Taylors University: Malaysia. สัมภาษณ์, ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๙.

๒. ภาษาอังกฤษ

(I) Book

Ken Wilber. 2000. **Sex Ecology Spirituality: The Spirit of Evolution**. Second Edition Revised. Boston: Shambhala.

Kriesberg. L. 1998. **Constructive conflict: From escalation to resolution**. 3rd ed.. Lanham. Md.: Rowman & Littlefield.

Robert Pringle. 2010. **Understanding Islam in Indonesia : Politics and diversity**.

Thomas. K. W. & Kilmann. R. H. 1978. **Comparison of four instruments of conflict behavior**. Psychological Reports.

Stryker. 1980. **Identity Theory: Developments and Extension**. in K. Yardley and T.Honess. (Eds.). **Self and Identity**. New York: John Wiley & Sons.

Stryker & Statham. 1985. Identity Saliency and Role Performance, **Journal of Marriage and the Family**.

Stryker & Statham. 1991. **Identity Theory: Developments and Extension**. in K. Yardley and T.Honess. (Eds.), **Self and Identity**. New York: John Wiley & Sons.

(II) Electronics

Austin Ranney. 1993. **Governing: Introduction to Political Science**, 6 thed. London: Prentice Hall International.

Buddhadasa Bhikkhu. 2007. **Christianity moral code and Buddhist moral code**. Bangkok: Sukkhapabjai Group.

Direk Kulsiriswat. 2002. **Historical Relationship of Muslim and Thai Literature**. Bangkok: MatichonPublishing House.

Ken Wilber. 2000. **Sex, Ecology, Spirituality: The Spirit of Evolution**. Second Edition Revised. Boston: Shambhala.

Luthfi Assyaukanie. 2007. **Islamic Liberalism in Indonesia: Its Origins and Network**. Voice of Islam in Southeast Asia. Nakhonsi Thammarat: Thailand.

Mahachulalongkornrajavidyalaya University. 2014. **Religious Tolerancr**. Bangkok: Thailand.

P.A. Payutto. 2014. **Peace through Freedom and Happiness**. Bangkok: Watyannaves. Thailand.

- Pattaraporn Sirikarn et al. 2004. **Religious Fundamental**. Bangkok:Thammasat University Press.
- Preecha Changkanyuenand Sompan Promtha. 2001. **Human and Religions**.Bangkok: Chulalongkorn University.
- Pool Ithiel de Sola. 1968. **Communication Political in David L.Sills (ed), International Encyclopedia of Social Science**. New York: The Macmillan Company and The Free Press.
- Sida Sornsri et al.. 2010. **Southeast Asia:Politics, Economy, and Diplomacy after Economic Crisis**. Bangkok: Faculty of Political Science, Thammasat University.
- Tashmai Thong-Urai. 2014. **ASEAN COMMUNITY from Surakiart Sathirathai'sperspective**. Bangkok: Chulalongkorn University.
- Teerapong Meethaisong. 2006. **Religious Dimension and Global Philosophy**. Bangkok: Odeon Store Publishing House.
- Howard. R. 2003. **Conflict sensitive journalism. International media support**. Online. 23 September 2016. [https:// www.mediasupport.org](https://www.mediasupport.org). Hand book-2004. pdf. Accessed

ภาคผนวก ก
บทความวิจัย

อัตลักษณ์ทางศาสนา:
รูปแบบการสื่อความหมายเพื่อสร้างสันติภาพของประชาคมอาเซียน
Religious Identity:
The Interpretation Model for Peace in ASEAN Community.

พระมหาสุทิตย์ อาภากรโธ และพระครูโสภณพุทธิศาสตร์

Phrasuthirattanabundit and Phrakhrusoponphuthisart

สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Buddhist Research Institute, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

e-mail: suthito@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความจากการศึกษาวิจัย “อัตลักษณ์ทางศาสนา : รูปแบบการสื่อความหมายเพื่อสร้างสันติภาพของประชาคมอาเซียน” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาแนวคิด วิถีปฏิบัติ และอัตลักษณ์ทางศาสนาของประชาคมอาเซียน ๒) เพื่อศึกษากระบวนการสื่อความหมายทางศาสนา เพื่อสร้างความเข้าใจเชิงสันติของประชาคมอาเซียน และ ๓) เพื่อวิเคราะห์อัตลักษณ์ ความขัดแย้ง สิทธิมนุษยชน และการสื่อความหมายทางศาสนาเพื่อสร้างความเข้าใจเชิงสันติของประชาคมอาเซียน การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสานทั้งในเชิงเอกสารและคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์ผู้นำทางศาสนา ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๓๐ รูป/คนจาก ๕ ประเทศ ได้แก่ กัมพูชา เมียนมา มาเลเซีย อินโดนีเซีย และไทย แล้วนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ ผลการศึกษาพบว่า แนวคิด วิถีปฏิบัติ อัตลักษณ์และการอยู่ร่วมกันทางศาสนาของประชาคมอาเซียนนั้นมีหลักการจากศาสนาหลักอยู่ ๔ ศาสนา คือ พุทธ คริสต์ อิสลาม พราหมณ์หรือฮินดู โดยมองว่าศาสนาเป็นกระบวนการหนึ่งของพัฒนาการทางสังคมที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นมาเพื่อเป็นที่พึ่งทางจิตใจ ดังนั้น หลักคำสอนของแต่ละศาสนาจึงมีส่วนที่จะส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของศาสนิกชนอันเป็นหลักจริยธรรมพื้นฐานของสังคมมนุษย์ โดยทุกศาสนาล้วนให้ความสำคัญกับการพัฒนาชีวิตและสังคม และมองว่าชีวิตแต่ละชีวิตล้วนมีส่วนสัมพันธ์พึ่งพาอาศัยกัน ฉะนั้น การแสดงถึงความเป็นอัตลักษณ์ที่เฉพาะของการนับถือศาสนาในแต่ละประเทศหรือแต่ละสังคม ย่อมมีความหมายและระเบียบการปฏิบัติที่แตกต่าง ๆ การนำหลักการทางศาสนาที่มีความหลากหลายนั้นมาเป็นข้อขัดแย้งในสังคมย่อมจะไม่เกิดผลที่เหมาะสม แต่หากมีการยอมรับความหลากหลายในสังคมสังคมพหุวัฒนธรรม ย่อมจะนำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ บนพื้นฐานของความรัก ความเมตตา ความปรารถนาดีต่อกัน ซึ่งแต่ละศาสนามีแนวคิดและหลักปฏิบัติ

เพื่อส่งเสริมการอยู่ร่วมกันในประชาคมอาเซียน โดยจะต้องมีกระบวนการสื่อความหมายเชิงสันติด้วยการเผยแพร่หลักธรรม-คำสอน การสร้างอัตลักษณ์ การใช้หลักสิทธิมนุษยชนที่มีวาทกรรมเชิงสันติ เช่น “เป็นศาสนาแห่งสันติ” “เป็นศาสนาแห่งความรัก” “เป็นศาสนาแห่งความสงบสุข”

คำสำคัญ : อัตลักษณ์ทางศาสนา, การสื่อความหมาย, ประชาคมอาเซียน

๑. บทนำ

ภาพลักษณ์ของประชาคมอาเซียน (ASEAN Community) พบว่า มี ๒ นัย คือ นัยแห่งความร่วมมือเพื่อประโยชน์และความมั่นคงของประชาชน ๖๐๐ ล้านคนที่จะรวมพลังสร้างสรรค์ให้เกิดการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ และนัยแห่งความขัดแย้ง แข่งขันในมิติต่าง ๆ เช่น ความขัดแย้งด้านศาสนา ดินแดน สิทธิมนุษยชน และความแตกต่างทางอุดมการณ์ เป็นต้น

นัยแห่งความร่วมมือ คือ ประชาคมอาเซียนเกิดจากสมาคมแห่งชาติเอเซียตะวันออกเฉียงใต้ (The Association of Southeast Asian Nations-ASEAN) หรืออาเซียน โดยอาเซียนได้ถือกำเนิดจากการประกาศปฏิญญากรุงเทพฯ (Bangkok Declaration) เมื่อปี ๒๕๑๐ ซึ่งมีประเทศสมาชิกเมื่อเริ่มก่อตั้ง ๕ ประเทศ ได้แก่ อินโดนีเซีย ไทย มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ และสิงคโปร์ เพื่อส่งเสริมความร่วมมือและช่วยเหลือซึ่งกันและกันในทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม เทคโนโลยี วิทยาศาสตร์ และการบริหาร กลุ่มอาเซียนได้มีการพัฒนาร่วมกันในหลาย ๆ ด้าน มีการประกาศปฏิญญาอีกหลายฉบับเพื่อขยายความร่วมมือให้ใกล้ชิดและหลากหลายในหลายเรื่อง เช่น ปฏิญญาว่าด้วยเขตแห่งสันติภาพและความเป็นกลาง (Declaration on the Zone of Peace, Freedom and Neutrality) ปฏิญญาสมานฉันท์อาเซียน (Declaration of ASEAN Concord) เป็นต้น โดยมีการตกลงก่อตั้งสำนักเลขาธิการอาเซียนขึ้นที่กรุงจาการ์ตา อินโดนีเซีย

ต่อมาอาเซียนได้ขยายวงสัมพันธ์ออกไปสู่ประเทศในภูมิภาคและในปีพ.ศ.๒๕๔๐ มีสมาชิกเพิ่มขึ้นอีก ๕ ประเทศ โดยมีประเทศเวียดนาม ลาว พม่า และกัมพูชา ได้เข้าเป็นสมาชิกในภายหลังรวมเป็น ๑๐ ประเทศ ผู้นำอาเซียนได้รับรองเอกสารวิสัยทัศน์อาเซียน ๒๐๒๐ กำหนดเป้าหมายหลัก ๔ ประการ คือ เพื่อมุ่งพัฒนาอาเซียนไปสู่ประชาคมอาเซียน” (ASEAN Community) ให้เป็นผลสำเร็จภายในปี ๒๕๖๓ (ค.ศ. ๒๐๒๐) ซึ่งจะประกอบด้วย เสาประชาคมหลักรวม ๓ เสา ได้แก่ เสาหลักด้านการเมืองและความมั่นคงของภูมิภาคอาเซียน มุ่งให้ประเทศในภูมิภาคอยู่ร่วมกันอย่างสันติ เสาหลักทางด้านเศรษฐกิจ มุ่งให้เกิดการรวมตัวกันทางเศรษฐกิจ และการอำนวยความสะดวกในการติดต่อค้าขายระหว่างกัน และเสาหลักทางสังคมและวัฒนธรรมของประชาคมอาเซียนมุ่งให้ประชาชนแต่ละประเทศอาเซียนอยู่ร่วมกันภายใต้แนวคิดสังคม มีสวัสดิการทางสังคมที่ดี และมีความมั่นคงทางสังคม

นัยแห่งความขัดแย้งและการแข่งขันในมิติต่าง ๆ เช่น ความขัดแย้งด้านศาสนา ดินแดน ผลประโยชน์ สิทธิมนุษยชน และความแตกต่างทางอุดมการณ์

กรณีที่ ๑ กรณีชาวกัมพูชากลุ่มหนึ่ง ไม่พอใจประท้วง ทำลายร้านค้า ธนาคาร องค์กร ธุรกิจ บุกรุกทำลายสถานทูตไทย และเผาธงชาติไทยเมื่อปี ๒๕๔๖ เรื่องที่ดาราสาวไทยกล่าวว่า กัมพูชาขโมยปราสาทนครวัดจากไทยจนทำให้เกิดเหตุการณ์รุนแรงในกรุงเทพมหานคร และต่อมาจนถึง ชั้นลดระดับความสัมพันธ์ทางการทูต

กรณีที่ ๒ ความขัดแย้งในรัฐยะไข่ระหว่างของชาวพุทธและชาวโรฮิงญาที่มีความเข้าใจ และการนับถือศาสนาที่แตกต่างกัน รวมทั้งมีชาติพันธุ์ที่แตกต่าง เหตุการณ์ดังกล่าวนำไปสู่การบุกปล้น ทำลาย ทำร้าย เผาบ้านเรือนจนทำชาวโรฮิงญามุสลิมจำนวนราว ๑๔๐,๐๐๐ คน ถูกขับไล่ออกจาก บ้านเรือนของตนในบริเวณรัฐอาระกันที่อยู่บริเวณชายฝั่งระหว่างเกาะปะทะกันของชาวพุทธ-มุสลิม และผู้คนจำนวนมากกว่า ๒๐๐ คนเสียชีวิต ความรุนแรงได้กระจายไปสู่ชุมชนชาวมุสลิมอื่น ๆ ในพม่า ความตึงเครียดในภูมิภาคยังคงอยู่ในระดับสูง และกลุ่มสิทธิมนุษยชนกล่าวว่า ชาวโรฮิงญาที่ไร้ ประเทศยังคงต้องเผชิญกับการถูกทำร้ายและการกดขี่ ต่อมา มีการประท้วงของพระสงฆ์ในพุทธ ศาสนาก่อนการเยือนขององค์การความร่วมมืออิสลาม [OIC] เพื่อสืบสวนเกี่ยวกับความรุนแรงที่มีต่อ ชาวมุสลิม ป้ายตรงกลางมีใจความว่า “ไม่ต้องการ OIC...ออกไป” “ผู้ประท้วงชูป้ายที่มีข้อความว่า “พวกคุณไม่ได้มาเพื่อสิทธิมนุษยชน แต่มาเพื่อเผยแพร่อิสลาม” และ “ทำไมไม่เอาพวกเบงกอลผิด กฎหมายกลับไปยังประเทศคุณเองล่ะ” และโดยรวมยังมีชาวโรฮิงญาราว ๘๐๐,๐๐๐คน อาศัยอยู่ใน รัฐยะไข่โดยไม่มีสัญชาติหรือสิทธิ์ครอบครองทรัพย์สิน องค์การสหประชาชาติได้อธิบายว่าพวกเขาเป็น ชนกลุ่มน้อยทางศาสนาที่ได้รับการประหัตประหารมากที่สุดในโลก

กรณีที่ ๓ ความขัดแย้งระหว่างชาวคริสต์และอิสลามในอินโดนีเซียหรือความรุนแรงใน นามของศาสนาที่จังหวัดโมลุกกะและจังหวัดโมลุกกะเหนือ ค.ศ.๑๙๙๙-๒๐๐๔ ความรุนแรงที่เกาะโม ลุกกะเป็นตัวอย่งที่ค่อนข้างมีความสำคัญ เนื่องจากเป็นกรณีที่เกิดความขัดแย้งระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ ที่เป็นชาวมุสลิมและคริสเตียน ในช่วงเวลาของการเปลี่ยนผ่านของอินโดนีเซียมาสู่ยุคประชาธิปไตย ส่งผลทำให้เกิดปรากฏการณ์การสู้รบกันระหว่างกองกำลังมุสลิมและคริสเตียนโดยอ้างถึงปกป้อง ศาสนาของตนเอง จนทำให้มีจำนวนผู้เสียชีวิตในช่วงระหว่าง ค.ศ. ๑๙๙๙ - ๒๐๐๓ อย่างน้อยกว่า ๕,๐๐๐ คน (Robert Pringle, ๒๕๖๐)

กรณีที่ ๔ ความขัดแย้งเชิงสัญลักษณ์ทางศาสนาในมาเลเซียกรณีศาลอุทธรณ์มาเลเซีย ห้ามสื่อชาวคริสต์ใช้คำว่า “อัลเลาะห์” โดยศาลอุทธรณ์ตัดสินห้าม “เดอะเฮรัลด์” นสพ.คริสต์ใน มาเลเซียใช้คำว่า “อัลเลาะห์” (Allah) เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นเมื่อวันที่ ๑๔ ต.ค. ๒๐๑๓ กรณีศาล อุทธรณ์ของมาเลเซียตัดสินให้หนังสือพิมพ์เดอะเฮรัลด์ (The Herald) ซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์คริสเตียน นิยายคาทอลิกยกเลิกการใช้คำว่า “อัลเลาะห์” (Allah) เพื่อสื่อถึงพระเจ้าในศาสนาคริสต์หลังจาก

กลายเป็นชนวนเหตุโจมตีศาสนสถานหลายแห่งตั้งแต่ปี ๒๐๑๐ โดยก่อนหน้านี้ทางการมาเลเซียได้แจ้งเตือนหนังสือพิมพ์เดอะเฮอรัลด์ให้ยกเลิกการใช้คำว่า “อัลเลาะห์” ในการสื่อถึงพระเจ้าโดยอ้างว่าเป็นคำที่ใช้ในกลุ่มชาวมุสลิมเท่านั้น ไม่เช่นนั้นแล้วจะมีการระงับการออกใบอนุญาต ทำให้หัวหน้าบาทหลวงประจำกรุงกัวลาลัมเปอร์ และหนังสือพิมพ์เดอะเฮอรัลด์ยื่นฟ้องต่อศาลเพื่อให้ยกเลิกการสั่งห้ามดังกล่าว จนกระทั่งในวันที่ ๓๑ ธ.ค. ๒๐๐๙ ศาลสูงกรุงกัวลาลัมเปอร์ได้ตัดสินให้เดอะเฮอรัลด์ชนะคดี โดยบอกว่าแม้ศาสนาอิสลามจะเป็นศาสนาประจำชาติมาเลเซีย แต่รัฐบาลก็ไม่มีอำนาจในการห้ามไม่ให้ใช้คำว่า “อัลเลาะห์” トラบไตที่ไม่เป็นการใช้เพื่อชักชวนให้เปลี่ยนศาสนา โดยหลังจากนั้นก็เกิดเหตุการณ์โจมตีศาสนสถานหลายแห่งเป็นโบสถ์คริสต์ ๑๐ แห่ง มัสยิดของอิสลาม ๒ แห่ง แต่ไม่มีรายงานผู้บาดเจ็บหรือเสียชีวิต และมีโบสถ์แห่งเดียวเท่านั้นที่ได้รับความเสียหายรุนแรงทางกระทรวงกิจการภายในของมาเลเซียได้ยื่นอุทธรณ์ในกรณีดังกล่าว จนถึงวันที่ ๑๔ ต.ค. ๒๐๑๓ ที่ผ่านมามีผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์พลิกคำตัดสินโดยอนุญาตให้มีการสั่งห้ามใช้คำว่า “อัลเลาะห์” โดยบอกว่าการสั่งห้ามนี้ไม่ถือว่าผิดหลักรัฐธรรมนูญ

จากกรณีภาพความขัดแย้งทางศาสนา การละเมิดสิทธิมนุษยชนของประชาคมดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า ประชาคมอาเซียนนั้นถึงแม้ว่าจะมีความพยายามที่จะร่วมมือในมิติต่าง ๆ ตามที่กล่าวแล้ว แต่ความขัดแย้งที่ปรากฏก็มีอาจปฏิเสธได้ว่า ความขัดแย้ง แข่งขันยังคงปรากฏอยู่อย่างเนื่อง ๆ ไม่ว่าจะเป็นกรณีความขัดแย้งด้านดินแดนของไทย – กัมพูชา ความขัดแย้งของเวียดนาม มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ในหมู่เกาะสแปรตลีย์ ความขัดแย้งด้านสิทธิมนุษยชน และศาสนาของไทย พม่า อินโดนีเซีย มาเลเซีย เป็นต้น นับว่าเป็นปัญหาอุปสรรคต่อการสร้างสันติภาพของประชาคมอาเซียนสำหรับสาเหตุของปัญหานั้นมาจากปัจจัยหลายประการ ทั้งในด้านอุดมการณ์ทางการเมือง ผลประโยชน์ ความเชื่อถือ ค่านิยม ไปจนถึงนโยบายของรัฐที่อาจจะมีมาตรการบางอย่าง เพื่อให้เกิดกระบวนการสร้างแลกเปลี่ยนในสังคม แต่ปัญหาที่มาจากรากฐานในระดับแนวคิดและอุดมการณ์ คือ ความขัดแย้งภายในจิตใจที่แสดงออกมาผ่านสัญลักษณ์ต่าง ๆ ความไม่รู้ ไม่เข้าใจในอัตลักษณ์ของแต่ละศาสนา วิถีปฏิบัติ และกระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจในมิติต่าง ๆ

ดังนั้น ภาพความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจึงเกิดจากกระบวนการสื่อความหมายที่จะส่งต่อความสัมพันธ์ระหว่างกัน ฉะนั้น ถ้ามีการศึกษาเพื่อให้เกิดความเข้าใจในแนวคิด วิถีปฏิบัติ และอัตลักษณ์ทางศาสนาของกลุ่มประชาคมอาเซียน กระบวนการสื่อความหมายทางศาสนาเพื่อสร้างความเข้าใจเชิงสันติของประชาคมอาเซียนทั้งในระดับบุคคล สื่อมวลชน และระดับนโยบาย รวมทั้งการวิเคราะห์อัตลักษณ์ ความขัดแย้ง และการสื่อความหมายทางศาสนาเพื่อสร้างความเข้าใจเชิงสันติของประชาคมอาเซียนก็น่าจะเป็นประโยชน์ต่อการสร้างสันติภาพของประชาคมอาเซียนและนำไปสู่ความเข้าใจเพื่อสร้างความมั่นคง ยั่งยืนของประชาคมอาเซียนสืบต่อไป

๒. วัตถุประสงค์

- ๑) เพื่อศึกษาแนวคิด วิธีปฏิบัติ และอัตลักษณ์ทางศาสนาของประชาคมอาเซียน
- ๒) เพื่อศึกษากระบวนการสื่อความหมายทางศาสนาเพื่อสร้างความเข้าใจเชิงสันติของประชาคมอาเซียน
- ๓) เพื่อวิเคราะห์อัตลักษณ์ ความขัดแย้ง สิทธิมนุษยชน และการสื่อความหมายทางศาสนาเพื่อสร้างความเข้าใจเชิงสันติของประชาคมอาเซียน

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

วิธีการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mix Methodology Research) ทั้งการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีขั้นตอนและกระบวนการศึกษาวิจัย ดังนี้ ๑) การศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary Study) ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูล จากพระไตรปิฎก คัมภีร์ธรรม คัมภีร์ไบเบิล คัมภีร์อัลกุรอาน เอกสาร หนังสือ และงานวิจัยเกี่ยวกับแนวคิด หลักการอยู่ร่วมกันตามหลักคำสอนของศาสนาพุทธ คริสต์ อิสลาม และฮินดู รวมทั้งแนวนโยบายของภาครัฐ บุคคลสำคัญที่มีบทบาทในการส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของประชาชน ๒) การศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นศึกษาจากการสัมภาษณ์ผู้นำศาสนา องค์กรภาครัฐทั้งในระดับนโยบาย องค์กรศาสนสัมพันธ์ และชุมชนจากตัวแทนของประเทศ ๙ ประเทศ ในประชาคมอาเซียน จำนวน ๕๐ ราย และการสัมมนาเชิงวิชาการ การจัดทำ Work Shop ร่วมกับองค์กรภาคีที่เกี่ยวข้อง เช่น การสัมมนาผู้นำศาสนาอาเซียน ภายใต้การสัมมนาเรื่อง “ขันติธรรมทางศาสนา” ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการลงพื้นที่ชุมชนใน ๔ ประเทศ เพื่อได้ข้อมูล แนวทางการปฏิบัติของชุมชนชาวพุทธ คริสต์ อิสลาม และฮินดูที่มีการอยู่ร่วมกันในลักษณะต่าง ๆ จากนั้นนำข้อมูลมาวิเคราะห์สังเคราะห์ตามกระบวนการวิจัย

๔. ผลการศึกษา

สถานการณ์ความขัดแย้งทางศาสนาในประชาคมอาเซียน

จากกรณีภาพความขัดแย้งทางศาสนาและความเชื่อ การละเมิดสิทธิมนุษยชนของประชาคมอาเซียนดังกล่าว ทำให้มีการตั้งคำถามถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องในหลาย ๆ ด้านว่า เกิดขึ้นจากอะไร และหนึ่งในจำนวนนั้นก็คือ ความแตกต่างของศาสนามีผลต่อสถานการณ์ความขัดแย้งด้วยหรือไม่ ซึ่งหากมองให้ภาพรวมของสังคมในอดีตที่ผ่านมาจะพบว่า ประชาคมอาเซียนมีการอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุขของชาวพุทธ คริสต์ อิสลาม และฮินดูในประเทศต่าง ๆ ตามที่กล่าวแล้ว แต่เนื่องสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง มีการนำศาสนาเป็นข้อขัดแย้งหวังผลประโยชน์ของฝ่ายต่าง ๆ มีการตีความและให้คุณค่าทางศาสนาในมิติที่แตกต่างไปจากแนวคิดและหลักปฏิบัติแบบดั้งเดิมจึงอาจทำให้

เป็นส่วนหนึ่งของความไม่ปกติสุขที่เกิดขึ้นกับประเทศต่าง ๆ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางสังคมและการส่งเสริมอยู่ร่วมกันอย่างสันติของอาเซียนสืบต่อไป

แนวคิดและหลักการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียนตามแนวศาสนา

ผลการศึกษาแนวคิดและหลักการอยู่ร่วมกันทางศาสนาจากการศึกษาในเอกสารและคัมภีร์ของศาสนาต่าง ๆ พบว่า แต่ละศาสนามีแนวคิดและหลักการเพื่อส่งเสริมการอยู่ร่วมกัน ดังนี้

พระพุทธศาสนา สอนการดำเนินชีวิตตามทางสายกลางหรือหลักมัชฌิมาปฏิปทา ซึ่งเป็นหลักในการดำเนินชีวิตเพื่อให้บุคคลมีสติ ปัญญา รู้เท่าทันความเป็นไปของชีวิต มุ่งไปสู่ความสุข สะอาด สว่าง สงบ มีศีล สมาธิ และปัญญา สำหรับแนวคิดการอยู่ร่วมของศาสนาพุทธนั้นมองว่ามนุษย์เป็นสัตว์ที่จะต้องพึ่งพาอาศัยกันโดยมีบุคคลผู้ที่เป็นกัลยาณมิตรคอยเป็นผู้แนะนำแนวทางให้กับบุคคลและสังคม การที่บุคคลแต่ละบุคคลจะมีสติปัญญา มีความสามารถในการดำเนินชีวิต หรือสามารถดำรงชีวิตอย่างถูกต้องเหมาะสม มีความสมบูรณ์ในความเป็นมนุษย์นั้น จะต้องอาศัยกัลยาณมิตรคอยดูแล แนะนำ ซึ่งบุคคลที่เป็นกัลยาณมิตรนั้นประกอบด้วย บิดา มารดา ครูอาจารย์ ญาติ เพื่อน หรือบุคคลที่ผู้ใดใกล้ชิดซึ่งเป็นผู้ที่มีส่วนในการดำรงชีวิตของเรา ถ้าบุคคลเกิดความทุกข์ไม่ว่าจะเป็นทุกข์ทางกาย ทางใจขึ้นมา กัลยาณมิตรก็จะเข้ามาช่วยให้เกิดการจัดการที่ดีต่อบุคคลนั้น ดังนั้น แนวคิดการอยู่ร่วมของพระพุทธศาสนาจึงมีนัยที่เกี่ยวข้อ ๓ ประการ คือ การพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน การจัดการและคุ้มครองชีวิตที่ตีร่วมกัน และการตอบสนองและสร้างความสมบูรณ์ในชีวิตโดยมีหลักการอยู่ร่วมกัน

ศาสนาคริสต์ สอนให้รับผิดชอบที่จะดำเนินชีวิตตามคำสอนของพระเยซูคริสต์และประเพณีดีตนเป็นศาสนิกที่ดี ชาวคริสต์มีความมั่นใจในความรักของพระเจ้าและดำรงชีวิตด้วยความรักในเพื่อนมนุษย์ และสรรพสิ่งที่พระเจ้าทรงสร้างขึ้น ชาวคริสต์ที่ดีย่อมเต็มใจที่จะเสียสละเพื่อส่วนรวมไม่เห็นแก่ตัวและมีกำลังใจในการทำความดีโดยเหตุที่พวกเขาเป็นผู้เคารพในสิ่งสร้างสรรค์ของพระเจ้าและรักเพื่อนมนุษย์ ศาสนาคริสต์นั้นถือว่าเป็นศาสนาแห่งความรักใน ๒ ประการ คือ รักพระเจ้าอย่างสูงสุดชีวิตจิตใจและรักเพื่อนมนุษย์อย่างสูงสุดเหมือนรักตนเอง คริสตศาสนิกชนที่แท้จริงจึงเป็นผู้ที่ดำเนินชีวิตตามแบบอย่างของพระเยซู พยายามเรียนรู้ที่จะรักอย่างที่พระเยซูทรงรัก คือ รักอย่างไม่เห็นแก่ตัว พยายามแทนความเห็นแก่ตัวด้วยความรักต่อพระเจ้าด้วยสิ้นสุดจิตใจ นอกจากความรักแล้วคริสตศาสนิกชนยังมีการนำหลักการให้อภัยมาเป็นเรื่องสำคัญ โพระเยซูทรงสอนให้มนุษย์รู้จักให้อภัยอย่างไม่มีที่สิ้นสุดและให้อภัยแก่ทุกคน รวมทั้งการใช้ปัญญาและสันติภาพเพื่อมนุษยโลก โดยพระเยซูทรงสอนให้มนุษย์ใช้สันติวิธีทั้งทางใจและการปฏิบัติ คือการให้ความรักและการให้อภัยแก่ทุกคนอย่างไม่มีเงื่อนไขแม้กระทั่งกับศัตรู

ศาสนาอิสลาม สอนเรื่องศรัทธาอย่างบริสุทธิ์ยอมรับในเอกภาพของของพระศาสดา และมีจุดมุ่งหมายให้สร้างดุลยภาพของชีวิต คือวัตถุและจิตใจโดยชี้ทางให้มนุษย์ปฏิบัติตามเพื่อสันติสุขทั้ง

ด้านขัดเกลาจิตใจและการดำรงสันติภาพระหว่างเพื่อนมนุษย์ ตามหลักคำสอนของศาสนาอิสลามมองว่า การใช้ชีวิตของคนในสังคมเป็นเป้าหมายสำคัญที่สุดไม่แพ้เรื่องชีวิตของปัจเจกบุคคล และจักรวาลที่เป็นเวทีสำหรับการดำรงอยู่ของคน แต่เรื่องของสังคมที่มีความสลับซับซ้อน ดังนั้นอิสลามจึงได้วางกฎเกณฑ์ความประพฤติที่เรียกว่ากฎหมาย (ชะรีอะฮ์) ที่ครอบคลุมการใช้ชีวิตร่วมกันในสังคมทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับสังคม บุคคลกับบุคคลหรือสังคมกับสังคมในรูปของการใช้ชีวิตส่วนตนและการใช้ชีวิตเกี่ยวกับครอบครัว เศรษฐกิจ การศึกษา การเมือง การปกครองหรือเรื่องอื่น ๆ แม้กระทั่งความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ และอิสลามมองว่า ระเบียบแบบแผนของพฤติกรรมร่วมกันของกลุ่มชนเป็นรากฐานที่จำเป็นของความเป็นชุมชน คือ เป็นแนวทางหรือเป็นแบบแผนของความประพฤติ ระเบียบแบบแผนทางด้านความเชื่อ ความเข้าใจ ความรู้สึกนึกคิด ตลอดจนการปฏิบัติ ซึ่งเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวให้คนใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มได้ โดยคนทุกคนในทุกที่ทุกเวลา มีฐานะเป็นสมาชิกของชุมชนมนุษย์โดยเสมอกัน ภายใต้แบบแผนที่มีลักษณะร่วมกันเป็นสากล เป็นการยอมรับฐานะของบุคคลโดยเสมอภาคกัน คนแต่ละคนในโลกนี้ เป็นเสมือนหยดน้ำแต่ละหยดจากมหาสมุทรเดียวกัน ชุมชนแต่ละชุมชนอาจมีความแตกต่างกันในแบบแผนความประพฤติโดยที่แบบแผนดังกล่าว อาจขัดแย้งต่อแบบแผนและเจตนารมณ์ของแบบแผนเดิม หรือแบบแผนที่อัลลอฮ์ ทรงวางไว้เป็นรากฐานของการใช้ชีวิตและการปฏิบัติต่อกันในชุมชนตั้งใจความที่ว่า “มนุษย์ทั้งหลายมิใช่เป็นอย่างอื่นนอกจากเป็นชุมชนเดียวกันและพวกเขาได้แตกแยกกัน” ความเสื่อมสลายของชุมชนเกิดจากการละเมิดกฎเกณฑ์ของจริยธรรมหรือศีลธรรมอันมีลักษณะร่วมกัน เป็นแบบที่มีจุดมุ่งหมายอย่างเดียวกัน ดังนั้น จึงจะต้องมีแบบแผนที่สร้างคุณธรรมให้แก่บุคคลในสังคมเพื่อให้เกิดความผาสุกและการอยู่รอดของสังคม

ศาสนานินดู สอนหลักมานวธรรม คือ การปฏิบัติหน้าที่ระหว่างบุคคลต่อบุคคล โดยมีการแสดงไว้เป็นข้อ ๆ เช่น บุคคลที่ได้กระทำด้วยการกระทำทางกาย การพูด และทางใจแล้ว ผลแห่งการกระทำนั้นจักอำนวยการให้แก่บุคคลนั้นเป็นมรรยคติและอูตมคติ ฉะนั้นจึงควรทำแต่กรรมดีโดยฝ่ายเดียว การคิดเอาแต่ทรัพย์สินสมบัติของผู้อื่น การไม่ยอมนับถือผู้ใหญ่ นับว่าเป็นโทษทางจิตใจ การพูดด่าว่า พูดคำหยาบ พูดความไม่จริง พูดให้ร้ายลับหลัง พูดนินทา พูดส่อเสียด นี้เป็นโทษทางวาจา การถือเอาทรัพย์สินสมบัติของผู้อื่นโดยเขายังไม่ทันให้หรือใช้อำนาจ การฆ่าหรือทำหรือทำร้ายร่างกายผู้อื่น การเป็นชู้กับภรรยาหรือสามีของผู้อื่นเป็นโทษทางกาย จึงควรไม่กระทำ เป็นต้น โดยมองว่า บุคคลใดที่เสียสละชีวิตเพื่อสังคม เพื่อธรรม บุคคลนั้นจะไปสู่สุคติสูงสุดโดยฝ่ายสุริยะมณฑลไป และให้มีการใช้จ่ายทรัพย์สินสมบัติเงินทองเพื่อสังคม คือ จ่ายไปเพื่อบำเพ็ญกุศลทาน จ่ายไปเพื่อการจัดหาเครื่องอุปโภคบริโภค และมองว่า สิ่งใดที่ตัวเองไม่ชอบ อย่าพึงอำนวยการสิ่งนั้นให้แก่ผู้อื่น การกระทำของผู้อื่นประการใดที่เราไม่ชอบอย่ากระทำการนั้นแก่ผู้อื่น สารธรรมนี้จึงถือไว้ บุคคลและสังคมก็มีแต่ความสุข ความเจริญ

หลักการอยู่ร่วมกันของศาสนาต่าง ๆ นั้นเป็นการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข หมายถึง การที่มนุษย์มาอยู่ร่วมกันเป็นสังคม สามารถปฏิบัติตามกฎเกณฑ์การอยู่ร่วมกันในรูปของกฎระเบียบหรือกฎหมาย และมีคุณธรรมจริยธรรมในการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การมีส่วนร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของสังคม เช่น การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเมืองการปกครอง การมีส่วนร่วมในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน และการปฏิบัติตามคุณธรรมของการอยู่ร่วมกันตามหลักศาสนาที่ตนเองนับถือจะทำให้บุคคลสามารถดำรงอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขตามหลักศาสนาที่ตนเองนับถือ

นโยบายและกลไกการส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียนตามแนวศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่น

ผลการศึกษานโยบายของประชาคมอาเซียนเพื่อส่งเสริมการอยู่ร่วมกัน จากศึกษาพบว่าแต่ละประเทศในประชาคมอาเซียนได้มีนโยบายและแนวปฏิบัติด้านศาสนาและวัฒนธรรม โดยมีการส่งเสริมการให้สิทธิและเสรีภาพในการนับถือศาสนา สำหรับประเทศลาว กัมพูชา และเมียนมาได้ระบุศาสนาพุทธว่าเป็นศาสนาประจำชาติ เช่นเดียวกับมาเลเซียและบรูไน ที่ระบุว่าศาสนาอิสลามเป็นศาสนาประจำชาติ แต่ประเทศอื่น ๆ ก็ให้สิทธิและเสรีภาพในการนับถือศาสนา โดยให้ความสำคัญกับการส่งเสริมการเรียนรู้และการปฏิบัติตามหลักศาสนา กำหนดให้หน่วยงานภาครัฐมีหน้าที่ในการส่งเสริมทำนุบำรุงศาสนาของตนเอง โดยมีให้นำความเชื่อ หลักการทางศาสนาเป็นข้อขัดแย้งในสังคม แต่มีการปกป้องวิถีวัฒนธรรมที่มีมาอย่างยาวนานของแต่ละประเทศให้คงความเป็นอัตลักษณ์เฉพาะเอาไว้ เช่น ประเทศไทยยังคงส่งเสริม คัมภีร์พระพุทธรูปศาสนาและศาสนาอื่น เช่นเดียวกับประเทศมาเลเซียที่ส่งเสริม คัมภีร์ศาสนาอิสลามและศาสนาอื่นเหมือนกัน อินโดนีเซียยอมรับให้มีศาสนาตามที่กฎหมายรับรองจำนวน ๖ ศาสนา เหมือนกับประเทศอื่นในอาเซียน

๕. Conclusion

การบูรณาการหลักการและแนวปฏิบัติทางศาสนาเพื่อส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียน

ผลการวิจัยพบว่า ในทัศนะของผู้นำทางศาสนาต่าง ๆ ในอาเซียนเชื่อว่า ทุกศาสนาหรือผู้นำศาสนาทุกศาสนาล้วนต้องการสันติภาพและต้องการให้ผู้นำทางศาสนาหยุดการนำความเชื่อของศาสนาไปใช้ในทางที่ผิด เช่น นำมาเป็นสิ่งจูงใจในการทำสงคราม เพราะว่าการทำสงครามเป็นเรื่องของการเมือง ไม่ใช่อุดมคติทางศาสนาแท้ที่จริงแล้วทุกศาสนาต้องการสร้างสันติภาพ สังคมในอาเซียนนั้นเป็นพหุสังคม (Plural Society) ที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรมประกอบไปด้วยศาสนาที่หลากหลาย เป็นหนึ่งในภูมิภาคที่มีความพิเศษที่มีความหลากหลายของวัฒนธรรมแห่งหนึ่งของโลกที่มีการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ สำหรับหลักการและแนวปฏิบัติเพื่อการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียนนั้นมีแนวปฏิบัติ ดังนี้

๑) การสร้างอัตลักษณ์ร่วมกัน (Common identity) ทั้งในด้านภาษา วัฒนธรรม สังคม การดำเนินการทางเศรษฐกิจและการปกครอง โดยมีการแบ่งปันอัตลักษณ์การอยู่ร่วมกันอย่างเอกภาพ ท่ามกลางความหลากหลาย (Unity in Diversity) ซ่อนความต่างเอาไว้แต่ขณะเดียวกันก็พยายามมุ่งความสำคัญคือ “ความเหมือนกัน” (Similarity) ตามหลักที่ว่า “แสวงหาจุดร่วม สงวนจุดต่าง” ทั้งนี้เพื่อยอมรับความแตกต่างหลากหลายในสังคมพหุวัฒนธรรมและการสร้างอัตลักษณ์ร่วมของประชาชน

๒) การใช้หลักขันติธรรมและเมตตาธรรมเพื่อส่งเสริมสันติภาพตามหลักที่ว่า “ถ้าไม่มีขันติสันติก็ไม่มี” โดยทุกฝ่ายจะต้องมีความเคารพ (Respect) ต่อกัน การมีขันติธรรม คือ การที่ทุกฝ่ายหยุดการสร้างความขัดแย้ง เกลียดชัง หรือก่อวินาศกรรมผู้อื่นที่มีความเชื่อหรือวัฒนธรรมที่แตกต่างจากตนเอง และต้องปกป้องคุ้มครองผู้อื่นที่อาจเป็นส่วนน้อยในสังคมให้สามารถดำเนินชีวิตตามวิถีทางที่พวกเขาต้องการ ตัวอย่างเช่น ในประเทศไทยนั้นมีวัดและมีศาสนิกอยู่ด้วยกัน เมื่อถึงเวลาที่พระสงฆ์ต้องฉันอาหาร หรือการทำวัตรสวดมนต์จะมีการตีระฆังเป็นการบอกเวลา หากชาวมุสลิมประท้วงให้วัดยกเลิกการตีระฆัง เพราะรบกวนการทำละหมาดเราจะทำอย่างไร ในทางกลับกัน หากมุสลิมละหมาดวันละ ๕ ครั้ง ด้วยผ่านลำโพงที่เสียงดังแล้วชาวพุทธประท้วงให้ยกเลิกเราจะทำอย่างไร สิ่งทีกล่าวข้างต้นนี้ไม่ใช่ขันติธรรม ดังนั้น ขันติธรรมจึงเป็นคุณธรรมที่ต่ออย่างหนึ่งที่เราควรฝึกฝน พัฒนาจิตใจ หากเราฝึกฝนและนำมาปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ขันติธรรมจะติดตัวเราไปตลอด ขันติธรรมจึงเป็นสิ่งสำคัญหากเราต้องการจะเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมของการทำสงครามแทนที่ด้วยวัฒนธรรมของสันติภาพ และหากเราต้องการให้สันติภาพมีแก่โลกแห่งนี้ เราต้องสอนเด็ก ๆ สอนผู้คนให้มีขันติธรรมในจิตใจและจะพัฒนาพวกเขาไปสู่สันติภาพอย่างแท้จริง นอกจากนี้ ทุกฝ่ายยังต้องเสริมสร้างความมีเมตตา ความปรารถนาดีต่อเพื่อนมนุษย์ที่มาจากหลักคำสอนของแต่ละศาสนา ที่มุ่งสอนให้ทุกคนมีการเอื้อเฟื้อแบ่งปัน มีความอดทนต่อสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น และการไม่ละเมิดทบบัญญัติของศาสนา เพื่อให้เป็นหลักการสำคัญในการส่งเสริมการอยู่ร่วมกัน

๓) การส่งเสริมกิจกรรมศาสนิกสัมพันธ์และการสานเสวนาเชิงสร้างสรรค์ กล่าวคือ ผู้นำทางศาสนาในอาเซียนสามารถดำเนินการเพื่อเสวนาระหว่างความคิด ความเชื่อหรือศาสนาที่แตกต่างกันให้มากขึ้น เพื่อส่งเสริมให้เกิดความรู้ ความเข้าใจต่อผู้ที่ความคิด ความเชื่อที่แตกต่าง ซึ่งจะกลายเป็นจุดเริ่มต้นของการอยู่ร่วมกันโดยสันติ โดยอาจจะมีการเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนหรือศาสนิกชนต่าง ๆ ท่ามกลางความหลากหลายของสังคม

๔) การส่งเสริมการอยู่ร่วมกันโดยประยุกต์ใช้แนวคิดและหลักการทางศาสนา จากการศึกษาสัมภาษณ์ผู้นำทางศาสนาในเชิงพื้นที่ พบว่า องค์กรทางศาสนาส่วนใหญ่ได้มีการนำแนวคิดและหลักการของแต่ละศาสนา มาส่งเสริมการอยู่ร่วมกัน โดยยึดหลักคำสอนทางศาสนา มาส่งเสริมให้ศาสนิกชนได้เข้าใจพื้นฐานของศาสนาและการอยู่ร่วมกัน

๕) การบูรณาการหลักสากลกับหลักปฏิบัติทางศาสนา ผู้นำทางศาสนาเสนอว่า ทุกฝ่ายควรใช้หลักสากล เช่น หลักความเสมอภาค ความเท่าเทียม ความยุติธรรม และหลักสิทธิมนุษยชน รวมถึงการเคารพศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์กับหลักการและแนวปฏิบัติของแต่ละศาสนาเพื่อเอื้อเพื่อต่อกัน ซึ่งจะทำให้ทุกฝ่ายเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน โดยที่ผ่านมามาภาครัฐและผู้นำทางศาสนาได้มีการดำเนินการร่วมกันดำเนินการผ่านกระบวนการทางกฎหมาย มีการประชาสัมพันธ์หรือแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประเด็นต่าง ๆ เพื่อร่วมกันพัฒนาในสังคมพหุวัฒนธรรม

๖) การประยุกต์ใช้กฎหมายแห่งรัฐกับหลักศาสนาในการส่งเสริมการอยู่ร่วมกัน โดยภาครัฐและองค์กรทางศาสนา สามารถนำบทบัญญัติแห่งกฎหมายและรัฐธรรมนูญซึ่งทุกประเทศได้มีการกำหนดบทบัญญัติแห่งกฎหมายเพื่อให้สิทธิและเสรีภาพของประชาชนในการที่จะนับถือศาสนา และมีการบัญญัติกฎหมายบนพื้นฐานของหลักคำสอนทางศาสนา เช่น ประเทศมาเลเซีย บรูไน เมียนมา เป็นต้น ที่ส่งเสริมกิจการทางศาสนาหลักของประเทศผ่านกฎหมายของประเทศ ดังนั้น การยอมรับและปฏิบัติตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายจะทำให้เกิดความสงบสุขทางสังคมได้ ซึ่งผลการศึกษาพบว่า องค์กรและประเทศที่มีการปฏิบัติตามกฎหมายของบ้านเมืองในระดับดีจะมีความขัดแย้งทางศาสนาน้อยลง และไม่ค่อยการละเมิดสิทธิทางศาสนาและความเชื่อได้ดีกว่าสังคมที่ไม่กฎหมายหรือกติกาคือเป็นส่วนรวมของสังคม

๗) การประยุกต์ใช้วิถีวัฒนธรรมของอาเซียนในการส่งเสริมการอยู่ร่วมกัน ผู้นำทางศาสนามองว่า ในกลุ่มประชาคมอาเซียนนั้นมีวัฒนธรรมร่วมกันหลายประการทั้งภูมิปัญญาท้องถิ่น ศาสนา และวิถีการดำรงชีวิต เช่น ประเพณีสงกรานต์ การแข่งขันกีฬาพื้นบ้านบางประเภท การแต่งกาย ภาษาตระกูลไท เป็นต้น การใช้วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นดังกล่าวมาส่งเสริมให้ประชาชนและชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ย่อมเป็นบทสะท้อนจากวัฒนธรรมที่ทุกฝ่ายร่วมกันต้องร่วมกันสร้างสรรค์ขึ้นมา ดังนั้น ภาครัฐในหลายประเทศและองค์กรในระดับพื้นที่จึงใช้วิถีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นมาส่งเสริมการอยู่ร่วมกัน

กระบวนการทางสังคมและวัฒนธรรมตามหลักศาสนาดังกล่าว สามารถนำไปสู่การจัดการความขัดแย้งทางศาสนาและวัฒนธรรมในหลายพื้นที่ในสงบลงได้ เช่น ความขัดแย้งของชาวคริสต์-อิสลามในอินโดนีเซีย ชาวพุทธ-อิสลามในเมียนมา เป็นต้น ถึงแม้ว่าความขัดแย้งดังกล่าวจะสงบลงชั่วคราวก็ตาม แต่ก็มีความเสี่ยงที่จะนำไปสู่การสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างศาสนาได้ ดังนั้น การสร้างความรู้ ความเข้าใจตามหลักคำสอนและหลักปฏิบัติของศาสนาต่าง ๆ จะเป็นปัจจัยสำคัญต่อการส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียนและมีผลต่อการสร้างสันติภาพที่ยั่งยืนสืบต่อไป

๖. สรุปและข้อเสนอแนะ

ประชาชน ภาครัฐ ผู้นำ องค์กรทางศาสนา และนิสิต นักศึกษาในกลุ่มประชาคมอาเซียน ได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ มีความรู้ ความเข้าใจถึงความแตกต่างทางศาสนาและความเชื่อ ได้เห็นแนวปฏิบัติของแต่ละศาสนาเกี่ยวกับหลักการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ โดยมีการยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรม พร้อมทั้งมีแนวปฏิบัติตามหลักศาสนาของตนเพื่อไม่ให้เกิดความขัดแย้งทางศาสนาและความเชื่อ ถึงแม้ว่าในกลุ่มผู้นำและองค์กรทางศาสนาจะมีแนวคิดที่เห็นแย้งในบางประเด็นในเรื่องความเชื่อ แต่ก็ยอมรับว่า ในสังคมพหุวัฒนธรรมทุกฝ่ายควรมีการสงวนท่าทีและการแสดงออกในทางศาสนาที่เหมาะสม โดยผลจากการวิจัยทำให้แกนนำทางศาสนายอมรับความแตกต่างทางวัฒนธรรมและมีความพยายามในการสื่อสารเพื่อให้เกิดความสงบสุขและการอยู่ร่วมกันที่เหมาะสม เช่น มีการใช้สื่อต่าง ๆ ที่ไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้งทางศาสนา พยายามสร้างความเข้าใจถึงความเป็นมนุษย์ และการประสานผลประโยชน์ร่วมทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนในอาเซียน

ผลลัพธ์และผลกระทบที่เกิดขึ้น

ผลการวิจัยพบว่า การอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียนนั้นมาจากแนวคิดและวิธีปฏิบัติ ๔ ประการ คือ

๑) ความมีเมตตา ความปรารถนาดีต่อเพื่อนมนุษย์ที่มาจากหลักคำสอนของแต่ละศาสนา ที่มุ่งสอนให้ทุกคนมีการเอื้อเฟื้อแบ่งปัน มีความอดทนต่อสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น และการไม่ละเมิดบทบัญญัติของศาสนา เป็นสิ่งสำคัญในการส่งเสริมการอยู่ร่วมกัน ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นผู้นำและองค์กรทางศาสนาที่เข้าร่วมโครงการได้มีแนวทางการส่งเสริมการอยู่ร่วมกันโดยผ่านคำสอนตามหลักศาสนาของตนเองทั้งพุทธ คริสต์ อิสลาม และฮินดู

๒) การนำแนวคิดและหลักการในระดับสากล เช่น หลักความเสมอภาค ความเท่าเทียม ความยุติธรรม และหลักสิทธิมนุษยชน รวมถึงการเคารพศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ จะทำให้ทุกฝ่ายเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน โดยที่ผ่านมามาภาครัฐและผู้นำทางศาสนาได้มีการดำเนินการร่วมกันผ่านกระบวนการทางกฎหมาย มีการจัดประชาหารือแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประเด็นต่าง ๆ เพื่อร่วมกันพัฒนาในสังคมพหุวัฒนธรรม

๓) ภาครัฐและองค์กรทางศาสนา สามารถนำบทบัญญัติแห่งกฎหมายและรัฐธรรมนูญซึ่งทุกประเทศได้มีการกำหนดบทบัญญัติแห่งกฎหมายเพื่อให้สิทธิและเสรีภาพของประชาชนในการที่จะนับถือศาสนา ดังนั้น การยอมรับและปฏิบัติตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายจะทำให้เกิดความสงบสุขทางสังคมได้ ซึ่งผลการวิจัยพบว่า องค์กรและชุมชนที่มีการปฏิบัติตามกฎหมายได้ดีจะมีการละเมิดสิทธิทางศาสนาและความเชื่อได้น้อยลง

๔) ในกลุ่มประชาคมอาเซียนนั้น มีวัฒนธรรมร่วมกันหลายประการทั้งภูมิปัญญาท้องถิ่น ศาสนา และวิถีการดำรงชีวิต การใช้วัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่นมาส่งเสริมให้ประชาชนและชุมชนอยู่

ร่วมกันอย่างสันติ ย่อมเป็นบทสะท้อนจากวัฒนธรรมที่ทุกฝ่ายร่วมกันสร้างสรรค์ขึ้นมา ดังนั้น หลายภาคส่วนจึงให้วิถีวัฒนธรรมมาส่งเสริมการอยู่ร่วมกัน ผลงานวิจัยนี้ มีกระบวนการทางการวิจัยที่ตอบสนองต่อประเด็นทางสังคมและการเข้าสู่ประชาคมอาเซียนที่ยังคงมีความขัดแย้งทางศาสนาและวัฒนธรรมในหลายพื้นที่ เช่น ความขัดแย้งของชาวคริสต์-อิสลามในอินโดนีเซีย ชาวพุทธ-อิสลามในเมียนมา เป็นต้น การสร้างความรู้ ความเข้าใจตามหลักศาสนาและหลักการต่างๆ เพื่อส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียนจึงเป็นสิ่งจำเป็น

๗. เอกสารอ้างอิง

- คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, วัฒนธรรมไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๒
กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒, หน้า ๒๕๐.
- คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกศึกษา, พิมพ์ครั้งที่ ๒
กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓, หน้า ๒.
- ดิเรก กุลสิริสวัสดิ์. ความสัมพันธ์ของมุสลิม ทางประวัติศาสตร์ และวรรณคดีไทย :
กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๕.
- เดือน คำดี. ศาสนศาสตร์. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๑.
- พระมหาสุทิตย์ อากาศโร (อบอูน). เครือข่าย : ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ.
กรุงเทพมหานคร : โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข, ๒๕๔๘, หน้า ๑.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย, พิมพ์ครั้งที่ ๓๒,
กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์พลีพิมพ์, ๒๕๕๕. หน้า ๕๖๓-๕๖๔.

ภาคผนวก ข
องค์ความรู้จากการวิจัย

องค์ความรู้จากการวิจัย

จากวัตถุประสงค์ของการวิจัย ๓ ประการข้างต้นดังกล่าว ผู้วิจัยสามารถนำมาสรุปเป็นองค์ความรู้จากการวิจัยเป็นรูปแบบของกระบวนการสื่อความหมายทางศาสนาเพื่อสร้างความเข้าใจเชิงสันติบนอัตลักษณ์ทางศาสนาของประชาคมอาเซียนได้ ดังนี้

ปัญหาการสื่อสาร ความขัดแย้งศาสนา	การสื่อสารเชิงสันติ เพื่อการอยู่ร่วมกัน	กระบวนการพัฒนา เพื่อการอยู่ร่วมกัน	วิถีปฏิบัติเพื่อการอยู่ ร่วมกันของอาเซียน
<ul style="list-style-type: none"> - การไม่เรียนรู้หลักคำสอนในศาสนาที่แท้จริงของตนเอง - การมีศรัทธาต่อศาสนาแบบไร้ปัญญา - การไม่ยอมรับความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรม - การใช้พลังมวลชนกลุ่มใหญ่ควบคุมคนกลุ่มน้อยที่มีความเชื่อที่แตกต่าง - การใช้ข้อแตกต่างทางศาสนาเป็นข้ออ้างความชอบธรรมและความขัดแย้ง 	<ul style="list-style-type: none"> - กระบวนการสื่อความหมายเชิงสันติโดยการเผยแพร่หลักธรรม-คำสอนตามหลักศาสนา - กระบวนการสื่อความหมายโดยการสร้างและใช้อัตลักษณ์ทางศาสนา - กระบวนการสื่อความหมายเชิงสันติตามหลักสิทธิมนุษยชนและนโยบายของภาครัฐ - กระบวนการสื่อความหมายโดยการให้หลักขันติธรรมและเมตตาธรรม - การสื่อความหมายเชิงสันติด้วยการส่งเสริมกิจกรรมศาสนิกสัมพันธ์และโครงการสร้างสรรค์ 	<ul style="list-style-type: none"> - การบูรณาการหลักคำสอนเพื่อส่งเสริมการอยู่ร่วมกัน - การใช้มาตรการทางกฎหมายเพื่อส่งเสริมการอยู่ร่วมกัน - การใช้หลักสิทธิมนุษยชนเพื่อส่งเสริมการอยู่ร่วมกัน - การใช้ภูมิปัญญาอาเซียนเพื่อส่งเสริมการอยู่ร่วมกัน 	<ul style="list-style-type: none"> - การเรียนรู้หลักคำสอนทางศาสนาอย่างแท้จริง - การสร้างและใช้อัตลักษณ์ทางศาสนาเชิงสันติ - การสร้างสรรค์พลังทางสังคมด้วยการมีศรัทธาประกอบด้วยปัญญา - การยอมรับความแตกต่างหลากหลาย - การเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

จากแผนภาพดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า การสื่อสารและการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียนตามแนวคิด อัตลักษณ์และวิถีปฏิบัติตามแนวศาสนานั้น มาจากการส่งเสริมหรือการบูรณาการโดยการนำหลักคำสอนของศาสนาของแต่ละศาสนามาประยุกต์ใช้ให้ศาสนิกชนของตนเองมีความศรัทธาและเคารพต่อการปฏิบัติตามหลักศาสนาของตนเพื่อให้เป็นศาสนิกชนที่ดี เคารพสิทธิและความเห็นของผู้อื่นที่มีความแตกต่างทางศาสนา โดยภาครัฐอาจจะใช้มาตรการทางกฎหมายและหลักสิทธิมนุษยชนในการส่งเสริมความเข้าใจอันดีระหว่างกัน โดยมีกิจกรรมที่สำคัญ คือ การสานเสวนาด้านศาสนิกสัมพันธ์ การจัดโครงการเชิงสร้างสรรค์ การจัดกิจกรรมความขัดแย้งในพื้นที่ การพัฒนาโครงการร่วมกันในพื้นที่ และการส่งเสริมการยอมรับความแตกต่างหลากหลายในสังคมพหุวัฒนธรรม ซึ่งผู้นำทางศาสนาจะต้องมีการสื่อสารเชิงสันติแก่ประชาชน มิให้เกิดความขัดแย้ง หรือหลักคำสอนทางศาสนาмаยุงให้เกิดความแบ่งแยกระหว่างศาสนา รวมทั้งการส่งเสริมความเข้าใจอันดีต่อภาพรวมของการพัฒนาประเทศ

ดังนั้น จากการศึกษาวิจัยทำให้เห็นว่า การส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียนและการสื่อความหมายเชิงสันติทางศาสนานั้น มีแนวคิด และกรอบนโยบายที่เป็นไปตามกฎหมายของแต่ละประเทศ ตามกฎบัตรของอาเซียน และกฎบัตรและแนวคิดในระดับสากล เช่น หลักความเสมอภาค สิทธิมนุษยชน ถึงแม้ว่าจะมีปัญหา อุปสรรคในการดำเนินการของแต่ละประเทศที่มีความแตกต่างทางด้านนโยบาย วัฒนธรรม และการนับถือศาสนาก็ตาม แต่ในความเป็นจริงทุกฝ่ายยังมองเห็นประโยชน์ที่จะอยู่ร่วมกันมากกว่าการสร้างความขัดแย้งในเชิงนโยบายและการนับถือศาสนา โดยแนวทางที่เหมาะสมในการสร้างสังคมสันติในประชาคมอาเซียน ก็คือ “การแสวงหาจุดร่วมและ สงวนจุดต่าง” เพื่อยอมรับและการอยู่ร่วมกันบนพื้นฐานของความหลากหลายในสังคมพหุวัฒนธรรม โดยมีข้อเสนอแนะเพื่อการอยู่ร่วมกันตามหลักศาสนาโดยผ่านการสื่อความหมายเชิงสันติ ดังนี้

๑) ผู้นำของแต่ละศาสนาจะต้องเริ่มอบรมสมาชิกในศาสนาของตนให้ตระหนักในปรัชญาแห่งการประนีประนอมโดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนที่จะเป็นพื้นฐานแห่งความร่วมมือระหว่างศาสนาได้อย่างจริงจังต่อกัน

๒) ควรมีสถาบันค้นคว้าวิจัยหาห้ทั้งคำสอนและแนวปฏิบัติเพื่อความร่วมมืออย่างมีประสิทธิภาพ

๓) ประมุขระดับชาติของทุกศาสนาควรสัมมนากันสักปีละครั้งโดยมีการประชาสัมพันธ์พอสมควรเพื่อเป็นตัวอย่างและกำลังใจแก่ศาสนิกชนทั้งหลาย

๔) มีการสัมมนาบ่อย ๆ ร่วมกันระหว่างบุคคลชั้นหัวหน้าและผู้รับผิดชอบหน่วยงานของศาสนาต่าง ๆ เพื่อปฏิบัติร่วมกันในกิจกรรมต่าง ๆ

๕) เลิกการโจมตีกัน เสียดสีกัน และแบ่งสมาชิกกันอย่างเด็ดขาด ทุกฝ่ายจะสนับสนุนให้ทุกคนมีศาสนาและชื่นชมในการนับถือศาสนาของทุกคน ไม่ว่าเขาผู้นั้นจะสมัครใจนับถือศาสนาใด โดย

ส่งเสริมให้แต่ละคนเลือกการปฏิบัติศาสนกิจตามความสมัครใจของตนอย่างสมบูรณ์ และอาจจะตัดสินใจเปลี่ยนได้อย่างสะดวกใจเมื่อตนเองรู้สึกตระหนักแล้วว่าควรเปลี่ยน

๖) ส่งเสริมสนับสนุนการพบปะและกิจกรรมร่วมของเด็กและเยาวชนระหว่างศาสนา เช่น ชมรมศาสนศึกษา ชมรมศาสนสัมพันธ์ ธรรมสถาน ฯลฯ การแข่งขันกีฬาระหว่างศาสนาไม่ควรกระทำอย่างยิ่ง แต่ควรให้เยาวชนของศาสนาต่าง ๆ มารวมกลุ่มกัน แล้วแบ่งสีให้แต่ละสีมีสมาชิกของศาสนาต่างๆ คลุกเคล้ากัน แล้วจึงเล่นกีฬาระหว่างสี หรือเล่นเกมที่ส่งเสริมการรู้จักกันและความเข้าใจกัน

๗) ทุกศาสนาต้องช่วยเสริมสร้างสังคมให้ดีขึ้น เพราะศาสนาคือวัฒนธรรมรูปแบบหนึ่งของสังคม แต่มีได้หมายความว่าศาสนาเป็นเพียงปรากฏการณ์อย่างหนึ่งทางสังคมซึ่งจะต้องขึ้นกับสังคมและอยู่ใต้อาณัติของสังคม แต่ได้หมายความว่าศาสนาต้องพูดจาภาษามนุษย์ธรรมชาติของคนเรามากจะมีปมแข็ง คือ ถือว่าตนเองดีกว่าคนอื่น นอกจากนี้ยังมีข้อคิดอีกว่าเราจะรู้ว่าศาสนาของเราดีกว่าของคนอื่นนั้น เราจำเป็นต้องรู้ทั้งศาสนาของเราและศาสนาของคนอื่นอย่างดี จึงสามารถจะเปรียบเทียบกันได้ แต่ถ้าคนหนึ่งรู้ศาสนาของตนอย่างดีแล้ว จะเลิกนึกถึงปมแข็งของตนทันที แต่จะเกิดความคิดใหม่ว่า ความดี ความจริง ไม่สามารถผูกขาดได้ แต่เป็นสมบัติส่วนรวม นอกจากนี้การรู้จักศาสนาอื่นอย่างดีนั้น ยังทำให้รู้จักศาสนาของตนดีขึ้นด้วย

ภาคผนวก ค
ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้
และกิจกรรมที่ได้ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ

ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์กิจกรรมที่วางแผนไว้
และกิจกรรมที่ได้ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ

กิจกรรม	ผลที่ได้รับ	บรรลุ วัตถุประสงค์	โดยทำให้
๑. ศึกษาข้อมูลจากเอกสาร ตำราแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง	ทราบถึงแนวคิดและหลักการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียนตามแนวศาสนาทั้งศาสนาพุทธ คริสต์ อิสลาม ฮินดู ที่จะส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียนหรือชุมชนชาวพุทธ คริสต์ อิสลามในแต่ละพื้นที่ แนวคิดและภูมิปัญญาท้องถิ่นของแต่ละประเทศหรือวัฒนธรรมร่วมของประชาคมอาเซียน	ข้อที่ ๑-๒	ทำให้สามารถนำไปสู่การกำหนดแนวทางและกรอบของการดำเนินการวิจัยได้
๒. ศึกษาข้อมูลจากกลุ่มเป้าหมาย	ทราบถึงแนวคิด วิธีปฏิบัติ อัตลักษณ์ และการอยู่ร่วมกันทางศาสนาของกระบวนการสื่อความหมายทางศาสนาเพื่อสร้างความเข้าใจเชิงสันติของประชาคมอาเซียน	ข้อที่ ๑	ทำให้สามารถวิเคราะห์ปัญหา อุปสรรคของกระบวนการสื่อความหมายทางศาสนาเพื่อสร้างความเข้าใจเชิงสันติของประชาคมอาเซียน
๓. การเก็บข้อมูลด้วยแบบการสัมภาษณ์/การสนทนากลุ่ม (Focus Group)	ทราบถึงสภาพการณ์และบทบาทในการสื่อความหมายทางศาสนาที่ส่งเสริมการอยู่ร่วมกันตามแนวศาสนา โดยผู้นำทางศาสนาทั้งพุทธ คริสต์ อิสลาม และฮินดู และผู้นำในระดับนโยบายของหน่วยงานภาครัฐ รวมทั้งตัวแทนของแต่ละศาสนาจากกลุ่มประเทศในอาเซียน	ข้อที่ ๑ - ๓	ทำให้เกิดองค์ความรู้การและแนวทางการบูรณาการแนวคิด วิธีปฏิบัติ อัตลักษณ์และการอยู่ร่วมกันทางศาสนาของกระบวนการสื่อความหมายทางศาสนาเพื่อสร้างความเข้าใจเชิงสันติของประชาคมอาเซียน
๔. ข้อเสนอแนะอื่น ๆ	ประชาชน ภาครัฐ ผู้นำ องค์กรทางศาสนา และนิสิต นักศึกษาใน	ข้อที่ ๒	ทำให้ได้ข้อเสนอแนะต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ที่นำ

กิจกรรม	ผลที่ได้รับ	บรรลุวัตถุประสงค์	โดยทำให้
	<p>กลุ่มประชาคมอาเซียนได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ มีความรู้ ความเข้าใจถึงความแตกต่างทางศาสนา และความเชื่อ ได้เห็นแนวปฏิบัติของแต่ละศาสนาเกี่ยวกับหลักการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ โดยมีการยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรม พร้อมทั้งมีแนวปฏิบัติตามหลักศาสนาของตนเพื่อไม่ให้เกิดความขัดแย้งทางศาสนาและความเชื่อ ถึงแม้ว่าในกลุ่มผู้นำและองค์กรทางศาสนาจะมีแนวคิดที่เห็นแย้งในบางประเด็นในเรื่องความเชื่อ แต่ก็ยอมรับว่า ในสังคมพหุวัฒนธรรมทุกฝ่ายควรมีการสงวนท่าทีและการแสดงออกในทางศาสนาที่เหมาะสม โดยผลจากการวิจัยทำให้แกนนำทางศาสนายอมรับความแตกต่างทางวัฒนธรรม และมีความพยายามในการสื่อสารเพื่อให้เกิดความสงบสุข และการอยู่ร่วมกันที่เหมาะสม เช่น มีการใช้สื่อต่าง ๆ ที่ไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้งทางศาสนา พยายามสร้างความเข้าใจถึงความ เป็นมนุษย์ และการประสานผลประโยชน์ร่วมทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนในอาเซียน</p>		<p>ผลจากข้อเสนอแนะไปสู่แนวทางให้ ผ่านภาครัฐ ผู้นำทางศาสนา และประชาชนในประเทศต่าง ๆ มีแนวทางการดำเนินการเพื่อเสริมสร้างสันติภาพ และการอยู่ร่วมกันในประชาคมอาเซียนโดยให้หลักคำสอนและแนวปฏิบัติทางศาสนาโดยการใช้วัฒนธรรม อัตลักษณ์ของแต่ละศาสนา มาส่งเสริมให้ประชาชนและชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ให้วิถีวัฒนธรรมมาส่งเสริมการอยู่ร่วมกัน</p>

กิจกรรม	ผลที่ได้รับ	บรรลุ วัตถุประสงค์	โดยทำให้
๕. รายงานฉบับ สมบูรณ์	<p>ได้รายงานฉบับสมบูรณ์ที่สามารถ ตอบวัตถุประสงค์ของ โครงการวิจัยทั้ง ๓ ข้อคือ</p> <p>๑) แนวคิด วิธีปฏิบัติ และอัตลักษณ์ทางศาสนาของ ประชาคมอาเซียน</p> <p>๒) กระบวนการสื่อ ความหมายทางศาสนาเพื่อสร้าง ความเข้าใจเชิงสันติของประชาคม อาเซียน</p> <p>๓) วิเคราะห์อัตลักษณ์ ความขัดแย้ง สิทธิมนุษยชน และ การสื่อความหมายทางศาสนาเพื่อ สร้างความเข้าใจเชิงสันติของ ประชาคมอาเซียน</p>	ข้อ ๑ - ๓	ได้รายงานวิจัยที่มีคุณค่า สามารถตอบวัตถุประสงค์ ของการวิจัย สามารถนำไป ให้ภาครัฐ ผู้นำทางศาสนา และประชาชนในประเทศ ต่าง ๆ ผ่านกระบวนการ ทางกฎหมายและนโยบาย กลไกดำเนินการเพื่อ เสริมสร้างสันติภาพและ การอยู่ร่วมกันในประชาคม อาเซียนโดยให้หลักคำสอน และแนวปฏิบัติทางศาสนา ของแต่ละศาสนา

แบบสัมภาษณ์การวิจัย

เรื่อง “อัตลักษณ์ทางศาสนา: รูปแบบการสื่อความหมายเพื่อสร้างสันติภาพ
ของประชาคมอาเซียน”

ผู้ให้ข้อมูล.....ตำแหน่ง.....

วันที่ให้สัมภาษณ์/สนทนากลุ่ม.....

ประเด็นการสัมภาษณ์

- ๑) แนวคิดและอัตลักษณ์ทางศาสนาของท่าน คืออะไร
- ๒) การอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียนตามหลักศาสนาต่างๆ มีหลักการและวิธีปฏิบัติอย่างไร (ทั้งศาสนาพุทธ คริสต์ อิสลาม และฮินดู)
- ๓) ท่านและองค์กรทางศาสนาของท่านส่งเสริมการเรียนรู้ด้านอัตลักษณ์ทางศาสนาและการอยู่ร่วมกันอย่างไร
- ๔) ท่านและองค์กรทางศาสนาของท่านมีกระบวนการสื่อความหมายทางศาสนาอย่างไรเพื่อให้เกิดสันติภาพทางศาสนาของศาสนิกชนในพื้นที่
- ๕) ภูมิบุตร ข้อตกลงต่างๆ ตามหลักสิทธิมนุษยชน และประชาคมอาเซียนจะส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของอาเซียนอย่างไร
- ๖) ปัญหา อุปสรรค ของการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียนตามแนวศาสนาต่างๆ ในประเทศของแต่ละประเทศ เป็นอย่างไร
- ๗) ข้อเสนอแนะและแนวทางการบูรณาการหลักคำสอนของศาสนาต่างๆ เพื่อเสริมสร้างการสื่อสารเชิงสันติและการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียนควรเป็นอย่างไร

ภาคผนวก จ

ประมวลภาพกิจกรรมการวิจัย

ประวัติหัวหน้าโครงการวิจัย

๑. ชื่อ - นามสกุล (ภาษาไทย) พระสุธีรัตนบัณฑิต (อบอูน), รศ.ดร.
ชื่อ - นามสกุล (ภาษาอังกฤษ) Phrasuthirattanabundit (Oboun)
๒. เลขหมายบัตรประจำตัวประชาชน
๓. ตำแหน่งปัจจุบัน ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๔. หน่วยงานและสถานที่อยู่ที่ติดต่อได้สะดวก
สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เลขที่ ๗๙ หมู่ที่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐ โทร. ๐๓๕-๒๔๘๐๐-๕ โทรสาร. ๐๓๕-๒๔๘-๐๓๔ โทรศัพท์มือถือ ๐๘๙-๖๖๙-๑๖๐๐ E-mail suthito@hotmail.com
วัดสุทธิวราราม ถ.เจริญกรุง แขวงยานนาวา เขตสาทร กรุงเทพฯ ๑๐๑๒๐
โทร. ๐๒-๖๗๕-๐๑๓๑ โทรศัพท์มือถือ ๐๘๙-๖๖๙-๑๖๐๐
๕. ประวัติการศึกษา
เปรียญธรรม ๗ ประโยค (๒๕๓๔)
ปริญญาตรี รัฐศาสตรบัณฑิต (ร.บ.) มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช (๒๕๓๕)
ปริญญาโท พัฒนาชุมชนมหาบัณฑิต (พช.ม.) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (๒๕๔๑)
ปริญญาเอก พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พธ.ด.) ม.มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (๒๕๔๙)
๖. สาขาวิชาการที่มีความชำนาญพิเศษ (แตกต่างจากวุฒิการศึกษา) ระบุสาขาวิชาการ
- การศึกษาและวิจัยชุมชน/ การจัดการทรัพยากรชุมชน / ระเบียบวิธีวิจัยทางพระพุทธศาสนา
- พระพุทธศาสนากับการพัฒนา/จริยศาสตร์การพัฒนา, การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
- กระบวนการและนโยบายกับการพัฒนาชุมชน / เครือข่ายการพัฒนาในยุคโลกาภิวัตน์
- ทฤษฎีการพัฒนาชุมชน / สังคมวิทยาการพัฒนา/การพัฒนาชนบทไทย, ล้านนาศึกษา
๗. ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิจัยทั้งภายในและภายนอกประเทศ
๗.๑ ผู้อำนวยการแผนงานวิจัย :
๑) การพัฒนารูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย เสนอ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ๒๕๕๕-๕๖
๒) การพัฒนาระบบการบริหารจัดการและการสร้างเครือข่ายองค์กรพระพุทธศาสนาในประเทศไทย เสนอ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ ๒๕๕๕-๕๖

๗.๒ หัวหน้าโครงการวิจัย : ชื่อโครงการวิจัย

- ๑) หัวหน้าโครงการวิจัย เรื่อง “การจัดการความรู้ทางวัฒนธรรมในประเพณีตากธรรมของวัดสูงเม่น จ.แพร่” เสนอ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ๒๕๕๐
- ๒) หัวหน้าโครงการวิจัย เรื่อง “การพัฒนานโยบายและกลไก การรักษา ส่งเสริม สืบสาน และปกป้องมรดกทางวัฒนธรรม” เสนอ สท.คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ๒๕๕๑
- ๓) หัวหน้าโครงการวิจัย เรื่อง “รูปแบบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร” เสนอ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ๒๕๕๒
- ๔) หัวหน้าโครงการวิจัยเรื่อง “รูปแบบและเครือข่ายการเรียนรู้ของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในประเทศไทย” เสนอ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ๒๕๕๓

๗.๓ งานวิจัยที่ทำเสร็จแล้ว : (ชื่อผลงานวิจัย ปีที่พิมพ์ การเผยแพร่ และแหล่งทุนไม่เกิน ๕ ปี

- ๑) นักวิจัยโครงการเรื่อง “กระบวนการเรียนรู้และการจัดการความรู้ของชุมชน” เสนอ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ๒๕๔๙
- ๒) นักวิจัย “โครงการจัดทำมาตรฐานและตัวชี้วัดความโปร่งใสของหน่วยงานภาครัฐ” เสนอ สำนักงานข้อมูลข่าวสารของราชการ สำนักงานปลัดนายกรัฐมนตรี ๒๕๕๑
- ๓) นักวิจัย “โครงการเผยแพร่เกณฑ์มาตรฐานและตัวชี้วัดความโปร่งใสของหน่วยงานภาครัฐ” เสนอ สำนักงานข้อมูลข่าวสารของราชการ สำนักงานปลัดนายกรัฐมนตรี ๒๕๕๒
- ๔) นักวิจัย “โครงการศึกษาความเป็นไปได้ในการพัฒนากองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง เป็นสถาบันการเงินชุมชน” เสนอ สำนักงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ ๒๕๕๓
- ๕) นักวิจัย “โครงการพัฒนาเครือข่ายตรวจแนะนำศูนย์ข้อมูลข่าวสารของหน่วยงานภาครัฐเพื่อขยายผลเป็นคณะผู้ตรวจประเมินหน่วยงานภาครัฐและคณะผู้ตรวจประจำจังหวัด” เสนอสำนักงานคณะกรรมการข้อมูลข่าวสารของราชการ ๒๕๕๔
- ๖) นักวิจัย “โครงการพัฒนาระบบและการเสริมสร้างความเชื่อมั่นด้านความโปร่งใสหน่วยงานภาครัฐ” เสนอสำนักงานคณะกรรมการข้อมูลข่าวสารของราชการ ๒๕๕๔
- ๗) หัวหน้าแผนการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาระบบการบริหารจัดการและการสร้างเครือข่ายองค์กรพระพุทธศาสนาในประเทศไทย” เสนอสำนักงานกองทุนสนับสนุน การสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) โครงการชุดมีโครงการย่อย ๕ โครงการ
- ๘) หัวแผนงานวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย” เสนอ สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

๙) หัวหน้าโครงการวิจัยเรื่อง “กระบวนการสร้างและการใช้ตัวชี้วัดความสุขตามแนวพระพุทธศาสนาของพระพุทธรูปและประเทศไทย” ทุนสนับสนุนของสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.)

๑๐) หัวหน้าแผนงานวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนาโดยการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในสังคมไทย” เสนอสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

โครงการชุดมีโครงการย่อย ๗ โครงการ

๑๑) นักวิจัยโครงการโรงเรียนข้อมูลข่าวสาร เสนอ สำนักงานคณะกรรมการข้อมูลข่าวสารของราชการ สำนักงานสำนักปลัดนายกรัฐมนตรี

๑๒) หัวหน้าโครงการวิจัยเรื่อง การศึกษาวิเคราะห์กระบวนการสร้างและการใช้ตัวชี้วัดความสุขตามแนวพระพุทธศาสนาของพระพุทธรูปและประเทศไทย

๑๓) หัวหน้าโครงการวิจัยเรื่อง การอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียน : แนวคิดและวิถีปฏิบัติตามแนวศาสนา

๑๔) หัวหน้าโครงการวิจัยเรื่อง การบูรณาการหลักคำสอนและแนวปฏิบัติเพื่อส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของชุมชนชาวพุทธ คริสต์ และอิสลามในประเทศไทย

๗.๔ ผลงานวิจัย-บทความ หนังสือ ที่ตีพิมพ์ และแหล่งทุน

๑) บทความทางวิชาการเรื่อง “CSR : บทบาทและความสัมพันธ์กับการพัฒนาชุมชน” นำเสนอในการประชุมสัมมนาทางวิชาการพัฒนาชุมชน ครั้งที่ ๑ (๒๕๕๐) จัดโดย คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

๒) หนังสือเรียนสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ม.๑ - ม.๓ สำนักพิมพ์แม็ค ๒๕๕๒

๓) บทความทางวิชาการเรื่อง “การมีส่วนร่วมในการจัดการความขัดแย้งในมิติ

๔) บทความเรื่อง “CSR : บทบาทและความสัมพันธ์กับองค์กรพระพุทธศาสนา” เสนอในงานประชุมอธิการบดีพระพุทธศาสนาโลก IABU ประเทศไทย ๒๕๕๒

๕) บทความเรื่อง “แนวคิดทันสมัย (Modernization) กับการพัฒนาชนบทไทย” เสนอในงานของ สำนักบัณฑิตอาสาสมัคร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ๒๕๕๑

๖) บทความวิจัยเรื่อง “Cultural and Tradition Knowledge Management of TakdhamTradition at Sungmen Temple, Phrae Province” เสนอ งาน

สัมมนาเครือข่ายวิจัยสายมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ๒๕๕๒

๗) หนังสือ/เอกสารการสอนชุดวิชา “ปัญหาอุปสรรคและการพัฒนาท้องถิ่น” โดยเขียนหน่วยที่ ๑๒ “เครือข่ายชุมชนกับการพัฒนาท้องถิ่น” เอกสารการสอน สาขาวิชา วิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช (ระดับปริญญาตรี) ๒๕๕๒

๘) บทความวิจัยเรื่องรูปแบบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดใน กรุงเทพมหานครเสนอการประชุมการสร้างเครือข่ายความร่วมมือด้านการวิจัย (ทอมก.) ๒๕๕๓

๙) บทความวิจัยเรื่องรูปแบบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดใน กรุงเทพมหานคร เสนอในการประชุมวิสาขบูชาโลก ๒๕๕๓

๑๐) หนังสือ “ตัวชี้วัดความสุข : การสร้างและการใช้เพื่อชุมชนเป็นสุข” โครงการเสริมสร้าง การเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข จัดพิมพ์ (พิมพ์ครั้งที่ ๒) ๒๕๕๓

๑๑) บทความวิจัยเรื่อง “ความเป็นไปในการพัฒนากองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองเป็นสถาบันการเงินชุมชน เสนอ ที่ประชุมระดับชาติของเครือข่ายวิชาการพัฒนาชุมชนและพัฒนาสังคม

๑๒) บทความวิจัยเรื่อง การพัฒนาระบบการบริหารจัดการและการสร้างเครือข่ายองค์กรพระพุทธศาสนาในประเทศไทย เสนองานสัมมนาวิจัยและวิทยานิพนธ์ดีเด่นประจำปี ๒๕๕๕ ร่วมกับบัณฑิตวิทยาลัย มจร.

๑๓) บทความวิชาการเรื่อง มหายานในประเทศไทย : Mahayana Buddhism in Thailand เสนองานวิชาการ ณ วิทยาลัยสงฆ์ทางโจว สาธารณรัฐประชาชนจีน

๑๔) บทความเรื่อง “The Development of Management Systems and Networks for Buddhist Organizations in Thailand ” เสนองานสัมมนาวิชาการ Thai-Shino Buddhist Conference ครั้งที่ ๒ กรุงเทพ และเสนองานสัมมนาวิจัยพระพุทธศาสนานานาชาติ กรุงเทพมหานคร

๑๕) หนังสือ เรื่อง “สุขที่ได้ธรรม” หนังสือสังเคราะห์จากงานวิจัย เสนอ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

๑๖) หนังสือ CSR เชิงพุทธ หนังสือสังเคราะห์จากงานวิจัย เสนอ สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.)

๑. ชื่อ ฉายา-นามสกุล พระครูโสภณพุทธศาสตร์ (ตอทองกลาง), ผศ.ดร.
๒. ตำแหน่งปัจจุบัน รองอธิการบดีฝ่ายประชาสัมพันธ์และเผยแพร่
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๓. สถานที่เกิด จังหวัดนครราชสีมา
๔. การศึกษา - ๒๕๑๙ นักธรรมเอก วัดตะกุดเครือปลอก จังหวัดนครราชสีมา
- ๒๕๒๕ ป.ธ. ๓ สำนักเรียนวัดปทุมคงคา กรุงเทพมหานคร
- ๒๕๓๓ พธ.บ. (สาขาวิชาการสอนสังคมศึกษา) คณะครุศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- ๒๕๔๕ M.A. (Philosophy) มหาวิทยาลัยมัทราส ประเทศอินเดีย
๕. ประวัติการทำงาน - ๒๕๓๓ เป็นนิสิตทดลองปฏิบัติงานคณะพุทธศาสตร์
- ๒๕๓๔ เป็นพนักงานพิมพ์ดีด คณะพุทธศาสตร์
- ๒๕๓๕ เป็นเจ้าหน้าที่บริหารงานทั่วไป คณะพุทธศาสตร์
- ๒๕๓๕ เป็นรักษาการเลขานุการคณะพุทธศาสตร์
- ๒๕๓๗ - ๒๕๔๐ เป็นรักษาการเลขานุการคณะพุทธศาสตร์
- ๒๕๔๘ - ปัจจุบัน เป็นอาจารย์ประจำคณะครุศาสตร์
- ๒๕๔๕ เป็นผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายกิจการวิทยาเขต สมัยที่ ๑
- ๒๕๔๖ เป็นผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายกิจการวิทยาเขต สมัยที่ ๒
- ๒๕๕๓ เป็นผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายพิธีการและงานวิทยาเขต สมัยที่ ๓
- ๒๕๕๓ เป็นรักษาการผู้อำนวยการกองแผนงาน
๖. สถานที่ทำงาน สำนักงานอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐๐
๗. ที่อยู่ปัจจุบัน วัดปทุมคงคาราชวรวิหาร ถนนทรงวาด แขวงสัมพันธวงศ์
เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพฯ ๑๐๑๐๐